ئيلحاد

شروِّقْهکرنهکا ئاقلانه و زانستییه ب شیّوازیّ دان و ستاندنیّ

- پــهرتـــوّك: ئيلحاد
- پسیارکرن: ئازاد موختار
- بەرسقدان: د. ئاماد كازم
 - پيداچوون: ئدريس غازي
 - بەرگ: محەمەد حسين
- ژمارا سپاردنیّ: (D-/٤٤٧٨/٢٠) سالا (۲۰۲۰)
 - چاپا ئیکی: ۲۰۲۰ زایینی ۱٤٤۱ مشهختی
 - تيراژ: (۱۰۰۰) دانه

ئيلحاد

شروٚقه كرنه كا ئاقلانه و زانستييه ب شيوازي دان و ستاندني

پسیارکرن بهرسڤدان

ئــازاد موختــار پ. هـ. د. ئاماد كازم

پێداچوون ئدريـس غــــازي

ئيلحاد ______

ناڤەرۆك

پيشكونتن
<u>ب</u> ەشىٰ ئى <u>ٽ</u> كىٰ
بنيات د مرۆڤايەتييێدا (باوەرييە يان ئيلحاد)
سەر كى پيدڤىيە بەلگەيان بينيت
هرێ بهلگهیێن زانستی ههنه لسهر ههبوونا خودێ۲٤
جۆرێن بەلگەيان لسەر ھەبوونا خودێ
بەلگەيىّ چاقدىّرى و ئەگەرى (غايەتىّ)
بەلگەيى ئافراندنى
ەلگەيێن كەلامى و فەلسەڧ لسەر ھەبوونا خودێ ٣٦
ِ بەلگەييّن كەلامى بەلگەيىّ شيانىّ (الإمكان)
ِ بەلگەييْن كەلامى بەلگەيىّ رويدانى (الحدوث)
چاوا زانست دبیته بهلگه لسهر ههبوونا خودیّ ۳۳
ﻪﻟﮕﻪﯾێ ﺧﻮﺭﺳﺘﯽ (ﻓﻄﺮﻱ) ﻭ (ﻭﺟﺪﺍﻧﯽ) ﻟﺴﻪﺭ ﻫﻪﺑﻮﻭﻧﺎ ﺧﻮﺩﯼؒ ٤٧
<i>-</i> ولحد دبیژن کی خودیّ ئافراندییه
وٚچی هەبوونا خودێ تشتەکێ پێدڨییه؟
ج پەيوەندىيا رە <i>وشتى</i> ب ھەبوونا خود <u>ن</u> قە ھەيە ٥٩
یەشیٰ دوویی
گریمانه و تیوّریّن ماددی لسهر ههبوونا خودیّ و ئایینی

ئێڮێ: گريمانهيا سروشتێ خوٚجھ و نهخوٚجھ	یا
ُ دووییّ: گریمانهیا فرویدی -هیّماییّ پیروّزیییّ- (الطوطم)	یا
ٔ سێیێ: گریمانهیا مارکسی و نیتشهی	یا
بۆرێن بێ ئايينييێ و ئيلحادێ	ج
بورى ئيكى: (الربوبى deist)	ج
بوریّ دووییّ: (اللاأدری Agnostic)	جر
بوری سێیێ: (الملحد atheist - Unbeliever - godless)	جر
مانا زارافیّن: ئاشۆپی، گریمانه، تیۆر، راستییا زانستی	راه
يۆرا پەقىنا مەزن (BIG BANG)	تير
<i>ب</i> واندنهك بۆ كەسايەتىيا زانا (ستيفن ھاوكينگ)	خر
ەشى سىنىي	به
ېاوانىيا پەيدابوونا ژيانىّ	چا
ويناغا ئێكێ : ئافراندن	قو
ويناغا دووێ: وێنهكرن	قو
ويناغا سێيێ: دانا گيانی (رحێ)	قو
ويناغا چارێ: ئافراندن پشتى ئادەمى	قو
يۆرا وەراركرنى ل دەۋ موسلمانان بەرى داروينى	تير
يۆرا وەراركرنى ل دەۋ چارلس داروينى	تير
قهر ۆكا تىقرا ۋەراركىنى	ناۋ

____ ئيلماد _____

نەلىكى ل سەر بىر و باوەرىن داروينى
تيۆرا ومراركرنى د بەرژەوەندىيا باوەريىيدانە يان يا ئىلحادى ١٢٠
خواندنا ئێکێ: (هەلبژارتنا سروشتی)
خواندنا دووییّ: (دیزایینا زیرهك)خواندنا دووییّ:
خواندنا سێيێ: (وەراركرنا ئاراستەكرى)
تيۆرا كامبرى بەروڤاژى تيۆرا داروينى يە
رهخنهییّن زانستی ل بنهماییّ ئیّکیّ (دورستبوونیّ) دتیورا داروینی دا . ۱۲۸
رهخنهییّن زانستی ل بنهماییّ دوویّ (وهرارگرنیّ) دتیورا داروینی دا ۱۳۶
رەخنەييْن زانايييْن بايولۆجى بۆ تيۆرا وەراركرنى
پەرتووك و قەكۆلينيّن زانستى ئەوين دژى تيۆرا وەراركرنىّ ١٥٤
لیستا پهرتووکین هاتینه نڤیسین ب زمانیّ انکلیزی
لیستا پەرتووكێن جیهانی ئەوێن هاتینه وەرگێڕان بۆ عەرەبی ۱۵۷
لیستا پهرتووکین هاتینه نڤیّسین ب زمانیّ عهربی ۱۵۸
بەشىٰ چارىٰ
باوهرييا ب غهيبيّ (تشتيّ نه بهرچاﭬ) ل دهﭬ مولحدان
گومانا سوفسهتائی ل دەڨ مولحدان
ديتنا ئيسلاميّ بو خواندنا فەلسەفىّ
گەنج و خواندنا فەلسەق
گومانیازی لسهر ئایینی ئسلامی

گومان ل سهر سهرهاتییا نوح پیغهمبهر (سلاڤ لیّ بن) ۱۷٦
ئەرى پىلانگىزى (مكر) ژ سالۆخەتىن خودى يە
ئەرى خودى دشىنت ھەمى كارا بكەت!
بەشى پىنجى
پێدڤييا مرۆڤايەتييێ بۆ پێغەمبەراتييێ
حوكميّ وى كەسىّ پەيامىّن ئەسمانى نەگەھشتىنىّ
ژێدەرێ قورئانێ
تانهدانا كهڤن ل ڤورئانا پيروّز
تانەدانا ھەڤچەرخ ل قورئانا پيرۆز
گومانیّن مولحدا لسهر حهزکرنا خودیّ و شیانیّن وی
گومانێن مولحدا لسهر ههبوونا خرابييێ
هندهك بير و باوهريّن همڤدژ دگهل تاكپهرستيييّ
بەشىّ شەشىّ : راپرسىن
دياردهيا ئيلحاديّ ل پارێزگهها دهوٚكيّ
پشكا ئێكێ: پسيارێن راپرسينێ و ئەوێن ڤەكۆلين لسەر ھاتييەكرن ٢٥٥
پشكا دوويى: ئەنجامىن راپرسىنى
پشكا سێيێ: شرۆڤەكرنا ئەنجامێن راپرسينێ
پێشنيار و راسپارده

نيلماد ______

ييشكوتن

سوپاس بو وی خودایی باشترین پهرتووك بو مه هنارتی ب تایبهتی، و قهنجی دگهل مه كری ب هنارتنا باشترین پیغهمبهری بو مه، و نهم داناینه سهر ریكهكا روهن ب روناهییا وهحییی و ناقلی و زانستی.

باوهری ب ههبوونا ئافراندهرهکی بو گهردوونی کو هیژای پهرستنی بیت تشتهکی چاندییه د خورسکییا مروّقیدا، و باوهرپیکرییه وهك پیدفییهکا ئهقلی، و ژ کهڤن وهره پترییا فهیلهسوٚفان مینا سوقرات و ئهفلاتون و ئهرستوی و یین دی ب ریکا بهلگهیین ئهقلی و فهلسهفی سهلاندییه کو خودی ئهوه یی ههبوونا وی ئهرك و پیدڤی (واجب الوجود)، ئانکو: ئاقل دبیّژیت دفیّت ئهو ههبیت، و ئاقل دبیّژیت ئهستهمه ئهو نهبیت.

بەلگەيين ھەبوونا ئافراندەرەكى ريقەبەر بۆ گەردوونى د قەبرن ژ لايى ھيزا بەلگەئينانيقە، و ئەق بەلگە ھند زيدە گەلەكن كو ھەر تەخەيەك ژ تەخين مرۆقايەتييى دشيت ب ريكا وان بەلگەيين رازيكەر يين ل دەق پەيدابووين بگەھيتە ھەبوونا خودايى مەزن. بۆ

نموونه مرۆقی ئاسایی یی ساده باوهرییی ب ههبوونا خودی دئینیت ب ههستا خو یا خورسکی ب بهلگهیین ژیواری یین بهرچاق و پیشانا ئهقلی یا ساده، مروّقی نهخوانده قان دزانیت کو: ژ لایی ئاقلیقه ئهسته مه ئامیره کی چیکری ههبیت بینی چیکهر. و فهیله سوّفان بخو ژی ئه قبه به بهلگهیان بکارئینایه و پیشئیخستییه و دووباره دارشتییه ب شیّوازه کی فهلسه فی یی رازیکهر ژ لایی ئاقلی و ژیواری فه و ناقی وی کرییه (بهلگهیی روویدانی).

ههروهسا مرۆقی خواندهقان ژی باوهرییی ب ههبوونا خودی دئینیت ب پشتبهستن ب دیاردهیین گهردوونی مینا دیاردهیا دیزایینا کاربنه جه و دیاردهیا چاقدیرییی و دیاردهیا داهینانی و بهلگهیین کاربنه جه و دیاردهیا چاقدیرییی و دیاردهیا داهینانی و بهلگهیین نامستی لسهر ئهقلی و زانستی یین ساده. ههروهسا زانا بهلگهیین زانستی لسهر ههبوونا خودایی مهزن دئینن ژ وان: بهلگهیین گهردوونی کهردوونی (کوزموّلوّجی-Cosmology) و دیاردهیین گهردوونی مینا تیورا (پهقینا مهزن- Big Bang) و یاسایا دووی یا دینامیکا گهرماتییی (پهقینا مهزن- Second law of thermodynamics). و هوسا ههر تهخهیهك دشیّت ل دویث بهلگهیین گونجای دگهل ئاستی ئاقلی خوّ باوهرییی ب ههبوونا خودی بینیت. قیّجا مولحد زیندهوهری ئیکانهیه باوهرییی ب ههبوونا خودی بینیت. قیّجا مولحد زیندهوهری ئیکانهیه د گهردوونیدا یی تشتی نه پیدقی بهلگهیین ئهقلی رهد دکهت، و

باوهرییی ب هلکهتنا (الصدفة) ههرهمهکی دئینیت و نهچار دبیت (یاسایین فیزیکی بکهته خوداوهند) ئانکو یاسایین فیزیکی مینا راکیشانی (الجاذبیة)، ئهون گهردوون ژ چونهییی ئافراندی. و هوسا ژ باوهرییی ب ههبوونا ئافراندهرهکی کاربنهجه د رهقیت بهر ب باوهرییی ب ئافراندهرهکی ماددی (کهرهستداری) کو (راکیشانه) و هوسا ئافراندهر وززهیا خو ژ هندهك گهردوونین دی وهردگریت و هوسا نافراندهر وززهیا خو ژ هندهك گهردوونین دی وهردگریت و هوسا نهچارن باوهرییی ب ملیونهها گهردوونان و جیهانین نه بهرچاف (غهیبی) ژ دهرقهی گهردوونی مه بینن بیی ههبوونا بهلگهیهکی (غهیبی) ژ دهرقهی گهردوونی مه بینن بیی ههبوونا بهلگهیهکی زانستی دا بکهته ژیدهر بو راکیشانی و هوسا د کهقنه د ئهستهمهکی نهقلی و فهلسهفیدا ئهوژی ئهقهیه (ئهستهمی ریزبهندییی د بکهراندا).

ئەقە ژ لاین ئافراندنا گەردوونیقە، بەنی ژ لاین ئافراندنا ژیانیقه باوەرییی دئینن کو (سروشت خوداوەنده) ئانکو دبیژن سروشتی کوره ئەوە ژیان ئافراندی ب ریکا هلکەتنا هەرەمەکی، و باوەرییی ب هندەك زیندەوەرین ئەسمانی دئینن کو ئەو رابووینه ب دانانا خانەیا ئیکی د ئەردیدا، و ئەقە بەلگەیە کا ئەو چەند د شەرپرزەنە دەمی هەبوونا ئافراندەری رەد دکەن ب بەهانەیا وی چەندی کو ئەقە تشتەکی نە بەرچاقە، پاشی نەچار دبن باوەرییی ب هندەك زیندەوەرین ئەسمانی

یین خودان ئاقل بینن و بیرژن وان ژیان یا ئافراندی بیّی همبوونا چ بین ماددی لسهر.

ئەقا بۆرى ناقەرۆكا وان خەلەكين دان و ستاندنى يە ل كەنالى سىيدە رُ پیشکیشکرنا کاك ئازاد موختاری و میهفاندارییا من، سویاسییا کاك ئازادى دكەم كو رابووى ب ئامادەكرنا وان. ئەوۋى چار خەلەكەنە: خەلەكا ئېكى ل دۆر بابەتى (بنيات د مرۆڤايەتييېدا باوەرپيە يان ئیلحاده) بوو، و خهلهکا دوویی ل دور زانا (ئستیڤن هاوکینگ)ی و ژیانا وی یا کهسایهتی و زانستی و بهلگهیین وی لسهر (رهدکرنا ههبوونا ئافراندهري) بوو، و خهلهكا سيّييّ ل دوّر (چارلز داروين)ي و ژیانا وی یا کهسایهتی و زانستی و (بیردوزا وهرارکرنی) بوو، و خهلهکا چاری یا تایبهتکری بوو بو بهرسقدانی ل سهر هندهك یسیارین ئیلحادی. و مه ب ییدفی دیت وان خهلهگان بنفیسین و دووباره دارێژین، و هندهك بابهت و هزر و بهلگهیێن دی لسهر زێدهکهین دا دگەل شێوازێ پەرتووكێ ب گونجيت، بو زانين ئەو چار خەلەكە دېنە رێژهيا سيھ ژسهدێ ژڤي پهرتووكێ، و مه حهفتێ ژ سهدێ هزر و بابهت ليّ زيّدهكرينه، رُ وان تشتيّن ليّ هاتينه زيّدهكرن: بهلگهييّن چاڤدێري و ئافراندنێ، و بهلگهيێن خورسکي، و بهلگهيێن فهلسهفي و کهلامی و لوژیکی، و بهلگهییّن زانستی، و جوریّن بیّ ئایینیییّ و

ئىلحادى، و بەشى پىنجى لسەر بابەتى (پىدقىيا مرۆقايەتىيى بۆ پىنغەمبەراتىيى) ول دويماھىيىى مە بەشى شەشى زىدەكر كو ل سەر بابەتى (خواندنەكا راپرسىنى - ئامارى - ل دۆر دىاردەيا ئىلحادى ل پارىزگەھا دھۆكى).

ل دویماهییی گهلهك سوپاسییا ماموستایی داهینانکار (ئدریس غازی) دکهم بو پیداچوون و راستفهکرنا پهرتووکی و ومرگیرانا هندهك بابهتان ب تایبهتی پشکا پینجی و پیشگوتن و راپرسین وی ومرگیراینه.

پروفیسۆری هاریکار دکتور: ئامساد کسسازم _____ ئيلماد _____

نيلماد _______

بهشی٘ ئیکی٘ بنیات د مروٚڤایهتیییدا (باوهرییه یان ئیلحاد)

یسیار: ئەرى د بنیاتدا باوەرى و ئایین ھەبووینه و ئیلحاد نهبوویه یان ژی ئیلحاد ههبوویه و باوهری و ئایین نهبووینه؟ بهرسف: ل ده خودان باوهران ل دهستپیکا مروّقایهتییی ئایین ههبوویه و باوهری خورستی بوویه، و ئیلحاد نهبوویه و ئهگهر سەحكەينە پەرتووكين ئەسمانى دى بينين يا دياركرى كو خودايي مهزن ئادهم (سلاف لي بن) يي دروستكرى و كرييه د ئهرديدا و زانست و زانین نیشادایه وهکی خودی د قورئانا پیرۆزدا دبیّژیت: (وعَلْمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا...) (البقره: ٣١)، ئانكو: ([فْيْجا خوديّ] ههمى ناف نيشا ئادەم دان)، و ھەروەسا ئەگەر سەحكەينە يەرتووكا (The Making of Religion) ناڤێ هژمارهکا زانایێت بایولوٚجی و شوینوارا دئینیت كو يا سهلاندى ئايين ههبوويه ل دهستييكي و ئيلحاد نهبوويه و ههتا زانا و دیروٚکڤان (ول دیورانت) د پهرتووکا (چیروٚکا شارستانییهتێ)دا سه اندییه کو هه می ملله تان ئایین دنافدا هه بوویه چ ملله ت نه بووینه بی ئایین. و پشتی هینگی سه رداچوون پهیدابوویه و ئهگه رسه حکه ینی سه رداچوون خو یا ل ده ف قابیلی چینبووی ده می هابیل کوشتی ئه فه بخو نه ئیلحاده به س لادانه ژ ریکا دروست یا ئایین پی هاتی، و بوچی هزرا ئیلحادی دروست بوو؟ چونکی مروفی مولحد دفیت ژ وژدانا خو رزگار بیت و ژ رینمایین ئایینی قورتال بیت، هه که خودی حه زکه ت دی ب دریژی لسه ر فی بابه تی ئاخفین.

نسەركى پيدقييە بەنگەيان بينيت

پسیار: بهری بچین مهبهستا ئیلحادی دیار بکهین ئهری لسهر مروّقی باومردار پیدقییه بهلگهیان بینیت و ب سهلینیت کو د بنهرمتدا خودی یی ههی و دهستپیکی ئایین ههبوویه و پاشی ئیلحاد پهیدابوویه، یان لسهر مروّقی مولحد پیدقییه بهلگهیان بینیت کو خودی نینه و ئایین نهبوویه و ئیلحاد ههبوویه?

بهرسف: پسیارهکا گهلهك د جهی خودانه و پسیارهکه د گهلهك پهرتووکین فهلسفی و کهلامیدا یا هاتی و بهرسفا وی یا ئالوزه،

گەنگەشەكا مەزن يا لسەر ھەى كا دى كى بەلگەيان ئىنىت ئەرى دى مولحد بەلگەيان ئىنىت لسەر نەبوونا خودى، يان لسەر باوردارى پىدقىيە بەلگەيان بىنىت كو خودى يى ھەى و ئايىن ژ لايى خودىقە ھاتىنە ھنارتن.

د بنیاتی بهلگهئینانیدا گهلهك ژ فهیلهسوّفا و فهیلهسوّفیّن دیالیّکتیك دبیّژن ئهوی دبیّژن ئهوی دبیّژیت خودی یی ههی دفیّت ئهو بهلگهیان بینیت و ب سهلینیت کو خودی یی ههی. و ئهگهر سهحکهینه زاناییّت کهلامناس (علماء الکلام) دبیّژن ئهویّن دبیّژن خودیّ نینه دفیّت ئهو بهلگهیان بینن و ئهفهژی ل دویف وان شهنگستهییّن فهیلهسوّفان بخو دانای.

ئیك ژ وان شهنگستهیان پیشهری دگهنخوبرنی (استصحاب) ئانكو: تیگههی بنیاتی (مفهوم الاصل) و ئهشه شهنگستهیهکی لوژیکییه، و شهنگستهیهکی فهنسهی و کهلامییه، و همروهسا شهنگستهیهکی بنیاتییه (أصولي) یه، و شهنگستهیهکی یاسایی ژییه، و ئهش شهنگستهیه دبیژیت ئهگهر دیاردهیهك یا بهردهوام بیت و بنیاتی دیاردهیی هوسابیت و ئیك بهیت رهخنی ل شی دیاردهیی بگریت و ب نهوهیی دانیت دشیت ئهو بهلگهیان بینیت و ب سهلینیت کو ئهش دیاردهیه نهیا دورسته، دی نموونهکی ئینم کو نه نسهر ئیلحادی یه بهس بو روهنکرن و تیگههشتن، ئهگهر ئهز ئیکی تاوانبار بکهم ب

دزیکرنی د فیرهدا من ئهو تاوانبارکر دفیت ئهز بهلگهیان بینم کو دزی یا کری، نه ئهو بهلگهیان بینیت کو دزی نهکرییه، چونکی د بنیاتدا (مفهوم الاصل) ئهو کهسهکی بی گونههه، و دهمی من سهرییچییا بنیاتی کر دفیت ئهز بهلگهیان بینم لسهر گوتنا خود.

و ئهگهر سهحکهینه بهلگهیی ئهرستوی یی کوزمولوجی (گهردوونی(Cosmology) دبیّژیت ههر تشته کی گوهوّرین تیدا بهیّتهکرن ئهو
تشته یی هاتییه چیّکرن و ههر تشتی هاتییه چیّکرن پیدڤییه
چیٚکهره ک بو ههبیت. بو نموونه ئه پهرداغا لسهر فی میّزی ب
پیڤهری ئهقلی و لوژیکی و ههتا زاروٚکه کی بچویک ژی دزانیت دڤیّت
فی پهرداغی چیّکهره که ههبیت ئانکو یاسایه کا لوژیکی مه یا ههی ههر
تشته کی هاتییه چیّکرن چیکهره ک یی بو ههی، بو نموونه نموونا
پهرداغی ئهگهر ئهز بیژم فی پهرداغی چیّکهره ک یی همی و تو بیژی
نه خیّر ج چیّکهر نینن ل فیّره نه لسهر من پیدڤییه بهلگهیان بینم
نه خیّر ج چیّکهر نینن ل فیّره نه لسهر من پیدڤییه بهلگهیان بینم
نه کی لسهر ته پیدڤییه بهلگهیان بینی چونکی ته سهرپیّچییا بنیاتیّ

قیّجا گهلهك جارا د دەمیّ بهلگهئینانیّدا دناڤبهرا مولحدی و باوهرداریدا دی مولحد بیّژیته باوهرداری پا کی چیّکرییه؟ دبیت ئهز نهزانم کی پهرداغ چیّکرییه و نهزانینا من کا کی چیّکرییه نابیته

بهلگه کو چیکهر نینه؛ بهس دی مولحد بیژت مادهم تو نزانی کی چیکرییه رامانا وی نهوه کو چیکهر نینه، سهحکی مولحد کهنگهشی کیشه دبهت و چاوا خهلهتکارییا ناقلی (مغالطة عقلیة) دکهت. نانکو کا چاوا ل دویش بنیاتی لوژیکی دقییت چیکهرك بو ههر تشتهکی ههبیت لهورا پیدقییه ب ههمان پیشهری لوژیکی چیکهرك بو گهردونی ههبیت، و نهدیتنا مه بو وی چیکهری نابیته بهلگه لسهر نهبوونا وی؛ چونکی همبوونا وی یا هاتییه سهلاندن ب گهلهك بهلگهیین فهلسهن و لوژیکی و ناقلی و زانستی ههروهکی باشترین بهلگهیین فهلسهن و لوژیکی و ناقلی و زانستی ههروهکی باشترین فهیلسوف و کهلامناس و زانایین بهرنیاس دوپاتکری.

پسیار : دکتور ته ب لوژیکی و فهلسه ق دیار کر کو لسهر مولحدی پیدفییه بهلگهیان بینیت لسهر نهبوونا خودی، دی شیی ب بهلگه کی زانستی ژی به حس که ی کا چاوا لسهر مولحدی پیدفییه ئه و بهلگهیان لسهر نهبوونا خودی بینیت بهرسف: مه دیارکر ل دویف پیفهری دگه لخوبرنی (الاستصحاب) تیکه هی بنیاتی، یی سهرپیچییا بنیاتی بکهت دفیت ئه و بهلگهیان بینیت و هه تا سالا (۱۹۱۲) د گوت گهردوون یی خوجهه و ئه زه لیه

(ئەزەلى ئانكو بەردەوام، ھەروھەر، بى بەراھى و بى دويماھى) و كەسى نهچێکريپه، ئانکو تا سالا (۱۹۱۲) لسهر باوهرداري پێدڤي بوو بهلگهيان بینیت و ب سهلینیت کو خودی یی ههی، بهلی پشتی سالا (۱۹۱۲) و يەقىنا مەزن (BIG BANG) وەك گريمانە ھاتىيە دياركرن لسەر دەستىٰ چەند زانايىن رۆژئاڤاى وەكى د پەرتووكا (Evolution of the universe) کو هندهك زانايان وهك زانا (ئەلكسندر فريدمان) و زانایی بهلجیکی (جورج لومتهری) دیارکر کو گهردوون نه یی ئەزەلىيە، بەلكى يىٰ ھاتىيە چېكرن و ئەڤ گۆتنە ژ گريمانەيىٰ بوو تیوّرهکا زانستی لسالا (۱۹۲۷)، و پاشی بوویه راستیهکا زانستی و هاتپیه سهلاندن ب زانستین ههفچهرخ کو گهردوون نه یی هەروهەرە بەلىّ يىّ ھاتىيە چىّكرن و دقىّت چىكەرەك بوّ گەردوونى هەبيت. و زانايي ناڤدار (ئەنتونى فلو) د پەرتووكا خۆدا يا ب ناڤيّ (There is a God) دبيّژيت باشترين بهلگهيي كوزمولوجي (گەردوونى) ئەوە دەمى ھاتىيە سەلماندن كو گەردوون يى ھاتىيە چێکرن يا پێدڤييه ب لوژيکي و زانستي کو چێکهرهك بۆ ههبيت، و دەمىّ مولحد دېپژیت كەسى ئەڭ گەردووونە چېنەكرىيە لسەر وى يندڤييه ئەو بەلگەيان بينيت كو كەسى چىنەكرىيە و بەلگەيان بينيت كا جاوا ئهڤ گهردوونه بخو دروست بوويه چونكى ژ لايي

ئيلحاد

زانستیقه ئهستهمه ئیّك خانه بخو چیّببیت پا چاوا گهردوون ههمی بخو چیّببیت ب ریّکا هلکهتنیّ. و دیّ بدریژی بهحس کهی

پسیار: باشه دکتور بۆچی ل دەمی گەنگەشەكا هزری دهینتهکرن دناڤبهرا باوەرداری و مولحدیدا مولحد داخوازا بهلگهیان ژ باوەرداری دکهت؟ ئهگهر د بنیاتدا دڤینت مولحد بهلگهیان بینیت، بۆچی د ڤان گهنگهشهیاندا مولحد داخوازا بهلگهیان دکهت؟

بهرسف: تو راست دبیّری مولحد داخوازا بهلگهیان دکهن چونکی ئیلحاد یا لسهر بنهمایی خهلهتکارییا ئاقلی هاتییه دانان، و دهستپیّکا وی ژ خهلهتکارییا ئهقلی دهستپیّدکهت.

لى بو زانين ئەڭ گۆتنا مە بو كەسەكىيە كو لسەر بنياتەكى فەلسەقى بوويە مولحد، لى ل دەڭ مە چ مولحد ب قى شيوەى نينن، بەلكى مولحدين مە بتنى چاڭلىكرنا مولحدين عەرب و رۆژھەلاتناسايە (مستشرق)، و بتنى ئارمانجا وان دژاتىيا ئىسلامىيە نە ل دويڭ چوونا بەلگەيا و زانينى. بەلى سەرەراى ھندى ئەم د ئامادينە بەلگەيان لسەر ھەبوونا خودى بينين مىنا بەلگەيىن فەلسەق و

لوژیکی و زانستی و ژیواری ب شیوهیه کی نه کادیمی. و دی ب دریژی به حس لی کهین د خهله کین بهیت دا.

پسیار؛ دکتور پا (برتراند راسل) دبیژیت نهخیر دفیت مروّقی باومردار بهلگهیان بینیت و ب سهلینیت کو خودی یی ههی و نموونه کی د ئینیت و دبیژیت؛ ئهگهر ئهز بیژم کو چادانکه کی چایی یی ل دور روّژی دزقریت و دناقبه را ئهردی و مهریخیدا دقیّت ئهز ب سهلینم کو ئه ق چادانکی چایی یی ل دور روّژی د زقریت، قیّجا دممی مروّقی باومردار دبیژیت خودی یی ههی دقیّت ئهو ب سهلینیت کو خودی یی ههی نه مولحد ب سهلینت کو خودی یی ههی نه به ودی نینه ؟

بهرسف: زانایی نافدار (برتراند راسل) د گۆتنا خودا پیفهری لوژیکی لسهر پیفان وی گهلهك لسهر پیفانا وی گهلهك یاخهلهته ب چهند بنهمایه کین لوژیکی:

یی ئیکی: ئه گوتنه گوتنه کا ئاشوپییه سادهترین ئاقل فی گوتنی رهد دکهت، به نی همبوونا خودایه کی بو گهردوونی تشته کی خورسکی ولوژیکی و ئاقلی و زانستییه؛ لهورا نابیت پیقانا تشته کی ئاشوپی

لسهر تشته کی لوژیکی بیّته کرن کو ههبوونا وی پیّدڤییه کا نافلی یا فهر بیت (واجب الوجود).

یی دووی: چادانکی چایی تشتهکی چیکرییه ئانکو پیدفی ب چیکهرهکی ههیه ئانکو نه یی تمامه؛ بهانی خودی یی ههروههره و یی تمامه و نابیت پیشانا تشتهکی چیکری یی نه تمام لسهر خودانی چیکرنی بهیتهکرن.

یی سنیی: ئهوی سهرپنچییا بنیاتی دکهت دفینت ئهو بهلگهیان بینیت چونکی د بنیاتدا و ژ لایی زانستیفه ژی چ چادانکین چایی ل ئهسمانا نابن؛ لهورا پیدفییه ئهو بهلگهیان بینیت لسهر گوتنا خو نه بهرانبهری وی، و ههر ژبهر هندی گهلهك فهیلهسوفا رهخنه ل (راسلی) گرتن لسهر فی بهلگهی. و ب راستی سهرهرای هندی کو پیدفییه مولحد بهلگهیان بینت، چ تشت ریگر نینه کو ئهم باوهردار بهلگهیان بینین چونکی تژی ئهرد و ئهسمانان بهلگه لسهر ههبوونا خودی یین ههین.

ئيلحاد

24

ئەرى بەلگەيىن زانستى ھەنە ئسەر ھەبوونا خودى پسيار: باشە دكتور ئەگەر تشتەكى سروشتى بىت باوەردار بەلگەيان بىنىت ئسەر ھەبوونا خودى و باوەردار ھند ژ خۆ پشتراستن كو تژى ئەرد و ئەسمانان بەلگە يىت ھەيىن، باشە بەلگەيىن زانستى ھەنە ئسەر ھەبوونا خودى چونكى ھندەك بانگخوازىت ئىسلامى وەكى (د. عەدنان ئىبراھىم) و (د. ئەحمەد خەيرى عومەرى) دېيژن چ بەلگەيەكى زانستى نىينە ئەحمەد خەيرى عومەرى) دېيژن چ بەلگەيەكى زانستى نىينە كو ھەبوونا خودى ب سەلىنىت؟ ھەتا (د. عەدنان ئىبراھىم) دېيژيت ھەر كەسەكى بىرۋىت كو بەلگەيىن زانستى يىت ئسەر دېيژيت ھەر كەسەكى بىن ئاقلەدد

بهرسف: جهی داخی یه کو ئه فکه که که گوتنی بیژن و سهبارهت گوتنا (د. عهدنان ئیبراهیم) ئه و گوتنا وی گهله کیا بی رامانه و ترانه کرنه به ههمی زانایان، ئهگهر ئه م سه حکه ینی ژ ئیمام مالك و حهتا نوکه و د ههمی پهرتووکین عهقیدیدا د سهلینن کو بهلگهیین ههبوونا خودی زانستی و یه قینینه (پشتراستکرینه)، به س ئه م به حسی وان ناکه ین چونکی گوتارا وان بو موسلمانانه و ئه م دی به حسی زانایین که لامناسی که ین؛ چونکی گوتارا وان بو بی باوهرانه،

وهکی ئیمامی (غهزالی و رازی و ئامهدی و شههرستانی...هتد) فان ههمییان یا سهلاندی کو بهلگهییّت زانستی و یهقینی ییّت ههین لسهر ههبوونا خودی و ههتا گهلهك فهیلهسوّفان وهکی (سوقراتی و ئهفلاتونی و ئهرستوی و دیکارتی) ههبوونا خودی ب بهلگهییّن یهقینی دوپاتکرییه، ههروهسا زاناییّت نه بوسلمان یا سهلاندی کو بهلگهییّت زانستی لسهر ههبوونا خودی ییّت ههین وهکی (ئهنتونی فلو) کو مهزنترین مولحدی چهرخی بیستی بوو و (کریسی موریسون) و (مایکل بیهی) وکوّمهکا زانایین ئهمریکی وهکی د پهرتووکا (الله یتجلی فی عصر العلم) دا هاتی.

و ئەڭ گۆتنا (د. ئەحمەد خەيرى) و (د. عەدنان ئيبراھيم) چەند خەلەتىيىنىڭ لوژىكى تىدانە:

یا ئیکی: وان تشته کی گشتی یی کرییه د چارچوفه کی تایبه تدا بی به لگه (تخصیص امر عام بدون دلیل). وان هزرکر کو زانست به س ئه وه یی مروّف ده ست بکه تی و هه ست پیبکه و ماده م به همر پینج هه ستا خودی دیار نابیت؛ رامانا وی چ به لگه یی تانستی و یه قینی لسه ر هه بوونا خودی نینن، و ئه فه بخو خه له تکارییه کا لوژیکییه (مغالطة منطقیة) چونکی د لوژیکیدا ناچیبیت تشته کی گشتی بینی تایبه تایبه بی به لگه، و زانست تشته کی گشتی بینی تایبه و به رفره شره ژ

ههر پینج ههستان و ئهگهر سهحکهینه پهرتووکا (ارشاد الفحول) یا شهوکانی نیزیکی بیست پیناسا بو زانستی دئینیت و ئهو پیناسه یین زانا و فهیلهسوفین جودا جودا نه و ئهقان بیست پیناسهیان تو کیشکی ژی بگری دژی گوتنا (عهدنان ئیبراهیم) و (ئهحمهد خهیری) یه چونکی زانست گهلهك ژ ههستان مهزنتره، و کهسی زانست چارچوقه نهکریه د ههستاندا.

یا دوویی: وان تیگههی بهلگهی کورتکر د بهلگهبوونا دیار و سهرفه بتنیدا (اختزال مفهوم الدلیل فی الدلالة الظاهرة)، و ئهگهر سهحکهینه زانستی لوژیکی و زانستین بنیاتی (أصولی) و زانستین دهرئیخستنا رامانیت فهشارتی (علم الاستنباط)، بهلگه نه بهس ئهوه یی دیار و سهرفه و ژ دهقی وی بتنی دیار دبیت؛ بهلی بهلگه یی ههی یی دیار (الظاهر) و بهلگه یی ههی یی تیگههی (المفهوم) و بهلگهیی پیگیری (الإلتزام) و بهلگهیی ئاماژهیی (الإشاره) و گهلهك جورین دی ییت رابلالتزام) و بهلگهیی ئاماژهیی (الإشاره) و گهلهك جورین دی ییت

و يا خويايه هندهك جاران تێگههێ بهلگهى (مفهوم الدليل) بهێزتره ژ دهقێ بهلگهى (منطوق الدليل).

پسیار؛ باشه دکتور ژ قان بهلگهییّت ته گوتین چاوا تیّگههیّ بهلگهی بهیّزتره ژ دمقیّ بهلگهی بخو؟

بهرسف: دی ب نموونه کی دیارکه م، ههر چهنده پهیوهندی ب ئیلحادی قه نینه بهس بو روهنکرن، د قورئانا پیروز دا د ئایه ته کیدا دبیزیت ولا تقل لهما أوف د فیره دا به حسی مروفییه کو نه بیزنه دهیك و بابین خو ئوف، د فیره دا ده قی به لگه ی دیاردکه ت کو حه رامه مروف بیزیته دهیك و بابا ئوف، به لی تیگه هی به لگه ی دیاردکه ت کو هه می جورین ئیشاندنی (ئه زیه تی) بو دهیك و بابان حه رامه؛ ئه گهر گوتنا (ئوف) حه رام بیت پا هه ژیتره قوتانا دهیك و بابان حه رام بیت چونکی قوتانی پتر ئیشاندن تیدا هه یه بو وان ژگوتنا (ئوف).

ئهگهر ئهم بهس پشتبهستنی ب دهقی بهلگهی بکهین دی بیژین بهس گۆتنا ئوف حهرامه، و جورین دی ییت ئیشاندنی وهکی قوتانی نه حهرامه چونکی چ بهلگه د قورئانیدا نینن گوتبیت قوتان حهرامه!! بهلی ئهگهر ئهم پشتبهستنی ب تیگههی بهلگهی بکهین دی بیژین ههمی جوریت ئیشاندنی بو دهیك و بابان حهرامن. و قوتان حهرامتره ژ گوتنا (ئوف) چونکی ئیشاندنا قوتانی مهزنتره ژ یا گوتنا (ئوق). ئاها هوسا دیاردبیت کو تیگههی بهلگهی بهیزتره ژ دهقی بهلگهی. ئو

هوسا دیاردبیت کا چ خهلتکارییا لوژیکیه (د. عهدنان ئیبراهیم) کری دهمی بهس پشتبهستن ب دهقی بهلگهیان کری لسهر ههبوونا خودی . یا سینیی: خهلهتییهکا دی یا گهلهك مهزن وان کر دهمی گوتین بهلگهیینت زانستی نینن لسهر ههبوونا خودی؛ چونکی ههستپیکرنین هزری (مدرکات ذهنیه) د فهلسهفیدا، و د کهلامناسیییدا سی بتنی نه و زیدهتر نینن و ههر تشتهکی تو هزر تیدا بکهی و د سهری خودا وینهبکهی دکهفیته د بن قان ههر سی تیگههاندا ئهوژی ئهقهنه:

۱- پیدفییه همبیت (واجب الوجود) ئهو تشته یی کو پیدفییه همبیت،
 ئانکو همبوونا وی پیدفی ب بهلگهیین زانستی و یهفینییه.

۲- ئەستەمە ھەبىت (مستحیل الوجود) ئەو تشتە یى كو ئەستەمە
 (موستەحیله) ھەبیت یان ب دەربرینهكا دى پیدڤییه نەبیت.

۳- چێدبیت ههبیت و نهبیت (ممکن الوجود والعدم) ئهو تشته ئهوێ ههبوون و نهبوونا وی وهکی ئێك بیت، ئانکو چێدبیت ههبیت و چێدبیت نهبیونا وی یان نهبوونا وی پێدڤی بهلگهیێن زانستی و یهقینی ناکهت. ئاقل ههبوون و نهبوونیت وی قمبویل دکهت، بهن ههبوونا وی (ممکن)ی پێدڤی ئهگهرکییه ژنهبوونی بینیته ههبوونی.

و دەمى ئە كەسە دېيرن بەلگەييت زانستى و يەقىينى نىين، ئەو ھەببوونا خودى دكەنە تشتەكى د چارچوقەيى گومانيدا - بيى كو ھەست بخو بكەن - و ھەببوونا خودى ب قى چەندى د كەنە د تيگەھى سيييدا كو دبيت خودى ھەبيت و دبيت نەبيت!! و ئەقە بخو پرۆپاگندەيە بۆ ئىلحادى ئەو دكەن و ريكى د دەن كو (ھەببوون و نەببوون و ئەببوون و ئەببوون خودى) ب شيوەيەكى ريژەيى بيت. و ئەقە بخو باشترين پرۆپاگندەيە بۆ ئىلحادى. و ئەق تيگەھە يى ھاتىيە رەدكرن بەرى پرۆپاگندەيە بۆ ئىلحادى. و ئەق تيگەھە يى ھاتىيە رەدكرن بەرى ھزارەھا سالان د پەرتووكين ئەسمانىدا و يى ھاتىيە ژ بنبرن ب شيوەيەكى لوژيكى ل دەڭ قەيلەسۆفان وەكى سوقراتى و ئەرستوى و ھەمى كەلامناسان.

جۆرێن بەلگەيان ئسەر ھەبوونا خودى

پسیار: باشه دکتور ئهم پسیار بکهین ئهری چ بهلگهییت یهقینی و زانستی ههنه بو سهلاندنا ههبوونا خودی ؟

بهرسف: بهلی گهلهك جورین بهلگهیان ههنه و بهشهك ژ وان یهقینینه ژ لایی زانینا (مهعریفا) ئایینی و ژیواریقه، وهکی: بهلگهیین قورئانی، و بهشهك ژ وان یهقینیه ژ لایی لوژیکیقه وهکی بهلگهیین فهلسه فی و کهلامی، و بهشه ک ژ وان یه قینیه ژلایی زانینی فه وهکی بهلگهیین زانستی، و ههروه سا گهله ک جورین بهلگهیین هزری یین نیزیکی هه نه ناگه هنه پلا یه قینی به لی نیزیکی یه قینینه.

ييّ ئيكيّ: بەلگەيين قورئانى لسەر ھەبوونا خودى ھەمى بەلگەيين يەقىنىنە ژ لايى خورسكى (ديتنا فيترى) و ژيوارىقە، مەرما من نە دمقيّ ئايمتانه، ومكى: [قل هو الله أحد] جونكى ئه ف جوريّ بهلگهيان (بەلگەيين نەقلىنە) بەس بۆ خودان باوەرانە، و نابنە بەلگە بۆ بى باومران چونکی وان باومری ب قورئانی نینه، بهلی مهرما من یی تێگەھێن بەلگەيانە د قورئانێدا، وەكى: بەلگەيێ چاڤدێرى و ئەگەرى (دليل العناية والغاية) - و بهلگهيي ئافراندني و داهيناني (دليل الخلق و الاختراع) و ژههژي گۆتني په كو گهلهك ژ زاناپين رۆژههلاتي ژي ئەڭ بەلگە بكارئيناينە لسەر ھەبوونا خودى وەكى زانايى ئەمريكى (Cressy Morrison) د يهرتووكا خوّدا (العلم يدعو الى الايمان) كو ب شيّوهيهكيّ زانستي ئهڤ ههردوو بهلگه شروٚڤهكرينه و بكارئيناينه بۆ باوەرىيى ب خودى.

هەروەسا كۆمەكا زانايين ئەوروپى وەكى: مايكل بيهى (William A. Dembski)، ستيفن (J. Behe ماير (Stephen Meyer)، ئەڭ جۆرى بەلگەيان بكارئيناينە د

پەرتووكىن خودا وەكى يەرتووكا بەرنياس (Science and (العلم ودليل) (Evidence for Design in the Universe التصميم في الكون) يا خويايه بابهتي ههبوونا داهينهرهكي بو گەردوونى ئىكە ژ بابەتىن كۆ ب خورسكى (فطرى) ھەيە لدەق مرۆڤان، و ئيلحاد بەشەكى نوى و بچويكە ب سەر باوەريييدا ھاتىيە، و فەيلەسۆفان بەحسىٰ ڤى بابەتى كرپيە د كەڤن و نۆكەدا، و يترپيا وان گەھشتىنە وى باوەرى كۆ خودايەكى ھەي گەردوون دورستكرييە و ب رێڤهدبهت و بهلگهيێن فهلسهفي و لوژيکي ئيناينه بهلێ جوداييا وان د چهوانی و راستییا ویدانه، و زانایی کهلامی یی جهرخی نوی سەعىد نوورسى ئەف بابەتە ب شيوازەكى تەمامكارى گۆتىيە و ھەمى لایهنان بگریت، ب شیوازهکی نوی و هه فجهرخ، و پشتبه ستن ب ریبازا قورئاني كرييه بو گوتنا بهلگهيان لسهر ههبوونا خودي، ژ بهلگهيين وى يشتبهستن يي كرين:

۱- بەلگەيى چاقدىرى و ئەگەرى (غايەتى).

۲- بەلگەيى ئافراندن و داھينانى و ئەق دابەشكرنا وى ژى لدويف دابەشكرنا فەيلەسۆف "ئبن روشد ئەلحفيد" ھاتىيە و ھەردوو بەلگە ژ قورئانى ئىناينەدەر، و ھەردوو قەدگەرن بۆ بەشى خۆاندنين فەلسەق يىن ئىسلامى.

ئيلحاد ______

جۆرىٰ ئىێكىٰ: بەلگەيىٰ چاقدىرى و ئەگەرى (غايەتىٰ):

قورئانا پیرۆز د گهلهك ئایهتاندا ئاماژه ب هندی دایه کو چافدیرییا بلند بو گهردوونی و بۆنهوهران ب شینوازهکی بو مرۆفی یی بهردهستبیت بو ب کارئینانی د باشترین شینوازدا بهلگهیه کو ریقهبهرهکی کاربنهجه یی ههی بو فی گهردوونی، و نوورسی بهحسی بهلگهیی چافدیری و ئهگهری کرییه، دهمی بهحسی بهلگهیین بهادهمی بهلگهیی بهادیری و ئهگهری دکهت دهمی دبیش بیت: ((ئهف سیستهمی بیکشهگریدانا بونهوهران، و ئهو چافدیری و بهرژهوهندییا تیدا، بهلگهیه لسهر ههبوونا داهینهرهکی کاربنهجه و حیکمهتا وی، و بهلگهیه لسهر ههبوونا داهینهرهکی کاربنهجه و حیکمهتا وی، و چیبوونا گهردوونی بریکا هلکهتنی و پیکشهگریدانهکا کوره پهد دکهت)).

و پشتی ب هویری به حسی گهردوونی و مروّق و گیانه وهران دکهت، دبیّژیت: ((ههر جوّره ث ژ قان گهله ک جوّریّن بوّنه وهران ههروه کی ئامیره کی سهرنجراکیّش و هزری مهنده هوش دکهت، و یا رهوایه و د شیاندا نینه کو ئه قیاساییّن گهردوونی ییّن گومان تیّدا و ژ ئه گهریّن سروشتی ییّن کوره هاتبیت و ئه قهمی جوّریّن بوّنه وهریّن تاکیّن جوّره و جوّری دروست کربن، ئانکو ههر جوّره ک ژ قان جوّران و ههر

ئيلحاد _____نيلحاد

تاكەك ژ تاكێن بۆنەوەران ئەو بخۆ دبێژيت كو ئەو يێ ھاتىيە چێكرن لسهر دەستى شيانا خودايـەكى كاربنەجـھ ب شـێوەيەكى ئێكسـهر))، و ماموستا سهعید نوورسی پشتبهستن ب گۆتنا خودی کریبه دهما خـودى د قورئانيـدا دبيـ ژيت: (فَارْجِع الْبَصَرَ هَلْ تَرَيْ مِنْ فُطُور) و دوماهییین ئایهت و نافیرین واندا: (أفلا یعقلون)، (لعلهم یتذکرون)، (فاعتبروا) دا بهلگهیه لسهر هندی، ئانکو ئهرکه لسهر مه ئهم هزرا خو د بۆنەوەراندا بكەين، و مىشكى خۆ بدەينە كارى و وژدانى بلڤىنىن بۆ بەلگەيين چاڤديّرييا خوديّ، بو ئەگەرىّ ئافرانىدنا گەردوونى و بوّ مرۆقى سەرنەرمكرى. و ئەز د بينم ئەق ئاخفتنا خودى بەلگەيە كو چاقديري و زانينا خودي ژ هه ژيتره د چيکرنا بونه وه راندا ب باشترين شێواز و باشترین سیستهم، و چاڤدێرییا بلند بوٚ گهردوونی ههمییێ و ههمی بۆنهوەر بندەستكرينه بۆ ههبوونا مرۆڤی، و ب دوماهی هاتنا ههمی بۆنەوەران ژ ئەگەرەكى ديار و گرنگە كو ئەو ھاتىنە ئافراندن د بنیاتدا ژبهر وی ئهگهری، داکو ئهو ببیته بهلگهیهکی ئهقلی و بی گۆمان لسەر ھەبوونا چىپكەرەكى بىۆ قىي گەردوونى، كىو ھەمى سالۆخەتىن تەمام ھەنە، ئەقە دېيتە بەلگەيەك دزى گۆمانىن ھزرا ئيلحادا هەقچەرخ. نيلحاد ______

جۆرى دوويى: بەلگەيى ئافراندنى:

ئهوی هزرین خو د قورئانا پیروزدا بکهت دی گهلهك ژ ئایهتین قورئانا پیروز بینیت لسهر ئافراندن و ههبوونی و ئه ثایهته مه هانددهن ئهم هزرین خو د بنیاتی ههبوونا تشتاندا بکهین کا چهوا ئه شنده شاینه هاندن خو د بنیاتی ههبوونا تشتاندا بکهین کا چهوا ئه شه تشته هاتینه ئافراندن بو زانینا داهینانا راست د ههمی بونهوهراندا؛ چونکی زانینا بنیاتی تشتی و راستییا وی پید شیه بو زانینا دورستکهری وان.

هەروەسا مامۆستا نوورسى دياردكەت ئەڭ بەلگە ژ قورئانى ئىنادەر ب شىزوەيەكى ئەقلى و فەلسەنى بكارئىنايە بۆ بەرامبەرى گومانىن ئىلحادا سەردەميانە، ھەروەكى دبيژيت: ((خودايى مەزن ھەبوونەك تايبەت دايە ھەر تاكەكى، و ھەر جۆرەكى و ئەڭ ھەبوونە شىنىوارىن وى يىن تايبەت ئاڭا دكەت و ئەڭ ھەبوونە دبيتە ژىدەرەك بۆ تەمامىيا بى كىماسى و يا گونجاى، و بشى شىنوەى چ جۆرەك ناچىتە د ئەزەلىدا، چونكى ئەڭ جۆرە ھەمى ژ وان تشتانە يىن دناڤبەرا ھەبوون و نەبوونى ئافرانىدنى ئەبوونىدا)، ھەروەسا ماموستا نوورسى بەحسى بەلگەيىن ئافرانىدنى دىمەت د ئەۋان ھەردوو ئايەتاندا: {اللَّة خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ} (الزمر: ٢٠) {الَّذِي بِيَدِه مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْة تُرْجَعُون}

نيلحاد ______

(یس: ۸۳) همروهسا رافه دکهت (تهفسیر دکهت) و ب رپکا فی رافهکرنی دیاردکهت کو همر بونهومرهکی نیشانهك یا همی و ئهف نیشانه دبیته بهلگه لسمر پیدفی ب همبوونا خودی، دیدهفانییی بو دکهت لسمر و شههده د دهت لسمر ئیکینی و مهزنییا خودی، و همروهسا دبیریت: ((ئهگمر نافهروکا میشکی ته نهفهمری و ته روناهییا دلی خو بهرزه نهکر، دی تیگههی کو تشتهك بتنی ببیته هممی تشت و هوسا ب ساناهییهکا رهها و ریک و پیکییهکا تمام، و تشتهک بتنی کرینه هممی تشت ب تهرازییهکا هویر، و سیستهمهکی ب ریک و بیک و بیک کرینه هممی تشت ب تهرازییهکا هویر، و سیستهمهکی ب ریک و بیک و بیک و با ریک و با ری

و ئەز دېينىم نوورسى تشتين بى گيان يى دايە ئاخفتن ب بەلگەيين ئافراندى، و ھەمى بۆنەۋەر ب جۆرە و شيوەيى خۆ كرنە ديدەڤان لسەر پيدڤى ب ھەبوونا داھينەرەكى ھەروھەر (يى بەردەوام)، و شيوازى وى ئەقە دى بيتە بەلگە بۆ گومانين وى سەردەمى، و دبيتە بەلگە دژى ريبازا ماددى يا كەڤن و نوى، بۆ وى بەلگەيى ئەوى دبيريت كو كارتيكەرەك يى ھەى كارتيكرنى ل گەردوونى ھەمىيى دىيد.

نيلحاد ______

به لگه یین که لامی و فه لسه فی لسه ر هه بوونا خودی پسیار: باشه جوّری دوویی یی به لگه یان به لگه یین فه لسه ق و که که که که که می دی شیری هنده که نموونا بو مه ئینی و شروقه که یک کا جاوا دبیته یه قین ژلایی لوژیکیشه:

بهرسڤ: فهيلهسوٚف و كهلامناسيٚن موسلمان پشتبهستن كرييه لسهر بهلگهيي شياني (الإمكان) و بهلگهيي رويداني (الحدوث).

ژبهلگهيين كهلامى بهلگهيئ شياني (الإمكان)

سەبارەت بەلگەيى شيانى يا خويايە ھەمى ئەو ھزرىت د بىردانكا مرۆۋىدا بۆ سەر سى ئەحكامىت ئەقلى دھىنە دابەشكرن:

ین ئیکی: دبیرژنی پیدفییه ههبیت (واجب الوجود): ئانکو ئهوه یی ئاقل ههبوونا وی ب فهر و پیدفی و ئهرك (واجب) دبینیت، و نهیی ههوجهی چ ئهگهرایه بو ههبوونا خو، و ئهو ئهگهری ههمی ئهگهرانه وهکی فهیلسوف ئهرستو دبیژیت.

يى دوويى: دبيژنى ئەستەمە ھەبيت (مستحيل الوجود) ئانكو ئەوى ئاقل ھەبوونا وى مەحال و ئەستەم دكەت و نەبوونا وى ب فەر و پيدفى و ئەرك (واجب) دكەت.

ین سنیین: دبیرژنی چیدبیت ههبیت و چیدبیت نهبیت (ممکن الوجود) یان ژی (جائز الوجود) ئانکو ئهوی یهکسان، ئاقل ههبوون و نهبوونیت وی قهبویل دکهت، بهانی ههبوونا وی (ممکن)ی پیدفی ئهگهرکییه ژ نهبوونی بینیته ههبوونی.

زاناييّ كەلامناس سەعيد نوورسي گەلەك پشتبەستنيّ ب ڤان ھەردوو بەلگەيان كريپە د گەنگەشێن خۆدا دگەل مولحدان. د ڤى بواريدا دبيْژيت: ((گيانهومرێ ميكرسكوبي، ئهوێ ب چاڨ نههێته ديتن، وێنەيێ گيانەوەرێ بچويك مەكينەكا ھوير يا جوان يا خودايي بخوڤه دگریت، فیّجا یا فهره و نه بیّدفی بهلگهیانه کو نهو مهکینهیا (ممکن) د خویاتی و خەسلەتین خودا بیی ھەبوونا ئەگەركى وی خو پەیدا نهكرييه. ههلبهت (ممكن) يهكسانييا دوو لايهنايه، مينا دوو سهريّن ترازيييّ، و ئهگهر لايهك ب سهر ئيّكي كهفتبا دا چيته د نهبوونيّدا، ئەھا لسەر ڤێ چەندێ ژي خودان ئاقل د رێککەفتينە کو دڤێت بۆ ڤێ چەندى ئەگەرەكى دورست ھەبىت؛ چونكى ئەستەمە سروشت ئەگەرى ئافراندنى بىت؛ ژبەر كو ئەو رىك و يىكىيا د وى مەكىنىدا نیشانا زانینهکا پر همفتهمامییه، دگهل دووبارهبوونا وی دنافیهرا هزارهها وان شیاناندا یین ئیك ژ وان ژ یین دی نه فهرتر و گرنگتر فَيْجا چاوا دێ ژ جههکی دچیته جههکێ دیارکری و دێ لڤلڤیت لسهر

بزویننهرهکی سنوردارکری. و چاوا دی یا راست بیت هندهك ژ جورین قان شیانان ئه ماکینه یا سهیر و ریکخستی و ئاقل هیلاینه حیبهتی د هویرهویرکین حیکمهتین خودا پهیداکهت)).

ئهها ب قی گوتنا ئهقلانی و وهك پیدقییهکا ئهقلی ههبوونا دورستکهرکی کو (خودییه) دهیته سهلاندن کو ئهو یی ئاراستهکهره و هایدارکهره بو گیانداران ژبو ههلبژارتنا ریکا دورست دناقبهرا همبوونا هزاران ریکین دیدا.

هوسا ب پیقهرهکی لوژیکی و بهلگهیهکی ئهقلی دهیّته سهااندن ب شیّوهیهکی یهقینی کو سهرئیٚخستنا ههبوونی د (ممکن)اتاندا بهلگهیهکی بنبره لسهر ههبوونا (ئهگهرکی) کو (ههبوون) سهرئیخستی لسهر (نهبوونیّ) د چارچوقهکی یهکسانیّدا دناقبهرا (ههبوونیّ و نهبوونیّ) بو چارچوقی (ههبوونیّ)، و یا پیّدقییه ئهو ئهگهره ههبیت، نانکو (واجب الوجود) بیت؛ چونکی ههکه وی (ئهگهری) ههبوونا خو ژ ههبوونهکا دی وهرگرت ههلبهت ئهقه د زانستی لوژیکیدا کارهکی نهستهمه ههروهکی فهیلهسوّف و کهلامناسان دیارکری کو ئیّك ژ ئهستهمی ئهقلی (ئهستهما ریّزبهندییی یه) (استحالة التسلسل)، نهستهمیّن ئهقلی (ئهستهما ریّزبهندییی یه) (استحالة التسلسل)، لهورا یا پیدقییه ئهگهرهکی ئهزهلی ههبیت و ئهو ئهگهری ههمی

رویدانان بیت و ههمی سالوّخهتیّن ههڤتهمامیییّ ل دهڤ ههبن ئهوژی خودیّیه (واجب الوجود).

هه ژییه بیّژین کو گهردوون یی ژ نهبوونی پهیدابووی و دی جاره کا دی بهر ب نهبوونی زقریت، و قورئانا پیروّز ئه قد چهنده یا دوپاتکری د هنده ک ئایه تاندا هه روه کی هاتی: { یَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ کَطَیِّ السِّمَاءَ کَطَیِّ السِّمَاءَ کَطَیِّ السِّجِلِّ لِلْکُتُبِ کَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِیدُهُ وَعْداً عَلَیْنَا إِنَّا کُنَّا فَاعِلِینَ} (الأنیاء: ۱۰٤).

ههروهسا ل قی دوماهییی زانستین سهردهم ژی ئه وراستییه دوپاتکرییه دگهل ب سهرههلبوونا (ئاشکراکرنا) پهقینا مهزن (Big دوپاتکرییه دگهل ب سهرههلبوونا (ئاشکراکرنا) پهقینا مهزن (Bang Bang) دیار بوویه کو گهردوونی دهستپیک یا ههی. ههروهسا فیزیکزانان ژی ئه و چهنده سهلاندییه پشتی ب سهرههلبوونا یاسایا دینامیکییا گهرماتییی (Thermo dynamic) کو پیکهاتهیین فی گهردوونی هیدی هیدی یی گهرماتییا خو ژ دهست ددهن و بهر بهمندی دچن کو پلهیا گهرماتییا ههمی تشتان دبیته چوننهیا رهها (الصفر اللطلق) ئهها ل وی دهمی وززه بهر ب نهمانی دچیت، و هوسا دی ژیان ب دویماهی ئیت. ئهها ئه فه جهی پسیاره کا ئهقلییه؟ باشه نهگهر نهبوونی ژ که فندا دریژاهییا خو یا بی دوماهیک ههبیت،

ئهگهر فی گهردوونی دهستپیکا خو ههبیت، باشه نهینی چ بوو د رویدانا پهیداکرنا گهردوونیدا، ل وی دهمی هاتییه چیکرن؟ ئهری ما بوچی بهری هینگی نهدهاته چیکرن؟ فیجا ئینانا گهردوونی ژ نهبوونی بو ههبوونی و زفراندنا وی بهر ب نهبوونی پیدفی پهیداکهرکی خودان شیان و حیکمهت ههیه کو ب فهرمان و تهقدیرا وی و ل وی دهمی وی فیای و ب شیویی وی فیای وی گهردوون ژ نهبوونی ئینا ههبوونی و دی زفرینیته نهبوونی ب شیوهیی وی دفیت نهبوونی و رابوونا مهزن بو روژا فیامهتی.

رُ بِهِ لِكُهِ بِينَ كَهُ لامي بِهِ لكَّهِ بِي رويداني (الحدوث):

ئەڭ بەلگە پشتبەستنى لسەر ھندەك پێشەكييێن لوژيكى (مقدمات منطقية) دكەت ژبۆ گەھشتنا ئەنجامەكى لوژيكى. ناڤەڕۆكا ڤى بەلگەى ئەڤەيە: ھەر بەرگوھورەك د ھەبوونێدا رويدان بيت، ب ڤەخواندنكا لوژيكى ب ڤى چەندى وەك پێدڤييەكا ئەقلى ھەر رويدانەك پێدڤي رويدانكارەكى ھەيە، و يا ديارە ھەست ب بەرگوھورپنا گەردوونى ب رێكا ديتنى دھێتەكرن، لەورا ئەگەر گەردوون يى پەيداكرى بيت ھەلبەت ب پێدڤييەكا ئەقلى ئەو پێدڤى

پەيداكەرەكى ھەيە، و ئەڭ پەيداكەرە دۇيت ھەبوونا وى لسەر وى بخۆ بيت و پيدڤى ب چ ئەگەران نەبىت بۆ ھەبوونا خۆ.

كەلامناسان پشتبەستن كرييە لسەر بەلگەيى رويدانى و لسەر دوو يېشەكىيان ئاقاكرىيە:

يا ئێكێ: دوپاتكرييه ئەڨ ھەبوونە رويدانە.

یا دوویی: دوپاتکرییه همر رویدانهکی رویدانکارهك همیه.

گەھەشتىيە قى ئەنجامى: ئەق ھەبوونە يا ھاتىيە رويدان ئەقى رويدانىڭ ۋى رويدانكارەك ھەبوويە، ئەوى رويدانكارى ئەو ھەبوونە يا پەيداكرى.

رامانا ئاخفتنا وان ئەوە: ھەمى بۆنەوەر د گەردوونىدا د بەرگوھور و د بەرگۇھون بى دەستىپىڭ د بەرلىقن، ئەقەرى ھندى دگەھىنىت كو ئەو نەدكەقنن بى دەستىپىڭ و بىن پەيداكەرەكى بى بەراھى ئەو يىن پەيداكەرەكى بى بەراھى ئەو يىن پەيداكرىن ئەورى خودايى پاك و بلندە.

ههروهسا زانایی بایولوّجی یی ئهمریکی (فرانك الن) ئاماژه ب فی بهلگهی دایه بو دیارگرنا ههبوونا خودی و گوتییه: "روٚژا شاریای و ستیریّن برسقهدار و ئهردی زهنگین بو ههمی پیدفیییت ژیانی، بهلگهییّن روّهن و ئاشکرانه لسهر وی ئیکی کو ئافراندهرهك بو

دەستپێکا قى گەردوونى ھەيە، ئەوۋى خودايەكێ ئەزەلىيە تێر زانىن و پڕ ئاگەھ لسەر ھەمى تشتەكى، خودان ھێزە، و شيانێت وى چ سنۆر بۆ نينن، ئەڭ ھەبوونە ژ ئافراندانا وييه".

يشتى مه ههبوونا خودي ئانكو ئهويّ ييْدڤييه ههبيت (واجب الوجود) دياركرى ب ريكا بەلگەيى رويدانى، ئەم دشيين ھەمان بەلگە بكاربينين بوّ دياركرنا خودايي يا رهها، وهكى كهلامناس (نوورسي) دبیژیت: "ههروهسا د گیانداراندا خویا دبیت کو تشت دلقلفن بهری بگههنه خالا ههڤتهمامییا خوّ و دهمیّ ههڤتهمامییا وان تمام دبیت د راوستن، ل قيري تشتهك بهرههست دبيت كو ههبوون ييدڤي هەقتەمامىيى يە و ھەقتەمامى يىدقى نەلقىنىيە، و ھەبوونا هەبوونىٰ ب ھەڤتەمامىيىٰ يە و تمامبوونا ھەڤتەمامىيىٰ ب بهردوامبوونێيه... و ئهركيّ بهردهوام (الواجب السرمدي) ههڤتهمامييا ردهایه، و ههمی ههقتهمامییت (ممکن)اتان سیبهرا رؤناهییا هەڤتەمامىيا وينە، ئەڤ راستىيە وێ ئێڮێ د گەھىنىت كو خودێيە خوداني ههڤتهمامييا رهها د خوياتي و سالوّخهت و كرياريّت خوّدا".

چاوا زانست دبيته بهلگه لسهر ههبوونا خوديّ

پسیار: باشه سهبارمت جوّری سیّیی یی بهلگهیان (بهلگهیین زانستی)، چاوا زانست دبیته بهلگه لسهر ههبوونا خودی؟ بهرسف: گهلهك بهلگهیین زانستی ههنه ههروهکی كوّمهكا زاناییّت نهمریکی كو پتر ژ بیست زانایین خودان بسپوریییّت جودا جودا د زانستین سهردهمیانهدا د پهرتووکا:

The Evidence of God in an Expanding) و ب عهرهبی ناقی وی (الله یتجلی فی عصر العلم) (Universe گهلهک بهلگهیین زانسی یین سهردهمیانه د بواری نهرد و نهسمان و دهریا ونهفسا مروّقی و گیانداراندا دئینن ل سهر ههبوونا خودایی مهزن، ههروهسا زانا و فهیلهسوّق ناقدار ئهنتونی فلو (Flew مهزن، ههروهسا زانا و فهیلهسوّق ناقدار ئهنتونی فلو (Flew باوهر، باوهری ب ههبوونا خودی ئینا و پهرتووکهک دانا ب ناقی باوهر، باوهری ب ههبوونا خودی ئینا و پهرتووکهک دانا ب ناقی نهنتولوجی (گهردوونی) و نانستی ههبوونا خودی کهنتولوجی (زانستی ههبوونی) و زانستی لسهر ههبوونا خودی نهنتیت و ب شیّوهیه کی زانستی ئیلحادی رهد دکهت و وه ک ناشوّپه ک دانیت. ههروهسا زانا و فهیلهسوّفی ئنگلیزی جون لینوکس (John)

Has) د پهرتووکين خودا وهك پهرتووکا (Carson Lennox) د پهرتووکا (Science Buried God) و ب عهرهبی (هل قتل العلم الایمان بوجود الخالق) گهلهك ب شيوهيه کی ئه کاديمی و ب بهلگهيين زانستی و يهقينی باوهرييی ب خودی د سهلينيت. و ب سهده هان زاناييين خودان بسپورييين جودا جودا بهلگهيين زانستی دئينن بو سهلاندنا باوهرييي ب خودی ب شيوهيه کی يهقينی.

لى ئەز دى سادەترىن بەلگەيى زانستى ئىنم بۆ سەلماندنا باوەرىيى: خودى دېيْرْيت: ﴿وَفِي أَنفُسِكُمْ أَفَلاَ تُبْصِرُونَ ﴾.

ژ بهلگهیین زانستین بایولوّجی: ههبوونا نهخشی جینی د ههر گیاندارهکیدا، و نهخشی جینوم (DNA) د کهفیته د نیفا نافوّکا خانهییدا، و گهلهك یی بچویکه ناهیته دیتن ب چاف بهلی ب ریکا مایکروسکوبی دهیته دهستنیشانکرن.

زانایین بایولوّجی دبیّژن ئهگهر (DNA) بینین و شیفراتیّت وی بنقیسین دی بنه ب قهباری (۱۰۰۰) بهرگین پهرتووکان، ئهگهر ههر بهرگهك (۵۰۰) بهرپهر بیت ئانکو ئهو پیّدقی ب (۵۰۰,۰۰۰) بهرپهرانه تژی ببن!! باشه ب چ لوژیك مروّقی مولحد دبیّژیت ئهقه بخو وهك هلکهتن هاتییه نقیسین! باشه ئهگهر ئهز نوکه لسهر بهرپهرهکی پهیقهکا بتنی بنقیسم وهك نموونه پهیقا (رووپهل) ئهستهمه کهسهك

 \hat{c} - قوتابییی سهرتایییی تا پلا پروفیسورییی - بهیت و بیزیت نهقه بخو یا هاتییه نقیسین ب ریکا هلکهتنی نی باشه پا تو سهحکهیه (DNA) یا مروفهکی کو نیزیکی (۵۰۰,۰۰۰) بهرپه و و ب شیوهیهکی هویربین هاتبنه نقیسین بی کیماسی دی چ بیزی.

(۵۰۰,۰۰۰) بهرپهر بۆ (DNA) يى ئىك مرۆقى بتنى بىت، پا چاوا ئەگەر تو (DNA) يى مليارەھا مرۆقان و مليارەھا گيانەوەران ب ھەۋمىرى چاوا بخو ھاتىنە نقىسىن و چ نقىسەر و چىكەر نەبن؟ كەسى مولحد باوەر ناكەت كو پەيقەك بتنى ھاتبىتە نقىسىن لسەر بەرپەرەكى ب شىروەيى ھلكەتنى و د ھەمان دەمدا باوەر دكەت بەرپەرەكى ب شىرەيى ھلكەتنى و د ھەمان دەمدا باوەر دكەت (٥٠٠,٠٠٠) بەرپەر ل (DNA) ھاتبنە نقىسىن ب شىرومىي ھلكەتنى. ئەقە كارەساتەكا لوۋىكىيە ئەو دكەن، و ھەمى تشتىن ئەقلى يىن سادە رەد دكەن.

باشه ئهگهر ئهم مهیمینکهکی بینین و کیبوردهکی کومپیوتهری ب دهینه فی و نیشابدهین دهستی خو ل کیبوردی بدهت ب شیوهیهکی ههرهمهکی (بهرهلایی)، باشه ئهم پیدفی چهند دهمینه تا ئه فهمیمینکه رستهیهکا ب رامان بنقیسیت بو نموونه بهس بنقیسیت رئهز یا برسی مه بو من خوارنی) چ ب کوردی یان ب عهرهبی یان ب ئنگلیزی یان ههر زمانهکی دی، ئهگهر ئهم (۱۰۰) سالان ل هیشییا وی

بین ئهو ئیّك رستهیا ب رامان نانقیست. و ئهقه تشته کی خویایه و گهلهك یی سادیه، باشه ئهگهر مهیمینکه ك (۱۰۰) سالان نهشیّت ب شیّوهیه کی هه پهمه کی ئیّك رسته یی بنقیسیت پا چاوا سروشتی بی ئاقل دی ب ریّکه کا هه پهمه کی شیّت (۵۰۰،۰۰۰) به رپه پیّن (DNA) ب شیّوه یه کی زانستی نقیسیت ؟؟ یا خویایه ئیلحاد دهستبه ردانه ژ لوژیکی و زانستی و ئاقلی و ساده ترین پیّزانینیت ژیانی.

پسیار؛ مولحد دبیّژن باشه پا رویقیکا کوره بوّچییه د لهشی مروّقیدا و یا زیدهیه و ئهقه به لگهیه کو خودی مروّق نهچیکرییه، ئهگهر خودی مروّق چیکربیت بوّچی دی تشته کی زیده که ته د ناق له شی ویدا؟

بهرسف: ئهقه وهکی وی یه دهمی مروّق پهرتووکهکا هزار بهرپهر بخوینیت و رستهیهکی یان پهیقهکی بتنی تینهگههیت و رامانا وی نهزانیت، ئهو رابیت بیّژیت فی پهرتووکی چ نقیسهر نینن، چونکی پهیقهکا بی رامان یا تیدا ههی. و یا رویقیکا کوره ژی وهسایه ئهگهر زانستی ههمی ئهندامیت لهشی مروّقی و ب ملیونهها ره و دهمارین مروّقی ب شیوهیهکی زانستی شروقهکربن و مفاییت وی دیار کربن و سهلاندبیت کو ئهستهمه خهلهتیهکا زانستی د ئافراندنا ئیّك ژ

دەماراندا ھەبىت. و بتنى ئەندامەك ھەبىت زانستى ب دروستى ديار نه کربیت! فیجا ب چ لوژیك دی بیژی ما دهم دهماره کا لهشی نه هاتییه شروٚڤهكرن ژ لايي زانستيڤه؛ لهورا چ خوديّ نينن و مروٚڤ نههاتينه ئافراندن. بو زانین رویڤیکا کوره ژی یا هاتییه شروٚڤهکرن ژ لایی زانستیقه ههروهکی پروفیسور (Gabrielle Belz) دینژیت: خانيّت (ILCs) هاريكارييا رويڤيكا كوره دكهت بو بهلاڤكرنا به كتريايين ب مفا د لهشي مروقيدا و هه قسه نگييي د رويقيكاندا چيدكەت دژى بەكترپاييت خراب. و ئەق بابەتە ب تەمامى ھاتىيە شروقهکرن د گوفارا (Nature Immunology) ههروهسا د سابتي ئەلكترونىدا، و ئەقە ناڤ و نىشانىن لىنكى بايەتىنە: https://www.nature.com/ni/journal/vaop/ncurre ant/full/ni.3332.html

به لگه یی خورستی (فطری) و به لگه یی هیز و دیتنا خورستی (وجدانی) لسهر هه بوونا خودی پسیار: ئهری به لگه یی خورستی و به له یکی هیز و دیتنا خورستی د که فنه د بن چ جوری به لگه یاندا، و ئه ری رامانا وان چییه و چاوا بکاردهین وه ک به لگه ی بهرسف: براستی به اگهیی خورستی وبه اگهیی هیز و دیتنا خورستی د زانستین که لامیدا دهینه هژمارتن ب به اگهیین گوتاری (حجة خطابیة) و به اگهیین خویه تی (الحجة الذاتیة) ئانکو یه قینی به س بو خودانی خو چید کهت و نابیته یه قین د بواری گینگه شیدا بو که سی دویر ژ ئایینی ... به لی زانایین که لامناس ب شیوه یه کی بکار دئینن وی نیزیکی یه قینی دکهن.

ئەڭ ھەردوو بەلگەيە دھێنە ھژمارتن ژ وان بەلگەيێن نە پێدڤى ب چ سەلماندنان، چونكى ژ ھەستەكێ دناڭ نەفسا مرۆڤيدا دھێن، و ئەو ھەستە د بناغێ ئافراندنا خۆدا دھێت ە كێشان بۆ ئافراندەرەكى و گرێدان ب ويڤه ب رێكا غەريزێ و سروشتى دوير ژ بەلگەيان و گريمانەيێن زانستى.

بهلگهیی فیترهتی: مهبهست ژ فیترهتی ئهو تشته یی هاتییه ئافراندن د ناخیدا دگهل ئافراندنا مروّقی، ژ تشتین ماددی و مهعنهوی یین دیار و قهشارتی، یین کو رهدکرنا وان دبیته رهدکرن بو بناغی مروّقی. و قورئانی ئاماژه ب قی چهندی دایه: {فَأَقِمْ وَجْهَكَ للدّینِ حَیفًا فِطْرَتَ اللّهِ الّتِی فَطَرَالنّاسَ عَلَیْهَا لَا تَبْدیلَ لِخَلْقِ اللّهِ ذَلِكَ الدّینُ الْقَیّمُ...}، ئانکو: ([ههی موحهمهد] قیجا تو ب دورستی بهری خو بده دینی راست ودورست، و روییی خو ژ ههمی هزروبیریت نهدورست وهرگیره، و

بهرێ خوٚ بده ئيسلامێ، دينێ خودێيه، ئهوێ خودێ مروٚڨ ل سهر دايين. دايي و چێػرييێ خودێ گوهوٚڕين بوٚ نينه، ئهڨهيه دينێ ڕاست و دورست...).

بهلگهیی هیّز و دیتنا خوستی (الوجدان): مهرهم پیّ ئهو ههسته یی کو چاندی دناخ و نهفسا مروّقیدا، و ژ فیترهتا ساخلهم و دروست هاتییه، کو ههبوونا خودایه کی ب شیان و دادپهروهر کو گهردوون ل دویث حهزا وی ب ریّقه دجیت ب فهر دزانیت.

و زانا سهعید نوورسی ئه هه ههردوو به لگه گۆتینه و هه فبهرکرن دنا فبهرا واندا کرییه ده می فیای هه بوونا خودی ب سه لینیت، و گۆت: ((د شیاندا نینه تشته کی بی بنه ما ده ستپیک بیت بی راستیه کا ده ره ده ره کی، چونکی ههر تشته ک دا کو به یته د هه بوونی و گهردوونیدا دفیت پشتبه ستنی ب تشته کی بکه ت، و هیزی ژ تشته کی وهرگریت، چونکی خالا پشتبه ستنی و وهرگرتنی دوو راستییین گهله ک پیدفینه و د چاندینه د فیتره تی و و ژدانیدا، چونکی مرؤ و شهمی بونه وهران کرنگتره و نه گهر ژ فان ههردوو به لگهیان نه با دا مرؤ فل نزمترین و کیمترین جه بیت، به لی پا حیکه متا خودی و سیسته م و نه و هه فته مامییا د بونه وه راندا فی چهندی ره د دکه ت، و ژدان چ جاران خودی ژبیرناکه ت نه گهر چهند ناقل کاری خو ب راوه ستینیت، خو

ئيلحاد _______ئيلحاد

ئهگهر زاتی خوّ رهدکر و ژبیرکر وژدان ههر خودی دبینیت، چونکی ئههٔ هیّزا کیّشان و راکیّشانی (بوّ هیّزهکا مهزن وهکی خودیّ) یا کو د فیترهتیّدا چاندی ژ بال راکیّشهکیّ راستهقینه هاتییه..)).

یا دیار ژ قی ئاخفتنی ئهوه کو ئاقل بتنی ناقه پووکا باوه ریبی نزانیت، و یا پهوا و د شیاندا نینه کو بنیات و بناغی باوه ریبی بهیته ئاقاکرن لسهر هزره کا نهدورست، یان هزره کا زانستی یا بی بهلگه و گریمان، بهلکی یا پیدقییه پالده ره که همبیت بو وی هزری و بهلگه همبیت، و بهلکی یا پیدقییه پالده ره که همبیت بو وی هزری و بهلگه همبیت، و دبینیت کو همردوو خالین پشتبه ستنی و وه رگرتنی یین کو چاندی د وژدانا مرؤفی هانده مرؤفی هانده ن بو باوه ری ئینانی به همبوونا داهینه ره کی بینی مرؤفی ههست ب وی هاندانی بکهت، و ئه فهستا هاندانا فیتری و کیشانا روحی د سهلینیت کو بالراکیشه ک (منجذب) ههیه ب کارین گهردوونی و سیسته می وی رادبیت.

و ئەز دېينىم كو ھەردوو بەلگەيين خورستى و ھيز و ديتا خورستى ژ بەلگەيين گۆتارى نە بۆ باوەرى ئينانى ب ھەبوونا خودى (ئەو بەلگەيين كو كەسى بەرامبەر نەيى نەچارە لسەر باوەرى ئينانى پى، بەلى دېيتە بەلگەيەكى ھاريكار)، و ئەم دشيين قان ھەردوو بەلگەيان بكاربينين بۆ بدەستقەئينانا باوەرييى ل بەرامبەر ھىزرا ماددى يا ھەقچەرخ، بەلى دقيت بهينە نويكرن ب شيوەيەكى كو بگونجن دگەل

پیکدادان و ناکوکییین نوکه، ئهو ژی ژبهر کو فیترهت د سهردهمی مهدا هیشتا ب ساناهی دهیته لادان ژ ریکا راست ژ ئهگهری کارتیکرنین دهرهکی، و بهلگه لسهر فی چهندی ژمارهکا مهزن یا رهوشهنبیران بووینه مولحد ژ ئهگهری ژکارئیخستنا فیتری و روناهییا هیز و دیتنا وی ل ده فوان.

پسیار: کهسین مولحد فیترهتی رهد دکهن ژبهرکو ناهیته دیتن و ناکه قیته بن ههر پینج ههستانقه ؟

بهرسف: ئهم دشیین ههبوونا فیترهتی و وژدانی ب سهلینین، گهلهك نموونه ههنه د ژیانیدا لسهر گهلهك زانست و زانینین مه، کو مه چ بهلگه لسهر نینن ژبلی ههستی فیتری پی ههیه، چونکی ناکه فنه لبن چ سهلاندنین زانستی، بو نموونه ئهو زاروکی ژنوی ژدایکبووی ب فیترهتا خو شیری ژسینگی دهیکا خو د میرژیت بیی کو چ کهس وی فیترهتا خو شیری ژسینگی دهیکا خو د میرژیت بیی کو چ کهس وی فیر بکهن، و ههر بونهوه رهکی زیندی د گهردوونیدا ل دویث وی ههستی فیترهتی دچیت یی کو خودی دایه ههمی بونهوه ران دا ل دویث حدزین خو (غهریزین خو) بچن و بهرسفا فان غهریزا و پیدفییین ژیانا خو بدهن بیی کو بزانیت مهرهم ژفان کاران پاراستنا زنجیرا ههبوونا وییه (سولالهتاوی، نفشی وی) ژنافچوونی، و مروّف

ههست ب وژدانی و حهژیکرنی و شههوهتی و ئیشانی و خوشییی دکهت بهلی نهشیت چ بهلگهیان لسهر فان ههمیان بینیت ژبلی کو ئهو ههستییدکهت.

و ههستکرن ب ههر تشته کی به لگهیه لسهر هه بوونا وی، و ئه گهر تینه ناتی به لگه بیت لسهر هه بوونا ئافی، پیدفیبوون ب خودی ژی به لگهیه لسهر هه بوونا وی، و ئه فی به لگهیه به پیزتر لی دهیت ده می هه می مروّف د به شداربن د فان هه ستاندا، و گومان تیدا نینه کو ژفان هه ستین فیتری یین چاندی د ناخی مه دا هه ستی مروّفی ب هه بوونا هی نادی د ناخی مه دا هه ستی مروّفی ب هه بوونا هی نادی د که ت و چافدیرییی لی دکه ت کو دیار دبیت د هه بوونا خودیدا.

و مروّق ب فیترهت و وژدانا خو ههردهم یی پیدقی ب هاریکاریا خودیّیه، و دزانیت کو خودیّ یی نیزیکی وییه نیزیکبوونه کا ب ههستپیّکرنی، خو ئهگهر زاتی خودیّ یی دویر و غهیبی بیت بو ههستیّن وی.

و خواندنین زانستی یین نوی گهلهك تشت داینه دیارکرن یین کو پیدفییه مروّف هزرا خوّ تیدا بکهت، ژ وان سهلاندنا فیترهتا ههبوونا خودی ب رهنگهکی گشتی کو ل ده ههمی مروّفان ههیه د کهفندا و تا نوکه، و بهلگه ل سهر فی چهندی کو چ مللهت نهبووینه بی ئایین و

گەلەك زانايان پشتگرىيا قى ھزرى كرينـە ژوان زانـايى زينـدەوەرزانى The Evidence of God in an Expanding Universe) کـو بهحسـی هـهبوونا بهنگـهیی فیترهتـی کرییـه ب رێػػڡفتنا ههمي مروٚڤان د ڤي ههستيدا، و گوٚت: ((مروٚڤان ب جوداييا ئايين و رهگهز و وهلاتێن وان ب شێوهيهكێ گشتي ژ كهڨندا زانييه كو مرۆف نەشىپت راستىيا فى گەردوونى ب بەرفرەھى و مەزناتىيا وى بزانیت، و ههروهسا نهشیاینه بگههنه زانینا نهینییا ژیانی و سروشتی ويّ د ڤيّ ههبوونيّدا، و ئهگهر ئهم بچين ل دويـڤ ئهگهر و پالـدهريّن خۆيى ب گەرىن يێن كو بەرێ مليونەھا مرۆڤان د دەنـه بـاوەرييێ ب خودێ، دێ بینین کو د جورا و جورن و ناهێنه ئامارکرن و هژمارتن، و د راستیدا هزرا راست و دروست و سهلاندنا ساخلهم هزرا ههبوونا خودي د ئاقليدا فهرد كهت)). و هژمارهكا مهزن ژ زانايان گۆتينه هزرا هـهبوونا هێزهکـا مـهزن کـو کـونـرولێ ل گـهردووني دکـهت و ب رێڤهدبهت هزرهکا فيترييه و خودێ چاندييه د ناخێ مروٚڤيدا، و ئەندازيارى ئەمرىكى (كلود مهاپاواي) دىەرتووكا ناڤئينايىدا (The (Evidence of God in an Expanding Universe به حسى به لگه يي فيتره تي كرييه، و دبيّريت: ((باوهرييا من ب خوديّ

دڤی دەمیدا لسەر بنیاتی شارەزاییا من یا کەسایەتی و زانینا من یا نافخۆیی هاتییه ئافاكرن، و ئەفە شارەزاییەكە یان زانینەكە هەمی بواریّن دی ییّن هزری ل بهرامبهر گهلهك بچویك دبن، و من دیت كو باوهری ب خودی جهی ئیکانهیه یی کو گیان (رح) تیدا نارام دبیت))، و فهيلهسوّق ميّـرُوويي (ول ديورانت) د يهرتووكا (قصة الحضارة)دا دوياتي ل سهر ڤي چهندي کريپه د گوتنا خودا: ((گهلهك ژ هوزين كهڤن ينن دهستينكي (بدائي) يهيڤا (خوديّ) بكارئينايه دا رامانا (ئەسمان) بىدەت، و (لوباريو دەنكا) ب رامانـا (بـاران) بكارئينايـە، و ههروهسا ئهسمان ل نك مهغولان خودايي مهزن بوو، و ههروهسا ل چینی ژی ب ڤی رامانی بوو، و ل نك (هندافیدی) پهیڤاخودی رامانا (ئەسمانى دايك) د دا، و ل دەڤ يونانيان (ئەسمانى عەوران دھنيريت) و ل ده فارسان (ئوهرا) بوو ئانكو (ئەسمانى شين) .. و هوسا بۆ مـه دیار دبیت کو مروّق باومر داره ب فیر متیّ و وژدانیّ، بهلیّ ئههٔ ههر دوو بهلگهيه لسهر ههبوونا خودي بهلگهيٽن گۆتارينه، يـێن کـو د رهوا و جهيّ رازيبوونيّ نه ل دهڤ ئاقلداران، ژبهر ڤيّ جهنديّ ييّدڤييه ل دویڤ بەلگەییٚن زانستی بچین، و بەرھەمیٚ ھزریٚن ئاقلی و لوژیکی بۆ گەھاندنا ئەنجامەكى بى گومان كو ھەبوونا خودى يا فەر و ئەركە ب ئاقلى و لوژيكى. بەلى ئەقە بىتىي بەس نىنە بو باوەرپيا دورست،

چونکی وهسا ئهم نهشێین جوداییێ بکهین دناڤبهرا خودایێ دورست و خودایی نهدورستدا، و زانینا پهیرهو و شهریعهتی خودی د ژیانیّدا ب ئاقلى بتني، بەلكى ئەم يىدۋى ب بەلگەيىن نەقلى (نامىت ئەسمانى) نه، بۆ زانینا سالۆخەتین خودی و پاساپیین شەریعەتى. و هزرگرن د شان بهلگهیانــدا ب پــهیرهوهکێ زانســتی و ب رێکــا شــروٚڤهکرن و دەرئێخستنا ئەنجامان بۆ گەھشتنا زانينا خودايێ راست و دورست و ئاييني دورست و ريكا راستييا كو ب دويڤچوونا داخوازي و فهرمانين خودێ و دويربوون ژ تشتێن ل دويڤ حهزا ويـدا دياردبيـت. و ئـهوێ بهرێ خوٚ ب دهته ژيانا پێغهمبهران دێ بينيت کو باوهرييا وان ب فيترەتىّ و وژدانىّ دەستىپكىرىيە و ياشى گەھشتىنە زانىنا خودايىّ راست و دورست ب رێکا نامێت ئەسمانی، بۆ نموونه چوونا پێغەمبەر موحهممهد (سلاڤ ل سهر بن) بوّ شكهفتا حهراييّ و مانا وي ل شكەفتى بۆ چەند رۆژان، ئەو دەستىپكا رىكا وى بوو ژبۇ گەريانى ل دويـڤ خـوداييّ دورست پشتي کـو وي بـاوهري ب خـوديّ ئينـابوو ب فيترەتىي و وژدانىي، و يەرسىتنا بوتان قىەببوول نىەدكر، و خىودى ب دورستی نیاسی و شهریعهتی وی زانی پشتی کو خودی وهجی بو هنارتي. چەند بەلگەينن زانستى ھنە لسەر ھەبونا فىتى، ژوان بەلكەيا: زانا وبرفيسورى ئەمرىكى دكتور دىن ھايمەر (Dean Hamer) كو بسپورە دزانىنا (علم الوراثة) دا لزانكويا ھارفارد، دبيژيت دپەۆرتوكا خودا ئەوا بناقى: (The God Gene) :" باورى بخودى يا خورسكيە دجيناتين مروڤيدا".

ههروهسا زاناو بروفیسور جاستن باریّت (Justin Barrett) خودانی بهرتوکا ب ناقه و دهنك:

(Born Believers: The Science of Children's)

Religious Belief

ب عـهربی نـاقی وی (مؤمنـون بـولادة - علـم الإیمـان الـدیني لـدی الأطفال) ه دبیّژیت کو بشتی مه بشکنین بوماوی بیست سالان کرین لسهر زاروکان، بومـه ددیـار بـو بشیّوهکی زانستی کـو زاروك خـودان باوهریکا خورسکی نه وباوری دناخی وان دا ههبویه لگهل ههبوناوان.

مولحد دبیژن کی خودی ئافراندییه

یسیار: باشه دکتور ته سهلاند کو خودی یی ههی بهلی مولحد دبيَّژن باشه ئهگهر خوديّ ههبيت کي ئهو ئافراندييه؟ چونکی تهژی گۆت دفیت ههر تشتهکی ئافراندهرهك ههبیت؟ بهرسڤ: ههر پسیارهکا مولحد بکهن دفیّت پسیار یا دورست بیت ههتا بهرسفا دورست بو ههبیت، و دهمی دبیرن کی نافراندهر ئافراندىيە؟ ئەو خەلەتىيەكا لوۋىكىيە دكەن؛ چونكى ئەگەر ئافراندەر (خالق) ھاتبيتە ئافراندن ئەو نابيتە ئافراندەر و دى بيتە ئافراندى (مخلوق)، و ئەو بخو پسيار يا خەلەتە ژ لايى لوژيكيڤە ههروهکی فهیلسوف ئهرستوی دیارکری د زانینا لوژیکیدا .. مادهم يسيار يا خەلەت بيت بەرسف ناھێتەدان. بۆ نموونە ئەگەر ئەز ھەمى زانا و پروفیسۆریت ماتماتیکی کوم بکهم و پسیاری ژی بکهم: دی چاوا شيّين سهلينين (١+١-٣) ئەنجام كەس ژوان زانا نەشيّت بەرسڤىّ بدەت. و نه بهرسڤدانا وان وێ ناگههینیت کو ئهو نزانن، بهلێ وێ دگههینیت کو پسیار یا خهلهته د بنیاتدا، لهورا چ بهرسف بو نینن. پسیار: باشه دکتور ئهگهر ئهم زاراقی ئافراندهر و ئافراندی بکارنهئینین و بیّژین هیّزهکا ههی کو ئه گهردوونه دروستکری ئهری کی ئه و هیّزه دروستکرییه؟

بهرسف: دەمى تو دبىرى كى ئەو ھىزە دروستكرىيە ئەم دى پشتبەستنى ل سەر پىقەرىن ئاقلى كەين ئەوىن قەيلەسۆقا داناين، و مە سى ئەستەمىت ئاقلى يىت ھەين و حەتا قەيلەسۆقىن مولحد ژى ل سەر درىككەقتىنە:

یا ئیکی: ئهسته ما ریزبه ندییی یه (الحال التسلسلی) ئانکو نوکه کی خودی دایه؟ کی ئه و دایه یی خودی دای و کی ئه و دایه ئه وی ئه و دای یی خودی دای؟ و هه تا دوماهییی و به ری نیزیکی (۲٤۰۰) سالان فهیه لسوف ئه رستوی به رسفا فی پسیاری یا دای و مولحد ژ قهستا فی پسیاری دکه ن، و ئه رستو دبیژیت: خودی ئهگه ری هه می ئهگه رانه (علق العلل)، و هه روه سا سوفرات و ئه رستو و ئه فلاتون و دیکارت دبیژن خودی ئهگه ری نینی. و پسیارا دبیژن خودی ئهگه ری نینی. و پسیارا مولحدا لسه ر خودی نائیته بجه ئینان چونکی خودی به ری ده می و جهی نینه، و جهی (الزمان والمکان) هه بوو و وی پیدفی ب ده می و جهی نینه، و زه مکان (ده م و جه الزمان و المکان) ل سه ر خودی نائیته بجه ئینان.

ئيلحاد

لى پسيارا مولحدا ئەو يى پسيارەكى دكەن د دەم و جھەكىدا ژبەر ھندى پسيار بخو خەلەتكارىيەكا لوژيكيە.

یا دووی: سهبارهت گۆتنا: (ههر تشته کی پیدفی ب ئهگهره کی ههیه) ئهفه یا خهلهته، و یا دروست د بناغی لوژیکیدا ئهفهیه: (ههر تشته کی ئافراندی پیدفی ب ئهگهره کی ههیه) و خودی ئافراندهره (خالق) و نه ئافراندییه (مخلوق)؛ لهورا ئهو پیدفی ب ئهگهری نینه، بلی ئهو ئهگهری ههمی ئهگهرانه وه کی فهیله سوف و زانایین لوژیکی و کهلامی سهلاندی. و پسیارا وان یا خهله ته د بناغی لوژیکیدا.

و سمبارهت گۆتنا ته (ئهگهر بێژين هێزهك بیت) ل وی دهمی دێ پێدڤی ب رێزبهندییا بێ دویماهی بین و ریزبهندییا بێ دویماهی ئێکه ژ ئهستهمێن لوژیکی و ئاقلی. و فهیهلسوٚفان ب شێوهیهکێ بنب یا رهدکری.

بۆچى هەبوونا خودى تشتەكى پيدقييه؟ چ پەيوەندىيا رەوشتى ب ھەبوونا خودىقە ھەيە پسيار؛ باشە دكتور بۆچى مرۆق ل ھەبوونا خودى د گەرىت و ل دويف دچيت كا خودى ھەيە يان نه، ئەرى بۆچى مرۆق قى چەندى دكەت و ب ھزارەھا پەرتووك د قى بواريدا ھاتينه

ئيلحاد

60

نقیسین کا خودی همیه یان نه؟ و باشه رموشتی چ پهیوندی ب باومریییّقه همیه؟

بهرسف: مهزنتریت بها (قیمة) د ژیانیدا ههبوونا خودییه، وهکی مه دیارکری نهو بهایه یی د ناخی مروقیدا ههی و فیترهتا مروقی و وژدانا مروقی ههبوونا خودی د سهلینیت، ههروهسا وهکی مه دیارکری ههبوونا خودی بنیاته د ژیانیدا ب پیقهری تیگههی بنیاتی یی لوژیکی و فهلسه و کهلامی و زهمانی و یاسایی، و دهستپیکا لوژیکی و فهلسه و کهلامی و زهمانی و یاسایی، و دهستپیکا مروقایهتییی یا ل سهر باوهرییی دهستپیکری، و ئیلحاد تشتهکی بهرهلاییه د ژیانیدا و شاشییهکه یا هاتییه ئاقاکرن ل سهر خهلتکارییین لوژیکی، لهورا دهمی ئیلحاد دهرکهتی و لادای ژ ریکا راست، خودایی مهزن پیغهمبهر هنارتن و پشتهقانییا وان کر ب بهلگهیین ئیعجازی و ئاقلی و هزری و ژیواری، دا بهری خهلکی بهلگهیین ئیعجازی و ئاقلی و هزری و ژیواری، دا بهری خهلکی بهدانه راستییی (ههقییی).

مەزنترىت بها د ژيانىدا ھەبوونا خودىيە دا ھەقىيى و نەھەقىيى ژىكجودا كەين دقىت خودى ھەبىت و ئەگەر خودى نەبىت چ رامان بۆ ھەمى بهايىن رەوشتى نامىنن. ھەروەكى مەزنترىن زانايىت ئىلحادى دانىپىدانى دكەن و دبىرن چ راستى بۆ چ بهايىن رەوشتى نىنن د ھزرا ئىلحادىدا. ھەروەكى فريدرىك نىتشە (Friedrich Nietzsche) دیاردکهت کو چ راستی بۆ بهاییت رەوشتی نینن تنی ئاشۆپهکه د سەرى ئايىنيەروەراندا، ھەروەسا كارل ماركس (Karl Marx) دېپژيت (رەوشت تنى پىلانەكا ئايىنيەروەر و ئاغا و دەرەبەگانە دا خەلكى يى ب خابینن)، و همروهسا لینین (Lenin) و ستالین (Stalin) ژی ڤێ گۆتنى دويات دكەن، ھەروەسا زانايى سەردەم: ستىڤين ھاوكينگ (Stephen Hawking) دبێژیت: (مرۆف بتنی بهرمایکهکێ کیمیاوییه (تشتهکی بی بهایه) د ئهردیدا) و ههروهسا دیاردکهت کو رهوشتی چ رامان د ماددیهتیدا نینه، ههروهسا میکیافیلی (Machiavelli) و ریتشارد دوکنیز (Richard Dawkins) و فرهنسیس فوکویاما (Francis Fukuyama) و شرودینگهر (Schrodinger) و کارل بوبهر (Karl Popper) و سام هارس (Sam Harris) و لورانس كراوس (Lawrence Krauss) و گەلەك زانا و هزرڤانێن جيهانى دوياتييێ ل سهر هندي دکهن کو د هزرا ئيلحاديدا رهوشت نينه. ههژي گۆتنييه مه بهحسیٰ رەوشتییه وەك بهایهكیٰ بابهتی (قیمة موضوعیة)، ئانكو رەوشتى دوير ژ بەرژەوەندىيى.

به نی نیلحاد باوهرییی ب رهوشتی پراگماتی (الاخلاق النفعیة-Pragmatism) دئینیت، ئهوژی ئهو رهوشته ئهوی بو بهرژوهندییا خو یا کهسایهتی بکاردئینن نه بو مروقایهتییی، پیقهری وی رهوشتی ژی وهکی دیفید هیوم (David Hume) دبیّژیت: (ههر کارهکی مفای بگههینته ته نهو رهوشته) یان وهك وی بناغی (میكیافیلی) دانای (ههمی ریّك د رموانه دا بگههینه ئارمانجا خوّ) ئه فی پراگماتییه یا بوویه سیستهم ل جیهانی وب تابیهتی ل رؤزئاڤای و ب تایبهتتر ل ئەمرىكا. ھەروەكى ئەوروپيا نزيكى (٥٠,٠٠٠,٠٠٠) ھندوكيّت سۆر كوشتين و ئەق كارە ب كارەكى رەوشتى دانا؛ چونكى د بەرژەوندىيا واندا بوو، هەروەسا ئەمرىكا پىز ژ (١٠٠,٠٠٠) كەسان ب چەكى ئەتومى كوشتن ل هيروشيما و ناكهزاكى و ئه كاره ب كارهكي ياسايى دانا؟ چونکی د بهرژوهندییا واندا بوو، ههروهسا د شهری کهنداڤی یی ئيْكيّدا ل سالا (١٩٩٠) و ل شهريّ كهنداڤي ييّ دوويّدا ل سالا (٢٠٠٣) دژی رژیما عیراقیدا نیزیکی (۲٫۰۰۰٫۰۰۰) ژ خهلکی عیراقی هاتنه كوشتن پترييا وان كهسيّن سڤيل بوون. و ئهڤ كوشتنه ههمي ب شێوهيهكێ ياسايي هاتهكرن ب بريارا نهتهوهيێن ئێػڰرتي، و نوكه ب سهدان هزار مروَّقیّت سقیل دهیّنه کوشتن ل وهلاتی سوریی و بوّرما و مالی و ئەفرىقيا ناڤەراست، و يا خويايە كو نەتەوەيين ئېكگرتى دشيّت ئەقان كارەساتان ب راوەستنيت بەلىّ وەناكەت؛ چونكى ئەق شەرە ھەمى د بەرژوەندىيا رۆژئاڤايدانە. ب دانپیدانا مهزنیت ئیلحادی و گهلهك زانا و هزرقانان كو رهوشتی بابهتی د هزرا ئیلحادیدا نینه؛ چونکی تشتهکی گریدایه ب وژدانا مروّقیقه، و وژدان ژی تشتهکی نه بهرچاقه (غهیبییه) لهورا باوهری ب رهوشتی بابهتی نینه ئانكو باوهری ب تشتی نه بهرچاقه، و باوهری ب تشتی نه بهرچاقه و باوهری ب تشتی نه بهرچاق ئانكو باوهری ب ئایینی. لهورا ئهم دوپات دكهین كو ههبوونا خودی پیقهره بو ههبوونا تشتی نه بهرچاق و رهوشتی و وژدانی.

بۆ نموونه نوكه ئەز يسيارى ژ تە بكەم:

- ئەرى كوشتن تشتەكى باشە يان يى خرابە؟
 - بهرسف: ههلبهت كوشتن كارهكي خرابه.
- تو نهشێی بێژی خرابه و بهرسڤا ته نه یا دروسته.
- بۆچى بەرسفا من نەيا دروستە دكتور و ما كوشتن نەيا خرابه؟
- ئەو ب پىقەرى تە كوشتن يا خرابە، و ب پىقەرى وى يى كوشتن كرى كارەكى باشە.

نموونه: کوشتنا مرۆفهکی دبیته کارهکی خراب ل ده کهس و کارین وی، د ههمان دهمدا دبیته کارهکی باش ل ده دوژمنین وی د. ل دهمی پیشمهرگهیه د شهریدا کهسهکی ژ مللهتهکی دی بکوژیت ل ده مه کوردان ئه و کوشتنه کارهکی باشه؛ و ل ده وی مللهتی ئه و کوشتنه یا

خرابه، و همروهسا بهروقازی ئهگهر ئیکی ژ وی مللهتی پیشمهرگهیهك کوشتبا ل ده ف مه ئه و پیشمهرگهیه شههیده و ئه و کوشتنه یا خرابه، و ل ده ف وان ئه و کوشتنه کاره کی باشه.

یان ژی دهمی نهوروپییان (۵۰,۰۰۰,۰۰۰) هندوکیت سوّر کوشتین ب ناقلی نهوروپییان نهو جینوسایده کارهکی باشه.. نانکو کوشتنا (۵۰,۰۰۰,۰۰۰) مروّقان باشییه و پیشکهفتنه، بهلی د ههمان دهمدا ل ده هندوکیت سوّر نه فه کاره کی درندانه یه و تیرورستییه، ههروه سا کوشتنا پر ژ (۵۰,۰۰۰,۰۰۰) کهسان د شهری جهانی یی دوویدا! و جینوسایدا هیروشیما و حهله بچه و سوریی وفهله ستینی ب ههمان نهنجام ل ده ق وانا نهوین پیرابووین کاره کی باشه وسهر کهفتنه، بهلی ل ده ق وانا نهوین ب سهری هاتی نهو کاره کی تیروریستیه و درندانه یه.

لهورا پیدفییه پیقهرهکی دهرهکی یی ژ ئاقلی مروّقی مهزنتربیت ببیته دادوهر ل سهر دیارگرنا باشییی و خرابییی ههورهکی زانایین کهلامناسی ب هویری لسهر قی بابهتی ئاخفتین ههروهکی (حجة الاسلام الغزالی) دیارگری کو پیدفییه وهحییا خودایی ببیته پیقهرهکی قهبر بو زانینا باشییی و خرابییی.

يلحاد ______

بهشی دوویی گریمانه و تیوّریّن ماددی لسهر ههبوونا خودیّ و ئایینی ... خواندنهکا رهخنهیی

يا ئيكي: گريمانهيا سروشتي خوجه و نهخوجه:

پسیار: گهلهك تیور ییت ههین د سهلینن کو ل دهستپیکی ئایین نهبوویه و مروّقان بخو ئایین ییّت دروستکری، و ژ وان بیردوّزا وهك تیوّرا سروشتی ئهری ئهقه چ تیوّره و دی چاوا سهلینین کو ئه ق تیوّره نه یا دورسته و ل دهستپیکی ئایین ههبوویه نه ئیلحاد؟

بهرسف: تيورا سروشتى دبيته دوو به ش: تيورا سروشتى خوجه الطبيعة المستقرة) يا بيرمهندى ئهلانى (ماكس مولهرى Max (الطبيعة المستقرة) يا (Muller)، و تيورا سروشتى نهخوجه (الطبيعة غير المستقرة) يا بيرمهندى ئنگليزى (جيڤونس Gevons).

ئهگهر بهحسی تیورا سروشتی خوجه بکهین (ماکس مولر Muller) د پهرتووکا خو (علم الاساطیر المقارنة) دا دبیرژیت: مروّقیّت دستپیّکی (الانسان البدائی) هزرا خو کر کا بو نموونه بوچی باران دهیّت و بوچی دبیته شه و روّژ و بوچی چاندن ههیه و هزرا خو د سروشتی خوجهدا کر، و گوتی دقیّت هیزه که ههبیت ب قان کاران رابیت، و هوسا وان باوهری ب هیزهکی ئینا کو ب کاروباریّن سروشتی رادبیت و بخو ئایین چیکرن.

بهلی بیرمهندی ئنگلیزی (جیفونس Gevons)، خودانی تیوّرا سروشتی نهخوّجه د پهرتووکا خوّ (مدخل إلى تاریخ الدیانات)دا دبیّژیت: ئهگهر تشتهك یی خوّجه بیت نابیته ئهگهر مروّقهٔ هزرا خوّ ب دهته کاری، بوّ نموونه ئهگهر ئیّك ههر روّژ ل پاپوّران سویاربیت بوّ وی تشتهکی ئاسایییه، بهس ئهگهر ئیّك بوّ جارا ئیّکی ل پاپوّرهکی سویاربیت دی مهندههوش بیت، و ئهوی کاری وی د پاپوّریدابیت ژ سویابوونا دهریایی ناترسیت چونکی یا بوویه تشتهکی ئاسایی بوّ وی، بهلی دهمی هر و بایهك دهیّت یان ئاقرابوونهك چیدبیت ل وی دهمی دی های ژ خوّ بیت و دی ژ ئاقا دهریایی ترسیت و دی پهنایی بهته هیّزهکا نه بهرچاقه همروهسا نهخوّجهییا سروشتی وهك ئهردههژی و قولکان و ئاقرابوون و نهبوونا بارانا و کیّمبوونا دهرامهتی هزر بوّ

مرۆقى ھاتن كو ھێزەكا نە بەرچاڤ يا ھەى ئەڤان رويدانان چێدكەت دەمى توڕە دبيت ژ خەلكى؛ لەورا پێدڤييە ل سەر خەلكى خۆ بشكێنن بۆ وێ ھێزى و قوربانا بۆ بدەن. و ئەڤە بوو ئەگەر خوداوەند پەيداببن و ئايينێن جودا جودا پەيداببن. ئانكو مرۆڤان بخو ئايين دروستكرن.

ههڙي گوتنٽيه ئهڤ تيوره ب ههردوو بهشٽن خوڤه نه يا دورسته نابيته بهلگهكي گشتي ل سهر ههمي مروّڤان ل ههمي جيهانيّ. چونكي چ بهلگهینت میروویی ل سهر نینن و بتنی گریمانهیهکا هزرییه. و هەروەسا پېدڤيپه ل دويڤ بنهمايين لوژيکي خوداني ڤي گريمانهيي خواندن بو هزرین ههمی مروّقین جیهانی کربیت و ییّن ئاییپهروهر. لي بتني گريمانهيه كا هزرييه لهورا ئهم نهشيّين ب سهلينين. و (ماكس مولر Max Muller) يشتبهستنيّ بهس ل سهر پهرتووكا (براهما) یا هندی یا کری و پهرتووکین دی پین ئایینی ههمی لاداینه، و ئەقەرى درى وى بنەمايى لورىكىيە ئەوى دېيرنى گشتگىركرنا تشتهكي تايبهت، ئانكو: (خەلەتكارىيا لوژيكى ب گشتاندنا تشتهكيّ تايبهت)، زبهركو يهرتووكا (براهما) تابهتمهنده ب وهلاتي هندستانيقه ناچيبيت بهيته گشتاندن ل سهر ههمي ئايينان و ل ههمي دهڤهرين جيهانيّ.

ههروهسا ئهﭬ تيوّره دبيته بهلگه بوّ خودان باوهران و د بيته بهلگه دژی بی باوهران.. چونکی ههردوو گریمانه (یا سروشتی خوّجه و سروشتی نهخوٚجه) دویات دکهن و د سهلینن کو یاسایا ئهگهرییی (قانون السببية) يا د هزرا مروّڤيدا ههي. ژبهركو دهمي مروّڤان - ل دویڤ ههردوو گریمانهیان - هزرا خو د سروشتیدا کری و گوتی پێدڤييه ئەگەرەك ھەبيت بۆ دروستكرنا ڤي سروشتى و ڤان رويدانێن شروشتى، ئەقە دېيتە بەلگە ل سەر ھەبوونا (ياسايا ئەگەريييّ) د هزرا مروَّقيدا، و قان مروِّقان بخورستييا خوّ (بالفطرة) زاني كو دقيَّت ئەگەرەك ھەبيت بۆ دروستكرنا فى سروشتى و قان رويدانان. ئەوۋى خودایی مەزنه، وەکی فەيلەسۆف ئەرستو (Aristotle) دېپژیت خودايي مهزن ئهگهري ههمي ئهگهرانه (علة العلل - مسبب الأسباب)، و ئەق جەندە يا ھاتىيە دوپاتكرن ژلايىي بىرىيا فەيلەسۆفانقە وەك سوقرات (Socrates) و دیکارت (René Descartes) و باسکال (Blaise Pascal) و كندى و ئبن سينا و فارابي .. هند. و همروهسا زانست ژی دویات دکهت کو چ رویدان د بی نهگهر نینن وهکی زانایی ناڤدار ئەنتونى فلو (Antony Flew) د يەرتووكا خۆ (There is a god) دا دویات دکهت کو ئهگهری ئیکی بو ههمی ئهگهر و رویدانا خودايي مهزنه.

یا دوویی: گریمانه یا فرویدی -هیمایی پیروزییی - (الطوطم): پسیار: دکتور نه بهس بتنی تیورا سروشتییه کو بهحسی نهبوونا ئایینان و ههبوونا ئیلحادی دکهت بهلکی گهلهك تیورین دی ههنه وهك تیورا فرویدی ئهوژی د سهلینیت کو مروّقان ئایین بخو یین دورستکری?

بهرسف: (طوطم) ئانكو: هيمايي پيروزيي وئايندارييي لدهف مروڤێ دەسبێڮێ بديتنا نوژدارێ نەمساوى (سيغموند شالوم فروید Sigmund Freud) کو د پهرتووکا (طوطم الحیاة) دا دبیّژیت: یالدەری ھەمی کاریّن مروّقی سکسه و ھەتا بچویك شیری دەيكا خۆ دخوت ب حەزا سكسى، و ھەتا كچ حەز ژ بابى خۆ دكەت ب حهزا سکسی و ههروهسا کور حهز ژ دهیکا خوّ دکهت، و دهمیّ فروید به حسى هه بوونا ئايينان دكهت دبيّريت: د دهستييّكا ديروّكا مرۆڤايەتىيىندا جارەكى چار كورا ڤيا بچنە دەڤ دەيكا خوّ و كريارا سکسی دگهل بکهن بهس نه د ویّرپیان ژبهر بابیّ خوّ، لهورا بریاردان بابیّ خوّ بکوژن، و رابوون بابیّ خوّ کوشت و چوونه ده ده دهیکا خوّ و کریارا سکسی دگهل کر و پشتی دهمهکی فان کورا ههست ب

پهشیمانییی کر؛ چونکی بابی وان ژیدهری رزقی وان بوو. و رابوون چوونه سهر گوری بابی خو و هیمایه (طوطم) ل سهر چیکر و راگههاند کو ناچیبیت کهس بچیته ده دهیکا خو و ئه فه ئیکهم کار بوو هاتییه حهرامکرن و هوسا خهلکی بخو کار حهلال و حهرام دکرن و ئایین دورست دکرن. و ئه فه ئیکهمین ئایین بوو د دیروکا مروفایه تیید هاتییه دورستکرن.

پسیار: باشه دکتور دی چاوا شیّین سهلینین کو ئه تیوّره نه یا دورسته؟

بهرسف: براستی ئه فا فرویدی گۆتی لسهر دستپیکا ههبوونا ئایینان کو هنده کو کو کوشتین و چووینه ده فان حوّر پیدفی ب فه کوّلینین زانستییه، و ههروه سا پیدفی ب فان جوّرین بهلگهیان ههیه تا بهیّته سهلاندن:

- ۱- به لگهیین مروّفناسییی (Anthropology) (علم الانسان).
- ۲- بهلگهیین مروّفناسییا کهفن (Paleoanthropology) (علم
 الإنسان القدیم).
- ۳- به الگهیین زانستین مروّقناسییا زمانی (Linguistic) علم الإنسان اللغوی).

ئيلحاد

٤- بهلگهيين شوينوارناسي (Archaeology) (علم الآثار).

لى ب راستى فرويدى ئيّك ژ قان جۆرە بەلگەيان بكارنەئينايە د ھەمى پەرتووكيّن خۆدا، و ھەمى پشتەقانيّن وى ھەتا نوكە نەشياينە ئيّك ژ قان بەلگەيان بكاربينن ل سەر بۆچوونا فرويدى.

بەلىّ ب مخابنىقە ئەڭ بۆچۈۈنە بخۆ نە گرىمانەيا فرويدىيە ۋى، بەلكى فرويدىي يا وەرگرتى ژ ئەفسانەيەكا ئەغرىقى كو دېيژنى گرێکا ئوديبي (عقدة اوديب Oedipus complex) ئەو گرێکە ئەوا د ئەفسانەيا ئەغرقىدا ھاتى دەمىّ كور حەز ژ دەيكا خۆ دكەت و نهشيّت كاريّت سكسى دگهل بكهت ژبهر بابى خوّ، وبهرامبهرى ويّ گریکا ئەلیکترا (عقدة إلیکترا Electra complex) دەمیٰ کچ حهزا سكسى بو بابيّ خو دبهت و ژبهر دهيكا خو نهشيّت. ئانكو رامانا قَىٰ گريمانەيىٰ ئەوە (ھزر و ھەستىت سكسى يىن قەشارتى ئەوين دميننه د ئافلي كوير (العقل الباطن) ييّ زاروكيدا). و بهرفرههييا ڤي بابهتی یا د فی ژیدهریدا هاتی: (Electra after Freud Myth and Culture). ويا هاتيا راڤهكرن بو زماني عمربي بناڤيّ: (إلكترا بعد فرويد: أسطورة وثقافة) و ل دويڤ زانينا من گەلەك ڤەكۆلينين زانستی یین ههین فرویدی و هزرین وی رهد دکهن دهربارهی گریگا ئودىب و شرۆڤەكرنا دەروونى. ئێك ژ وان ڤەكۆلىنا زانايى دەروونناس یی نافدار (کارل یونگ Carl Jung) دوپات دکمت کو فرویدی چ بهلگهیین زانستی نینن ل سمر گریمانهیا خو دمربارهی شروفهکرنا دمروونی یا سکسی. و همروهسا زانایی ئممریکی (د. برسیفال بیلی دمروونی یا سکسی. و همروهسا زانایی ئممریکی (د. برسیفال بیلی Percival Bailey) رمخنهیهکا زانستی ل (شروفهکرنا دمروونی) یا فرویدی دگریت، ب تایبهتی د پهرتووکا خو دا (نقد نظریة التحلیل النفسی) و بو زانین ئه پهرتووکه یاهاتییه ومرگیران بو زمانی عهرهبی ژ لایی (د. محمد هلال) فه.

لی ب مخابنیقه ئه قه کولینین زانستی ناهینه دیارکرن د راگههاندنیدا و ل زانکویان، و پترییا زانکویا تا نوکه ژی (تیوّرا شروّقه کرنا دهروونی) یا فرویدی د خوینن ب تایبه تی دهباره ی حهزا سکسی.

و باشه دەمى فروید دبنیژیت سکس پالدەری مروقییه بو ههر کارهکی، دی بینی گهلهك یی خو د دەنه کوشتن بو وهلاتی خو، و هندهك بو دادپهروهرییی خو د دەنه کوشتن، و هندهك بو ئازادییی، و هندهك سهرا ههقالین خو خو دەنه کوشتن، و چ پالدەرین سکسی نینن، و ئهقه بتنی ههستهك بوو ل ده فرویدی و وی گشتاند لسهر ههمی مروقان.

ئەقەژى خەلەتكارىيەكا لوژىكىيە كو تشتەكى تايبەت بىتە گشتاندن. و بەرسقدانەكا دى يا ئاقلى يا سادە: باشە ئەگەر ئەم بىرۋىن مرۆقىن

دەستپیکی ئەو یا کری باشە كەنگی كرییه؟ ئەگەر ل دویڤ تیۆرا وەراركرنی بچین مرۆڤی (ئاردی) ئان مرۆڤی (لوسی) بەری چار ملیون سالان بوون و مرۆڤی (نیبراسکا) بەری نزیکی ملیون سالان بوون، باشە ئەگەر ئەڤ رویدانە بەری ملیونەها سالان بیت وی ب ج سەنەد و بەلگەیی دیروکی بەلاڤکرییه؟ و بتنی هزركرنهكا ئاشوپییه وەكی مە دیاركری یا ژ ئەفسانا ئەغریقی وەرگرتی، و هەستا خۆ یا تایبەت یا گشتاندی ل سەر ھەمی مرۆڤان.

و سهحکی مولحد دی هین باوهرییی ب گریمانه یا فرویدی ئینن کو بهحسی بهری ملیون سالان دکهت و باوهرییی ب فهرموودهییت پیغهمبهری نائینن کو بهری (۱٤٠٠) ساله هاتییه فهگوهاستن ب شیوهیه کی کو سهنه د ههیه و ههر فهرموودهیه د دفیت د چهند فلتهرانرا ب بوریت ههتا بهیته وهرگرتن و مه ب دریژی ئه چهنده دوپاتکرییه ب پیقهرین ئاقلی د پینج سمیناراندا، و من بلافکرینه د پهیچی خو یی فهیسبوکیدا.

یا سیّییّ: گریمانهیا مارکسی و نیتشهی:

پسیار: باشه دکتور تو چ دبیّری بو گریمانهیا مارکسی و نیتشهی دهربارهی فی بابهتی؟

بهرسف: نهو ههردوو مهزنین ئیلحادی نه و دبیّژن کو رهوشت نینه و چ تشت نینه ب نافی رهوشتی و نیتشه (Nietzsche) دبیّژیت: دادپهروهری و یهکسانی و ئازادی ههمی ئهفسانهنه و مروّفیّن ههژار و دادپهروهری و یین دهرئیخستین دا ژ بندهستی مروّفیّن خودان دهستههلات دهرکهفن و ژ زوردارییا وان رزگاربن، و دهمی فان مروّفیّن ههژار و بندهست گهلهك پیکوّل کرین و چ ب دهستفهنههاتی ههژار و بندهست گهلهك پیکوّل کرین و چ ب دهستفهنههاتی نهچاربوون و پهنا بره تشتی غهیبی (نه ههستپیکری، نه بهرچافی میتافیزیقی) و بیر و باوهرهکا ئهفسانهیی بخو دانا ئهوژی (کو خودایهکی ههی) دی مافی مللهتین بندهست ژ دهرهبهگ و ستهمکاران خودایهکی ههی) دی مافی مللهتین بندهست بخو ئایین دورستکرن دا وهرگریت، و ب فی ریکی مروّفیّن بندهست بخو ئایین دورستکرن دا ئازاد ببن و ژ ستهما دهستههلاتداران رزگار ببن.

به لی گریمانه یا کارل مارکسی (Karl Marx) ب دروستی بهروّقاژی یا نیتشه یه و مارکس دبیّژیت مروّقیّن بازرگان و سهرمایه دار و دهره به گو خودان دهستهه لاتان ئایین یی دهرئیخستی دا بهرده وام مروّقیّن هه ژار بکه نه د بن دهستی خوّقه ئانکو مروّقی سهرده ست ئایین ییّن پهیداکرین دا مروّقیّن ژیرده ست بهرده وام بهیّلنه ل ژیر کونترولا خوّ و بخو بکاربینن وه کوله و بو کارکرنی، یان ژی وه کشهرقان بو پاراستنا دهسته ه لاتا خوّ.

نيلحاد ______

پسیار: ئهری دی چاوا تیورا مارکسی و نیتشهی رمدکهین؟

بهرسف: ومکی مه دیارکری کو ههردوو گریمانه دژی ئیکن و مادهم همردوو دژی ئیکن ئهفه بهلگهیه کو ههردوو نه دورستن، و ئهگهر جارمکی ل دممهکی ئهف چهنده رویدابیت ل دمفهرمکی یان ل گوندهکی نابیت بیته گشتاندن ل سهر ههمی جیهانی. و ئهفه خهلهتکارییهکا لوژیکییه کو تشتهکی تایبهت بیته گشتاندن؛ چونکی ئهگهر دویفچوونهکی بو ههمی ئایینان بکهین و بنهمایین وان بخوینین و هزرا ئاینپهروهران بخوینین دی بو مه دیاربیت بتنی ئهفه گریمانهکه و ج بهلگهیین زانستی و لوژیکی و میژوویی و شوینوارناسی گریمانهکه و ج بهلگهیین زانستی و لوژیکی و میژوویی و شوینوارناسی ئاسهر نینن. و ههکه ههبیت ژی ب شیوهیهکی سنوردار و تایبهتن، نابیت ئهم گشتاندنی بکهین ل سهر ههمی ئایینان و ل ههمی جیهانی.

پسیار: دکتور ئهری چ تشته کی هه فیشك هه یه دنافیه را فان گریمانه و تیوراندا و ئه ف تیوره پشتبه ستنی ل سهر چ دکهن؟ به رسف: پسیاره کا گهله ک د جهی خودایه راسته ئه ف گریمانه و تیوره د هنده ک تشتاندا دژی ئیکن، به لی هه می ل سهر هنده ک بنه مایان د

ریّککهفتینه و ئهگهر وان بنهمایان رهد بکهین ئه قُ گریمانه و تیوّره بخو دیّ پویچ بن و نامینن.

بنهمایی ئیکی: ههمیان پشتبهستن یا ل سهر جیگیرییا ئهزهلییهتا گەردوونى كرى (أزلية الكون) و گەردوون نەھاتىيە چېكرن، و مادەم گەردوون يى ھەروھەرە و بەردەوام ھەبوويە و نەھاتىيە چېكرن لەورا چ ئافراندەر نینن، و ھەبوونا ئافراندەرى بتنى ئەفسانەگە د ھزرا باوهرداراندا یا دورستبوی! لی پشتی پهقینا مهزن (Big Bang) هاتییه ئاشکراکرن ب شیوهیهکی زانستی و هاتییه راگههاندن کو گەردوون نەيى بەردەوامە (نە يى ئەزلىيە) بەلى يى ھاتىيە چىكرن. و ب بەلگەينن دەستىنكى يىن لوزىكى و ب تشتىن نە يىدفى بەلگەيىن (بهدیهیاتین) ئاقلی دیاردبیت کو ههر تشتهکی هاتبیته چیکرن پيدڤييه چيکهرهك بو ههبيت، و مادهم ب بهلگهيين زانستى يين سەردەميانە ھاتىيە دوپاتكرن كو گەردوون ھاتىيە ئافراندن، دى دویات بیت ب بهلگهیین لوژیکی کو ئافراندهرهك یی همی، و وی گەردوون يى ئافراندى. و ب ڤان پىڤەريّن لوژيكى ب ئيّك جارى ئەڤ گریمانه و تیوره ژ نافجوون جونکی ئهو بنهمایی وان پشتبهستن ل سەركرى ژ ناڤچو. بنهمایی دوویی: وان یاسایا ئهگهری (قانون العلیة) رمدکر کو بنهمایین ئاقلی یین دهستپیکی (مبادئ العقلیة الاولی) دوپات دکهن کو همر رویدانه کی ئهگهری خو ییی همی، و گهله ک فهیله سوفان یا گوتی ئهوی (یاسایا ئهگهری) رمد بکهت ئهوی ئاقلی خو یی ژ دهستدای؛ چونکی ئهگهر پسیارا وان بکهی و بیژییی بوچی یاسایا ئهگهری نینه؟ دی بیژن ژبهر فلان ئهگهری .. ئانکو: دهمی ئهو یاسایا ئهگهری رمد دکهن ئهو بخو یی پشتبهستنی لسهر ئهگهرهکی دکهن، و ئهو بخو یی یاسایا ئهگهری ده یی پاسایا ئهگهری دهد بخو یی پاسایا ئهگهری دهد بخو یی پاسایا ئهگهری ده بخو یی پاسایا ئهگهری ده بخو یی پاسایا ئهگهری ده بهنان ل وی دهمی وان دفیت رمد بکهن!!!

بنهمایی سیّیی: پشتبهستن یا اسهر تیوّرا داروینی کری ب خواندنا مهالبرژارتنا سروشتی (الانتخاب الطبیعی - THE NATURAL کو خانهیا ئیّکی وهرار یا کری و مروّق و گیانهوهر ژ فی خانهیی چیّبووینه، و مروّقی چ هزر نهبوون و مروّقی هزر و زمان فی خانهیی چیّبووینه، و مروّقی چ هزر نهبوون و مروّقی هزر و زمان بخو ژ سروشتی وهرگرتینه، و ب وی هزری ئایینین چیّکرین. و دهمی زانایی بایولوّجی (ئهلیّکسندرهر ئوبارینت Alixander oparint) د بیتریت: پشتی پهرتووکا خوّدا (The Origin of life) دبیّژیت: پشتی دویڤچوونیّن زانستی ب دههان سالان ئهم گههشتینه هندی کو "چیّبونا خانهیا ئیّکی خالهکا رهشه د تیورا داروینیدا و د بیته ناقدار "چیّبونا خانهیا ئیّکی خالهکا رهشه د تیورا داروینیدا و د بیته ناقدار

(لویس باستور Louis Pasteur) د پهرتوکا (Evolution... (Evolution... (Evolution... (Evolution...) دوپات دکمت ب بهلگهیین زانستی کو دفیت چیکهرك بو خانهیا ئیکی ههبیت و ژ ئهستهمین ئاقلییه کو خانهیا ئیکی بخو چیببیت. و ژ ههژی گوتنی یه کو چهند خواندنین دی ههنه بو تیورا داروینی وهکی خواندنا دیزایینا زیرهك (التصمیم الذکی Intelligent Design) و خواندنا وهرارکرنا ئاراستهکری (التطور الموجه VDirected evolution) کو هزارهها زانا ل جیهانی باوهری ب قان خواندنان دئینن، و ئه فخواندنه دوپات دکهن ب شیوهیهکی زانستی و لوژیکی کو چیکهرهکی ههی خانهیا ئیکی یا چیکری ... و ئه فخواندنه د گههنه باوهرییی ب خودایی مهزن و دی ب دریژی ل سهر فی بابهتی ئاخفین د بابهتین بهین دا.

بنهمایی چاری: پشتبهستنی ل سهر گریمانهیا (جون لوك John بنهمایی چاری: پشتبهستنی ل سهر گریمانهیا (جون لوك Locke لحدید و ههر چهنده ئهو مهسیحییه و باومرداره بههبوونا خودی. (جون لوك) دبیرژیت: دهمی مروّق ژ دایك دبیت لاپهرهکی سپییه و چ بنهمایین هزری ل ده نینن. و یا خویایه کو مروّق هزرا خو ژ جفاکی و ژینگههی و دیمهن و رویدانین سروشتی ومردگریت؛ بهلی مه بهحسی بنهمایین ناقلی یین دهسپیکییه. ب

دبیت بنهمایین خورستی (الفطرة) یی ل ده همین، همروهسا پێغهمبهر (سلاڤێن خودێ لي ٚبن) دبێژيت: ﴿كل مولد يولد على الفطرة ﴿. ئانكو ههمي كهس ل سهر فيترهتي رُ دايك دبيت. ههروهسا هندهك فهيلهسوّف، و ههمى لاهوتناسيّن كرستيان، و ههمى زانا و كەلامناسين ئيسلامى دويات دكەن كو مروق لسەر فيترەتى ژ دايك دبيت؛ ئانكو هندهك بنهمايين ئاقلى ل دهڤ ههنه. و فهيلهسوف سوقرات (Socrates) وئەفلاتون (Plato) وئەرستو (Aristotle) و دیکارت(Descartes) و کهلامناسین ئیسلامی دبیّژن کو دممیّ مرۆڤ ژ دايك دبيت چار بنهمايێن ئاقلى يێت هەين وەكى: بنهمايێ ناسنامهيي (مبدأ الهوية) و بنهمايي نه ههڤدژييي (مبدأ عدم التناقض)، و بنهمایی نافراستی بلندگری (الوسط المرفوع) و بنهمایی ئەگەرييىٚ (مبدأ السببية) و ئەڤ بنەمايە و پرەنسيپە د سەلمينن كو گریمانه یا (جون لوك)ی نه یادروسته؛ و مادهم گریمانه یا (جون لوك)ى هاته رەدكرن ئەو ھەمى گريمانەيٽن ھاتينە ئاڤاكرن ل سەر گریمانهیا وی دهننه رمدکرن.

بنهمایی پینجی: ئهوان ههبوونا ئایینی و پیشکهفتنا ئایینی پیفان ل سهر ههبوونا پیشهسازی و پیشکهفتنی، کا چاوا مروّقی دهستپیکی بهس شیر و تیر دورستکرن و بهردوام ههولدا تا پیشئیخستی و کرییه فروّکهیین (F35). و ههروهسا پیشئیخستنا ههمان کارین ماددی وتهکنهلوّجی. و هوسا ئایین ل سهر پیشئیخستنا ماددی پیڤان، و گریمانه کر کو ل دهستپیّکی ئایین نهبوو، و مروّڤی بخو ئایین چیّکر، و پهرستنا گهلهك خوداوهندان کر پاشی پیشئیخست تا کرینه سی خوداوهند بتنی، پاشی پیشئیخست تا کرینه دوو خوداوهند (خوادوندی باشییی و خوداوندی خرابییی) پاشی پیشئیخست تا گههشتینه پهرستنا ئیّك خودای تاکیهرستییی (تهوحیدی).

پسیار؛ دکتور چاوا دێ ڤي بنهماي ههلوهشینین؟

بهرسڤ: گەلەك خەلەتكارييين لوژيكى د ڤى هزريدانه:

یا ئیکی: د بنهمایین لوژیکیدا نابیت تو تشتی مهعنهوی (رامانداری) ل سهر تشتی ماددی ب پیشی، و یا خویایه ئایین تشتهکی مهعنهوییه و پیشهسازی تشتهکی ماددیه، لهورا نابیت ئایینی ل سهر پیشهسازییی ب پیشی.

یا دوویی: تشتی پیشهسازی دهینته تاقیکرن وهك نامیرین نهلکترونی تو دشیی بیژی نه شته کوالیتییا وی چهندا سهرکهفتییه و چهند نهیا سهرکهفتییه؛ لی تشتی مهعنهوی ناهینته تاقیکرن، و نایینداری و پاریزکاری (تقوی) ناهینته تاقیکرن ب پیشهرین ماددی، و تو نوکه

نه شیّی بزانی کا ئاییندارییا من چهنده و کا یا من باشتره یان یا ته باشتره.

یا سیّیی: همکه ئایینی ومکی پیشهسازییی گهشهکربا یا پیّدقی بوو - ل دویث لوژیکی وان - نوکه مروّق ههمی ئاییندار و باومردار بان وباومری ب ئیّك خودای ئینابا و گههشتبانه تاکپهرستییی (تهوحیدی) لی بهروقاژی دویرکهفتن ژ ئایینی نوکه بهلافتره ژ بهری، و ههروهسا باومری ب دوو خوداوهند و سی خوداوهند و گهلهك خوداوهندان ههتا نوکه یا مای ل جیهانی.

یا چاری: ههکه پیشهسازییی و ئایینی د گهل ئیك گهشهکربیت و پهیوهندی د گهل ئیك ههبیت پیدفییه نوکه یابان و ئهمریکا و چین و کوریا باشوور ژ ههمی ولاتان ئاییندارتر بان، لی ژیوار بهروفاژی فی چهندییه.

ئانكو ئەڭ تيۆرێن مە بەحس كرين ل سەر ھەبوونا ئايينان پشتبەستنێ ل سەر ڤان بنەمايان دكەن، و مە ب شێوەيەكێ زانستى (مەعريفى) و لوژيكى و ڧەلسەڧ ئەو ھەر پێنج بنەمايە ھەلوەشاندن؛ لەورا ب ھەلوەشاندنا بناغەيێ وان تيۆرا، دێ ئەو تيۆرە ژى ھەلوەشن.

نيلحاد ______

جۆرێن بي ئايينييي و ئيلحادي

پسیار: باشه دکتور ئهگهر ئه تیوره نهدورست بن و د بنیاتدا ئایین ههبوو نه ئیلحاد باشه ئه فیلحاده کهنگی دهرکهفتییه و بوچی دهرکهفتییه مهبهست ژ دهرکهفتنا وی چییه و

بەرسڤ: ئەم دشێين ل دەستپێكێ بێڗين: دوو جۆرێن بێ ئايينييێ يێت ھەين:

١- بي ئايينييا كردارى (العملي).

٢- بي ئايينييا تيورى (النظري).

بی ئایینییا پراکتیکی همبوونا خودی رهد ناکهت، بتنی سهرداچوونه کو کاری ئهو دکهت بهروفاژی ئایینییه، و پیّگیرییی ب فهرمانیّت ئایینی ناکهت. و ئیّکهم جار بی ئایینییا پراکتیکی دهرکهفتی دهمی قابیلی هابیل کوشتی سهرداچوونه کا کرداری پهیدابوو، و پشتی هینگی هیّدی هیّدی سهرداچوونی دهستپیّکر، و هندی کوهه کا مروّفان سهرداچووبان دا خودی پیخهمبهرکی (سلاف لی بن) بو فریّکهت و بهری وان دهته ئایینی و ههتا دویماهیك پیخهمبهر موحهمهد (سلاف لی بن) و ناما وی کرییه نامه کا جیهانی ههتا روّژا قیامهتی.

بى ئايىنىيا تيورى (وەك زاراقى مەعرىفى) دبىتە سى بەشىن سەرەكى:

جوری نیکی: (الربوبی deist): گریمانهیهکا هزرییه باوهرییی ب ههبوونا خودی دئینیت، بهان باوهرییی ب نامیّت ئهسمانی و پیغهمبهران (سلاف لی بن) نائینیت، و ههروهسا باوهرییی ب چ ئایینان نائینیت.

جورى دوويى: (اللاأدري Agnostic): ئەڤ زاراڤە ۋى دھێتە دايەشكرن لسەر چەند جۆرەكا:

۱- (اللاأدري المذهبي): ئهوژی گریمانهیه کا هزرییه دبیّژیت بهلگهییّن ههبوونا خودی نه د قهبرن (قطعی)، و بهلگهییّن نهبوونا خودی ئهوژی نه د قهبرن. و بهلگهییّن ههبوونا خودی و نهبوونا وی د یهکسانن. لهورا ئهم نهشیّین باوهرییی ب ههبوونا خودی بینین، و د ههمان دهمدا ئهم نهشیّین ههبوونا وی رهد بکهین. و ئه قههلویستی وان یی خوجهه و ناهیّته گوهوّرین.

۲- (اللاأدري الباحث): ئەو كەسن ئەوين لسەر بنمايەكى ئەكادىمى يان فەلسەڧ ل باوەرييى دگەرن، ئانكو دەستپيدكەن بەلگەيين ھەردوو ئاليان (ئايينداران و بى ئايينان) كۆم دكەن و قەكۆلىنا لسەر دكەن دا

نیلحاد ______نیاحاد

بگههنه ئهنجامهکێ راست، بو زانین پترییا ڤی جوٚری دگههنه باوهرییێ.

۳- (اللاأدري اللامبالي): ئەقە ئەو كەسن ئەويت بى خەم، كو د بنياتدا
 بۆ وان خەم نىنە كا خودى ھەبىت يان نە، و پىكۆلى ژى ناكەن بزانن،
 و لى ناگەرن ژى.

جوري سييي: (الملحد Unbeliever - godless):

ئەق بەشە باوەريىى ب ھەبوونا خودى نائىنن، و ئەقە ژى دىنە دوو جۆر:

جۆرى ئىكى: ئىلحادا نەرم: رامانا وى: (نەبوونا باوەرىيى ب ھەبوونا خودى) ئانكو دېنىژن مە ج بەلگەيىن قەبى نىنىن ل سەر نەبوونا خودى، بەلى ئەو بەلگەيىن باوەردار دئىنى ل سەر ھەبوونا خودى نە د قەبىرى و تىرا باوەرىيى ناكەن. ئەق جۆرى ئىلحادى گەلەك يى كەقنە و بەرى زايىنى ھەبوويە.

جۆرى دوويى: ئىلحادا توند: رامانا وى: (باوەرى ب نەبوونا خودى) ئانكو دېنىژن مە بەلگەيىن قەبې ھەنە ل سەر نەبوونا خودى، و گەلەك قەكۆلەر دېنىژن ئەق جۆرى ئىلحادى يى ل چەرخى ھەقدى زايىنى پەيدابووى.

ئيلحاد

رامانا زاراقین: ئاشۆپی، گریمانه، تیۆر، راستیبا زانستی پسیار: دکتور من دفیت ئهم گهنگهشی ل سهر دوو تیۆرا بکهین کو مولحد گهلهك پشتبهستنی ل سهردکهن، و بهلکی ژ وان تیۆرین سهرهکینه یین مولحد پشتبهستنی ل سهردکهن فاون تیۆرین سهرهکینه یین مولحد پشتبهستنی ل سهردکهن ئهوژی تیۆرا دروستبوونا گهردوونی یا هاوکینگی، و تیۆرا ومرارکرنی یا چارلس داروینی بهس بهری هینگی من دفیت قان زاراقین خواری رون بکهی ئهوژی (ئاشوپا مهعریفی، گریمانهیا زانستی، تیورا زانستی، راستییا زانستی) و چ جوداییهك دناقبهرا واندا ههیه؟

بهرسف: ئەقە گەلەكا گرنگە كو وان زاراقان بزانين بەرى گەنگەشى ل سەر وان ھەردوو تيۆرا بكەين.

ئاشۆپا زانستى: ديتنهكا نهيا ئهقلانييه، و يا بى بهلگهيه و دژى ژيوارييه، ئانكو خوّ دهمى د خهيالا خوّدا ويّنه دكهى ئهو ويّنهكرنه يا خهلهته.

 گریمانهیی دهسپیدکهت، و ئهگهر هندهك بهلگه ب دهستفههاتن دبیته تیور، و ئهگهر بهلگهیین زانستی یین فهبر ب دهستفههاتن دبیته راستییا زانستی. و ئهگهر چ بهلگه ب دهستفهنههاتن، یان ژی بهلگهیین زانستی دژی وی ههبن دی پویچ بیت و نامینیت.

تیورا زانستی: دیتنه کا ئه قلییه و به لگهیین زانستی یین گوماناوی (أدلة ظنیة) یین لسهر ههین به س ب مهرجه کی ئه فی به لگه دژی ژیواری نهبن. و ئه گهر هاته سه لماندن ب به لگهیین زانستی یین فهبر دی بیته راستییه کا زانستی، و ئه گهر نه هاته سه لماندن دی مینیت تیور، و ئه گهر به لگهیین زانستی و ژیواری دژی وی پهیدابوون دی هه لوه شیت و نامینیت.

راستییا زانستی: دیتنه کا ئه قلی یا دروسته و به لگهیین یه قینی یین دروست یین نسه رههین.

دا نموونه کا ساده بینم دا ههمی تیبگههن، نهگهر بهری جاما جیهانی یا سالا (۲۰۸)ی، بیژم دی عیراق جاما جیهانی بهت نهقه د بنیاتدا هزره کا ناشوپییه و ناقل فی تشتی رهد دکهت چونکی د بنیاتدا عیراق دهربازی موندیالا (۲۰۸)ی نهبوویه و دیتنا من بخو یا خهلهته، به لی نهگهر نهز بیژم دی ههلبژارتییی یابان جاما جیهانی بهت نهقه گریمانه یه کا زانستی یا دورسته و د شیاندایه چونکی یابان یا

دەربازبوویه موندیائی بهس من چ بهلگهیین وهرزشی یین بهیز نینن به سهلینیت کو دی یابان جاما جیهانی بهت .. و تیور چییه؟ ئهگهر بیرترم دی بهرازیل جامی بهت ئهقه یا بهر ئاقله و بهلگهیین گوماناوی یین لسهر ههین ئهوژی ل دویف میژوویا وان چهندین جارا جاما جیهانی برییه، و یاریکهرین وان خودان شیانن. و راستییا زانستی: بو نموونه ئهم بیرین: دهمی دوماهیك یاری دادوهری بریارا ب دوماهی هاتنا یاری ددمت و تیما سهرکهفتی دیار دبیت، ل وی دهمی سهرکهفتنا هاتنا یاری دبیته راستییهکا بهرچاقی و چگومان تیدا نامینن.

تيۆرا پەقىنا مەزن (BIG BANG)

پسیار؛ دکتور ئهگهر نوکه ئهم بهحسی تیورا پههینا مهزن بکهین ئهری دکههیته بن چارچوهی کیژ ژهانا؛ ئهری ئاشوپا زانستییه یان گریمانهیا زانستییه یان تیورا زانستییه یان راستییهکا زانستییه؟

بهرسف: ههتا سالا (۱۹۱۲) ک زایینی وهسا هاتبوو بهلافکرن ژ لایی راگههاندنیشه کو گهردوون یی نهزهلییه. و نیلحادی پشتبهستن ل سهر قی کرییه چونکی پترییا زانایان دگوت گهردوون یی ههروههره، و پهرتووکیت نهسمانی مینا (تهورات و ننجیل و قورئان) ک دگوت

گەردوون نە يى ھەروھەرە بەلى يى چىكرييە (حادث - مخلوق) و يى ھاتىيە ئافراندن ژ لايى خودىڭھە.

ل وهی دهمی مولحدا دگوت دی زانستی ل سهر ئایینی ئیخین چونکی راستییهکا زانستییه کو گهردوون یی ههروههره و نههاتییه ئافراندن. بهلی ل پهرتووکا زانستی: وهرارکرنا گهردوونی (the universe) بهلی ل پهرتووکا زانستی: وهرارکرنا گهردوونی ئاخفتییه کو زانا ئهلیکسهندهر فریدمان (Alexander Friedmann) و ههروهسا زانا جورج لومتهری (Georges Lemaitre) گریمانهیه کر کو گهردوون یی بهرفره هدبیت و پاشی ل سالا (۱۹۲۷)ی ئهو گریمانهیه بوو تیورهکا زانستی.

و تيۆرا پهقينا مهزن (BIG BANG) وهك تيۆرهكا زانستى هاته پهسهندكرن ل سالا (۱۹٤۹)ى. و ئيكهمين زانا ئهڤ ناڤه دانايه سهر ڨى تيۆرى زانايى ئنگليزى فريد هويل (Fred Hoyle) بوو. ب راستى چهند تيۆرەك ههنه ل سهر دروستبوونا گهردوونى بهس يا ژ ههمييان باشتر ژ لايى زانستيڤه تا نوكه تيۆرا پهقينا مهزنه. لى زانستى ڨى سهردمى و زانايين فيزيكى و فهلهكى دوپات دكهن كو گهردوون يى هاتييه چيكرن و نه يى ههروههره و ههتا زاناييت مولحد ژى ئهڤ چهنده دوپات كرييه.

ئيلحاد ______

بهرسف: ئاریشه ئهوه ئاقلی مولحدی ل سهرخهلهتکارییی هاتییه ئاقاکرن و ئاقلهکی گهلهکی سهیره ئهگهر سهحکهیه هزرا (کارل مارکسی) دی بینی دبیریت خودی نینه چونکی ئه گهردوونه ب بهرهلایی هاتییه دانان و چ ریکخستن د گهردونیدا نینه ئه هه ئیك و یا دوویی چ یاسایین فیزیکی نینن کو بو مه چاوانییا دانانا گهردوونی دیار کهت.

و ئهگهر بهری خو ب دهینه (ستیفن هاوکینگی) دی بینی (۱۰۰٪) بهروقاژی مارکسی دبیّژیت کو ئه قگهردوونه گهلهك ب ریّکخستنه کا هویربین و ب یاساییّن فیزیکی هاتییه دانان؛ و مادهم یاسایا فیزیکی یا هویربین ههیه ییّد قی ب خودی ناکهت.

ئانكو مولحدا ل سهر دەمى ماركسى دگۆت ياسايين ريكخستى د گهردوونيدا نينن؛ لهورا ئهم باوهرييى ب ههبوونا خودى نائينين.

لیّ دەمیّ زانایان ب شیّوهیهکی زانستی دوپات کری کو گهردوون ب یاساییّن ریّکخستی یی هاتییه دروستکرن مولحدا گوّت مادهم گهردوون ب یاساییّن ریّکخستی هاتییه دروستکرن پیّدڤی ب همبوونا خودی نینه (و ئهم باوهرییی نائینین. ب راستی ئه هٔ هزرا مولحدا بهروفاژی بنهماییّت لوژیکی ییّن دهستپیّکینه، ژ وان بنهمایا: بنهمایی نههه فدژییی (مبدأ عدم التناقض)؛ لهورا دیار دبیت هزرا ئیلحادی بهروفاژی زانستی و لوژیکییه.

 (رحلة عقل) و ب ناڤێ (هناك إله). د ڤێ پهرتووكێدا ئهڨ زانايه (پهڤێنا مهزن) دكهته بهلگهيهكێ ڨهبڕ ل سهر باوهرييێ ب ههبوونا خودێ و شاشييا هزرا ئيلحادێ.

همرومسا پهرتووکا (Expanding Universe) کو چهند زاناییّت ئهمریکی نقیّسییه، (Expanding Universe) کو چهند زاناییّت ئهمریکی نقیّسییه و هاتییه و هرگیران ب نافی (الله یتجلی فی عصر العلم). و ئهو زانا ههمی دوپات دکهن کو ئه و ریّکخستنا گهردوونی و بهرفرههبوونا گهردوونی ب یاسایین فیزیکی بهلگهیین زانستینه بو دوپاتکرنا باوهرییی و دیارکرنا شاشییا هزرا ئیلحادی

و همروهسا د پهرتووکا (Sizing up the Cosmos) کو تیدا زانایی فهلهکی ئالان ساندج (Alan Sandge)، دانپیدانی ب باوهرییی دکهت دهمی دبیژیت: "ئهز دبینم کو ئهستهمهکا ئهقلییه ئه فی یاسایا ریکخستی د گهردونیدا ب شیوهیی هلکهتنی هاتبیته دورستکرن، هندی ئهز لی دگهرم و ئهز هزرا خو دکهم، ئهز نهجارم بیژم خودایهکی ههی..".

و ههروهسا پهرتووکا (Has Science Buried God) ئهوا هاتييه وهرگيْرِان بو زماني عهرهبی ب ناڤي (هل قتل العلم الايمان بوجود الخالق) يا زانا و فهيلهسوٚفي ئنگليزی جون لينوکس (John

ئيلحاد ______ئيلحاد

Carson Lennox) ب شێوهیهکێ گهلهك ئاکادیمی دوپات دکهت کو زانست و بهلگهیێن زانستی ههمی د بهرژهوهندییا باوهرییێدانه و دژی هزرا ئیلحادیٚنه.

خواندنهك بۆ كەسايەتىيا زانا (ستيفن ھاوكينگ)

پسیار؛ دکتور ته بهحسی ستیفن هاوکینگی کر ئهگهر بهیین بهحسی تیورا وی بکهین یا دروستوبونا گهردوونی کو مولحد گهلهك پشتبهستنی لسهر دکهن بهس بهری بهحسی نافهروّکا وی بکهین بلا بهحسی هاوکینگی بخو بکهین ئهری هاوکینگ کییه؟ ئهری ژ راست زاناترین و تیگههشتیترین کهسه د جیهانیدا؟ ئهگهر نه زاناترین و تیگههشتیترینه بوّچی هوسا ب ناقد و دهنگ کهفتییه؟

بهرسف: ستیفن ولیام هاوکینگ (Stephen William Hawking) الله ستیفن ولیام هاوکینگ (Stephen William Hawking) یی پهککهفتی بووی و الله سالا (۱۹۶۲)ی یی پهککهفتی بووی و کهفتییه سهر کورسیکی، و نوژداران وهسا پیشبینی دکر کو پشتی دوو سالا دی مریت، بهلی ژییی وی دریژ بوو ههتا سالا (۲۰۱۸)ی.

و ژ ههژی گۆتنێیه ئهم رێزێ ل رۆلێ وی یێ زانستی دگرین، و ههروهسا رێزێ ل کارێن وی یێن مروٚڤایهتی دگرین. و وی گهلهك ڤهکوٚلینێن زانستی یێن ههین، و پروفیسوٚره د فیزیا تیوریدا (الفیزیاء النظریة): ئانکو بهس تیوٚرا فیزیایی د دانیت، و پێدڤییه لسهر هندهك زانایێن فیزیایی پشتی وی بهێن و ڨان تیوٚرا ب سهلیینن ب شێوهیهکێ زانستی، و گهلهك ڤهکوٚلینێن باش یێن ل سهر کونێن رهش (الثقوب السوداء) ههین.

و د پهرتووکا (the grand design) ب شێوهیهکێ ئاشکرا ئیلحادا خوّ راگههاند و گوّت خودێ نینه، و چێبوونا گهردوونی پێدڤی ب ههبوونا خودێ نینه.

و سهبارهت بۆچى هنده ب ناڤ و دهنگ كهفتىيه؟ دێ بىنى ب دههان فلم يێن لسهر هاتىنه چێكرن و هوليوود بخو دوو فلم يێن لسهر دروستكرين ئێك ل سالا (٢٠٠٤)ێ ب ناڨێ (هاوكينگ) و يێ دى ل سالا (٢٠١٤)ێ ب ناڨێ تيورا ههر تشتهكى (Theory of everything) و ئهگهر سهحكهيه فلمێن وى و گوهێ خو باش بدهيێ دێ ته گول ئهگهر سهحكهيه فلمێن وى و گوهێ خو باش بدهيێ دێ ته گول چهند گوتنهكا بيت گهلهك دووباره دبن د فلميدا وهك گوتنا (تێگههشتيټرين مروڨێ جيهانێ) و (مهزنټرين زانايێ فيزيايێ) و (كهسێ موعجيزه)؛ چونكى هاوكينگى ئيلحاد يا رزگاركرى؛ پشتى

تیورا پهقینا مهزن ئیلحاد پویچکری، و راگههاندنا ئیلحادی یا نهچار بووی فی کهسی مهزن بکهت، و راگههاندنی دفینت د مهژییی خهلکیدا بچینیت کو ئیلحاد تشتهکی زانستییه، ئانکو: مادهم ئهو مهزنترین زانایی فیزیاییه و تیگههشتیترین مروّفه ل جیهانی، و کهسهکی موعجیزهیه؛ لهورا دهمی ئهو دبیته مولحد رامانا وی ئهوه: کو ئیلحاد تشتهکی دورسته و زانستییه. و دهمی ئهو دبیژیت خودی نینه ئانکو خودی نینه؛ چونکی ئهو زاناترین مروّفی جیهانی یه.

لیّ ب راستی بتنیّ نه قه گوتنه کا بیّ به لگهیه چونکی چ پیقهریّن زانستی و لوژیکی نینن ب سهلینن کو نه و زاناترین که سه ل جیهانیّ. و د ژیواریدا هوسا نینه و هاوکینگ بخو د پهرتووکا خوّ یا (ژیانناما خوّدا) دبیّژیت نه ز بتنیّ پروفیسوّرهکم ژ هزاره ها پروفیسوّریّن فیزیایییّ. و ههروه سا زانایی نافدار پیته ر کولز (Peter Coles) کو پروفیسوّره ب فیزیایا گهردوونی ل زانینگه ها نوتینگهام د پهرتووکا پروفیسوّره ب فیزیایا گهردوونی ل زانینگه ها نوتینگهام د پهرتووکا راگههاندنی ستیفن هاوکینگ هنده یی مهزنکری و چ راستی بو هندی راگههاندنی ستیفن هاوکینگ هنده یی مهزنکری و چ راستی بو هندی نینه کو زاناترین که سه ل جیهانیّ. و ههروه سا نه فی زانایه رابوویه ب نه نجامدانا راپرسینه کی ل سالا (۱۹۹۹)ی ب ریکا گوفاره کا زانستی ب نافی: جیهانا فیزیکی (Physics World-December 1999)

دگهل (۱۳۰) زاناییّت فیزیایی ل جیهانی، و گوته وان هوین بو مه پیننج مهزنترین زاناییّت فیزیایی ههلبژیّرن: و پشتی ئهنجامیّن راپرسینی دورکهتین (البرت انشتاین) بو یی ئیّکی و (ئیسحاق نیوتن) بو یی دوویی و (جیمس کلارك ماکسویل) بو یی سیّیی و (نیلز بور) بو یی چاری و (فیرنر هایزنبرغ) بو یی پینجی. و ژ ههژی گوتنی یه ژ(۱۳۰) پروفیسورا بتنی ئیّکی دهنگی خو دابوو (ستیفن هاوکینگی) ئانکو د ناف ئاقلی پروفیسوراندا بتنی ئیک دهنگ بر، و ئهگهر ب ئاقلی گشتی سهحکهینی دی بینین کو هاوکینگ زاناترین و تیّگههشتیترین کهسه؛ هوسا دیار دبیت کا چهند راگههاندنی روّلهکی مهزن ههیه د شیّلیکرنا هوسا دیار دبیت کا چهند راگههاندنی روّلهکی مهزن ههیه د شیّلیکرنا پیّزانینا د مهژییی خهلکیدا.

ههروسا بو زانین و دوپاتکرن گوفارا (INDEPENDENT-Friday) یا بریتانی ئهف راپرسینه دوپاتکرییه ل (12 October 2001)یا بریتانی ئهف راپرسینه دوپاتکریه ل (۲۰۰۱/۱۰/۱۲)ی. وسایتی (السبیل) بدردیژی به حس لفی چهندی کریه

پسیار: دکتور ته گۆتی گهلهك تیۆر داناینه ئهری ئه تیۆره بووینه راستییه کا زانستی و مفا گههاندییه خهلکی یان بتنی ماینه تیور و هیشتا نهبووینه راستییه کا زانستی ؟

بهرسف: همر د پهرتووکا (Peter Coles) دبیژیت هیشتا خو ئیک تیورا وی (Peter Coles) دبیژیت هیشتا خو ئیک تیورا وی نمبوویه راستییا زانستی، بهس هندهک ژ تیورین وی د باشن بتایبهت ل سهر (کونین رهش) و دبیت ل پاشهروژیدا ببنه راستییا زانستی.

پسیار: ئهگهر بهحسی تیوّرا وی بکهین دهربارهی دورستبوونا گهردوونی ئهری ئهو چاوا تیوّرا خوّ شروّقه دکهت و چاوا کرییه بهلگه بوّ ئیلحادا خوّ؟

بهرسف: ستیفن هاوکینگی دزانی تیۆرین وی ب تایبهت یا لسهر چیبونا گهردوونی ب هیزا راکیشانی (قوة الجاذبیة) و گهردوونین ههمبهر ئیك (الاكوان المتوازیة -Multiverse) د زانستین لوژیکی و فهلسهفیدا دکهفنه بن ئهستهمین ئاقلی و لوژیکیدا، و بنهمایین فهلسهفا ئاقلی ب شیوهیهکی فهبر فی تشتی رهد دکهن. لهورا هاوکینگی د پهرتووکا خو دا ئهوا ب نافی (the grand design) گوتی فهلسهفه یا مری؛ دا تیورین خو ژ رهخنا لوژیکی و فهلسهف قورتال بکهت. و هاوکینگی گوت گهردوون یی ژ هیزا راکیشانی دورستبووی و مادهم گهردوون ژ راکیشانی دورستبوویه چ خودی نینن دورستبوویه چ خودی نینن و پیدفی ناکهت خودی ههبیت. بهس ئهگهر سهحکهینی هاوکینگی

گۆت گەردوون ژ (راكێشانێ) يێ دورستبووى ۱ بهس يا دورست دڤێت (راكێشان) د گەردوونيدا بيت. و گەردوون بەرى (راكێشانێ) هەبيت چونكى (راكێشان) نابيت د نەبوونێدا (العدم) بيت بەلكى پێدڤييه د هەبوونێدا بيت. ئانكو پێدڤييه (هيزا راكيشانێ) د گەردوونيدا بيت، و گەردوون بەرى (راكيشانێ) هەبيت. لەورا بنەمايێن لوژيكى و فەلسەڧ رەد دكەن كو (هيزا راكێشاني) گەردوون چێكربيت.

و بنهمایین لوژیکی و فهلسه فی و بنهمایی ئهستهما روّلی پیشین (استحالة الدور السبقی) ژ میژه یا گوتی ژ ئهستهمین ئاقلییه کو وأی لسهر وبی هاتبیت ئاقاکرن و وبی سهر وأی هاتبیت ئاقاکرن. لهورا ناچیبیت گهردوون ب (هیزا راکیشانی) هاتبیت چیکرن و دهممان دهمدا (هیزا راکیشانی) د گهردونیدا هاتبیته دورستکرن.

و ههر ژبهر هندی دا کو هاوکینگ خو ژ قی قورتال بکهت گوتی فهلسهفه یا مری، و نهچاربوو باوهرییی ب تیورا گهردوونین ههمبهر ئیک (الاکوان المتوازیة -Multiverse) بینیت. و رامانا وی ژی ئهوه کو هاوکینگ دبیژیت ب ملیونهها گهردوونین دی یین ههین ژ دهرقهی گهردوونی مه، و (هیزا راکیشانی) ژ وان گهردوونا بو مه هاتییه!!!! ل قیری کارهساتهکا لوژیکی دیاردبیت ئهوژی ئهوه کو کهسین مولحد باوهرییی ب ئیک خودای ژ دهقهی گهردوونی نائینن؛

چونکی تشته کی نه به رچافه (میتافیزیقییه، غهیبه) و نا که فیته دبن هه سته و مراندا، و د هه مان ده مدا باوه رییی ب ملیونه ها گه ردوونا دئینن ژ ده فه که ردوونی مه؛ و ئه و (ملیونه ها گه ردوون) هه می ژی تشته کی میتافیزیقییه و نا که فنه د بن هه سته و مران و زانستین ئه زموونگه ریدا (ته جریبیدا).

پسیار؛ ئهم دشێین ژلایی زانستیفه ب سهلینین کو ئهف رێژهیا هندا مهزن یا گهردوونان یا ههی؟

بهرسف: نهخیر ئهفه بتنی گریمانهیهکه دژی لوژیکییه و بهروفاژی زانستییه، و ب چ رهنگا ناهیته سهلاندن و هاوکینگ بخو دبیژیت نههاتییه سهلاندن چونکی ژ دهرفهی گهردوونی مهدانه و نا کهفنه دبن زانستیت ئهزموونگهریدا. و ئهگهر تو بیژییه مولحدی ته باوهری ب روژا قیامهتی ههیه؟ دی بیژیت نهخیر و چ بهلگهیین تافیکری ل سهر نینن، و د ههمان دهمدا باوهرییی دئینیت کو ملیونهها گهردوونین دی یین ههین کو ئهوژی نههاتییه تافیکرن و نا کهفنه بن بهلگهیین ئافلیفه، و یا دی سهحکی دهمی مولحد ههبوونا خودی رهد دکهن ئهو بخو یی د سهلینن چیکهره یی ههی بو گهردوونی، ئانکو وان باوهری نینه کو خودی ئهف گهردوونه یی چیکری بهس دی (هیزا

راکیشانی) کهنه چیکهری فی گهردوونی و بیژن گهردوون یی ژ (راکیشانی) هاتی چیکرن. ئهم دبیرژین خودایهکی کار بنهجه (حهکیم) و خودان شیان یی ههی ئه گهردوونه ب حیکمهت یی دورستکری، ئهو دبیرژن نهخیر خودایهکی بی ئاقل کو (هیزا راکیشانییه) ئه گهردوونه چیکرییه، و دهمی ئهم دبیرژین خودایهکی کار بنهجه خانهیا ئیکی یا چیکری ئهو دبیرژن نهخیر سروشتی کار بنهجه خانهیا ئیکی یا دانای ل وی دهمی ئهو سروشتی د کهنه خودی.

_____ ئیلماد _____

بەشىٰ سێيىٰ چاوانىيا پەيدابوونا ژيانىٰ

پسیار؛ ئەرى دىتنا ئايىنى چىيە بۆ بنياتى ژيانى و ھەمى زيندەوەران ل قى گەردوونى؟ ئانكو چاوا پەيدابووينه؟

بهرسف: ب دیتنا ههر سی ئایینیّت ئهسمانی وب تایبهتی یا ئیسلامی ئهوه کو خودی ئادهم (سلاف لی بن) یی ژ ئاخی چیکری، و پاشی کرییه تهقن، و پاشی ههرپیا چر یان نویسهك، و پاشی بوویه ههرپیا سوتی و پاشی کرییه ل سهر شیوهیی مروّقی، و پاشی گیان (رح) دایی، و پاشی کرییه د ئهردیدا، و ئهو مروّقهکی ب ئاقل و زمان و خودان زانین بوو ب ژیواری خوّ، ههروهکی د قورئانا پیروّزدا هاتی: {وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْماءَ كُلَّها} (البقرة: ۲۱)، ئانكو: ([فیجا خودی] ههمی ناف نیشا ئادهم دان)، و ژ فی ئایهتی دیار دبیت کو ئادهم دشیا باخفیت و یی ب زمان بوو و خودان هزر و بیر بوو.

قويناغين ههبوونا ئادهمى د ڤان ئايهتاندا ديار دبن:

ئيلحاد

قويناغا ئيكي : ئافراندن:

۱- ئاخ: د قورئانا پیرۆز دا هاتییه {وَمِنْ آیاتِهِ أَنْ خَلَقَکُمْ مِنْ تُرابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ} (الروم: ۲۰)، ئانکو: (و ژ نیشانیّت مهزناتی و دهستههلاتدارییا وی، ئهوه وی هوین ژ ئاخی چیّکرن [ئانکو بابی ههوه ئادهم ژ ئاخی چیّکر]، پاشی هوین بوونه گهلهك مروّق [و ل سهر ئهردی] بهلاقبوون).

٢- تهقن: {هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضى أَجَلاً وَأَجَلُ مُسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ أَنْتُمْ تَمْتَرُونَ} (الأنعام: ٢)، ئانكو: (خوديّيه [ئهوه] يي هوين ژ تهقني چيكرين، پاشي وهختهكي نهديار بو مرني دانا، وهختي ديار ل دهڤ وييه، و پشتي ڤي هوين ژ ڤهڙيني دودل دبن؟!).

ههروهسا دئايهتهكا ديدا هاتييه: {وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلالَةٍ مِنْ طِينٍ} (المؤمنون: ١٢) ئانكو: (و ب سويند مه مروّق ژ هێڤێنێ ههڕييێ چێکرييه).

٣- ههرييا چر يان نويسهك: {فَاسْتَفْتِهِمْ أَهُمْ أَشَدُّ خَلْقاً أَمْ مَنْ خَلَقْنا إِنَّا خَلَقْنا هُمْ مِنْ طِينٍ لازِبٍ} (الصافات: ١١)، ئانكو: (پسيارا وان [گاور و موشركان، ئهويّت باوهرى ب روّژا قيامهتى نهى] بكه، كا چيكرنا وان مهزنتره يان يا ئهويّت مه چيكرين [ژ ئهرد و ئهسمان و ملياكهتان]،

ب راستی مه مروّق یی ژ ههرییه کا نویسه ک چیکری [قیّجا چاوا نهو ساخکرنا پشتی مرنی دویر ددانن]).

٤- تهقنا كزر يان هشك و رهش: {وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسانَ مِنْ صَلْصالٍ مِنْ
 حَمَإٍ مَسْنُونٍ} (الحجر: ٢٦)، ئانكو: (و ب راستى مه مروّق ژ تهقنهكا
 رهشا گهنييا كزرا وينهكرى يئ چيكرى).

ههروهسا د ئايهتهكا ديدا هاتييه: {خَلَقَ الْإِنْسانَ مِنْ صَلْصالٍ كَالْفَخَّارِ} (الرحمن: ١٤)، ئانكو: (خودى مروّق ژ ئاخهكا هشك، وهكى يا ئامانى ئاخى، يى چى كرى).

قويناغا دووييّ: وينهكرن:

د قورئانا پیرۆزا دا هاتییه: {وَلَقَدْ خَلَقْناكُمْ ثُمَّ صَوَّرْناكُمْ ثُمَّ قُلْنا لِلْمَلاثِكَةِ السُّجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلاَّ إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ} (الأعراف: ١١)، ئانكو: (و ب سویند مه هوین چیّکرینه [ئادهم بابی ههمی مروّقان مه ژ ههرییی چیّکرییه] پاشی مه [ئادهم] ب ویّنه و شکل ئیخست، پاشی مه گوته ملیاکهتان سوجدهیی [سوجدهیا سلاق و ریّزگرتنی] بو ئادهمی ببهن، ههمییان سوجده بر، ئبلیس تی نهبیت، نه ژ سوجدهران بوو).

نيلحاد ______نيلحاد

قويناغا سيييّ: دانا گياني (رحيّ):

د قورئانا پیرۆزدا هاتییه: {فإذا سَوَّیْتُهُ وَنَفَحْتُ فِیهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِینَ} (ص: ۷۲)، ئانکو: (قَیْجا ئهگهر من دورست کر و من روح و جان دا سهر، هوین ههمی بو ههرنه سوجدهیی).

قويناغا چاري: ئافراندن پشتي ئادەمى:

قورئانا پیرۆز ب کورتی بهحسی ئافراندنا مرۆقی دکهت پشتی ئادهمی (سلاق لی بن) و دبیزیت: {ثُمَّ جَعَلْناهُ نُطْفَةً فِی قَرارٍ مَکِینٍ * ثُمَّ جَلَقْنَا الْمُطْفَةً عَلَقَةً فَحَلَقْنَا الْمُطْفَةً عِظاماً فَکَسَوْنَا الْعِظامَ النُطْفَةَ عَظَاماً فَکَسَوْنَا الْعِظامَ النُطْفَةَ عَظاماً فَکَسَوْنَا الْعِظامَ لَحْماً ثُمَّ أَنْشَأْناهُ جَلْقاً آخَرَ فَتَبارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخالِقِینَ} (المؤمنون: ١٣ – لَحْماً ثُمَّ أَنْشَأْناهُ جَلْقاً آخَرَ فَتَبارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخالِقِینَ} (المؤمنون: ١٣ – لَحْماً ثُمَّ أَنْشَأْناهُ جَلْقاً آخَرَ فَتَبارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخالِقِینَ} (المؤمنون: ١٣ – لائمی مه ئهو کره چپکهك، و خوجه کر د مالبچویکیدا[١٤] پاشی مه ئهو چپکه کره خوینپاره (خوینهکا قهرسی و پیکفه)، پاشی مه ئهو خوینپاره کره گوشتپاره، پاشی مه ژ گوشتپارهی ههستی دا، و مه مه شهو خوینپاره کره گوشتپاره، پاشی مه ژ گوشتپارهی ههستی دا، و مه ههستی ب گوشتی کراسکر و نخافت، پاشی [پشتی قان قویناخان، مه روح دایی]، و کره چپکرییهکی دی، و پاکی و بلندی بو باشترین و چیترین چیکهر).

د قان ئایهتاندا دیاردبیت کو ئافراندنا ئادهمی (سلاق لی بن) ب چهند قویناغا دا یا دهربازبووی وهکی مه دیارکری. و دیار دبیت کو ئادهم

نههاتییه ومرارکرن (تطویر) ژ گیانهومرهکی هه قپشك (سلف مشترك) دنا قبه را مهیمینکی و مروّفیدا، ههروهکی تیوّرا داروینی دبیّژیت.

لیّ هندك بانگخواز دبیّژن چیّدبیت بهری ئادهمی (سلاق لیّ بن) شیّوهیه کیّ دی ییّ مروّقان ههبیت، و ئهو مروّق ییّ چیبوی ب ریّکا وهرار کرنیّ (تطویر) ژ گیانه وه رهکی هه قپشك دنا قبه را مهیمینکی و مروّقیدا.

لى دگەل رىزگرتنا مە بو وان ئەم دېنژین: ئەقە بتنی گریمانەیە و ھندەك بەلگەیین گوماناوی لسەر ھەنە. و ئەق گریمانە پیدقی ھندەك بەلگەیین بهیزن دا بهیته قەبویلكرن.

و هندهك كهس ل وهلاتين عهرهبى دبيّژن كو ئادهم ژى ژ گيانهوهرهكى ههڤپشك يى پهيدابووى و ئادهم نه مروّڤهكى ب تنيّيه بهلكى عهشيرهتهكا مروّڤايه!!.

ب راستی ئهقه هزره کا بی بنیاته و نهدورسته (خرافة) د سهری واندا، و چ بهلگه ل سهر نینن نه یین زانستی و نه یین ئایینی. و گوتنا وان بهروقاژی قورئان و سونه تیه، و یا خویایه کو ههمی ئهو ئایه تین به حسی ئاده می تیدا هاتی دیاردکه ن ب شیوه یه کی قهب کو ئاده م مروقه کی بتنی بوو.

ئەقە ب كورتى ديتنا قورئانى بوو ل سەر ھەبوونا مرۆڤى.

بهلیّ دیتنا قورئانی ل سهر ههبوونا رووهکی (نباتات) و گیانهوهران، خودی دبیّژیت: {وَاللَّهُ حَلَقَ کُلَّ دَابَّةٍ مِنْ ماءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ یَمْشِي عَلی بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ یَمْشِي عَلی أَرْبَعٍ یَحْلُقُ اللَّهُ مَا یَشاءُ وَمِنْهُمْ مَنْ یَمْشِي عَلی أَرْبَعٍ یَحْلُقُ اللَّهُ مَا یَشاءُ وَمِنْهُمْ مَنْ یَمْشِي عَلی أَرْبَعٍ یَحْلُقُ اللَّهُ مَا یَشاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلی کُلِّ شَيْءٍ قَدِیر} (النور: ٤٥)، ئانکو: (و خودی ههمی جاندار (خودان روح) ژ ئاقی ییت داین، هندهك ژ وان ل سهر زکی دچن [وهکی مار و کرمان]، و هندهك ل سهر دو پیان دچن [وهکی مروّقان و بالندهیان]، و هندهك ژی ل سهر چار پیان دچن [وهکی تهرش و دهواران]، و خودی چ بقیّت و چاوا بقیّت، وهسا چی دکهت، ب تهرش و دهواران]، و خودی پ شیّتان خودان شیانه).

بۆ مه ژ فی ئایمتی دیاردبیت کو قورئان ب کورتی بۆ مه دیاردکمت کو ئاف ژیدهری همبوونا گیای (رووهکی) و گیانهوهرانه. و نه دیارکرینه ب بهرفرههی کا ب چ شیّوه و ب چ قویناغ هاتنه ئافراندن. لمورا ل فیری قورئانی ئمف چهنده هیّلا ب هیشییا زانستیشه دهمی دبیّژیت: {قُلْ سِیرُوا فِی الْأَرْضِ فَانْظُرُوا کَیْفَ بَدَأَ الْحَلْقَ ثُمَّ اللّهُ یُنْشِئ النّشْأَةَ الْآخِرَةَ إِنَّ اللّه عَلَی کُلِّ شَیْءٍ قَدِیرٌ } (العنکبوت: ۲۰)، ئانکو: (بیّژه وان ئمویّت باوهری ب روّژا قیامهتی نهی]: د ئمردیدا همرن و بهری خو بدهنی، کا چاوا بو جارا ئیّکی خودی چیکریان [دگهل گهلهکییا وان، و جودایییا سروشت و زمان و رهنگی وان] چی دکهت [دا هوین

عهجیّبییا چیّکریییّت خودی ب چاق ببینن، و بزانن یی جارا ئیّکی دهت، جارا دویی ب ساناهیتر دشیّت ساخکهتهقه]، پاشی خودی ل سهر [پشتی مرنی] دی وان بو قیامهتی راکهتهقه، ب راستی خودی ل سهر ههمی تشتان یی خودان شیانه).

لهورا دبیت رووهك و گیانهوهر ب ریّکا وهرارکرنی هاتبنه دروستکرن. وهکی تیوّرا وهرارکرنی یا بهربهلاف ب نافی تیوّرا وهرارکرنی (نظریة التطور The theory of evolution) دبیّژیت ب خواندنا وهرارکرنا ئاراستهکری (التطور الموجه Theistic Evolution) کو خودایی مهزن ب شیانیّن خوّ و ئیرادا خوّ ئه همی جوّریّن رووهکی و گیانهوهران ژ ئافی ئافراندینه، کو ل دهستپیّکی خانهیا ئیکی ئافراندییه و ئهوی خانهیی وهرارکرییه ب هزارهها قویناغیت دریّژ ژ دهمی.

یان ژی خودی ئه ههمی رووه و گیانهوه و نیک دهمدا ئافراندینه و هاتییه ل سهر ئهردی وهکی تیورا زانستی یا ب نافی (حقبة الکامبری - نظریة الانفجار الکامبری - Cambrian Period) دوپاتکری، ئه ههردوو تیوره د زانستینه به نی تیورا ئیکی ئانکو یا وهرارکرنی یا بهربهلافتره. به س ههتا نوکه چ ژ وان تیورا نهبووینه راستییه کا زانستی؛ لهورا دی زانست و فهکولینین زانستی و بهلگهیین تافیکرنی دی فی چهندی دیارکهن د پاشهروژیدا.

پسیار: دکتور ته بارا پتر بهحسی دیتنا قورئانی کر بو ژیانی ئهری دیتنا ئایینین دی چییه بو قی بابهتی، بابهتی بنیاتی همبوونا ژیانی چونکی چهندهها ئایین یین ههین؟

بهرسف: ههر سی ئایینین ئهسمانی ﴿ئیسلام، و مهسیحییهت، و جوهیاتی﴾ و باراپتر یا ئایینان ل سهر فی د ریّککهفتینه یا مه گوتی؛ چونکی ههمی ئایینین ئهردی ژی ههر یین ژ ئایینین ئهسمانی دروستبووین، پشتی سهرداچون د ئایینهکیدا پهیدا دبوو ئایینهکی دی دروستدبوو؛ ژبهر هندی باراپتر یا ئایینا ههر دبیرژن کو ئادهم ئیکهم کهسه هاتییه ئافراندن.

تيۆرا وەراركرنى ل دەڭ موسلمانان بەرى داروينى

پسیار: دکتور سهبارهت فی دیتنا قورئانی یا ته گؤتی دهرباره دهستپیکا ژیانی هنده بانگخوازیت ئیسلامی نه دگهل فی بوچوونا تهنه و هنده دبیژن کو دهستپیکا همبوونا ژیانی ژ تیورا وهرارکرنی دورستبوویه و ئه قتیوره یا ژ لایی موسلمانانه هاتی ئاشکراکرن بهری داروینی و ژ وان (عهدنان ئیبراهیم) دبیژیت خواندنگهها فهلسه یا (اخوان

ئيلحاد

109

الصفا) به حسی فی تیورا وهرارکرنی یا کری بهری داروینی ب چهند چهر خهکان؟

بهرسف: هندهك دبيِّژن كو بهرى ئادهمى (سلاڤ ليّ بن) مروٚڤ ههبوون يان بۆنەوەركى نىزىكى مرۆقى ھەبوو، و پشتبەستىنى لسەر قى ئايەتى دكهن: {وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيها مَنْ يُفْسِدُ فِيها وَيَسْفِكُ الدِّماءَ..} (البقرة: ٣٠)، ئانكو: (دەمى خودایی ته گۆتییه ملیاکهتان ئهز دی جهگرهکی [جهی ئیك و دو بگرن] ب سهر ئهردی ئیخم، ملیاکهتان گۆت: ئهری تو دی وی ئیخییه سهر ئهردی [دنیاییٚ] یی خرابییی تیدا بکهت، و خوینی بریژیت). ل قَيْرِيْ ئەو دىنِژن كو فريشته غەيبى نزانن، دېيت كو فريشتەيان ئادەم يي هەڤبەر كرى دگەل جۆرەكى دى يى مرۆڤان، يان دگەل كياندارەكى نیزیکی مروفان کو ئەو بەرى ئادەمی (سلاف لی بن) ھەبوون. ئانکو قان ئیجتهادهك یا كرى، و دبیت بهرى ئادهمى ههبن یان نهبن، بهلی ئەم نەشپىن قى چەندى دويات بكەين. ئەقە ژ لايى شرۆقەكرنا ئاىەتىقە.

بهلی ژ لایی همبوونا هندهك بۆچوونان كو دبیّژن ئیسلامی بهری داروینی بهحسی تیورا ومراركرنی كرییه، ئهم دبیّژین: خواندنگهها فهلسه فی یا گروپی (اخوان الصفا وخلان الوفا) گروپهکی فهلسه فییه ل

دوماهییا چهرخی دوویی و دهستپیکا چهرخی سییی مشهختی دهرکهفتییه ئارمانجا وان ئهو بوو کو بنهمایین ئیسلامی دگهل یین فهلسه ق و زانستی بخوینن، و وان گهلهك گرنکی د دا ماتماتیکی وفهلسه ق و سیاسه تی، و وان پینجی و دوو نامه نقیسین و ناق لینا برتحفة اخوان الصفا)، و ئهو گهلهك داخباربوون ب فهلسهفهیا هندی و فارسی و یونانی، و هزرا وان دناقبه را هزرا موعته زلی و هزرا شیعین باطنی بوو، و ناق و دهنگین وان بهربه لاق بوون هه تا هزر و بیرین وان باطنی بوو، و ناق و دهنگین وان بهربه لاق بوون هه تا هزر و بیرین وان گههشتنه ئه وروپا ژی.

و (د.عهدنان ئیبراهیم) سیه خهلهکه ل سهر تیورا وهرارکرنی ههنه، و تیدا بهحسی وهرارکرنا مروّقی ژ نفشهکی ههقپشك دگهل مهیمینکی (السلف المشترك) دکهت. و گهلهك پیکولا دکهت کو تیورا وهرارکرنی بزقرینیت بو مهعریفا ئیسلامی، کو ئهو بخو دبیژیت ئیسلامی بهری داروینی بهحسی تیورا وهرارکرنی کرییه، و ئاماژه ب گوتنهکا (اخوان الصفا) دکهت د پهرتووکا (رسائل اخوان الصفا) ل بهرگی دوویی لاپهری (۱۲) دا دبیژیت: ((دهستپیکی تشتی (بی رح) دهیت و پاشی (رووهك)دهیت و پاشی (گیانهوهر) دهیت و پاشی (مروّف) دهیت و بخو دکهته (د. عهدنان ئیبراهیم) ههتا فیره دبیژیت و د راوهستیت و بخو دکهته بهلگه بو تیورا وهرارکرنی، و شروقهدکهت و دبیژیت: ئانکو تشتی (بی

رح) یی ومراربووی و بوویه (رووهك)، و پاشی یی ومراربووی و بوویه (گیانهومر)، و (گیانهومر) یی ومراربووی و بوویه مروّق.

بهلیّ پشتی من دویڤچوون بوّ کری من دیت کو (د. عهدنان ئیبراهیم) ئاخفتنا (اخوان الصفا) يا برى و تهمام نهكرييه، و وهكى وي ئايهتيّ ليّ كرى ومكى دبيِّريت ﴿ويل للمصلين﴾ و ئهگهر بهس وى گوتنا وان تهمامکربا دا روون و ئاشکرابیت کو مهبهستا وان پی نه وهرارکرنه!! و دمقيّ دروست ييّ (اخوان الصفا) ب ڤي رهنگييه: ((ل دهستييّكيّ تشتیّ (بیّ رح) دهیّت، و یاشی سهر (بیّ رحی) دا (رووهك) دهیّت، و سهر (رووهکی) دا (گیانهوهر) دهنت، و سهر (گیانهوهری) دا (مروّق) دهیّت، و سهر (مروّڤی) دا (فریشته) دهیّت، و پاشی سهر فریشتهتهیاندا (خودێ) دهێت))، لهورا ب چ لوژیك و ب چ پیڤهر بیّژین کو مروّقی یی وهرارکری و بوویه فریشته و فریشتهی یا وهرارکری و بوویه خودیّ؛ یا خویایه کو مهبهستا (اخوان الصفا) نه وهرارکرنه بهلکی بتنی ریزبهندییا گیاندارا یا دیارکری، و بهحسی دارا مهزن يا زيندييا دكهن (الشجرة العظمى للموجودات - The Great chain of Being) و ئەڭ ھزرە بەرى بوونا مەسىحى (سلاڭ لى بن) ههبوو، خوّ ل سهر دهميّ ئهغريقييان ههبوو و ههر يا (اخوان الصفا) ژی نینه. و ئهو ژیانی دکهنه شهش ئاست:

- ئاستىٰ ئىكىٰ (بىٰ رح) دھيٰت.
- ئاستى دوويى (رووەك) دھيت.
- ئاستىٰ سێيێ (گيانەوەر) دھێت.
 - ئاستىٰ چارىٰ (مرۆڤ) دھێت.
- ئاستى پينجى (فريشته) دهين.
- ئاستىٰ شەشىٰ (خودێيه) و ئەو بلندترين ئاستە.

و هوسا خویا دبیت کو چ به حسی و مرار کرنی ناکه ن و هه تا هه ر د وی به رپه رپیدا (اخوان الصفا) دبیر (ائه ی برا بزانه گیانه و هر رهنگه کی ته مام یی ژ ئاخی دورستبووی)). ئانکو ئه و نا بیر ناستی ئیکی (بی رح) و مرار کرییه و بوویه (رووه ک) و رووه کی و مرار کرییه و بوویه (گیانه و مرقفی و مرار کرییه و بوویه (گیانه و مرقفی و مرار کرییه و بوویه (فریشته) و فریشته یان و مرار کرییه و بووینه و مرار کرییه و بووینه (خودی)! بتنی ئه و ئاستین بونه و ران یین دیار کرین. و ئه ف هزره هنده ک فه یله سوف و زانایان یا به حسکری و مکی قه زوینی و فارابی و ئبن مسکویه و جاحظی .. هند.

يلحاد ______

تيۆرا وەراركرنى ل دەڭ چارلس داروينى

پسیار: دکتور ئهگهر نوکه بهحسی تیورا وهرارکرنی یا داروینی بکهین یا کو مولحد گهلهك پشتبهستنی لسهر دکهن بو سهلاندنا ئیلحادا خو، بهس بهری بهحسی ناقهروکا تیورا داروینی بخو بنیاسین؟

بهرسف: چارلس داروین زانایهکی ئنگلیزییه ل سالا (۱۸۰۹)ی ژ دایکبوویه، بابی وی نوژدار بوو، و بابیری وی زانایی رووهکی بوو، بابی داروینی دفیا داروین ببیته نوژدار و چوو کولیژا پزیشکی بهلی سهرکهفتن نهئینا؛ چونکی دگهل حهزین وی نه دگونجا، و پاشی چوو کولیژا ئیلاهیات ل زانکویا کامبریدج دا ببیته قهشه، و پاشی ئهو کولیژا ئیلاهیات ل زانکویا کامبریدج دا ببیته قهشه، و پاشی ئهو کولیژه ژی هیلا و چوو بهشی بایولوجی و ل ویری ژبهر زیرهکییا وی هاته ههلبژارتن ل سالا (۱۸۳۱)ی کو سویاری پاپورا بیگل ببیت. ئهو بخو گهشتهکا زانستی بوو بو کو دی بو دهمی پینج سالاندا ل دور جیهانی گهریت و دی ب فهکولینین زانستی رابن؛ ژبوو کومکرنا رانیارییان ل سهر ههبوونا بونهوهران.

ههژی گۆتنێیه کو چارلس داروین بهری ل فی پاپوٚڕی سویار ببیت یی داخبار بوو ب گریمانهیا زانایی فرهنسی جان باتیست لامارك (-Jean

Baptiste de Lamarck) و گريمانهيا وي ئەقەبوو: هەمى زیندیان یا ژ ئیّك زیندی وهرارگری و پهیدابووی. و داروینی دفیا فی ا گریمانهیی ب سهلینیت و بکهته تیۆرهکا زانستی، و دهمی فهگهریای ژ گەشتا خۆ جەندىن قەكۆلىن كرن و گەھشتە وى جەندى كو گريمانەيا وهرارکرنی کره تیوّرهکا زانستی. و دهمی پهرتووکا (أصل الانواع) دانای ل سالا (۱۸۵۹)یّ ل ئەوروپا دەنگقەدانەكا مەزن ل سەر پەيدابوو، و نهلیکی دناقبهرا داروینی و کهنیسیدا چیبوو، و پاشی (تیورا وەراركرنى) ب سەركەفت؛ ھەر چەندە تيۆرى بەلگەيين زانستى يين بهيّز نهبوون، بهليّ ژبهر سهرداچوونا كهنيسيّ و خهلهتي و ئاشوّپيّن د هزرا زانایین مهسیحییاندا و دژاتییا وان بو زانستی بوو ئهگهر کو خەلكى باوەرى ب ئايينى نەما، و ھەروەسا رۆلىٰ حوكمەتىٰن ئەوروپى و رۆپى راگەھاندنى بوونە ئەگەر كو (تيۆرا وەراركرنى) بېيتە جهى باوەرپپکرنا خەلكى. و پشتى ھينگى داروپنى پەرتووكا (أصل الانسان) دانا، و د وی پهرتووکیدا ب دریژی بهحسی چاوانییا پهیدابوونا مروّقي و ودراركرنا وي كر.

ئيلحاد _______نياحاد ______

ناقەرۆكا تيۆرا وەراركرنى

پسیار: دکتور ئهگهر نوکه بهنین سهر تیورا داروینی، ئهری نافهروکا تیورا وهرارکرنی یا داروینی چ بوو؟

بهرسف: چارلس داروین (Charles Darwin) دبیّریت ههمی زیندی ییّن ژ خانهیه کیّ ب ناقی (ئهمیبا) پهیدابووین کو بهری ملیونه ها سالان د برکه کیّدا بوو ل ئه فریقیا، و دبیّرژیت سروشتی ئه و خانه هه لبرژارت و قی خانه یی گهشه کر ب قویناغیّن دریّر ب ملیونه ها سالان حه تا بوویه (ماسی)، و پاشی وی ماسییی و مرار کر تا بوویه گهله ک ماسی، پاشی هنده ک ماسییان - ب قویناغا ملیونه ها سالان و مرار کر تا بووینه گیانه و مرز کر تا بووینه گیانه و مرز کر تا بووینه گافی (برمائی) - و ل ئهردی و گفینا شیان بژین، و پاشی ب ملیونه ها سالان و مرار کر تا بووینه گیانه و مرز کر تا بووینه گیانه و مرز کر و بوونه سی به شده خشوکه ب قویناغا ملیونه ها سالان و مرار کر و بوونه سی به ش:

بهشي ئيكي: گيانهومرين شيردمر.

بهشيّ دووييّ: گيانهومريّن خشوكيّن هيّككهر.

بهشيّ سيّييّ: گيانهومريّن تهير و تهوال.

و پاشى گيانهوەريّن شيردەر پشتى ب قويناغيّن دريّر ب مليونهها سالان ومراركر تا گەھشتىنە گيانەومركى ھەڤىشك (السلف المشترك) دناڤبهرا مهیمینکی و مروٚڤیدا، و پاشی ب ملیونهها سالان وهرارگر تا بووينه دوو بهش: مروّق و مهيمينك و ياشي مروّقان زي وهراركر ب قويناغين دريْرْ تا بووينه گەلەك رەگەز، و حەتا داروين دبيْرْيت: رهگەزى ئەفرىقى گەلەگ وەرار نەكرىيە و ھىشتا نىزىكى مەيمىنكى یه بهس رهگهزی ئهورویی بلندترین رهگهزه و ژبهر هندی دفیت رەگەزىٰ ئەوروپى كونترۆلا جيهانىٰ بكەت. و ئەڤ ھزرە بۆ ئەوروپىيان گەلەك يا باش بوو كو بهێته خواندن؛ دا د سەرێ زارۆكێن خودا بچینن کو دفیّت رمگهزی ئهوروپی ییّ دهستههلاتدار بیت لسهر ههمی خەلكى، و ئەڭ تيۆرە بېيتە بەھانە بۆ مافدارىيا ئەوروپىيان كو كونترۆلى ل سەر جيهانى بكەن.

نه لیکی لسهر بیر و باوهریّن داروینی

پسیار: دکتور ل دویث فی نافهروکا وی تشتی ته کهرمکری ئهری داروین ملحده یان نه؟

بهرسف: ئهگهر ئهم سهحکهینی ب دیتنه کا بی لایهن دی بیژین تیورا داروینی (Charles Darwin) تیوره کا زانستییه و یا بی لایهنه. نه

تیۆرەکا ئیمانییه و نهیا ئیلحادییه. بهلی کهسین مولحد ئه قتیۆره ب شیّویه کی سه خته و فیّلبازی یا کرییه تیوّره کا ئیلحادی. داروین دهستپیکا خوّ باوردار بوو ب ئایینی مهسیحی، پاشی ب هزرا هنده ک قه کوله ران ئه و بوویه که سه کی (لا أدری) ئانکو بی لایه ن - نه باوه ردار و نه مولحد -. و ده می پهرتووکا (أصل الانواع) دانای و ئهگهر سه حکه ینه ده قیّن وی دی بینین کو داروینی یا گوتی: سروشتی ئه ق خانه هه لبژارت کو وه راری بکه ت، ل قیّری سی بوجوون هه نه:

بۆچوونا ئێكێ:

داروین کهسهکی مولحده چونکی یا گۆتی سروشتی خانهیا ئیکی یا ههلبژارتی، و وهرارکرن د ناف خانهییدا چیبوویه، و سروشت فی وهرارکرنی ب ریفهدبهت، و نهگؤتی خودی خانهیا ههلبژارتی. و چهند گۆتنین ههین د پهرتووکین ویدا وهسا دیاردکهن کو ئهو بی باوهره.

بۆچوونا دوويێ:

ئهو کهسهکی (لا أدری) یه، هژمارهکا فهکولهران دبیّژن هوسا ژ پهرتووکیّن وی دیار دبیت کو ئهو کهسهکی (لا أدری) یه، ئانکو بیّ لایهنه - نه باوهرداره و نه مولحده -.

118

بۆچوونا سێيێ:

ئەو كەسەكى باوەردارە: زانايەك ب ناقى (الفريد راسل ولاس Russel Wallace) كو ئەو زانا بوو دگەل داروينى، و وى تيۆرا داروينى يا شرۆقەكرى، د پەرتووكا خۆ يا ب ناقى جيهانا ژيانى (world of life) دا دبيرژيت: دەمى داروينى گۆتى سروشتى ئەق خانە يا ھەلبرژارتى مەبەستا وى نە سروشتى بى رح بوو، بەلكى مەبەستا وى ھيزەكا ب ئاقل يا د سروشتىدا ھەى و ئەو ھيزا ئاقل ئەق خانە يا چيكرى، ئانكو باوەرييى بخودى دئينيت. ئەقە بۆچوونا ولاس بوو.

لی ئهز دبیّژم ئهگهر ئهم ب خواندنهکا ئهکادیمی پهرتووکیّن داروینی بغوینین ب تایبهت پهرتووکا (أصل الأنواع) و پهرتووکا (أصل الانسان) دی گههینه وی ئهنجامی کو قهکوّلینیّن وی د بی لایهن بوون، ئانکو: وی ههول ددا بگههیته ئهنجامهکیّ زانستی، و وی کار نهکرییه ژبوو سهرئیٚخستنا بی باومرییی و دژاتییا باومرییی

بهلی نهز دبیژم: نهگهر ته بقیت بیر و باوهرین زانایهکی مری بزانی، دقیت تو ل دویث دوماهیك پهرتووکا وی بچی؛ چونکی نهو دی دوماهیك بوچوونا وی دیارکهت.

و ژههژی گۆتنێیه کو دوماهیك پهرتووکا وی ئهفهیه (السیرة الذاتیة The Autobiography of Charles) لجارلس داروین) کو وی ب دهستی خو نفیسییه و کوری وی (فرهنسیس چارلس داروین) یا چاپکری. د وی پهرتووکیدا ب زهلالی باوهرییا خو ب خودی رادگههینیت دهمی د بهرپهری (۹۲)یدا دبیژیت: "گهلهك یا ب زحمهته بهلکی ئهستهمه ئهم هزرکهین گهردوونهك وهکی ب زحمهته بهلکی ئهستهمه ئهم هزرکهین گهردوونهك وهکی گهردوونی مه، و ئه فی بونهوهری خودان شیان و ئاقل (مهبهست پی مروفه) د دهسپیکیدا ب هلکهتن هاتبیته ئافراندن .. و دهمی ئهز فهکولینا دکهم ل سهر ئهگهری ئیکی یی ههبوونا مروفی، ئهز خو نهچار دبینم باوهرییی ب دیزاینهرهکی خودان شیان بینم ئهوژی خودید."

هوسا ئهم دوپات دکهین کو داروین چو جارا نهبوویه مولحد. و ژیانا وی د سی قویناغاندا دهربازبوویه:

قویناغا ئێکێ؛ د ژیانا خودا ئهو خودان باوهر بوو ب ئایینی مهسیحی، و ئهو قوتابی بوو ل بهشی لاهوتناسییی؛ ئانکو وی د خواند تا ببیته قهشه ل کهنیسی.

قویناغا دوویی: دهستپیدکهت پشتی فهگهریایی ژ گهشتا زانستی برپاپورا بیکگل) و دهست ب دانانا تیورا وهرارکرنی کری. ل وی دهمی

يلحاد ______

ئهو قهکولهرهکێ (بێ لاین) بوو. ئانکو نه باوهردار بوو و نه مولحد بوو.

قویناغا سێیێ: ل دویماهییا ژیانا خو دەمێ دویماهیك پهرتووكا خو نقیسی بو كهسهكێ - ربوبی - ئانكو باوهری ب خودێ دئینا ب دیتنهكا زانستی نه ب دیتنهكا ئایینی، ئانكو باوهری ب ههبوونا خودێ ههبوو بهس نه دگهل چ ئایینان بوو.

تیۆرا وەرارکرنی د بهرژهوهندییا باوەریییدانه یان یا ئیلحادی پسیار: ئهگهر داروین نه مولحد بیت ئهم بهیین سهر تیۆرا وی باخقین ئهری ئه تیۆرا وی د بهرژهوهندییا باوریییدایه، یان د بهرژهوهندییا باوریییدایه، یان د بهرژهوهندییا ئیلحادیدایه؟ چونکی مولحد بو سهلاندنا ئیلحادا خو پشتبهستنی لسهر قی تیوری دکهن.

بهرسف: ئاریشهیا ئاقلی مولحدی ئهوه کو ئهوی برپارا خو یا دای لسهر نهبوونا خودی پاشی ل بهلگهیان د گهریییّت. لهورا یی نهچاره باوهرییی ب تیورا وهرارکرنی بینیت، و بهره فانییی ژی بکهت؛ چونکی ئهگهر باوهرییی پی نهئینیت دی نهچاربیت باوهرییی ب خودی بینیت.

لی ئهز دبیره تیورا وهرارکرنی نه د بهرژوهندییا ئیلحادیدانه، بهلی د بهرژهوهندییا باوهریییدانه؛ لهورا ئهگهر ئهم تیورا وهرارکرنی یا داروینی(Charles Darwin) بینین چهند خواندنین جودا بو ههنه.

خواندنا ئيكي (ههلبرارتنا سروشتي):

(الانتخاب الطبیعي Natural selection) ئانکو: هیّزا سروشتی خانهیا ئیّکی یا ههلبژارتی، و یا وهرارکری ب قویناغیّن گهلهك دریّژ. ب ملیونهها سالان. و یا خویایه وهکی بهری نوکه مه ئاماژه پیّ دای کو گهلهك فهکوّلهر دبیّژن ئه فخواندنه دگههیته بوّچوونا (لا أدری) و ناگههیته ئیلحادیّ.

خواندنا دووييّ (ديزايينا زيرهك):

(التصمیم الذکی INTELLIGENT DESIGN) ئانکو: دیزایینهرهکی کار بنهجه خانهیا ئیکی یا دای، و هیّز و دیزایینا و ومرارکرنی یا کرییه د وی خانهییدا، و یا بهرنامهکری بو ومرارکرنی. ژ ههژی گوتنییه کو زارافی (INTELLIGENT DESIGN) زارافهکی ئهوروپییه و دهمی ومرگیرانی بو عهربی یا بوویه (التصمیم الذکی). لی سالوخهتین خودی (توقیفی) نه، ئانکو: سالوخهتین خودی ب وهحییی د هینه زانین، و نابیت ئهم چ سالوخهتا ژ ده څخو ب

دەينە خودى؛ و يا خويايه سالۆخەتى (زيرەك - الذكى) نه ژ سالوّخهتيّن خوديّيه؛ لهورا من ب فهر ديت ئهم بكهينه ديزايينا كاربنهجه (التصميم الحكيم) و كار بنهجه (حكيم) ژ سالۆخەتين خودێیه. و ههژی گۆتنێیه ژلایی زمانیڤه ژی چ ئاریشه نینه چونکی يەيڤا (INTELLIGENT) د فەرھەنگا (oxford) دا يا چار بهرگی یا چایا (بهعلهبهك) سالا (۲۰۰۰)ی، ب چار رامانا ب عهرهبی دهينت وهك (الذكي ، الحكيم، الفطن، الماهر) لهورا من ب فهر ديت بهيّته ومركيّران ب رامانا كار بنهجه (الحكيم)؛ جونكي يهيڤا (الحكيم) ناڤي خوديّيه ومكى د قورئانيّدا هاتى: {وإن الله لهو العزيز الحكيم} (ال عمران: ٦٢)، و ههروهسا كارين خودي ژي د بنهجهن (حەكىمن) وەكى د قورئانىدا ھاتى: { فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْر حَكِيم} (الدخان: ٤).

ریژهیهکا ههره مهزن ژ زانا و بسپورین بایولوّجی باوهرییی ب قی خواندنی دئینن کو (خودی) خانهیا ئیّکی یا ئافراندی و یا بهرنامهکری و ژ نوی قی خانهیی یا وهرارکری. و ئه خواندنه دگههیته باوهرییی ب خودی.

ئيلحاد

123

خواندنا سێيێ (وهراركرنا ئاراستهكري):

(التطور الموجه، او التطور الالهي- Theistic Evolution) ئه فحواندنه نه يا بهربه لاق بوو، به لى ل فى سهرده مى گه له ك ب ناڤ و ده نگ كه تييه. و ريزهيه كا زانايان باوهرييئ پي دئينن، و ريزهيه كا مه زن ژ زانايين مهسيحى، و هنده ك زانايين موسلمان باوهرييئ ب ڤي دئينن. وهرار كرنا ئاراسته كرى، ئانكو: خودي نه به س خانه يا ئيكي به رنامه كرييه به لى خودي ب شيانا خو ئه و خانه يا وهرار كرى و ب حيكمه ت يا د هه مى قويناغين وهرار كرني و ده دقه هيته تاكپه رستيي خواندنه دگه هيته باوهرييي و هه تا دگه هيته تاكپه رستييي خواندنه دگه هيته تاكپه رستييي رته وحيدي) ژي.

پسیار؛ بهس دکتور مروّقیّن مولحد دبیّژن مروّقیّ باوهردار چ بسلمان بیت یان مهسیحی بیت ئه فخواندنه ییّن بوّ تیوّرا داروینی دورستکری، دا بیّژنه خهلکی ئه فتیوّره نه یا ئیلحادییه؟

بهرسف: د بهرسفین بوریدا مه سهلاند ب بهلگه کو داروین(Darwin) بخو - خودانی تیوری - نه مولحد بوویه، و نهو

دېنژیت (دیزاینهرمکي زیرهك INTELLIGENT DESIGN) یی ههی خانهیا ئیکی یا ئافراندی و یا بهرنامهکری لسهر وهرارکرنی، و ئەو بخو وەدىيْژىت، د بەرەبەرى (٩٢) دىەرتوكا خودا ئەوا بناڤى (The Autobiography of Charles Darwin)، و ينْدَفَّى ناكمت مولحد سهختهکارییان بکهن و بیّژن کو باومرداران ئهف خواندنه ییّن چێػرين، بەلىٰ بەروڤاژى گۆتنا وان ئەم دبێژين ئەوان ب فێلبازييێن خوّ تیوّرا ومرارکرنی یا کرییه تیوّرهکا ئیلحادی و داروین کرییه كەسەكى مولحد. و دى ل دوماھىيا قى بابەتى ناڤ و نىشانىن گەلەك پەرتووكێن زانستى و ڤەكۆلينێن ئەكاديمى بێژم، دويات دكەن كو مولحدا گهلهك سهختهكارى د تيوّرا ومراركرنيّدا كرينه. و ههروهسا دویات دکهن کو تا نوکه تیورا وهرارکرنی نههاتییه سهلاندن ژلایی زانستیقه، و گهلهك بهلگهیین زانستی شوینوارناسییی (علم الاثار Archaeology) و زانستی و لوژیکی همنه بمروفاژی تیورا وهراركرني، و گەلەك ژ وان قەكۆلىنان ب ئىك جارى تىۆرى رەد دكەن.

ئيلحاد ______

تیۆرا کامبری بهروقاژی تیۆرا داروینی یه پسیار: دکتور چ تیۆرین دی ههنه بهحسی بنیاتی زیندییان بکهت؟ بۆچی بهس ریکلام بۆ تیۆرا داروینی دهیتهکرن؟

بهرسف: دەمى مە بەحسى ستىفن ھاوكىنگى (Hawking كرى مە گۆت كو زانايە و تيۆرىن باش يىن ھەين و ئەم رىزى ل كارىن وى يىن مرۆۋايەتى دگرين؛ بەلى مە ب شىوەيەكى زانستى و ئەكادىمى دوپاتكر كو ئەو نە باشترين زانايە ل جىھانى وەكى مولحد دبىرن.

ههروهسا دهمی مه بهحسی تیورا وهرارکرنی کری مه سهاند کو نهو تیورهکا زانستی یا بی لایهنه و د بهرژهوهندییا باوهریییدانه، نه وهکی مولحد دبیژن کو داروین مولحد بوو و تیورا وی ژی تیورهکا ئیلحادی بوو.

لیّ ههژی گۆتنیّیه کو تیوّرهکا دی یا زانستی ل سالا (۱۹۲۰)ی یا دهرکهفتی دبیّژنیّ: چاخیّ کامبری (العصر الکامبری (Period-)، و ئه قتیوّره دیاردکهت ب بهلگهییّن زانستی و شوینوارناسی کو بهری سهدههان مهلیوّن سالان هندك زانا تهقدیر دکهن کو بهری (۵٤۰) مهلیوّن سالان ههمی بنهماییّن گیانداران ب ئیّك

جاری هاتینه سهر ئهردی. و بهری (چاخی کامبری) چ خانه و چ گیاندار نهبوون. بهروقاژی تیورا وهرارکرنی یا داروینی کو دبیژیت ئیك خانه پهیدا بوو پاشی ههمی گیانداران ژ وی خانهیی وهرارکرن ب قویناغین ملیونهها سالان.

و تیۆرا کامبری دوپات دکهت ب بهلگهیین شوینوارناسی کو گیاندار ههمی ب شیّوهیه کی جودا هاتینه سهر ئهردی و نه هاتینه وهرار کرن ژ ئیك خانه. ب راستی ئه ق تیوّره دبیته دربه کی زانستی یی کوژه ک بو ئیلحادی، چونکی ب ههمی شیّوهیان ههبوونا خودی د سهلینیت.

و قان هەرسى زانايىن ل خوارى د قەكۆلىنەكا زانستىدا ب شىوەيەكى ئەكادىمى بەحسى قى تىۆرى كرييە:

۱- ستیفان سی. مایر Stephen C. Meyer

۲- پی. ئەی. نلسون P. A. Nelson

۳- پول شین Paul Chien

و ئەو قەكۆلىنە د قى يەرتووكىدا:

(The Cambrian Explosion: Biology's Big Bang) ب درێژی هاتییه شروٚقهکرن. يلحاد _______________

پسیار؛ دکتور ئهگهر بزقرین داروینی، تیوّرا ومرارکرنی لسهر دوو بنهماییّت سهرهکی یا هاتییه دانان ئهوژی (دورستبوون، و ومرارکرن) ئهری داروینی پشتبهستن ل سهر ج دکر بوّ سهلاندنا قیّ چهندیّ؟

بهرسف: ئهگهر دهستپیکی بهحسی دروستبوونی بکهین بهری وهرارگرنی.

بنهمایێ ئێکێ (دورستبوون): مهبهست پی ئهوه کا چاوا خانهیا ئێکێ چێبوویه.

بنهمایی دوویی (وهرارکرن)؛ مهبهست پی نهوه کا چاوا نههٔی خانهیی وهرارکرییه، و ژخانهیا ئیکی بوویه ماسی، و ژ ماسییی بوویه خشوک، و ژ خشوکی بوویه شیردهر ... هتد. ئانکو: چاوانییا گوهورپینی ژ توخمهکی بو توخمهکی دی، مینا چاوا خهزال بوویه زهرافه.

ئهز دبینم کو ئیّك ژ خهلهتیییّن باوهرداران دهمیّ دان و ستاندنی دگهل کهسیّن مولحد دکهن گهنگهشیّ ل سهر چاوانییا وهرارکرنی دکهن، مینا چاوا خانهیا ئیّکیّ وهرارکرییه و بوویه ماسی، یان ژی چاوا گیانهوهری شیردهر وهرارکرییه و بوویه مروّق، یان ژی چاوا خهزال بوویه زهرافه؟

ئەز دىينىم يا دورست ئەوە ل دەستىپىكى دان و ستاندى بەيتەكرى ل سەر چاوانىيا ھەبوونا خانەيا ئىكى؛ چونكى بىنياتى قى كىشەيى يا د خانەيا ئىكىدا كا چاوا دورستبوويە؛ ئەگەر مە ژ لايى زانستىقە و ب بەلگەيىن ئەقلى و لوژىكى سەلماند كو ئەستەمە خانەيا ئىكى ب ھلكەتنى چىببىت، و مە سەلماند كو چىبوونا خانەيا ئىكى پىدقى ب خودايەكى ھەيە، ئانكو: ئەگەر مە بىنەمايى ئىكى (دورستبوونا ب ھلكەتن) رەدكر، دى بىنەمايى دوويى (وەراركرنا ب ھلكەتن) بخو دى ھىيتە رەدكرن.

رهخنه یبّن زانستی ل بنه مایی کیّکی (دورستبوونی) دتیورا داروینی دا

پسیار: دکتور دی چاوا بنهمایی ئیکی (دورستبوونی) رهد کهین و ب نهومیی دمرئیخین؟

بهرسف: ل سهر دهمی داروینی زانست نه هنده پیشکهفتی بوو، و داروینی پشتبهستن لسهر تیورا ژ دایکبوونا (پهیدابوونا) خویهتی (التوالد الذاتی) یا فهیلهسوف ئهرستوی دکر، کو ئهرستوی (Aristotle) پیشبینی دکر: تشتین ب رح ژ تشتین بی رح پهیداببیت، و هزر دکر ئهگهر پارچهکا نانی بدانین بهر ههتافی دی

پشتی چهندهکی کرم ژی پهیدابن؛ ئانکو: تشتی بی رح دی ب رح کفیت.

ژبهر هندێ داروینی پێشبینی کر: خانهیا ئێکێ ژ سروشتهکێ بێ رح يهيداببيت! و ههتا هندهك بانگخوازين موسلمان - ب شاشيفه - دي بيْژن سەحكە مەزناھىيا خودى ئەگەر ئەم سىقەكى پاڤىْژىن ويْرى دى بينين كرم دى ژێ پەيدابن. ئەڤە دەمێ وان دڤێت مەزناھىيا خودێ دياركەن؛ بەلى ئەو يى ھەبوونا خودى رەددكەن بىي كو بخو ب حەسن!!! چونكى ئارىشە ھەمى ل سەر ڤێ يە، ما ئەگەر تە باوەرى هەبیت سیّف ببیته کرم؛ یا دفیّت ته باوری همبیت مهیمینك ژی ببيته مروّق، وحهتا مهيمينك ببيته مروّق ب سانههيره ژكو سيّڤ ببيته كرم چونكى د ناڤبهرا سێڤێ و كرميدا گهلهك يا ژێك دويره و سيّڤ يا بيّ رحه و كرم خودان رحه، و ئهڤه خهلهتييهكا مهزنه هندهك بانگخوازيّن موسلمانان دكهن. و يشتى دارويني ئهڤ تيوّرا وهرارکرنی دانای، چهندین زانایین ب نافی و دهنگ ل سهر ئاستی جيهانيّ سهلاند كو دورستبوونا (خانهيا ئيكيّ) ب شيّوهييّ هلكهتنيّ تشتهكي ئهستهمه د زانستيدا، و ژ وان زانايان:

۱- زانایی فرهنسی (لویس باستور Louis Pasteur) دبیژیت مه هممی بارودوخ نامادهکرن و مه پروتینین سهرهکی بو ههبوونا

(خانهیا ئیٚکیّ) دابینکرن، و پشتی گهلهك ههولدانا ئهم نهشیاین خانهیا ئیّکیّ دورست بکهین، و گوّت: ئهستهمه خانهیا ئیّکیّ ژ تشتیّ بیّ رح دورست ببیت.

و باستوری گۆت: گریمانهیا ژ دایکبوونا خویهتی خهلهتییهکا گهلهك مهزنه د زانستیدا. ههژی گۆتنییه کو ئه گۆتنه یا هاتییه ومرگرتن ژ پهرتووکا (Molecular Evolution and the origin of).

۲- زانایی روسی (ئەلیکساندەر ئوبارین Alexander Oparin) د زانایی روسی (ئەلیکساندەر ئوبارین The Origin of Life) دبیژیت:
 ((خانهیا ئیکی تاریتین خاله د تیورا وهرارگرنیدا)).

۳- ههروهسا پروفیسۆر (روبرت شابیرو Robert Shapiro) د پهرتووکا خوّدا (A Sceptics Guide to the Creation of) پهرتووکا خوّدا (Life on Earth) دبیّژیت: ((ئهحتمالا ههبوونا ههمی جوّریّن پروّتیناتان د خانهیا مروّقیدا (الخلیة البشریة) - ب شیّوهیی هلکهتنی - پیّدقی ب قی ریّژی ههیه (104000) هژماره دهه توان چل هزار، ئانکو: ههروهکی تو هژمارا ئیّك ب دانی و چل هزار صفرا ب دانییه بهر. و یا خویایه ل دویه زانستی ماتماتیکیی ئه قریژه یا ئهستهمه.

٤ - پروفیسۆرێ ئنگلیزی (فرید هویهل Fred Hoyle) دوپات دکهت د پهرتووکا خودا (Evolution from space) کو ههبوونا خانهیا ئیکی و دورستبوونا وی ب شیوهیی هلکهتنی تشتهکی ئهستهمه د زانستیدا، و دوپات دکهت کو دورستبوونا خانهیا ئیکی پیدفی ب دهستهکی دهرهکی ههیه.

۵ - زانایی نهمریکی (دیشید بیرانکسی David Berlinski) د پهرتووکا خودا (وهم الشیطان The Devil's Delusion) دوپات دکهت کو بوچوونین زانایین هزرا ئیلحادی ل سهر پرسگریکا دورستبوونا (خانهیا ئیکی) ژ سروشتی ب هلکهتن، ههمی بوچوونین ئاشوپینه و چ بهلگهیین زانستی ل سهر نینن.

مهیلهسوف و زانایی ئنگلیزی (ئهنتونی فلو Antony Flew) د پهرتووکا خودا (There is a God) دوپات دکهت کو ئهستهمه ژیان ژ تشتی بی رح پهیداببیت، و دیاردکهت کو بهلگهیین زانستی ههمی د بهرژهوهندییا باوهرییی ب ههبوونا (خودی) دانه.

۷- زانایی ئهمریکی مایکل بیهی (MICHAEL BEHE) بسپور ب نامیکن ئهمریکی مایکل بیهی (DARWIN'S BLACK) زانستین کیمیایی د پهرتووکا خوّدا (BOX) دوپات دکهت کو داروین بخو کهسهکی باومرداربوو کو (خانهیا

ئێڮێ) خودێ يا ئافراندی، و گەلەك بەلگەيێن زانستى دئينيت كو ئەستەمە خانەيا ئێڮێ ب ھلكەتنێ يەيداببيت.

۸ - زانایی ئنگلیزی (فرهنسیس کریك Francis Crick) کو ئیکه ژ ئاشکراکهرین (DNA) دیاردکهت کو ئهگهر شیفراتیّت (DNA) بهینه چاپکرن دی پیدفی نیزیکی (۱۰۰۰) بهرگا بین دا ل سهر چاپ ببن، باشه ل فیری ئهز دبیژم ئهگهر ههر بهرگهك (۵۰۰) بهرپهر بیت، ئهم دی پیدفی ب (۵۰۰,۰۰۰) بهرپهران بین. و یا خویایه کو ئهف بهرپهره ههمی ب شیوهیهکی زیده ریک و پیک یین هاتینه نقیسین. و بهگهر د ئاقلیدا ئهستهم بیت کو رستهیهک یان پهیفهکا ساده ب هلکهتن هاتبیته نقیسین! پا دی چاوا ئهم هزرکهین کو (۵۰۰,۰۰۰) بهرپهر ب هلکهتن هاتبنه نقیسین.

و ئەگەر ئەم بەينىن ب جەربىينىن و مەيمىنكەكى بىنىن و دانىنە سەر كىبوردەكى، و وى فير بكەين كو تبلیت خو ب شیوەيەكى بەرەلايى ل دوكمین كىبوردى بدەت، ئەگەر ئەم سەد سالان ل ھىقىيى بىن ئەق مەيمىنكە ئیك رستەيا دورست نانقىسىت؛ ئەرى ب چ لوۋىك مولحد باوەردكەن كو ئەق شىفراتین (DNA) كو دېنە نیزیكى (٥٠٠,٠٠٠) بەرپەران ب ھلكەتن ھاتبنە نقیسین.

ئيلحاد

پسیار: پاشه دکتور مادهم ئه هممی زانا و بسپوره بقی شیوهیی زانستی، و ب بهلگهیین قهبر دوپات دکهن کو ئهستهمه خانهیا ئیکی ب شیوهیه کی بهره لایی پهیداببیت، ئهری مولحدا چ بهرسف ههیه بو قی چهندی ؟

بەرسڤ: دەمىٰ رێژەكا مەزن يا زانايان ب بەلگەيێن زانستى يێن ڤەبر دویاتکری کو ئەستەمە (خانەیا ئیکی) ب هلکەتن ژ سروشتی بی رح پەيداببيت. مولحد نەچاربوون پەنايى ببەنە ھندەك گريمانەيىن ئاشۆپى، و گريمان كر كو چێدبيت بۆنەوەرەك ژ ھەسارەكا دى ھاتبيت و (ئەڭ خانەيا ئېكى) د ئەردىدا چاندبىت. ژبەر ھندى پروفيسۆرى ئنگلیزی (فرید هویهل Prof. Fred Hoyle) د یهرتووکا خودا یا ب نافی (Evolution from space) دبیژیت: ((ئەگەر ئەم راستییی بیژین و نهترسین ژ بوچوونا زانستی یا بهربهلاف، ئهم دی نهچاربین بیّژین کو چیّکهرهکی زیرهك خانهیا ئیّکی یا ئافراندی)). به لي چونکي (فرید هویل) کهسهکي بي باومر بوو نه چار بوو بيژيت: ئەحتمالە بۆنەوەركى ئەسمانى (فضائى) ب ناڤى (پانسپىرميا-Panspermia) يي ژ ههسارهکا دی هاتی و خانهيا ئێکێ يا چێکری و یا دانای د ئهردیدا.

و هوسا دیاردبیت ب شیوهیهکی روهن و ناشکرا کو هزرا ئیلحادی یا هاتییه ئاڤاکرن لسهر هندهك بنهماییّن ئاشویی و دویر ژ زانستی، و ههروهسا دیار دبیت کو ههڤدژی د هزرا ئیلحادیدا ههیه؛ چونکی ئیْك رُ بنهماييِّن هزرا ئيلحاديِّ ئهوه كو باوهريييِّ ب تشتيِّ نهبهرچاڤ (غەيبىّ) نائىنن، بەلى ل قىرى نەچار دىن كو باوەرىيىّ ب بۆنەوەرەكىّ غەيبى بينن ب ناڤى (پانسييرميا-Panspermia) كو يى ژ ھەسارەكا دى هاتى و ئه فخانه يه يا ل ئهردى چاندى!!. و هوسا ههمى ملحد دنەچارن باوەرپى بقى ئاشوپپى بىنن؛ داكو دانىپىدانى نەكەن بھەبوونا خوادیی مهزن!! ئانکو مولحد درهڤن ژ باوریی بههبوونا خودایهکی (كاربنهجه)، و لههمان دهمدا باوهرييّ ببونهوهركيّ ئاشويي دئيينن،و سالوخەتيْن خودايى ددنه، ودكنه خودا بخو -بيّ كو بخو بحەسن- وئەڤە مەزنىزىن خەلەتيا لوژىكيە دھزرا واندا.

رهخنهییّن زانستی ل بنهمایی دوویّ (وهرارکرنیّ) دتیورا داروینی دا

پسیار: دکتور ئه قا مه گؤتی (دورستبوون) بوو ئهگهر بهنین بهحسی (وهرارکرنی) بکهین، ئهری هه تا نوکه رهددا وهرارکرنی هاتییهکرن ژ لایی زانستی شه یان نه و ئهری ب

يلحاد ______

رهدکرنا (دورستبوونێ)، و مه سهلاندی کو خانهیا ئێکێ بخو دورست نابیت ما ومرارکرن بخو ژی ناهێته رمدکرن؟

بهرسف: بهلی گهلهك زانایین بایولوّجی ب شیّوهیه کی زانستی یا سهلاندی کو ئهستهمه (خانهیا ئیّکی) ژ تشتی بی رح پهیداببیت ب ریّکا هلکهتنی، لهورا (وهرارکرن) ژی ب ریّکا هلکهتنی ئهستهمه؛ چونکی ئهگهر دهستپیّکا تشتی ئهستهم بیت ههلبهت دی وهرارکرنا وی ژی ئهستهم بیت.

همرومکی زانا (فرید هویل Fred Hoyle) دبیّژیت: ئهگهر خانهیا ئیّکی بخو دورست ببیت تو دزانی ومکی چییه؟ ومکی وی یه باژیّرمکی مهزن یی پیشهسازی ههبیت و ههمی تشت تیّدا بن وهك (سوتهمهنی و کهل و پهلیّن ئاسنی و ئامیریّن پیشهسازی .. هتد). و باروّقهکا گهلهك بهیّز ل قی باژیّری بدهت و ههمی تشتان تیّکهلی ئیّك بکهت و پاشی ژ ئهنجامی وی باروّقهیی (فروّکهکا مهزن) چیّببیت ب ریّکا هلکهتنی، و (فرید هویل) دبیژیت: ئهگهر ته باومری ب قی نموونهیی همبیت تو یی ئاقلی خوّ رهددکهی!! قیّجا چاوا ته باومری ههیه کو خانهیا ئیّکی یا ب رح بخو دورست ببیت؟!. ئانکو ب ئاقل و لوژیك پیدقییه خودایهك ههبیت ئه خانهیا ئیّکی نافراندبیت. لهوهرا وهکی مه ئاماژه پیّدای (فرید هویل) نهچار دبیت باومریییی بینیت کو

ئيلحاد ________

بۆنەوەرى (پانسپىرمىيا) ژ ھەسارەكا دى ھاتىيە و ئەڤ خانەيە دورست كرييە. و ئەڤە ژى رەڤىنەكە ژ گۆتنا راستى و ھەقىيى و باوەرى ئىنانى ب خودايى مەزن.

ههژی گۆتنێیه چارلس داروینی(Charles Darwin) پشتبهستن یا لسهر سی فاکتهران کری د بابهتی ((وهرارکرنی)) دا:

۱- فاکتهری ئیکی: سروشت سالوخهتین نوی د دهته مروّقی. بو نموونه مروّقی سهردهم ژ مروّقی بهری بیرتیژتره، ئانکو: سروشتی نموونه مروّقی سهردهم. ههژی گوتنییه ئه سالوخهته یی وهرارکری ل ده مروّقی سهردهم. ههژی گوتنییه ئه بو بوونه ههبوو بهری یاسایا (مندل) یا بوماوهییی (وراثی) ئهوا زانایی ناقدار (Gregor Mendel) ئاشکراکری، ههلبهت ئه فیاسایا (زانستین بوماوهیی) رهددکهت کو سروشت سالوخهتین مروّقی وهراربکهت، بهلی وهرارکرنا سالوخهتان پهیوهندی ب ژیواری مروّقی ههیه و بارودوخی مروّق تیدا.

7- فاکتهری دوویی: ئه و سالو خهتین مروّق ومردگریت دئینه فهگوهاستن بو بابکین دی، ئانکو ئه و سالو خهتین باش یین دهیك و باب ومردگرن دئینه فهگوهاستن بو کوپ و کچین وان. داروینی وهسا گریمانه کر کو ئهگهر دهستی مروّقه کی بیته برین، پاشی دهستی کوپی وی بیته برین، پاشی دهستی نهقییی وی بیته برین، و هوسا برینا

دەستى دووبارە ببيت بۆ چەندىن بابكان دى زارۆكىن بى دەست ۋ دايك بن، بەلى ياسايا (مندل) يا بۆماوەيى خەلەتىيا گريمانەيا داروينى سەلماند و دوپاتكر كو ئەو سالۆخەتىن دئىنە وەرگرتن نائىنە قەگوھاستن بۆ بابكىن دى، بەلى ئەو سالۆخەتىن خۆجھ د جىناتاندا ئەو بتنى دئىنە قەگوھاستن، ب قى چەندى زانستى بۆماوەيىى بنياتى تيۆرا وەراركرنى و ھەلبۋارتنا سروشتى يا داروينى ب خەلەت دانا. و ئەم دشىين ب بەلگەيىن ۋيوارى ۋى قى قاكتەرى رەد بكەين، وەكى مرۆقەكى ب راھىنانا بوويە كەسەكى خودان ھىز و لەشجوان، ئەق مرۆقە قان سالۆخەتان ب (بۆماوەيىيى) نا دەتە كورى خۆ.

هدروهسا زانایی بایولوّجی یی نهلانی (نوگوست وایزمان Weismann) فهکولینه کا زانستی لسهر فی بابه تی نهنجامدا، رابوو کوریا مشکه کی بری، پاشی کوریا تیشکا وی ژی بری، پاشی کوریا تیشکا تیشکا تیشکا وی ژی بری، و هوسا بهردهوام بوو ههتا کوریا مشکی (۱۹) بری، بهلی دهمی مشکی بیستی بووی کوریا وی یا دروست بوو و چ کیماتی لی نهبوون. و هوسا وایزمانی (Weismann) شاشییا فی گریمانه یی سهلاند.

ههروهسا ئهم د شیّین بیّژین کو موسلمان ئهقه (۱٤۰۰) ساله زارِوٚکیّن خوّ سونهت دکهن، یان ژی جوهی ئهقه نیّزیکی (۳۰۰۰) ساله زارِوٚکیّن خو سونهت دکهن، بهنی ههتا نوکه چ زاوّك نهبووینه د سونهتکری. ئهگهر ئه گریمانه یا داروینی یا دروست با پیدفی بوو نوکه زاروّکین جوهییان ببان د سونهتکری. ههروه سا وه کی دهنده ک پهرتوکین دیروکیدا هاتی، مینا پهرتوکا چیروکا شارستانییه تی (قصة الحضارة) کو هندک ئیجاخین که فن بهری پیر ژ ۱۰٫۰۰۰ سالا کچین وان گوهین خو کون دکرن داکو گوهارکا بکهنی. یا من دفیت بیژم بهری ۱۰٫۰۰۰ ساله تانوکه کچ گوهین خو کون دکهن؛ ئهگهر ئه فی گریمانا دروینی یا دروست با، پیتفیبوو نوکه کجک ببان وگوهین وان کونکری. لی نهبوونا فی دیاردی دسهلینیت کو گریمانا داروینی لسهر فی فاکه تری نا خهله ته وبهروفاژی زانستیه.

۳- فاکتمری سێیێ: ههابرژارتنا سروشتی (Natural selection): ئانکو سروشتی یاسایا هه فرکی ژبوو مانی (الصراع من اجل البقاء) یا دانای، کو ئهنجامی وی یاسایی: گیانه وه ری بهیز دی مینیت و گیانه وه ری لاواز دی ژ نافجیت.

ههروهسا یاسایین سروشتی کاردکن بو وهرارکرنا بونهوهری ژ توخمه کی بو توخمه کی دی، مینا وهرارکرنا مروّقی رهش بو مروّقی سپی، و وهرارکرنا هرچی بو نههنگی (حویتی) .. هتد.

ب راستی خەلەتىيەكا لوژيكى يا د ياسايا (ھەڤركى ژبوو مانيّ) دا ههى، ئەوۋى گشتاندنا تشتەكى تايبەتە، چونكى راستە ياسايا (هەڤركى ژبوو مانێ) يا هەى د سروشتيدا، بەس نە ياسايەكا گشتييە؛ ئانكو : ناهيّته بجهئينان ل سهر ههمي گياندارا ل ههمي دهمان، بهليّ ياسايهكا دى ژى يا همى د سروشتيدا ئموزى ياسايا قوربانيدانييه (التضحية) ئەوژى ئەوە كو گيانەوەر خۆ دكەنە قوربانى ژبوو مانا توخميّ خوّ، همرومكي گهلهك جاران گيانهومر خوّ دكهته قورباني ژبوو قورتالكرنا تێژكێن خو ژ مەترسىيێ. و ئەڤ ياسايە بەروڤاژى ياسايا (هەڤركىيىێ) يە. ژبەر هندى گەلەك زانا دوپات دكەن كو قوربانیدان غهریزهیه کا خودایییه ل دههٔ گیانهوهری. و نُههٔ یاسایه ئاريشەيەكا مەزنە بۆ ھزرا ئىلحادى؛ لەورا زانايى ئىلحادى يى سەردم (ریتجارد دوکنیز Richard Dawkins) نهچار بوو د پهرتووکا خوّدا ئەوا ب ناڤى (The Selfish Gen) گريمانەيەكى ب دانىت وبێژیت: جینهکێ خوٚپهرێس (ئهنانی) یێ ههی د ناخێ گیانهوهریدا ئەو جينە گيانەوەرى نەچار دكەت كو خۆ بكەتە قوربان.

ههژی گۆتنێیه ئه گریمانه یا دوکنێزی کری گریمانه یه کا میتافیزیقییه (غهیبییه)، و چ به لگهیێن زانستی ل سهر نینن، ئانکو: دوکنیزی نه فییا باوهرییی ب (غهریزی) بینیت چونکی تشته کی

میتافیزیقییه؛ بهلی د ههمان دهمدا وی باوهری ب (جینی خوّپهریّس ئینا) و ئهوژی تشتهکی میتافیزیقییه ناکه قیته ژیّر ههر پیّنج ههسته و هریّن مروّقی و ناکه قیته ژیّر بهلگهییّن زانستی.

ههروهسا زانا (ئهلیستر ماگراث Alister McGrath) د پهرتووکا خودا ئهوا ب نافی (وهم دوکنیز The Dawkins Delusion) کهلهك رمخنهیین زانستی ل دوکنیزی دگریت، و ههمی ئاشوپین دوکنیزی ئاشکرا دکهت ب بهلگهیین زانستی، و دهمی بهحسی جینی ئهنانی دکهت دبیریت: بتنی ئهقه گوتنا بچویکانه.

بهلی سهبارهت بوّچوونا وان کو یاسایین سروشتی کاردکن بوّ وهرارکرنا بوّ بوّنهوهری ژ توخمه کی بوّ توخمه کی دی، مینا وهرارکرنا خهزالی بوّ زهراقی، ب راستی ئه ق بوّچوونه ژی چ بهلگهیین زانستی و تهجریبی ل سهر نینن، بتنی تهخمین و گریمانهیه کا بی بهلگهیه. چونکی وهرارکرنا توخمه کی بو توخمه کی دی پید قییه ب هزاره ها خهله کین پیک قه گریدانی ههبن، بو نموونه: ئهگهر خهزال ببیته زهرافه پید قییه خهزال بابك بو بابکی ستوی وی دریژ ببیت و بو ماوی سهدان هزار سالان؛ ئانکو پید قییه نوکه گهله ک بابکین خهزالین ستو دریژ ههبن وه ک خهلکین ناقهراست دناقبه را خهزالی و زهراقی دریژ ههبن وه ک خهلکین ناقهراست دناقبه را خهزالی و زهراقی دریژ ههبن وه ک خهلکین ناقهراست داناقبه را خهزالی و زهراقی دریژ هه بی سهدان هزار سالان

شهمبانزی وهراربکهت و بهیته گوهوّرین تا ببیته مروّق؛ لهورا پیدفییه گهلهك بوّنهوهر ههبن دنافیهرا شهمبانزییی و مروّفیدا لیّ تا نوکه چ بهلگهییّن شوینواری (Archaeology) نینن کو ههبوونا فان بوّنهوریّن ههفیشك ب سهلینیت.

پسیار؛ ل دویف قان ههردوو رهههندین (دورستبوون) و (وهرارکرن) هاته سهلاندن ب شیوهیه کی لوژیکی و زانستی کو ئهسته ب ریکا هلکه تنی خانه یا ئیکی یا ژیانی بیته دورستکرن. و هاته سالماندن کو داروین بخو ژی نه مولحده، ئهری بوچی تا نوکه مولحد پشتبه ستنی لسهر تیورا وی دکهن بو ئیلحادا خو؟

بهرسف: دەستپێکا ئیلحادی یا هاتییه ئاڤاکرن ل سهر خهلهتکارییهکا لوژیکی ئهوژی ئهوه کو وان بریارا خو یا دای پاشی ل بهلگهیان دگهرن، بهلی د زانستین لوژیکیدا پیدڤییه مروّڤ بهلگهیان کوّم بکهت و هزر تیّدا بکهت پاشی بریاری بدهت. لهورا دهمی مولحدا بریارا خو لسهر ئیلحادی دای نهچاربوون بخو ل هندهك بهلگهیان بگهرن دا بوچوونا خوّ بسهلینن.

ل فى سەردەمى دوو تيۆرين زانستى ھەنە ل سەر ھەبوونا ژيانى د ئەردىدا.

تيورا ئيكى: چاخى كامبرى (حقبة الكامبري)، و تيورا دووى: (تيورا وهراركرنى)، ل ڤيرى كهسى مولحد يى نهچاره باوهرييى ب (حقبة الكامبري) نهئينيت؛ چونكى ئه تيورا زانستى ههبوونا خودى د سهلينيت.

ههروهسا وهکی مه ئاماژه پیدای کو چهند خواندنهك بو (تیورا وهرارکرنی) ههنه:

خواندنا ئێڮێ: هەلبژارتنا سروشتى (Natural selection)، گەلەك قەكۆلەر دبێژن ئەق خواندنە دگەهيته بۆچۈونا (لا أدرى) و ناگەهيته ئيلحادێ.

خواندنا دوویی: دیزایینا زیرهك (INTELLIGENT DESIGN) ئانكو دییزاینهرهکی خودان شیان خانهیا ئیکی یا دای، ئانكو: ئه خواندنه دگههیته باورهرییی ب ههبوونا خودی.

خواندنا سێیێ: وهرارکرنا ئاراستهکری یان ژی وهرارکرنا خودایی (Theistic Evolution) و ئه څواندنه دگههیته باوهرییێ و ههتا دگههیته تاکپهرستییێ (تهوحیدێ) ژی.

ليّ ژ ڤان ههمي خواندنا گهسيّ مولحد ييّ نهچاره باوهريييّ ب خواندنا (هەلبژارتنا سروشتی) بینیت، بلا بەلگە ژی نەبن؛ چونکی ئەگەر وى باوەرى ب خواندنا دوويى، يان يا سێيى ئينا ئەو دى نهچاربیت باوهرییی ب خودی بینیت، و یا خوّیایه وی ل دهستییّکی نەقىت باومرىيى بىنىت؛ لەورا يى نەچارە رەددا تيۆرا (كامبري) بكەت، و رەددا ھەمى خواندنين زانستى بۆ تيۆرا (وەراركرنى) بكەت، و باوەرييى ب (هەلبژارتنا سروشتی) بینیت و بەرەڤانییێ ژێ بکەت، و بوو ل بەلگەیان ب گەرىت خۆ ئەگەر بەلگەيين مىتافىزىقى ژى بن وەكى بەلگەيى بۆنەوەرى ئەسمانى (پانسبىرميا) و بەلگەيى (جينى ئەنانى) يى دوكنيزى. Johnson) دبيّژيت: گەلەك زانا و دكتۆريّن ئەكادىمى دزانن كو تيۆرا وەراركرنىّ ياخەلەتە، بەلىّ نەچارن باوەرييىّ يىّ بينن چونكى ئەگەر ل دژی وی راوستن دهینه دویرئیخستن ژ کاری وان، و ههتا نوکه گەلەك زانا و بسەدەھان ماموستاينن ئەكادىمى ھاتنە دويرئنخستن ژ كاريّ وان ژبهركو دژى تيوّرا دارويني راوهستاينه، و ئهڤ چهنده ب ئاشكرايي د فلمي دكيومينتيدا ههيه ئهوي ب ناڤي: ئهوين دويرئيخستى (المطرودون The expelled) ئەقەۋى لىنكى فلمىيە: http://www.youtube.com/watch?v=9vOVUG7uEao

نيلماد ______نيلماد

پسیار: بهردهوام مولحد وهکهه شییا کروموسوّمیّن مروّق و شهمپانزی (مهیمنکی) دکهنه به لگه بوّ سهلاندنا تیوّرا داروینی ئهری راستییه ک بوّ فی چهندی ههیه؟ و کروموسوّمیّن مهیمینک و مروّقی وهکهه قن؟

بهرسف: به لي وه کی مه ديار کری کو که سين مولحد (هه بوونا خودي) رەددكەن پاشى بخو ل بەلگەيان د گەرن؛ لەورا چ پێگيرييێ ب بنهمایین لوژیکی ناکهن، و ههر تشتهکی د خزمهتا ئیلحادیدا بیت بخو بكاردئينن خو ئەگەر بەروۋاژى بنەمايين لوژيكى وزانستى ژى بيت. ل سالا (۱۹۸۷)ێ دوو زانا ئێك ب ناڨێ (سيبلي Sibley) و يێ دوويێ ب ناڤي (ئەلكوست Ahlquist) قەكۆلىنەك لسەر (٢٠ـ٣٠) ژ جينۆمين شامیانزی کر و بهراوردی دگهل یین مروّقی کرن، و د ئهنجامدا برياردا و گۆتن وهكههڤييا كروموسۆميّن ههردووكا (۹۸٪) يه. و گۆتن: مادهم ب ڤيٚ رێژهييٚ وهکههڤن ئانکو ههردوو يێِن ژ رهگهزهکي هاتين. بۆ زانىن ئەڭ قەكۆلىنە ھاتبوو بەلاقكرن د كوڤارەكا داروپنزمىدا Sibley and Ahlquist, Journal of Molecular Evolution, vol. 26, pp. 99-121

و ئهو زانایین هاتین رهددا وان کری دبیرژن نیزیکی (۱۰۰,۰۰۰) جینوّم یین (مشفر) د (DNA)ی مروّقیدا یین همین و پتری (۱۰۰,۰۰۰) یین د (DNA)ی شهمپانزیدا همین. و ئهوان زانا بتنی (۳۰-۶۰) جینوّم وهك نموونه یین ومرگرتین، و ئهقه بخو خهلهتکارییهکا لوژیکییه (گشتاندنا تشتهکی تایبهت)، ههروهکی تو ل پاریزگهها دهوکی (۱۰۰)کهس تریاکی بکیشن و تو خهلکی دهوکی ههمییی ل سهر وان بپیقی و بیژی ههمی د هوسانه.

و یا دوویی: وان زانایان یا وهکی فی نموونه کی کری ههروه کی تو دوو پهرتووکا بینی و بیژی ماده م پهیفین وان ههردووکا (۹۸٪) وهکی ئیکن ههردوو ئیک رامانی د دهن و ئیک نفیسه ری یین نفیسین. یان وه کی فی نموونه یی نهم دوو رسته یان بینین یا ئیکی دبیژیت: (شیری گوشتی مروفی خوار) و یا دوویی دبیژیت: (مروفی گوشتی شیری خوار) همردوو رسته پهیفین وان (۱۰۰٪) وهکی ئیکن؛ ئهری ما وهکهه فییا پهیفان ئانکو ئیک رامانه وان ژی هنده کا جینوم یین شهمپانزی ژی گرتن و هنده کین مروفی و وهکهه فییا وان بوو (۹۸٪) همروه کی دبیژین (شیری گوشتی مروفی خوار) و بیژین (شیری گوشتی مروفی خوار) و بیژین (شیری گوشتی مروفی نهخوار) و بیژین (شیری گوشتی مروفی نوهکهه فن نهری ما نه فه گوشتی مروفی نهری یا وهکری، و بتنی

هندهك نموونمه یین تایبهت یین ومرگرتین و یین گشتاندین ل سهر ههمییان، و ههروهسا سهختهکاری یا د پیناسهیا (وهکههڤیییّ)دا کری ههروهکی مه دیارکری ب نموونه.

ههروهسا ههژی گوتنییه بیزین کو وهکهه فییا جینوما دنافیه را گیانداراندا تشته کی سروشتییه و پیدفییه ههبیت، ههروه کی گوفارا زانستی یا بریتانی (New Scientist) دبیزیت: وهکهه فی دنافیه را زانستی یا بریتانی (Nematode) دیدومی مروفی و یی کرمیدا (Nematode) دگه هیته ریزه یا (۷۵٪)، ههروه سا وهکهه فی دنافیه را جینومی مروفی و یی میشیدا دگه هیته ریزه یا (۲۰٪)، و وهکهه فی دنافیه را جینومی مروفی و یی مشکیدا دگه هیته ریزه یا (۴۰٪)، نهری ما نه فی ریزه یه دبیته به لگه کو مروفی و مشک ژ نیک رهگه ز پهیدابووینه ؟

ژیدهری قان ریژهیان گوقارا زانستی:

New Scientist, v. 103, 16 August 1984, p. 19

پسیار: دکتور مولحد بهلگهیهکی دی دئینن د سهلینیت تیوّرا داروینی یا دورسته ئهوژی ئهوه کو پترییا زانکویان ل دویث دچن و دخوینن، و بارا پتر یا ماموستاییّن زانکویان و زاناییّن بایولوّجی مولحدن، و مادهم ههمی زانکو دخوینن و ل دویث

ئيلحاد

147

دچن و بارا پتر یا زانایان مولحد بن؛ ئانکو تیوّرا داروینی یا دورسته؟

بهرسف: یا خویایه د زانستی لوژیکیدا راستی د هیته سهااندن ب بهلگهیان، بهلی دهمی مولحد نهشیت بهلگهیان بینیت دی نهچاربیت پشتبهستنی ب هنده سهختکارییان بکهت؛ ئهری ب چ لوژیک بهلاقبوونا ناق و دهنگان دبیته بهلگه ل سهر راستییا تشتی؛ ئهگهر ئیلحاد یا دورست بیت چونکی تیورا داروینی ل پترییا زانکویین جیهانی دهیته خواندن. دقیت ئایین ژی - ل دویف لوژیکی مولحدان یی دورست بیت چونکی ئایین ژی ل پترییا زانکویان دهیته خواندن. و یا خویایه وهکی مه دیارکری کو تیورا داروینی نه تیورهکا ئیلحادییه، بهلی مولحدان یا بخو بکارئینای، ومه دیارکر کو تیورا ورارکرنی ب چهند خواندن ژ وان ناگههنه ئیلحادی.

و خواندنا دیزایینا زیرهك (INTELLIGENT DESIGN) و خواندنا ومرارکرنا ئاراستهکری (Theistic Evolution) همردوو دگههنه باوهرییی ب همبوونا خودی. راسته بهشهك ژ زانایین داروینزمی مولحدن؛ بهلی پترییا وان زانایان باوهردارن، هندهك ژ وان (ربوبی) نه، ئانکو : باوهریا بخودی ههی، و هندهك مهسیحینه، و

هندهك ل سهر ئاينيّن جودا جودا نه؛ بهليّ مولحد وهسا دياردكهن كو زاناييّن داروينزميّ ههمي مولحدن و ئهڤهژي بهروڤاژي ژيوارييه.

و ل دویڤ سەرژمێرییێن ئەكادیمى ئەوێن ئەڤ سەنتەرێ جیهانى پێ رابووى:

(Pew Forum on Religion and Public Life) و هاتینه بهلاقکرن د گوفارا (المصر الیوم) دا دیاردکهن کو ل ئهمریکا ههمییی بهلاقکرن د گوفارا (المصر الیوم) دا دیاردکهن کو ل ئهمریکا ههمییی (۴٪) ژ زانایان مولحدن، ول ئهوروپا ههمییی ریّژهیا زانایین مولحد نیّزیکی (۱۲٪) یه. ئانکو: برترییا زانایان باومردارن بههبوونا خودیّ.

رەخنەيين زاناييين بايولۇجى بۇ تيۇرا وەراركرنى

پسیار: ئهری دکتور تو چ دبیّری بو وان کهسیّن سیکولار ل ناق وهلاتیّن ئیسلامی دهمی دبیّرن کو (وهرارکرن) راستییهکا زانستییه چ گومان تیدا نینه؟

بهرسف: ئهو کهسی فی گوتنی دبیرژن ئهو بتنی چافلیکرنی دکهن، و وان چ پهیوهندی ب زانستیفه نینه، و ئهو وهکی نهعامینه سهری خو یی کرییه دبن ئهردیدا و نزانن ژ دهرفه چ ههیه، و ب مخابنیفه دبیرژن ئهم ب زانستی دئاخفین.

و ههژی گۆتنێیه کو ئهم رێزێ ل گریمانه و تیۆرێن زانستی دگرین دان و ستاندناندا، و ب تایبهت دان و ستاندنین زانستی؛ بهێ ئهگهر کهسهك بهێت و دهست ب سهر راستییاندا بگریت، و بێژیت : (تیۆرا وهرارکرنی راستییهکا زانستییه)؛ ئهقه بریارهکا بێ رامانه و سهختهکارییه بۆ راستییان، و نهزانینه ب سادهترین پیڤهرێن زانستی بۆ حوکمدانێ لسهر تشتان، چونکی ههتا تیۆر ببیته راستییهکا زانستی پیدڤییه بهلگهیێن ڤهبر ههبن کو بگههیته پلهیا پشتراستبوونێ (یهقینێ)، بهلێ ئهگهر ئهم بهحسێ تیۆرا وهرارکرنی بکهین ئهم نهچارین بیژین بتنێ ئهڤه تیۆره، و نهگههشتییه پلهیا راستییا زانستی چونکی گهلهك رهخنهیێن زانستی لسهر ههنه، و گهلهك زانستی بایولۆجی باوهرییێ یێ نائینن و رهددا وێ دکهن.

۱- د فی لینکیدا لیسته کا ههی ب نافی (۱۰۰) زانایان، و پترییا وان زانایین بایولوّجینه یین کو تیوّرا وهرارکرنیّ رهددکهن.

http://www.reviewevolution.com/.../pressRelease 100Scientists...

۲- هندهك ژ زانایین (بی ئایین) بخو رهددا (تیورا وهرارکرنی) دکهن، بو نموونه زانایی فیزیایی یی ب ناف و دهنگ (دیفید بیرلنسکی David berlinski) کو ئهندامه د سهنتهری زانستی و رهوشنبیریدا ل پهیمانگهها دیسکوفهری (Discovery Institute)،

۳- ههروهسا ژ وان زانایین تیورا وهرارکرنی رهددکهن، فهیلهسوّق زانستی یی ب ناق و دهنگ (کارل بوبر karl popper) ئهو دبیّژیت: هندیکه تیوّررا وهرارکرنییه نه تیوّرهکا زانستییه بهلی ئهو دیتنهکا میتافیزیقییه، و نهبوورییه ژ قی چارچوقهی ههر ژ سهردهمی داروینی ههتا نوکه، و ههروهسا ئهو دبیّژیت: کورتییا وی تشتی ئهم گههشتینی هندی تیوّررا وهرارکرنییه نه تیوّرهکا زانستییه کو شیانا تاقیکرنی ههبیت، بهلی ئهو بتنی پروگرامهکی میتافیزیقییه.

Programme" Methodology and Science, p.103-119.

3- و ل سالا (۲۰۰۱)ی چهند زانایان ئهوین دژی دراوینییهتی راوستیاین، ب خواندنا (ههلبژارتنا سروشتی)، رابوون ب دانانا ویب سایته کی ب نافی (www.dissentfromdarwin.org) بو بهلافکرنا بیر و باوه رین خو ب شیوه یه کی زانستی ل سهر

Karl Popper, "Darwinism as a Metaphysical Research

William A. وان زانایان ب نافی (د. ولیام دمبسکی ★ ئیْك ژ وان زانایان ب نافی (د. ولیام دمبسکی)
 Dembski

دوو باوەرنامەييّن دكتوراييّ يە.

داروینیپهتی، و هژمارا وان زانایان ب سهدانه:

* هەروەسا زانايى بايولۆجى (د. جونثان ويلز Jonathan Wells) ئەوۋى خودانى دوو باوەرنامەيىن دكتورايى يە.

* هەروەسا زانا (فیلیب جونسون Phillip E. Johnson) کو ئیک ژ پشتەڤانین (تیورا وەرارگرنی) بوو، بەنی وی دەست ژی بەردان دەمی خەلەتییین تیوری ب بەلگەیین زانستی بو دیاربووی و چەندین دیپهیت کرن دگەل کەسین داروینزمی و ئەو دیپهیت هاتنه چاپکرن وەك پەرتووك، ژ وانا:

- (Darwinism Defeated) شکهستنا داروینیهتیّ.

نيلحاد _____

- (Defeating Darwinism by Opening Minds) شکهستنا داروینییهتی ب میشکین قهکری.

- (Darwin On Trial) دادگههکرنا داروینی. ئەقە ب ناڤ و دەنگىزىن يەرتووكا وييە.
 - (Objections Sustained) رەخەنەيين بەردوام...

وچهندین زانایین دی، مینا: (مایکل دنتون Michael Denton)، و (مایکل بیهی Michael J. Behe)، و (مایکل بیهی Jobe)، و (مایکل بیهی Massimo Piattelli Palmarini)، و (جوب مارتین Martin) ... هتد.

٥- ئەق چيروكا ئەم دى بيۆيىن مەزنىرىن درەوا زانستىيە يا ھاتى ژ زانايين ھەرە مەزن يين تيۆرا وەراركرنى:

پشتی (۱۰۰) سالان ژ ئاشکهراکرنا کولوخی ناقدار (زهلامی پیلداون) ئهوا کو زهحمهته زنجیرهیهکا وی ههبیت و گههشتبیته ناق وهرارکرنی ژ مهیمینکان بو مروّقان، ئانکو: ل سهر بنیاتی وی قهکرنا کودی تیوّرا وهرارکرنی تهمامبوو!!!

بهلیّ پشتی (۱۰۰) سالان د موزهخانا زانستی و یا میّژوویی ل بریتانیا، و سهرهدانا هزارهها خهلکی بوّ ویّریّ ل دویماهیییّ هندهك تاقیکرنیّن هویر لسهرکرن و درهوا قی کولوخی ئاشکهرابوو! ئهق

کولوخه یی هاتییه دروستکرن ژلایی ئیك ژ زانایین تیوّرا وهرارگرنیّقه، و ئه قزهلامه یی رابووی ب دورستکرنا تیکهکی ژ کولوخی سهری مروّقی و یی دانایه سهر تیکهکا دی ژ کولوخی سهری مهیمینکی، و ئه قولوخه یی قهشارتی ل جههکی و پاشی وهسا دا دیارکرن کو وی ئه قولوخه یی ئاشکهراکری و ئه و زهلامهکی مهزنه!!!!

ژێدهر یێ د ڤی لینکێ زانستیدا

http://www.smithsonianmag.com/.../how-to-solve-human-evoluti.../

- راپورته کا دیکیومیّنتاری دیاردکهت ئهو تشتیّ دهستهه لاتیّن روژئاڤای ب سهریّ وان زانایان دئینن کو دژی تیوّررا وهرارکرنی ل دویهٔ خواندنا هه لبژارتنا سروشتی، دیار کر کو ب سه ده ها زانا ییّن لاداین و ییّن دهرئیّخستین ژ سهر کاریّن وان؛ ژ ئهگهری دژایه تییا وان بوّ خواندنا ئیلحادی بوّ تیوّررا وهرارکرنیّ.

ژێدەرێ راپورتەكا دىكيومێنتارى:

https://youtu.be/E9iLYBPL8L4

ئيلحاد

پهرتووك و قهكولينين زانستى ئهوين دژى تيورا وهراركرنى پهرتووك و قهكولينين زانستى ئهوين دژى تيورا وهراركرنى د پسيار: دكتور تو چ دبيژى بو وان كهسين خو ب رهوشهنبير د دبيژن تا نوكه چ قهكولينين زانستى دژى تيورا وهراركرنى نههاتينه نقيسين؟

بهرسف: ئه گۆتنا وان بهلگهیه کو ئهوان چ پهیوندی ب رهوشهنبیرییی نینه؛ بتنی ئه و وه کی بهبه غایا گۆتنا فه دگوهیزن. مه دیار کر د بهرسفین بۆریدا کو گهله کزانایانین ب ناف و دهنگ ل جیهانی ره خنه ل تیوری گرتینه. و ههروه سا ب سهدهان فه کولین ل جیهانی هه نه بهروفاژی تیورا وهرار کرنینه، ئهم دی هنده کین بهربه لاف بو ههوه دیار کهین.

و ههژی گۆتنێیه نوکه ل جیهانی ب سهدههان تا هزاران قهکۆلینێن ئهکادیمی، و پهرتووکێن زانستی هاتینه نقیسین ل سهر رهخنهگرتنا (تیورا وهرارکرنی) ب گشتی و ب خواندنا ههلبژارتنا شروشتی (الانتخاب الطبیعی) ب تایبهتی، وهك نموونه ئهم دی د قی لیستیدا ناقی (٦٠) پهرتووکین زانستی یین تیدا ئینین، ئهوین کو دژی تیورا وهرارکرنی ب خواندنا ههلبژارتنا سروشتی.

نيلحاد ______نيلحاد

ئەو پەرتوكىن ھاتىنە نقىسىن دژى تىۆرا وەراركرنى (Anti-Evolution Books)

لیستا پهرتوکین هاتیه نقیسین ب زمانی ئنگلیزی

- by. Evolution: A Theory in Crisis ❖ Michael Denton 1985.
- Of Pandas and People: Central Question ❖ of Biological Origins. by. Dean H. Kenyon & Percival Davis − 1989.
- Vestical Organs are Fully Functional. by. ❖ Jerry Bergman & George Howe 1990.
- Darwin on Trial. by. Phillip E. Johnson − ❖ 1991.
- Darwin's Black Box: The Biochemical ❖ Challenge to Evolution. by. Michael Behe 1996.
- In the Beginning Was Information. by. ❖ Werner Gitt 1997.
- Icons of Evolution. by. Jonathan Wells − ❖ 2002.
- Evolution: Still a Theory in Crisis. by.
 Michael Denton 2005.

- Evolution: the Grand Experiment The Quest for an Answer. by. Carl Werner - 2007
- The Design of Life: Discovering Signs of ❖ Intelligence in Biological Systems .by.

 William Dembeski& Jonathan Wells 2007.
- The Edge of Evolution. by. Michael Behe ❖ − 2007.
- Evolution: Science or Ideology? by. Irfan ❖ Yilmaz
- Signature in the Cell: DNA and the ❖ Evident of Intelligent Design. by. Stephen C. Meyer 2009.
- The Dark Side of Charles Darwin: A ❖ Critical Analysis of an Icon of Science.

 by. Jerry Bergman 2011.
- Science and Human Origins. by. Ann ❖ Gauger& Douglas Axe − 2012.
- Specious Speciation: The Myth of ❖ Observed Large-Scale Evolutionary Change.by. Casey Luskin 2012.

Darwin's Doubt: Explosive Origin of ❖ Animal Life and the Case of Intelligent Design. by. Stephen C. Meyer – 2013.

- Evolution: the Grand Experiment: The .Quest for an Answer
 - . Question of Biological Origins �
- The Dark Side of Charles Darwin: A . Critical Analysis of an Icon of Science
 - Signature in the Cell − DNA and the .Evident for intelligent Design
 - . What Darwin Got Wrong �
- Undeniable: How Biology Confirms Our .Intuition That Life Is Designed

ئیستا پهرتووکین جیهانی ئهوین هاتینه وهرگیران بو زمانی عهرهیی

- التطور نظریة علمیة أم أیدیولوجیا : یلماز عرفان ،دار النیل.
 - ❖ تهافت نظریة دارون في التطور أمام العلم الحدیث :أورخان محمد على ، مؤسسة الرسالة ، دار البشیر.
- 💠 خرافة التطور : روبرت جيمس غالغي ، مركز الفكر المعاصر.
 - * التطور نظرية في أزمة : مايكل دانتون ، مركز براهين.

- 💠 التطور لا زال نظرية في أزمة : مايكل دانتون ،مركز براهين.
 - 💠 أيقونات التطور : جوناثان ويلز : مركز براهين.
 - 💠 صندوق داروین الأسود : مایکل بیهی، مرکز براهین.
 - * الانتواع الخادع : كيسي ليسكين ، مركز براهين.
 - 💠 شك داروين : ستيفن ماير ، مركز براهين.
 - 💠 تصميم الحياة : ويليام ديمسكي، مركز براهين.
 - العلم وأصل الإنسان: آن جوجر، دوجلاس أكس، كيسي
 لسكين مركز براهين.
 - الرئيسيات المؤمنة : مجموعة كبيرة جدا من المؤلفين، مركز براهين.
- 💠 التصميم الذكي ومراجعة الأقران: مارتن ريس، مركز براهين.
 - أشهر عشر خرافات حول التطور- كاميرون سميث وتشارلز
 سولفيان.

ليستا پهرتووكين هاتينه نقيسين ب زماني عهربي

- 💠 الملحمة المستحيلة: المؤلف: أحمد يحيي، مركز براهين.
 - الداروينية المتأسلمة: المؤلف: عمرو عبدالعزيز.
 - 💸 خرافة داروين: المؤلف: محمد حمدي غانم.

نيلماد ___________________

- 💸 التطور: نظرة تاريخية وعلمية: المؤلف: محمد الهبيلي.
 - 💸 معبد داروين: المؤلف: خالد بن عبدالرحمن الشايع.
- العلم يؤكد شكوك داروين: المؤلف: فداء ياشر الجندي.
- ❖ الداروينية حين تتحزم بالقرآن: الحاج حمد أنموذجا: المؤلف: محمود مختار الشنقيطي.
 - 💠 التطور الموجه بين العلم والدين : د. هشام عزمي.
 - ❖ أصل الانسان التفسير الدارويني في ضوء المكتشفات الحديثة
 :د. هانى خليل رزق.
 - 💠 التطور نظرة تاريخية وعلمية : محمد الهبيلي.
 - 💸 سقوط نظرية دارون : أنور الجندي.
 - نظرية التطور الدارونية خرافة باسم العلم: طالب الجنابي.
 - سقوط نظریة داروین في ضوء الاكتشافات العلمیة الحدیثة :
 ماهر خلیل.
 - ❖ الإسلام ونظرية داروين: محمد أحمد باشميل.
 - 💸 مصرع الداروينية محمد علي يوسف.
 - الخلق بين العنكبوتية الداروينية والحقيقة القرآنية : كريم حسنين.

نیلحاد ______

❖ الإعجاز الإلهي في خلق الإنسان وتفنيد نظرية داروين : محمد نبيل النشواتي.

- ❖ الداروينية إعادة المحاكمة : مركز براهين.
- ١٠ اربعون خطأ في نظرية التطور: الدكتور هيثم طلعت.

نيلحاد ______

بهشی چاری باوهربیا ب غهیبی (تشتی نه بهرچاڤ) ل دهڤ مولحدان

پسیار: گهلهك جاران هندهك ژ مولحدان دبیژن ژ کهفندا مروّق یی نهچار بوو باوهرییی ب غهیبی بینیت، ئانکو دهمی باران دبارین و مروّقا نهدزانی چاوا باران دباریت د گوت خودی یه قان بارانان دئینیت، بهس نوکه دزانن چاوا باران دباریت و هممی تشتی دی هوسا؛ لهورا نوکه زانستی ههمی تشت دیارکرییه و پیدقی ب ههبوونا خودی نینه؟

بهرسف: دەمى مە بەحسى تيۆرا سروشتى خۆجھ يا بىرمەندى ئەللانى (ماكس مولەر Max Muller)ى كرى، و تيۆرا سروشتى نە خۆجھ يا بىرمەندى ئنگلىزى (جيڤونس Gevons) كرى، مە دياركر و سەلماند كو باوەرىيا ب خودى ژ قان تشتان مەزنىرە، و باوەرىيا ب خودى باران و بىڤەلەرزانقە گريداى نىنە، بەلى باوەرىيا ب خودى

یا خورسکییه (فطری) د ناخی مروقیدا، و پهیوهندی ب بنهمایین دهستپیکی یین ئاقلیقه ههیه، وب بهلگهیین ژیواری و زانستی و لوژیکیقه گریدایه.

و خودانی قی پسیاری جودایی نهکرییه دناقبهرا: غهیبا ریّژهی یا مهعریفی، و غهیبا رههایی (الغیب المطلق). بو نموونه جاران پیّزانین له سهر ههساران (کواکب)، و پیّزانین دهرباری بن ئهردی و بنی دهریایان تشتهکی غهیبی بوو. بهس نوکه گهلهك ژ وان پیّزانینان بو مه دیاربووینه ب شیّوهیهکی ژانستی؛ ئانکوا غهیبا ریّژهی یا معرفی ممکنه بهیّته دیار کرن بریّکا ژانستی. بهلی ئهم یی بهحسی غهیبا رههایی دکهین، و تا نوکه مولحد نهشیاینه خو ژ قی رزگارکهن، یا خویایه کو ئیّك ژبنهماییّن ئیلحادی ئهوه ههمی تشتین غهیبی رهددکهن و باوهرییی پی نائینن، بهلی کاری وان بهروقاژی بنهماییّن وانه، چونکی ئهو غهیبا ئهو باوهرییی پی دئینن گهلهك مهزنتره ژ وی غهیبا مروّقی باوهردار باوهرییی پی دئینیت.

بۆ نموونه دەمى (فرويد Sigmund Freud) دېنزيت: ئايين يى ژ (چېروكا تەوتەمى) دروستبووى، يا خويايه ئەقا فرويدى گۆتى بتنى ئەفسانەكە و چ بەلگەينى مرۆقناسييى (ئەنثروبولوجي (Anthropology) (علم الانسان)، و شوينوارناسييى (ئاركيولوجى

Archaeology) (علم الآثار) ل سهر نینن، و ههروهسا زانایی ناقدار (کارل یونگ Carl Jung) دوپات دکهت کو گوتنا فرویدی ئهفسانهیه.

و رەددەكا دى يا ئەقلى يا سادە ئەگەر ئەم بێژين چيروكا تەوتەمى يا رويداى دەمێ مروڤێ (ئاردى)، يان مرۆڤێ (لوسى) بەرى چار مليون سالان، يان دەمێ مرۆڤێ (نيبراسكا) بەرى نزيكى مليون سالان بوو، باشە ھەكە ئەڤ رويدانە بەرى مليون سالان بيت، وى ب چ سەنەد و بەلگەيێ ديرۆكى بەلاڤكرييه؟ ما ئەڤە نە غەيبە ئەرێ چاوا مولحد باوەرييێ پێ دئينن.

یا خویایه ئهفه بتنی هزرگرنهکا ئاشوپییه وهکی مه دیارگری یا ژ ئهفسانا ئهغریقی وهرگرتی، و جهی حیبهتییی یه کو مولحد دی هین باوهرییی ب گریمانهیا فرویدی ئینن ئهوا بهحسی بهری ملیونهها سالان دکهت کو تشتهکی غهیبییه و ئهفسانهکا بی بهلگهیه، و ل ههمان دهم باوهرییی نائینن کو قورئان ب شیوهیهکی دورست یا گههشتی مه، کو (۱٤۰۰) ساله هاتییه فهگوهاستن ب شیوهیهکی فهبر (متواتر)، و یا خویایه د زانستین لوژیکیدا کو بهلگهیی فهگوهاستنا (تواتر) بهلگهیهکی فهبره، چونکی متوتر: ئانکو: کومهکا زور یا

مرۆڤان ژ كۆمەكا زۆر گۆتنەكىٰ ڤەگوھێزن، ب شێوازەكى كو ئەستەم بىت ئەق مرۆقە ھەمى رۆككەفتنى لسەر درەوى بكەن. یان دەمیّ گەلەك زانایان دوپاتكرى ب شیّوەيەكیّ زانستى و لوژیكی كو ئەستەمە (خانەيا ئێكێ) بخو چێبيت، مولحد نەچار بوون وان باورى ب گریمانا (یانسیبر میا-Panspermia) بینن: وهکی دهمی (فرید هويەل Prof. Fred Hoyle) گۆتى دېيت بۆنەوەرەكى ئەسمانى بهرى مليونهها سالان ئهو خانهيا ئيْكيّ دانابيته ئهردي!! باشه ما هەبوونا بۆنەوەرى ئەسمانى و ھاتنا وى بۆ ئەردى نە تشتەكى غەيبىيە!!! ھوين بۆچى باوەريىي يى دئينن. ئەڤەيە لوژيكى مولحدى، کهسێ مولحد بهردهوام ژهندێ د رهڤيت کو بێژيت خودێ يێ ههي و ييّ ئامادەيە باوەرىيىّ ب ھەمى تشتىّن غەيبى بىنىت بەس نەبىّژىت خودي يي ههي.

یان ستیفن هاوکینگ (Stephen Hawking) دبیّژیت (جیهانا قیامهتیّ) نینه چونکی نه هاتییه تاقیکرن بهس باوهریییّ ب ههبونا ملیونهها جیهانان (الاکوان المتوازیة - Multiverse) دئینیت ژ دهرقهی جیهانا مه بیّی کو بهلگهیهك لسهر ههبیت یان ژی هاتبنه تاقیکرن! ئهها ئهقه شیزوفرینییا ئاقلی مولحدییه. کو باوهریییّ ب غهیبیّ نائینیت و د ههمان دهمدا باوهریییّ پی دئینیت.

گومانا سوفسهتائی ل دهڨ مولحدان

پسیار؛ گهلهك ژ مولحدان دبیرژن هیشتا ههبوونا خودی بو مه پشتراستنهبوویه (نهبوویه یهقینی) و ب بهلگه نه هاتییه سهلاندن و هیشتا گومان یا تیدا ههی، تا چ راده ئه چهنده دروسته و بوچی هوین وهك زانا نهشیاینه فی گومانا وان نههیلن ا

بهرسف: نهو گومانه گومانه کا سوفسهتائییه، و هندی سوفسهتائینه بۆچوونهکا هزرییه، پهیدابوونا وان دزڤریت بۆ بهری (۲۰۰-۵۰۰) سالان بهری زایینییی، هزرا وان ئهو بوو کو چ راستییین رهها نینن و گومان یا دههمی تشتاندا ههی .. زانایی وان یی نافدار ب (گورگیاس- Gorgias) دگۆت:

- چ راستييين رهها د ههبوونيدا نينن.
- و ئەگەر ھەبن ژى كەس نەشێت بگەھيتێ.
- و ئەگەر ئىك شيا بگەھىتى ۋى ئەو نەشىت بگەھىنتە مە.

لهورا وان برپار دا چ ژیدهر بو زانینی (مهعریفی) نینن، ئانکو گههشتا زانینیا راستهقینه تشتهکی ئهستهمه. لى سوقراتى فەيلەسۆف ھات رەددا وان كر، و پشتى وى ئەفلاتونى فەيلەسۆف ھات وى ژى رەددا وان كر و پشتى وان ئەرستوى فەيلەسۆف ھات و ئەقان ھەرسى فەيلەسۆفان شيان قى بۆچوونا سوفسەتائى ژناقببەن بۆ دەمەكى.

به لى پشتى هزرا نويخوازى (الحداثة modernism) و هزرا پاش نويخوازييى (ما بعد الحداثة Postmodernism) دەركەفتى جارەكا دى هزرا سوفسەتائى دەركەت، لى ب راستى پترىيا مولحدىن مە چ ژ قان بۆچوونا نزانن و نەخواندىنە و ئەگەر بخوينن ژى د بنياتىن قى هزرى ناگەهن و ناگەهنە مەرەمىن وى؛ چونكى تىكەهشتنا قان هزر و بۆچوونا پىدقى ب شارەزاييەكا مەزنە د بوارى زانستىن زمانى و فەلسەق و هزرى وكومەلايەتىدا؛ لەورا ئەقى ئەق پسيارە كرى بىنى چاقلىكرنەكا كورە كرىيە بۆ پرۆپاگندا هزرا نويخوازييى.

کورتییا هزرا وان ئهوه کو چ راستییین رهها نینن و ههمی تشت دکه فنه د بن گومانیدا، ههتا گومانی د ههبوونا خودا دبهن. و تو چهند بهلگهیین فهبر بو بینی دی ههر یی ب گومان بیت، لهورا دفیت دان و ستاندنا مه دگهل وان یا ئهقلی بیت نه یا زانستی بیت چونکی وان باوهری ب چ زانستی نینه.

و پسیاری ژ قان سوفسه تائییان بکه و بیژی: تو یی پشتراستی کو ههمی تشت گومانن و چ تشت پشتراست نینن؟

ئەگەر گۆت: ئەرى ئەز پشتراستم كو ھەمى تشت گومانن.

ئهقه وی بخو ریبازا خو شکاند؛ چونکی یی دبیرژیت: ئهری نهز یی پشتراستم!! و د دهمهکیدا ئهو بخو یی دبیرژیت: چ تشت پشتراست نینن و ههمی تشت گومانن.

و ئهگهر گۆت: نه ئهز نه یی پشتراستم کو ههمی تشت گومانن، هوسا ههر وی ریبازا خو شکاند؛ چونکی ئهو بخو نه یی پشتراسته ژ بریارا خو، هزرا ئهو دکهت د بنیاتدا ههمی گومانه، و لڤیری چ بیژیت ئهز پشتراستم کو ههمی تشت گومانه، یان بیژیت ئهز نه پشتراستم ههر ریبازا خو د شکینیت. و ئهها دبیژنه فی چهندی سهفسهته.

رۆژەكى ل ماليزيا من گەنگەشە دگەل كەسەكى سوفسەتائى كر:

ئهوی گۆت: چ تشت د ژیانیدا راستییین رهها نینن، ئانکو چ تشت پشتراست نینن، و من گومان د ههمی تشتاندا ههیه.

من گؤتی: ئانکو تو ژ چ تشتان پشتراست نینی ل قی دنیایی؟ ئهوی گؤت: نهخیر ههمی تشت ل قی ژیانی گومانه و پشتراست نینه. من گؤتی: نهخیر ته هندهك تشت یین ههین تو یی ژی پشتراستی و ته چ گومان تیدا نینن. ئهوی گۆت: نهخیّر ههمی تشت گومانه و من چ تشت نینن ئهز ژێ یشتراست بم.

من گۆتى: ئەرى ماتە گومان ژ نەسەبى خۆ ھەيە؟ ئانكو تە گومان ھەيە تو ب دورستى كورى بابى خۆى يا نە، يان ژى تو يى پشتراستى كورى وى و تو چ گومانا ژ دەيكا خۆ نابەى.

ئهو: گەلەك تورەبوو و گۆت چاوا تو وەدبێژى؟ و گۆت ئەرێ ئەز پشتراستم كو ئەز كورێ بابێ خۆمە.

من گۆتى: خۆ تورە نەكە ئەقە رێبازا تەيە و تە بەرى نوكە دگۆت ھەمى تشت گومانن و چ تشت پشتراست نينن .. بەلى تو نوكە يى دبێژى ئەزى يى پشتراستم ژ نەسەبى خۆ، و من چ گومان نينن!! ئاھا ھوسا تە دانپيدان كر: كو ھندك تشت ل دەڤ تە يەقينن و تو يى پشتراستى و ھوسا تە سەلماند كو رێبازا تە يا گومانى يا خەلەتە.

ديتنا ئيسلاميّ بۆ خواندنا فەلسەفىّ

پسیار؛ هندهك ژ گهنجین مه د خوینن، خو د هافیژن د خواندنا بواری فهلسهفیدا، ئه خواندنه گهلهگ باشه بهس وهك ته گوتی دی بینی خهلهت دبن و خهلهت تیدگههن؛

ئيلحاد

ئەرى ئەڭ گەنجە چ بكەت كو ب دورستى د فەلسەق بگەھىت و ب خوينىت، ئانكو قويناغىن خواندنا دورست چنه؟ چونكى گەلەك جاران دھىتە گۆتن كو ئىسلام دژى فەلسەق يە، وگەلەك زانا فەلسەفە يا حەرامكرى وەك غەزالى و ئبن تەيمىيە؟

بهرسڤ: ب شێوهيهكێ گشتى ئيسلام هاندانا خواندنا زانستى و دويڤچوونا زانينێ (مهعريفى) دكهت، و زانينيى كريه ئهرك (فرض) لسهر مروڤى، و چ زانست ب شێوهيهكێ گشتى حهرام نهكرينه.

یا خویایه کو قورئانا پیرۆز گهلهك گۆتن و بهلگه و بۆچوونیّت (بی باوهران) ییّن بهلافکرین، و پاشی رهددا ل سهرکری؛ ئانکو: ریّباز و پهیرهوی قورئانی بهرسف بۆ ههمی گومانان ههنه؛ لهورا بشیوهیهکی راستهقینه گومانیّن خهلکی ییّن گۆتین و ب شیّوهیهکی فهبر بهرسفا وان یا دای. ئهفه ژی وی چهندی دگههینیت کو ناچیبیت مروّف ب رهفیت ژ گومانان و ب فهشیّریت؛ بهلکی پیدفییه مروّف ریّکی ب دهته گومانکهرا گومانین خو بیّژن و مروّف بهرسفهکا زانستی یا گونجای و باوهرپیّکهر بدهت؛ دا گومانا وان رهد بکهت و راستییی بو دیار بکهت.

سەبارەت فەلسەق، يا خويايە كو فەلسەفە زانستەكى ئالۆزە، گەلەك يى ب زحمهته، و کهسین ساده نهشین بخوینن، و نهگهر بخوینن ژی نهشين تيبگههن و دي دناف ره و ريشالين ويدا بهرزهبن. چونکي گەلەك خواندنگەھين فەلسەفى ھەنە و ھەر خواندنگەھەكى گەلەك بۆچوونێن ژێکجودا ھەنە، و ھەر بۆچوونەكێ ژ وان گەلەك چەق و تا ژێ دچن، و هەر خواندنگەهەكێ هندەك ژێدەرێن تايبەت هەنە بۆ گەھشتنا زانىنى، و ھندەك بنەمايىن لوژىكى يىن تايبەت يىن ھەين، و هەر بنەمايەك ژبنەمايين وان چەند يرەنسپيين ئەقلى يين ھەين. لەورا ئەو كەسى فەلسەق بخوينىت دقىت گەلەك يى شارەزابىت د زانستین ئهقلی و زمانی، و لوژیکی و هزری و میژوویدا. لی گهنجین مه چ ژ وان زانستان نزانن و دێ چن خوٚ هاڤێنه دناڤ فهلسهفێدا و هوسا دێ نقوبن و بهرزهبن، ههروهکی د پهرتووکا فهلسه في یا بهربهلاڤدا هاتي ئهوا ب ناڤيّ (قصة الإيمان): كو (فهلسهفه دهريايهكه نهوهکی دهریاییّن دنیاییّ یه؛ چونکی دهریاییّن دنیاییّ سهر لیّڤا ویّ ئيْمناهييه، و نيڤا وي دي خهندقي .. بهس دهريايا فهلسهفيّ بهروڤاژييه دهستيٽِکا وێ دێ خهندقي و ل نيڤا وێ ئێمناهييه)، لهورا يترييا فهيلهسوفين شارهزا باوهردارن، وهكى: سوقرات ئهفلاتون و ئەرستو و دیکارت .. هتد. ههژی گۆتنێیه چ زانایێن ئیسلامی فهلسهفه ب شێوهیهکێ گشتی حرام نهکرییه، بهلێ هندهك زانایان ب شێوهیهکی رێژهیی یا حرامکری و ل سهر وان کهسێن شیان نهبن و بهرزهببن.

بۆ نموونه دبێژن كو ئهبو حامد غهزالى و ئبن تهيمييه فهلسهفه يا حرامكرى. لى وان ب شێوهيهكى گشتى حهرام نهكرييه، بۆ نموونه غهزالى د پهرتووكا خۆدا (تهافت الفلاسفة) فهلسه قى دكهته چار بهش ماتماتيك (الرياضيات)، و لوژيك (المنطقيات)، و زانستێن سروشتى (الطبيعيات)، و زانستێن خودى ناسى (الإلهيات))، بهس رهخنه يێن ل بهشى چارى گرتين، ئهوژى كرييه (۲۰) بنهما، و سى بنهما بتنى حمرام كرينه و ب گهلهك بهلگهيێن نهقلى و لوژيكى و فهلسه قى بۆچوونا خۆ د سهلينيت، ئانكو ب رێژهكا گهلهك كێم نێزيكى (٣٪) فهلسهفه حهرام كرييه. لى كهسێن بى ئايين بێى كو پهرتووكا غهزالى فهلسهفه خوينن و بێى كو تشتهكى ژ هزرا وى بزانن ههما دى رهخنى گرن و بخوينن و بێى كو تشتهكى ژ هزرا وى بزانن ههما دى رهخنى گرن و

ههژی گۆتنێیه کو غهزالی بخو ژی ئاماژێ د دهته هندێ کو ناچیبیت کهسێن ساده و ب تایبهت د بوارێ عهقیدێدا فهلسهێ بخوینن؛ چونکی دێ بهرزهبن بێی کو بخو بحهسن. و ب درێژی ل سهر ڨێ چهندێ ئاخفتییه د پهرتووکا خودا (الجام العوام عن علم الکلام).

ههروهسا دبیّژن ئبن تهیمییه فهلسفه حهرام کرییه بیّی کو بزانن کو پهرتووکا وی ئهوا ب نافی (درء التعارض بین العقل والنقل) یا پره ژ فهلسهی، و ئهگهر فهلسهفه حهرام کربا بوّچی ئهو دا ب شیّوهیهکی فهلسهی بهرسفا فهیلهسوّفان دهت. یا خویایه کو وی ژی فهلسفه یا حهرامکری ب شیّوهیهکی ریّژهیی و تایبهت بوّ وان کهسان ئهویّن ساده و شیانیّن وان ییّن لاواز؛ بهای ئهو بخو دوپات دکهت کو پیدفییه ئهو کهسی زانا ئهوی بهرهفانییی ژ بنهماییّن وهحییی دکهت و رهددا کومانیّن فهلسهی بکهت پیدفییه ل سهر وی ئهو فهلسهی برانیت.

دا ب شیّوهیه کی ساده تر دیار بکهین: بو نموونه ده می وهزاره تا پهروهردی بریاری د ده کو ناچیّبیت کهسی تیّکرایی وی ژ (۹۶) کیّمتر بیت بچیته کولیژا نوژداری. باشه ما ئهم دشیّین بیّژین کو وهزاره تی کولیژا نوژداری یا ل سهر پترییا قوتابیان حهرامکری، و ئهم بیّژین ئهفه ستهمه!!! لی یا دیاره مهرهما وهزاراتی ئهوه کو ئهو قوتابیین تیّکرایی وان کیّم، شیانیّن وان دگهل زه حمه و پهیرهوی نوژداری ناگونجیت و ئهگهر بچنه ویّری دی بیته ئهگهری لاوازبوونا زانستین نوژداری و دی ئهفه ب خرابی زقریت بو وهلاتی ب گشتی.

نيلحاد ______

گەنج و خواندنا فەلسەفى

پسیار: دکتور ئهگهر دهستپیکا فهلسه ق نه ئیمناهی بیت و مروّق تیدا ب خهندقیت و نیقا وی ئیمناهی بیت، ئهم دی چاوا شیین پرهکی بو خوانده قانی دروستکهین کو بگههیته نیقا فهلسه ق کو ههمی ئیمناهییه؛ چونکی نوکه دی بینی گهنجی مه دی دوو پهرتووکان خوینیت دی هیت خو د تورین کومهلایه تیدا که ته فهیله سوّف و ههمی تشتان که ته گومان وهکی ته گوتی، ئانکو قویناغین خواندنا فهلسه ق چنه ؟

بهرسش: ئهو بخو د بنیاتدا (وهحی) بابهتین غهیبی یین فهر (ضروری) بو مه دیارکرینه لسهر ههبوونا خودی، و چاوانییا ههبوونی و ئهگهری ههبوونی، و چارهنقیس و دوماهییا ههبوونی .. هتد، بهلی پیدقییه هندهك کهسین شارهزا دیروکا فهلسهی بخوینن و چاوانییا دورستبوونا خواندنگههین فهلسهی، و ژیدهرین ههر خواندنگههمکی، و بنهمایین وان یین فهلسهی، و ریکین وان یین فواندنگههمکی، و بنهمایین وان بزانیت و باشی و خرابییین وان بزانیت.

و وهکی مه دیارکری ئهو کهسی فهلسه ق بخوینیت دفیّت گهلهك یی شارهزابیت د زانستین ئهقلی و زمانی، و لوژیکی و هزری و میژوویدا. لی ب مخابنی ههده کهنجیّن مه دی چن پهرتووکیّن فهلسه فا میّتریال یا ئیلحادی خوینن - ئهویّن هاتینه وهرگیّران بو زمانی کوردی - کو پری گومانن دژی باوهرییی و ئایینی، و وان گهنجان چ پیّزانین

- و هوسا دی گومان میننه ل ده و هیدی هیدی دی بهر ب سهرداچوونه کا هزری چن.

نينن ل سهر باوهرييي و ئاييني، و شيان نينن كو بچن پهرتووكين

هزرا ئيسلامي و فهلسهفا ئيسلامي - ئهوين تايبهت ب رهددا گومانانقه

و ل دویف دان و ستاندنا من دگهل هندهك وان گهنجان من دیت بتنی حهزا ب ناق و دهنگبوونی (شوهرهتیّ) یا ل دهق وان ههی، و حهزدكهن خوّ وهك رهوشهنبیر د بواریّ فهلسهفیّدا دیارکهن. بیّی کو ئهو خوّ پیّناسا فهلسه فی بزانن، و بوّ من دیار بوو کو وان چ پیّزانین ل سهر بنهماییّن لوژیکی نینن، ههروهسا ئهو نزانن کا بابهتین سهرهکی چنه د فهلسهفیّدا، و چ جوداییی ناکهن دناقبهرا خواندنگههیّن فهلسهفیدا.

پسیار: دکتور ب کورتی ته بۆ مه بنهما و بابهتین سهرهکی د فهلسهفیدا دیار کربان؟

. ئيلحاد ______

بهرسف: چار بنهمایین سهرهکی د فهلسهفیدا ههنه:

- بنهمایی ناسنامی (خویهتی) (مبدأ الهویة).
- بنهمايي نههه فدرييي (مبدأ عدم التناقض).
- بنهمايي ناڤهراستي ههلگرتي (الوسط المرفوع).
- بنهمايي ئهگهرييي (مبدأ العلية قانون السببية).

سەبارەت بابەتىن فەلسەق ئەوۋى سى بابەتىن سەرەكى ھەنە، و بۆچوونەكا ھەى دكەتە چار بابەت:

- ١- ئەنتولوجيا Ontology: زانستى ھەبوونى (علم الوجود).
- ٢- ئەبستمولوجيا Epistemology: تيورا زانينى (نظرية المعرفة علم المعرفة).
 - ٣- ئەكسىولوجيا Axiology : زانستى بهايان (علم القيم).
 - ٤- كوزمولوجيا Cosmology: زانستى گەردوونى (علم الكون).
- و ب شيوهيهكي ئهكاديمي ئهو ههر چار بنهمايه پيدڤي ب كورسهكي گهلهك درينژن حهتا بهينه شروٚقهكرن، و ههر چار بابهت ژی پيدڤي سالهكينه ههتا بهينه شروٚقهكرن. لي هندهك گهنجين مه هيشتا گوه ل قان تشتان نهبوويه و خوّ د دانن بسپور د فهلسهفيدا.

نيلحاد ______

گومانبازی نسهر ئایینی ئسلامی

گومان لسهر سهرهاتییا نوح پیغهمبهر (سلاق لی بن)
پسیار: دکتور دبیژن هندهك ژ ئایهتین قورئانا پیروز دژی
زانستینه، ژ وان دهمی بهحسی نوح پیغهمبهر (سلاق لی بن)
دهیتهکرن و دبیژن ئهگهر یا بهر ئاقل بیت کو ئهرد ههمی
بن ئاق بیت نه یا بهرئاقله کو ل وی دهمی نوح پیغهمبهر
(سلاق لی بن) پاپورهکی چیکهت کو بشیت ژ ههر
زیندهوهرهکی جیهانی نیر و مییهکی راکهت وهکی ئهم دزانین

بهرسف: ههر کهسی ماقی ههی ههر جوّره پسیاره کی بکهت دهرباری ههر بابه ته کی ژ بابه تین ئایینی، لی ده می که سه ک ره خنی ل بابه ته کی ئایینی دگریت پیدفییه ئه وی ب دورستی بابه ت خواندبیت و دروست تیکه هشتبیت، چونکی ئیک ژ خهله تکارییین لوژیکی ئه وه تو بابه ته کی نزانی و تو ره خنی لی بگری، و ب دیتنا من هه می ده مان مولحد ره خنی ل بابه تین ئایینی دگرن بین کو وان ب دورستی مولحد ره خنی ل بابه تین ئایینی دگرن بین کو وان ب دورستی

خواندبیت، یان ژی ب دورستی تیگههشتبیت و نهقهژی بهلگهیه ل سهر نهزانینا مولحدان و خهلهتییا هزرو بیرو بوچوونین وان.

و ل دویث خواندنا من، و بسپوریا من، ل گهلهك جهان دهمی راڤەكەرەك (مفسر) ئايەتەكى راڤەدكەت، ھندەك ئارىشەيان د تيْگەھەشتنا ئايەتىدا دياردكەت، ياشى ئەو راڤەكەر بخو بەرسفا وان ئاریشهیان د ددت ب شیّوهیهکی کو چ گومان تیّدا نهمینن. و ئهﭬ ریّباز و پەيرەوە ل دەڤ گەلەك ژ راڤەكەرێن كەڤن ھەبوو. لى روژھەلاتناس (مستشرق) هاتن ئەڭ ئارىشەيە خواندن د تەفسىراندا و كۆمكرن و كرنه تانه بوّ قورئانيّ، ئانگو: ئەوان يەرتوكيّن تفسيريّ خواندن، ئو ئەو ئارپشێن راڤەكەرى دياركرين، كرنە گومان لسەر قورئاتێ، بێ كو ئاماژێ بدەنە بەرسڤێن راڤەكەرى!! و ب راستى ئەڤ چەندە بەلگەيە لسهر سهخته کارییا وان و بی وژدانییا وان. و مولحدین عهرهب هاتن ئەو سەختەكارىيە ژ رۆژھەلاتناسان قەگوھاستن و بەلاقكرن ل وهلاتيْن عهربي، و ياشي مولحديّن كورد ئهو سهختهكارييه ژ مولحديّن عەرەب قەگوھاستن و بەلاقكرن دا گومانى بۆ خەلكى چىكەن.

سهبارهت چيروكا ئاڤرابوونا (توفانا) نوحى (سلاڤ لي بن):

ب هزرهکا گشتی وهسا دیاردبیت کو توفانی دنیا ههمی فهگرت و نوحی (سلاف لی بن) جوتهك ژهممی جوّریّن گیانهوهران ژیّگرت.

بهلی نهگهر نهم ب شیویهکی ریزمانی (نحوی) و ل دویث شهنگستهیین راقهکرنی بچین دی بو مه دیاربیت کو توفان نهیا گشتی بوو، و ههمی جورین گیانهوهران نهکرنه د پاپوریدا. بهلی توفان یا تایبهت بوو ب وی جهیقه نهوی نوح (سلاقه لی بن) لی دژییا، و بهس گیانهوهرین کههی یین کرینه د پاپوریدا.

و ئهگهر ئهم سهحكهينه قورئانا پيرۆز چ ئايهتان ب ئاشكرايى نهگۆتييه توفان يا گشتى بوو و ههمى جيهان قهگرتييه. د قورئانا پيرۆز دا هاتييه كو ههمى مللهتى نوحى ئهوين گاور خهندقين د توفانيدا، وهكى قورئان دبيرژيت: [فَأَنجَيْنَاهُ وَمَن مَّعَهُ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ * ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدُ الْبَاقِينَ] (الشعراء: ١٩١٩–١٢٠)، ئانكو: ([١١٩] قينجا مه ئهو و هندى دگهل، د گهمييا باركريدا، رزگار كرن [١٢٠] پاشى ئهويت مايى، مه د ئاڤيدا خهندقاندن)، و زانايين تهفسيرى دبيرژن نوح (سلاڤ لى بن) و باوهردار قورتالبوون، و يين دى ههمى بنئاڤبوون، لى رامانا وى نه ئهوه كو ههمى ئهرد يى بنئاڤبووى چونكى وى دهمى مروڤين وى نه ئهود قان كيم بوون و بنئاڤبوونا قان جيهانى گهلهك كيم بوون، و ل جههكى بوون و بنئاڤبوونا قان جيهانى ئه پيدڤييه ههمى ئهرد بنئاڤبيت.

ههروهسا قورئان دبيّريت: [وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ] ئهگهر ئهم ب ديتنهكا ريّزماني ڤي ئايهتيّ راڤهكهين ديّ دياربيت كو مهرهم پيّ

پارچه کا ئەردىيە و نە ئەرد ھەمىيە؛ چونكى (يَا أَرْضُ) يا: پيتا گازيكرنى يە (حرف نداء).

ارض: گازیکرییی (نکرة) یی مهرهمداره (منادی نکرة مقصودة).

یا خویایه د ریزمانا عهربیدا، ئهگهر پشتی (یا) ناقهك هات (الضمة- ُ-) ل سهر بیت دبیته (نكرة مقصودة) ئانكو: پهیقهکه رامانا وی یا تایبهته و نه یا گشتییه.

و ئهگهر پشتی (یا) نافهك هات (فتحة - `-) ل سهربیت دبیته (نكرة عامة) ئانكو: پهیفهكه رامانا وی یا گشتییه. بو نموونه ئهگهر بیّرْم (یا طالباً) دی ژ ههمی قوتابیان گریت، ئانكو دی مهرما من ژههر قوتابیهكی دپولیّفه گریت، بهلی ئهگهر بیّرْم (یا طالب) دی بهس مهرهم پی ئیّك قوتابی بیت.

لهورا دهمی قورئانی گوتی: [.. یَا نَارُ کُونِی بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَیٰ إِبْرَاهِیم] بهس ئاگری ئیبراهیم پیغهمبهر (سلاف لی بن) سار بوو .. چونکی (یَا نَارُ) (نکرة مقصودة) یه ، ئانکو یا تایبهت بوو ب ئاگرهکی بتنیّقه، و ئهگهر گوتبا (یا ناراً) دا رامانا وی گشتی بیت و دا ههمی ئاگریّن دنیایی سار بن.

هه ژی گۆتنێیه: ئهگهر ئهم سهحکهینه فی ئایهتی: [وَقِیلَ یَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ] پهیڤا (یَا أَرْضُ) (نکرة مقصودة) یه ئانکو رامانا وی یا تایبهته ب جههکی ب تنیّقه .. و نهیا گشتییه ب ههمی جهانقه.

پسیار: باشه دکتور ئهگهر ههمی ئهرد بنئاق نهببیت پا چاوا شیا پاپۆرهکی چیکهت کو ژههمی زیندهوهران نیر و مییهکی بکهته تیدا وهکی هورئانی گؤتی: [حَتَّیٰ إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُورُ قُلْنَا احْمِلْ فِیهَا مِن کُلِّ زَوْجَیْنِ اثْنَیْنِ] و گؤتی: [فَأَوْحَیْنَا إِلَیْهِ أَنِ اصْنَعِ قُلْنَا احْمِلْ فِیهَا مِن کُلِّ زَوْجَیْنِ اثْنَیْنِ] و گؤتی: [فَأَوْحَیْنَا إِلَیْهِ أَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْیُنِنَا وَوَحْیِنَا فَإِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُورُ فَاسْلُكْ فِیهَا مِن کُلِّ زَوْجَیْنِ اثْنَیْنِ وَأَهْلَكَ بِأَعْیُنِنا وَوَحْیِنَا فَإِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُورُ فَاسْلُكْ فِیهَا مِن کُلِّ زَوْجَیْنِ اثْنَیْنِ وَأَهْلَكَ بِأَعْیُنِنا وَوَحْیِنَا فَإِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُورُ فَاسْلُكْ فِیهَا مِن کُلِّ زَوْجَیْنِ اثْنَیْنِ وَأَهْلَكَ بِأَعْیُنِنا وَوَحْیِنا فَإِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُورُ فَاسْلُكْ فِیها مِن کُلِّ زَوْجَیْنِ اثْنَیْنِ وَأَهْلَكَ بِأَعْیُنِنا وَوَحْیِنا فَإِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُورُ فَاسْلُكُ فِیها مِن کُلِّ زَوْجَیْنِ اثْنَیْنِ وَأَهْلَکَ بِأَعْیُنِنا وَوَحْیِنا فَإِدَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُورُ فَاسْلُکْ فِیها مِن کُلِّ زَوْجَیْنِ بِنَا فَوْلَ الْکَالُورُ فَاسْلُکْ فِیها مِن کُلِّ زَوْجَیْنِ بِو وَهُمْیْنِ وَامُولُورُ التَّنُورُ فَاسْلُکُ فِیها مِن کُلِّ رَوْجَیْنِ بِی وَوْمُونِیا وَوْلَ اللَّالَومُورُ الْنَالُولُولُورُ الْکَالُونُ وَلَالَیْهِ الْنَالِیْ فِیها مِن کُلُورُ الْکُنْ وَلَوْمُونِ الْکُولُورُ الْمُولُولُونِ الْکُورُ الْتُورُ الْسُلُکُ فِیها مِن کُلُورُ الْجَامِ الْکُنُولُولُومُ اللّٰ الْمُنْ الْکُورُولُومُ اللّٰذَا الْمُ الْمُولُولُولُومُ اللّٰولَالَالَالَالَالَالِهُ اللْکُلِی وَالْمُولُومُ اللْکُولُومُ اللّٰکُولُومُ اللّٰکُولُومُ اللّٰکُولُومُ اللّٰکُولُومُ اللّٰکُولُومُ اللّٰکُلُولُومُ اللّٰکُولُومُ اللّٰکُولُومُ اللّٰکُولُومُ اللّٰکُولُومُ اللّٰکُولُومُ اللّٰکُولُومُ اللّٰفُومُ اللّٰکُولُومُ اللْکُولُومُ اللّٰکُولُومُ اللْکُولُومُ الْکُولُومُ اللْکُولُومُ اللْکُولُومُ اللْکُولُومُ اللْکُولُومُ اللْکُولُومُ اللْکُولُومُ اللْکُولُومُ اللْکُولُومُ اللْکُولُومُ الْکُولُومُ اللْکُولُومُ الْکُولُومُ الْکُولُومُ اللْکُ

بهرسف: بهلی دهمی مه دوپاتکری کو توفان نهیا گشتی بوو و ئهرد ههمی بنئاف نهبوویه ل وی دهمی پیدفی ناکهت ئهو گیانهورین جیهانی ههمییان ب کهته د پاپوریدا، بهلی یا پیدفییه ئهو بهس وان گیانهوهران راکهت ئهوین ل جهی وی.

و ئهگهر سهحكهينى قورئانى يا گۆتى: [احْمِلْ فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ]. و يا اثْنَيْنِ]. و يا

خویایه کو باشترین ریّکا راقهکرنی ئهوه: راقهکرنا قورئانی ب قورئانی، ئانکو: راقهکرنا ئایهتهکی ب ئایهتهکا دی.

دەمىّ بهيّين ھەردوو ئايەتان راقەكەين و سەحكەينىّ رامانا (سلك) چپیه؟ سلك: بو وي ریكي دهیت یا فهكری و ب ساناهی، بو نموونه، ئهگهر بیّژین (طریق سالك) ئانکو ریّکهکا قهکرییه. و ئهڤ رامانه باش دياردبيت د قورئانێدا دمێ دبيژيته مێشا هنگڤينى: [ثُمَّ کُلِي مِن کُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلاً] ئانكو: وان ريْكا بگره ئەويْن بۆ تە هاتینه ب ساناهیکرن، و د فهرمودهیپدا یا هاتی ((من سلك طریقا يلتمس فيها علما سهل الله طريق الى الجنة)) ئانكو: ئهگهر مروّقهك بخو ب حهزا خو بچیت ریکهکی بو وهرگرتنا زانستی دی خودی ريْكەكى بۆ قەكەت بۆ بەحەشتى. ل قىرى ديارە (سلك) يىدقىيە ب حهزا خوِّ بحِيت؛ لهورا هوسا دهيّته پيّشبينيكرن كو نوحى (سلاڤ ليّ بن) گيانهوهريّن كههي بتني ييّن ههلگرتين د پاپوّريّدا، و ئهڤه گهلهك بەر ئاقلە؛ چونكى ئەو جهى ئەو دچيتى دى پيدڤى ب گيانەوەرين كەھى بىت، نە ينن كويڤى.

هوسا دیار دبیت کو توفان نمیا گشتی بوو ل جیهانی هممییی و یا تایبهت بوو ب جههکیفه، و ههرومسا بهس ئهو گیانهومرین کههی یین هملگرتین ئهوین ل جهی توفانی.

ئيلحاد

ئەرى پىلانگىزى (مكر) ژسالۆخەتىن خودى يە پسىار: ھندەك گومانكەر دېنىژن ئەم باوەرىيى ب خودايەكى نائىنىن كو خودايەكى پىلانگىر بىت و پىلانا دژى مرۆڤايەتىيى ب دانىت وەكى د قورئانىدا ھاتى: [وَمَكَرُوا وَمَكَرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ]؟

بهرسف: براستی ئهقه ژی ئیکه ژ سهخته کارییین (بی ئایینا) کو ئارمانجا وان به س گومانا به لاق بکه ن ل سهر قورئانا پیروز. و ئه قه به لگهیه ل سهر هندی کو ئه و چ زانستین زمانی و رموانبیژییی (البلاغة) نزانن. به رسقه کا هه ی زانایین رموانبیژی دبیژن ئه قه هونه رموکی رموانبیژییی یه دبیژنی (فن المشاکلة). لی یا ب زحمه ته نه زبشیم ب که مه کوردی.

ههروهسا بو بهرسقدان زانایی ناقدار (ابن عثیمین) (خودی ژی رازی بیت) دبیژیت: سالوخهتین خودی تهوقیفینه، ئانکو: ئهم سالوخهتین خودی یین خودی ب وهحییی دزانین، و پیلانگیری نه ژ سالوخهتین خودی یین رههانه؛ چونکی پیلانگیری بو باشییی و خرابییی ههردووکا بکاردهیت؛ لهورا ئهم ئهم نهشیین بیژین خودی یی پیلانگیره ب

شيوهيهكي رهها، بهلي ئهگهر پهيڤا (مكر) د سيافي باشيييدا هات چيدبيت ئهم ب دهينه بال خوديڤه.

ههژی گۆتنێیه، کو رامانا پهیڤا (مکر) د فهرههنگا (لسان العرب)دا، ئهوه (تو پیلانهکێ ب دانی دا دوژمنێ خو بێخییه تهلهێ، بێی کو ئهو بخو ب حهسیت).

یا خویایه ئه و رامانا (مکر) یا دوو ئالییه، ئانکو: بو خرابییی و باشییی همردووکا دهیت. بو نموونه: ئهگهر پیلان (مکر) بو تشته کی باش بهیته بکارئینان دی رامانا وی یا باش بیت. و ئهگهر بو خرابییی ب کارهات دی یا خراب بیت، بو نموونه ئهگهر گروپه کی تیرورستی پیلانه کی ب دانیت بو کاره کی تیرورستی ئه و (مکر) ه یا خرابه، به لی نهگهر هیزین ئیمناهییی ب وان حهسیان و پیلانه ک دانا به ری ئه و کاری تیرورستی بکه ن، و شیان وان دهسته سهر بکه ن، ئه فه دی بیته کاری تیرورستی بکه ن، و شیان وان دهسته سهر بکه ن، ئه فه دی بیته کاری کاری داش.

و دهربارهی وی ئایهتا ته گوتی ل سوّرهتا (ال عمران): [وَمَکَرُوا وَمَکَرُ وا دَمَرَالُهُ وَاللَّهُ خَیْرُ الْمَاکِرِینَ]، ئهگهر ئهم سهحکهینه سیافی ئایهتی و رافهکرنا وی؛ دیارد بیت کو دوژمنین عیسا پیغهمبهری (سلاف لی بن) پیلانهك (مکر) دانا بو کوشتنا وی. و خودی ژی بو وان پیلانهك دانا و پیلانه و نایر و نایر

بهرزهکر وان کهسهکی دی ب دارقهکر (صلب)، و هزرکر وان عیسایی ب دارقهکری. و ئه قپیلانا دوژمنین عیسای کری پیلانه کا خراب بوو؛ چونکی مهرهما وان پی کوشتنا پیغهمبهره کی بوو، و ئه و پیلانا خودی بو وان دانای پیلانه کا باش بوو؛ چونکی خودی کهسه کی پاق و بی گونه هرزگار کر ژ کوشتنی، ل قیری ئه م دشیین بیژین خودی یی پیلانگیره؛ چونکی د جهی باشیییدایه.

ههژی گوتنی یه گهلهك بوچوون ههنه د تهفسیراندا، و د پهرتووكین دیروکیدا ل سهر بابهتی چاوانییا قورتالبوونا مهسیحی (سلاقه لی بن)، و چاوانییا ب دارقهکرنا کهسهکی دی ل جهی وی، لی یا دورست ئهوه کو عیسا (سلاقه لی بن) نههاتییه ب دارقهکرن و ل بهر دوژمنین وی بهرزهبوو وان ئیکی دی ب دارقهکر. و قورئان دبیژیت: [وما قتلوه وما صلبوه ولکن شبه لهم].

ئەرى خودى دشيت ھەمى كاران بكەت!

پسیار: دکتور پسیاره کا دی یا فه لسه فی مولحد دبیّژن ههرده م موسلمان دبیّژن کو خودی یی خودان شیانه لسهر ههر تشته کی و دبیّژن نهگهر خودی یی خودان شیانه لسهر ههر تشته کی، خودی دشیّت بهره کی چیّکه ت کو هندی مهزن بیت

نهشیّت راکهت ائهگهر خودی بشیّت فی بهری چیّکهت کو نهشیّت راکهت، پیدفی ناکهت خودی پهریّسین دی چین وی بهری پهریّسین بهری راکهت. و بهری پهریّسین بهری راکهت خودی نهشیّت فی بهری راکهت کهگهر خودی نهشیّت بهرهکی هوسا چیّکهت کو نهشیّت راکهت کهفه خودی نه یی ب شیانه و پیّدفی ناکهت کهم پهرستنا وی بکهین تو چ دبیّری بو فی پسیاری بی

بهرسف: تو دزانی خو ئیك ژ مولحدین زانا ئه پسیاره نهكرییه؛ چونكی ئه و دزانین ئه پسیاره خهلهتیكا لوژیكیه. و ئه هه ئاخفتنا مولحدین بچویكه، و ئهگهر وان پرهنسیپین ئهقلی خواندبان وان نه دشیا فی پسیاری بکهن؛ چونكی بنیاتی پسیاری بخو یی خهلهته و ئه چوره هزره كارهساته د زانستین لوژیكیدا، ژبهركو: چهند جورین ئهسته ما ههنه:

۱- ئەستەمى ئەقلى: ئەوە كو ئاقل بىزيت ئەستەمە ئەق تشتە چىنبىيت، ئانكو نەچىنبوويە وناچىنبىت چو جاران، وەكى كۆمبوونا دوو كارىن ھەقدر د ئىك دەم و جهدا.

۲- ئەستەمى ئاسايى: ئەو كارە ئەوى د عادەتى خەلكىدا نەچىبوويە،
 ئانكو: ئەو رويدانە ئەوا چو جاران ل دەڤ خەلكى چىنەبووى، لەورا

خەلك هزر دكەن ئەستەمە، بەلى ئەو بخو ژ لايى ئەقلىقە د شياندايە. وەكى تو بىدى: دى ھەلبراتىيى عىراقى جاما جىھانى بەت. خەلك دىنىرىت ئەستەمە .. چونكى چو جاران روينەدايە، لەورا د هزرا خەلكىدا ئەستەمە .. بەلى ئەقە بخو نە ئەستەمەكى ئەقلىيە. ھەر چەندە گەلەك يا ب زحمەتە بەلى ھەر ئەحتمالا ھەى چىببىت. ھەروەسا: ئەگەر بەرى سەد سالان ئىكى گۆتبا دى مرۆۋ ل سەر ئاسنى فرن ل ئەسمانا دا خەلك بىرن ئەقە ئەستەمە.

ئەڭ پسیارا ھاتییهکرن ژ ئەستەمین ئەقلییه لەورا چ جارا چینابیت، و ئەڭ پسیاره د بیناتدا یا خەلەته، ھەروەکى ئەز بیژمه تە بۆ من زانایین بیرکارى ھەمییان کۆمکە. و ئەز ژ وان بپرسم و بییژمی ئەگەر راستە ھوین زانانه بۆ من: ئەنجامی ۱+۱ بکەنه ۳، یا دیاره ئەو نەشین. ما چیدبیت ئەز بییژمی: ھوین نەزانانه؛ چونکی ھوین نەشین ئی ئەنجامی بۆ من دەربیخن. نەخیر چونکی د بنیاتدا پسیارا من بخو یا خەلەته، ھەورەکی ئەز بییژمەتە تو دشیی ژ بابی خۆ مەزنىر بی!!! مه گۆت دقیت پسیار ل دویڤ پرەنسیپین ئەقلی بیت، و ئەنجامی وی نە ئەستەمەکی ئەقلی بیت، و ئیک ژ پرەنسیپین ئەقلی ئەقەیە: نە ئەستەمەکی ئەقلی بیت، و ئیک ژ پرەنسیپین ئەقلی ئەقەیە: بنەمایی نەھەقدرییی (مبدأ عدم التناقض)، ئانکو: ئەستەمەکی

نيلحاد ______

ئەقلىيە كو دوو تشتين ھەقدر د ئيك دەمدا كۆم ببن: وەك بيرم: ئەز موسلمانم و نە موسلمانم!!، يان : ئەو مرۆقە و نە مرۆقە.

ئهوێ ئهڨ پسیاره کری: ههروهکی دبیٚژیت: (خودێ دشیٚت یێ خودان شیان بیت و نه خودان شیان بیت د ئیٚك دهمدا)، د ڨێ پسیاریٚدا خودانیٚت پسیارێ سهرپیٚچییا پرهنسیپێ دوویێ یێ ئهقلی یێ کری.

پسیار: بۆ چى دكتور سەرپێچییا پرەنسیپێ دوویێ یێ ئەقلى کرییه؟

 و یا دیارکری کو ئهقه بتنی پسیارین زاروّکانه. ههتا وهلی هات ل سهردهمهکی ئه پسیاره وه ک مامک زاروّکا ژ ئیکدوو دکر .. لی ژ کیم ئهقاییا مولحدین مه و نهزانینا وان بو پرهنسیپین ئهقلی ئه پسیاره یا کری، و ئهو بخو ژی نزانن چ مهسهلهیه بهس وان یا ژ مولحدین عهرهب وهرگرتی، و عهرهبا ژی ئه پسیاره نه چیکرییه وان بخو ژی یا قهگوهاستی، ئانکو مولحدین مه بتنی چاقلیکرنهکا کوره بو هزرین بیانی دکهن.

بەشىٰ پینجیٰ پیدقییا مرۆقایەتیییٰ بۆ پیغەمبەراتیییٰ

پسیار: پشتی همبوونا خودایی دانهر هاتییه سهلاندن ب بهلگهیین نهقلی و لوژیکی، وفهلسفی وزانستی، پسیارهکا دی دئیته سهر هزرا مروّقی ئهوژی ئهوه: چهندا فهر و پیدقییه پیغهمبهر بینه هنارتن بو مروّقایهتییی، و تا چ رادده مروّقایهتی پیدقی پیغهمبهرانه؟

بهرسف: گهلهك بهلگهیین ئهقلی ههنه د سهلینن كو (ههبوونا خودی، وزانینا مهرمیّت وی ههبوونا پیخهمبهران د خوازیت) ژ بناماییّن ئهقلی ییّن ساده ئهوه كو چیّنابیت خودی مروّقان ب ئافرینیت و پهرستنا خودی و ئاقاكرنا ئهردی ژ لایی ماددی و مهعنهوی ب كهته ئهركی وان؛ بیّی كو بهرنامهكی و ریّكهكی بو وان بدانیت؛ دا ری نیشاندانا وان بکهت و ریّکا باوهرییی ب خودی و تاكیهرستییا وی نیشا وان بدهت، و بجهئینانا ئاقاكرنا ئهردی و

بهلاڤكرنا داديييّ ل دويڤ پهيرهويّ خودايي؛ لهورا ژ لاييّ ئهقليڤه دڤێت جهگرييا مروٚڤي د ئهرديدا ل دويڤ پهيرهوێ خودايي بيت. ههر چهنده خودی زانست و زانین دایه مروّقی به لی زانینه کا ریّژهپیه ب بهراوردکرن دگهل زانستین گهردوونی یین ههستییکری و یین غەيبى يێن رێژەيى، و زانينەكا چونينە ئەگەر ئەم بەراوردكەين ب زانستین غهیبی یین رهها، و دهستوری خودایی و بابهتین پهرستنان بپیڤین. و ب ریّکا ئاقلی مروّق نهشیّت بزانیت و مروّق چاکی وخرابییا رهها ب شهریعهتی دزانیت د پهرستن و ئهحکام و هیژابوونا مروّقی بوّ باداشتی و سزایی، ههر چهنده چیدبیت ناقلیّ رویت (مجرد) بگههیته همبوون و ئیکینییا خودی؛ بهلی نهشیت فهرمانکرن و ژی دانهیاش و مهرهمین خودی بزانیت، و ئهقه بخو بهلگهیهکی ئهقلییه کو مروّقایهتی یا نهچاره ڤێ چهندێ ب رێکا وهحییێ بزانیت ب رێکا قاسد و پیغهمبهران ئهوین هاتینه ژیگرتن ژ مروّڤان، و ئهڤین ياراستي ژ سەرداچوون و شاشيييّ. و گەلەك ژ زاناييّن عەقيديّ ل دۆر يندڤييا مروٚڤايەتىيى بو ينغهمبهراتىيى ئاخفتىنە بەلى ماموستا سەعید نوورسی شیوازهکی نویکەر ب کارئینا بۆ سەلماندنا فی بابەتی يێخهمهت بهرسينگگرتنا رێبازێن ماددی يێن سهردهم؛ چونکی مرۆڤايەتى د سەردەمى ويدا ل سەدسالىيا بىستى گەھشتبوو گويىتكا

قویناغین پیشکهفتنا ماددی، فیجا بلندبوو بو ئهسمانا و ژوردا چوو بو کویراتییا دهریایان، و گهردیله پهقاند؛ لهورا ب فی چهندی ژ مللهتین دهستپیکی یین بوری پر پیغهمبهر رهدکرن، و مروّقایهتی ژ ئهرکی خو یی سهرهکی دویرکهفت ب ریکا دویکهفتنا حهزین نهفسی یین نزم. و ب ئاقاکرن لسهر فی چهندی مه دفیت بهلگهیان بینین ل سهر ههژاری و پیدفییا مروّقایهتییی بو پیغهمبهراتییی ب ریکا هندهك بهلگهئینانین ئاقلی یین بهردهست، ژ وان دی بهحسی چار بهلگهئینانان کهین:

۱- پراکتیزهکرنا پهیرهوی خودایی، و بجهئینانا دادییی دنافیهرا خهلکیدا، و بجهئینانا ههفسهنگییی د گهردوونیدا دخوازیت پیغهمبهراتی ههبیت؛ چونکی بینی پیغهمبهراتییی مهرهمین شهریعهتی نائینه زانین، و دادی و ههفسهنگی نائیته بجهئینان؛ چونکی ئاقل نه ل ئیک ئاستن و ژیکجودابوون ژ سروشتی مروفانه؛ لهورا دفیت سهرکیشهک ههبیت بهری وان ب دهته ریکا راست د کاروبارین چارهنفیساز دا. کا چهوا شیانا خودایی ئهوا میرییی نههیلیت بیی مهزن نههیلیت بیی مهزن و سهروکیش و میر، و میشا هنگفینی نههیلیت بیی مهزن و سهروک (یعسوب)، بی گومان ئهو خودایه مروفایهتییی ناهیلیت بیی

پێغهمبهراتی، بێی شهریعهت، بهلێ نهێنییا سیستهمێ جیهانێ هوسا دخوازیت.

۲- بەلگەئىنان لسەر ھەبوونا خودى، و بانگەوازى بۆ تاكپەرستىيا وى پىدىى دكەت پىغەمبەراتى ھەبىت، و رىكا پىغەمبەران باشترىن و مەزنىتىن رىكە بۆ نىاسىنا چىكەرى و نىاسىنا تاكپەرستىيى لەورا ھەمى پىغەمبەر (سلاق ل وان بن) كو ئەو باشترىن و تەمامترىنىن ھەمى جۆرىن مرۆۋانن، ب ئىك زمان و پىكىقە دبىرن (چو پەرستى نىنن ھىراى پەرستىى بن ژبلى خودى). و ئەو ھەمى بانگەوازىيى بۆ تاكپەرستىيا خوسەر دكەن ب ھىزەكا بى سنۆر ژ موعجىزەيىن خۆ يىن مەزن و جوان و يىن راستدەرئىخ بۆ بانگەوازىيا خۆ؛ بەلكى ئەم دشيىن حوكمى بدەين كو خودايىنى بىلى وان دىار نابىت، كا چەوا رۆژ دەشىت دىار بىت بىلى بەلاقكرنا تىرۆژكى (رۆناھىيى)، ھەروەسا خودايىنى ژى دىار نابىت بىلى ھنارتنا پىغەمبەران.

۳- زانینا مهرهما ئیکی ژ پهیداکرنا چیکرییان - کو پهرستنه - دخوازیت پیغهمبهراتی ههبیت، و پیغهمبهران (سلاق ل وان بن) بهرسقا ههر سی پسیارین ئالوز و ب زهحمهت یین بونهوهراندا دایه: ئهم ژ کیقه هاتینه؟ بو چ مهرهم هاتینه؟ و دی بو کیقه چین؟؛ ئهری چیدبیت بو چیکهری خودان مهزناهی ئهقی خو بو خودان ههستان

دایه نیاسین ب ریکا قان چیکرییین جوان، و ب ریکا قهنجییین خوّ ل بهر وان شرین کرین، ئهری چیدبیت ئهو ب ریکا پیغهمبهران بوّ وان دیار نهکهت کا وی چ ژ وان دقینت، و ب چ یی رازییه بهرانبهر قان قهنجییین وی دگهل وان کرین.

٤- باوهری ب رابوونا پشتی مرنی و کومکرنی ل مهیدانا مهحشهری و روژا دویماهییی، ئه چهنده نابیت ئهگهر ب ریکا قاسد و پیغهمبهران نهبیت؛ چونکی دوزا ساخکرنا مرییان، و کومکرنا وان و لیپرسینا وان ل روژا دویماهییی ژ بیر و باوهرین خوهرییه (محض) یین کو دفیت باوهری پی ههبیت، و راستییا بی گومان بیت، و ئاقلی چ بیافی گینگهشی یان رهدکرنی تیدا نینه، و زانایین ئیسلامی ریککهفتینه کو دوزا کومکرنی ل مهیدانا مهحشهری، دوزهکا نهقلییه، ئانکو: بهلگهیین وی نهقلینه، و مروّف ب ئاقلی نهشیت بگههیتی... ئهگهر بهلگهیین وی نهقلینه، و مروّف ب ئاقلی نهشیت بگههیتی.... ئهگهر بهلگهیین وی نهقلینه، و مروّف ب ئاقلی نهشیت بگههیتی.... ئهگهر بهقل پشتبهستنی ل سهر پیشهرین خو یین تهفگر (کلی) بکهت دی بی دهستههلات بیت و دی نهچار بیت چاڤلیکرنی بکهت.

پشتی مه ب ریکا ناقلی سهلاندی و بهلگه ئیناین کو ههبوونا خودی ونیاسیناوی وگهههشتنا مهرمهیّت وی ههبوونا پیغهمبهران دخوازیت، و مروّقایهتی پیدفی پیغهمبهرانه، دی ب ریکا پیقانا بهرچافتر (قیاس الاولی) پیدفییی بو پیغهمبهراتییا موحهمهدی کهین،

چونکی پیغهمبهراتی و پهیاما وی گشتیگیرتر و ته فگرتره ژ پیغهمبهراتییا پیغهمبهرین بهری، مادهم پیغهمبهراتی دناف نفشی مروفایهتیییدا راستییه و سهلاندییه ... گومان تیدا نینه کو پیغهمبهراتییا موحهمهدی پیغهمبهراتییا بههندتر و سهلاندییره ژ ههمییان؛ چونکی ئه و تشتی پیغهمبهراتییا پیغهمبهران و چهوانییا سهرهدهرییا وان دگهل مللهتین وان لسهر هاتییه ئافاکرن، و ههبوونا وان بهلگه و تایبهتمهندی و کاودانین بووینه بهلگه ل سهر پیغهمبهراتییا پیغهمبهراتییا پیغهمبهراتییا پیغهمبهراتییا پیغهمبهراتییا ویدا تهمامیرن؛ لهورا پیغهمبهراتییا ویدا تهمامیرن؛ لهورا پیغهمبهراتییا وی یا سهلاندییه و بی گومانه ب بهلگهیین فهبری یین پیغهمبهراتییا وی یا سهلاندییه و بی گومانه ب بهلگهیین فهبری یین

حوکمی وی کهسی پهیامین ئهسمانی نهگههشتینی پسیار: مادهم پیغهمبهراتی دوزهکا فهر و پیدفی بیت ئهری حوکمی وی چییه یی پهیامین ئهسمانی نهگههشتینی، یان برهنگهکی دی گونهها وی چییه یی ل دهقهرهکا دویر ژدایکبووی و گوه ل ئایینی نهبووی?

بهرسف: پشتی مه بهلگه ل سهر پیدفیاتییا پیغهمبهراتییی ئیناین، و مه سهلاندی کو تاگپهرستییا خوداینییی ب پهرستنی ئهستهمه بیی

پيغهمبهران، و مه دوياتكر كو مروّف نهشيّت د حوكميّن شهريعهتي بگههیت و ب کریاری بجهبینیت ئهگهر ب ریکا قاسد و پیغهممهران نهبيت (سلاڤ ل وان بن)؛ لهورا ئهڤه وي چهندي دگههينيت كو مروّقایهتی نهیا بهرپسیاره ههتا پهیام نهگههیتی، و بیّته ئاگەھداركرن و چو ھێجەت بۆ نەمينن، ھەروەكى خەلكى قويناغێن ڤەقەتيانىّ (خەلكىّ قويناغيّن ڤەقەتيانىّ زاراڤەكە دئيّتە بكارئينان بۆ وان مللهتين د وان قويناغاندا ژياين ئهوين پيغهمبهر تيدا نههاتين، ئانكو د وي قويناغا كەفتىيە دناڤبەرا دوو يېغەمبەراندا ژياين، يې ئيْكيّ بوّ وان نههاته هنارتن و نهگههشتنه ييّ دووييّ ژي، يان ژي ل دەقەرەكى بوون كو بانگەوازى نەگەھشتېيتى، يان ھەر ئىكى دى يى ومكى ڤان)، و بهلگه ژى ئەڭ گۆتنا خودىٰ يە: {وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا} (الإسراء: ١٥)، ئانكو: (و ههتا ئهم پيغهمبهران نەھنىدىن ئىزادان و عەزابى نادەين)، ئەڭ ئايەتا يېرۆز دياردكەت كو خەلكىٰ قويناغيْن قەقەتيانىٰ ژ قورتالبوويانە، ريْككەفتن لدەف زانايان ههیه کو حسیب دگهل نائیتهکرن ل سهر گونههین وان د مهسهلهیین نەسەرەكىدا بەلى ئەو ژ قورتالبوويانە؛ چونكى خودى مرۆڤى ب ئەركى د سيپريت ب ريكا هنارتنا پيغهمبەران، و ئەم رەددكەين كو ئايينٽِن بهري وان ل سهر خهلکي قويناغا ڤهقهتياني حسيّب بن،

چونکی بۆرینا دەمی و دویراتییا قەقەتیانی ئەو قەشارتییە کو بۆ وان ديار نهبيت، و د ئهنجامدا حسيب ل سهر وان نينه و ئهرك ب وان نههاتییه سیارتن و ئهڤهیه ریٚباز و بوٚچوونا دویکهتیییٚن سوننهتیٚ (أهل السنة)، ههمى زانا ريككهفتينه كو خهلكي قويناغا فهقهتياني د بيّ گونههن و خودان بههانهنه بهليّ دبيّژن ب رمنگهكيّ ڤهبر ئهو نه رُ قورتالبوويانه، و چهندين گوتن و بوچوونين جودا جودا ههنه ل دۆر چارەنڤیسی وان. و ئەم دبینین یا دروست ئەوە ئەم بابەتی وان ب خوديّ ب سپێرين و ب هێلين ب هيڤييا ويڤه، و ئهو دادوهرترين و دلوڤانترين دادوهره. و ئهم ژ دهڤێ ڤێ گۆتنا خودايێ مهزن: {وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا} (الإسراء: ١٥) د ئينينه دهر و دزانين كو سيارتنا ب ئەركى نينە ھەتا يىغەمبەر نەئىنە ھنارتن و ئەڤ ئايەتە ب تیْگەهی خو دیاردکەت کو بەرپسیاری نینه هەتا ب رەنگەکی ئاشکرا پهیام نهگههیتی ئهو پهیاما پشتراستییا مسوگهر و ئیکلاکهر د گەھىنىت و وان چو بەھانە نەمىنن؛ چونكى ئەو ھەمى بەلگە و گرۆڤەيێن يێغەمبەران يێشكێشى مللەتێن خۆ كرين بەلگە و گرۆڤەيێن ڤەبر و ئێكلاكەر بوون ل سەر مەرەمێ ب رەنگەكێ وەسا كو ئاقلى نهچاركەن دانيپدانى يى بكەت، و ئەستەم بىت رەد بكەن، هەروەكى خودايى مەزن گۆتى: {رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا} (النساء: ١٦٥)، ئانكو: (ئەو پێغەمبەر مزگينئين و ئاگەھداركەر بوون، دا مرۆڤان بەرانبەرى خودێ پشتى ھنارتنا پێغەمبەران، چو ھێجەت نەمينن، و خودێ بخۆ ژى يێ زالكەر و كاربنەجهه)، و ب ڤێ چەندێ دێ زانين كوحوكمێ ئايەتێ نەيێ تايبەتە ب وێ قويناغا بەرى ھاتنا پێغەمبەريڤه چوكمێ ئايەتێ نەيێ تايبەتە ب وێ قويناغا بەرى ھاتنا پێغەمبەريڤه چوكمێ وێ يێ بەردەوامە و ڤان ھەر سێ جۆران بخوڤه دگريت:

جۆرى ئىكى: ئەوين پشتى ھاتنا ئىسلامى ژياين، و بانگەوازى نەگەھشتىيى وەكى ھندۆكىن سۆر بەرى ئاشكراكرنا كىشوەرى ئەمرىكى، و ژبلى وان ئەوين ژياين ل شكەفت و گزيرتەيان ئەقىن ناقى ئىسلامى نەگەھشتىيى زىدەبارى ئەحكامىن وى، ئەق جۆرە كىمن.

جۆرى دوويى: ئەوين ناقى ئىسلامى بىتنى گەھشتىيى بىنى ئەو گرۆۋە و بەلگەيىن دورستىيا وى د سەلىنن، و وان شيانا قەكۆلىن و لىكەپيانا ھەقى و راستىيى نىنە، وەكى وان كەسىن نەخواندەقان ئەوين ل دەشتىن دوير و قەدەر و پاشكەفتى دژين وەكى وان ئەوين ل دەورووبەرىن مەنغوليا، و كوريا، و كوبا، و وەلاتىن دى يىن دوير د ئىن، و نەخواندەقانىيا وان رىگرىيى ل وان دكەت و زمان دېيتە

ئهگهر بۆ نهزانینی، و چهندین ئهگهرین دی یین ههین دبنه ریگر بۆ گههشتنا ئایینی راست و دورست.

جۆرى سێيى، ئەڤێن ئىسلام گەھشتىيى ب رەنگەكى شێلى و خەلەت ب رێكا راگەھاندنا خراب ئەڤا ناڤ و دەنگێن ئىسلامى كرێت دكەت ب رەنگەكى كو ل شوينا ئىسلامى ل بەر وان شرين بكەت وان پتر ژ ئىسلامى د ترسينيت ھەروەكى ل ڤى سەردەمى مە، و وان ژى ئالاڤ و رێكێن ڤەكۆلين و لێگەريانى ل راستييى نينن، يان ژى شيانا ڤى چەندى نينه.

ئەق ھەر سى جۆرە خودان بەھانەنە ئەگەر ئەو خەمسار نەبن د قەكۆلىن و لىكەريانىدا، بەلى ئەم نەشىين بىرين ئەقە ب رەنگەكى قەبىر د قورتالبووينە، بەلى دى چارەنقىسى ھىلىن ب ھىقىيا خودايى ياك و بلندقە ل رۆۋا حسىبى، و خودى باشىر دزانىت.

ئیمامی ئەبو حامد ئەلغەزالى د پەرتووكا خۆدا (فیصل التفرقة) ئەڭ چەندە دوپاتكرييە و وەسا دبينيت كو ئەوى ئيسلام نەگەھشتييى، يان ژى بتنى باڭى گەھشتييى بىلى گرۆقە، حوكمى وان حوكمى خەلكى قويناغا قەقەتيانى يە.

جۆرى چارى: ئەوى بانگەوازى گەھشتىيى، و چو ھىجەت و بەھانە بۆ نەماين (ب دورستى گەھشتىيى) بەلى وى رەدكر، يان ب رەنگەكى

دورست گەھشتى بەلى گرنگى يى نەدا، يان يى خەمسار بوو د قەكۆلىن و لێگەريانا ھەقى و راستىيى، دگەل كو شيانىن وى چەندى ھەبوون. يترييا ئەويْن سەردەمىّ مە ژ قى جۆرينە، ئەقە دىّ بەرپسيار بن و ديّ حسيّب دگهل ئيتهكرن ل سهر گاورييا وان ژ ئهنجاميّ رهدكرنا وان بوّ ههقی و راستییی و ب درهودهرئیْخستنا وان بوّ ههقیییّ، یان ژی ژ ئەنجامىٰ خەمسارىيا وان د لىْگەريانىٰ ل ھەقىيىندا، و بەلگە لسەر ڤىٰ چەندى گەلەكن د قورئانى و سوننەتىدا، ژ وان گۆتنا خودايى مەزن: {...كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ * قَالُوا بَلَى قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَال} (الملك: (9-8)، ئانكو: (هەر گاڤا ملياكەتان يېلەك ژ گاوران ئاڤێتنە تېدا، زيرەڤانيت دۆژەھى ژى دپرسن: ما چو پيغەمبەر بۆ ھەوە نەھاتبوون، ههوه ژ ڤێ رۆژێ بترسینن؟ [٩] گۆتن: بهلێ پێۼهمبهر بۆ مه هات [مه بترسینیت]، مه ئهو درهوین دانا و باوهری پی نهئینا و مه گۆت: خودي چو نههنارتييه، و هوين ييّت د گومړايييهكا گهله مهزندا)، و هوسا ئهم د سهلینین کو چ سزا نینن ههتا ب رهنگهکی ئاشکرا پهیام نهگههیتی، ئهو پهیاما پشتراستییا مسوگهر و ئیکلاکهر د گههینیت و وان چو بههانه نهمینن. و ئەڤە بخۆ بەلگەیه لسەر دادیەروەرییا رەها

د گۆتارا قورئانيدا، و پويچكرنه بۆ ريبازين هزرى يين هەڤچەرخ ل دۆر دادپەروەرىيا خودى ل رۆۋا حسيبى.

ژيدەرى قورئانى

پسیار: پشتی همبوونا خودی و پیدفیاتییا هنارتنا پیغهمبهران هاتییه سهلاندن ب بهلگهیان چ بهلگه همنه کو قورئان ژ دم فودی یه؟

بهرسف: بهلگهیین ئاقلی و زانستی لسهر راستیی و دورستییا قورئانی کو ژ ده خودی یه د قورئانی بخودا ههنه، دی بهحسی هندهکان کهین:

۱- ئیعجازا زمان و شیّواز و قههاندنیّن ویّ، هوزانقان و رهوانبیّژیّن عهرمبان نهشیان تشته کیّ وه کی قورئانیّ بینن، خودی قهبی وانا خواست کو بشیّن پهرتووکه کا وه کی قورئانیّ بینن به بی نهشیان، ئینا قهبی وان خواست کو بشیّن ده سوّرهتیّن وه کی ییّن قورئانیّ بینن به به به همر نهشیان، ئینا قهبی وان خواست کو بشیّن سوّرهته کا بتنی یا وه کی قورئانیّ بینن به بی همر نهشیان، و همتا نوکه ژی قهب خواستن و نهشیان د بهردهوامن. و ئه قه گروّقه یه کی به لگه یی یی خواستن و نه شیان د به ردهوامن. و ئه قه مروّقان مهزنتره. ژیواری یی قهبیره کو ئه ق قورئانه ژ شیانیّن مروّقان مهزنتره.

خودایی مهزن گۆت: ﴿ وَإِنْ كُنتُمْ فِي رَیْبٍ مِمّا نَزّلْنَا عَلَی عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللّهِ إِنْ كُنتُمْ صَادِقِينَ * فَإِنْ لَمْ بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللّهِ إِنْ كُنتُمْ صَادِقِينَ * فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَقُوا النّارَ الّتِي وَقُودُهَا النّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴾ (البقرة: ٢٣–٢٤)، ئانكو: ([٢٣] و ئهگهر هوین ژ وی لِلْكَافِرِینَ ﴾ (البقرة: ٢٣–٢٤)، ئانكو: ([٣٣] و ئهگهر هوین ژ وی گومانن [کیم کیم] سورهته کی ب تنی وه کی وی بینن، و ژ بلی خودی گومانن [کیم کیم] سوره ته کی ب تنی وه کی وی بینن، و ژ بلی خودی گازی ههمی هاریکاریّت خو ژی بکهن [بلا بینه هاری ههوه] ئهگهر هوین راست دبیرژن [۲۶] فیجا ئهگهر هوین [فی کاری] نهکهن و هوین براست دبیرژن [۲۶] فیجا ئهگهر هوین آفی کاری] نهکهن و هوین ناکهن ژی [چونکی هوین نهشین] ئیدی خو ژ وی ئاگری بپاریزن ئهوی داردوویی وی، مرؤهٔ و بهر، و بو گاوران هاتییه بپاریزن ئهوی داردوویی وی، مرؤهٔ و بهر، و بو گاوران هاتییه بهرهههکرن).

ئهم ژ ئهقا بۆرى دئينينه دەر كو نهشيان و بى دەستههلاتييا ههمى عهرەبان، زانا و هوزانقانىن وان پىكى و ژىكى بهرانبهر قورئانى و ئهو نهشيان سۆرەتەكا بىنى ژى وەكى يا قورئانى ژ ههمى ئاليانى بەدارىدن، و ئهوان ههول ژى نهدا، ئەقە بەلگەيەكى قەبرە كو قورئانا پىرۆز و زمانى وى موعجيزەكا نەسرۆشتىيە (خارقة) و ژ شيانىن وان يىن دەربرينى و ئارەزويىن وان يىن ئەدەبى مەزنى چونكى ئەگەر وەسا نەبا ئەوان پەنا بۆ شەرى بى شىران نەدبر و دا بەرسىنگى وى ب

پیتان گرن، و ئهها ئههٔه ئهوه یا زانایی نافدار (سهعید نوورسی)
پسیار کری؛ و گوتی: "ئهری کهسهکی ب ئاقل و بیرتیژ - نهخاسهه
خهلکی گزیرتا عهرهبی و ب تایبهتی قورهیشییین بیرتیژ - دا گیان و
مال و کهس و کارین خو تووشی مهترسییی کهت، و ریکا شهری و
ویرانکرنی ههلبژیریت، ئهگهر بشیت ب ریکا بهرهنگارییی خو ئهگهر
ب سورهتهکا وهکی یا قورئانی بیت ژ لایی تورهانهکی (ئهدیبهکی) ژ
وان ژی بیت، و د ئهنجامدا گیان و مالی خو ژ قهب خواستنا قورئانی
قورتال کهت، ئهگهر ئینانا سورهتهکا وهکی یا قورئانی یا ب ساناهی و

۲- شیوازهکی زمانی یی نوی یی جودا ژ شیوازین مروقایهتییی ههمییی د قورئانیدا ههیه، و یا ئاشکرایه کو جوداییهکا مهزن دناقبهرا شیوازی قورئانی و شیوازی فهرموودهیا پیروز دا ههیه، و ههر کهسهکی شارهزا بیت د هونهرین زمانیدا دی زانیت کو ئهستهمه ئه همردوو شیوازین ژیک دویر ژ کهسهکی بتنی دهرکهفن؛ چونکی ئهستهمه کو نقیسهر شیوازی خو ب گوهوریت وهکی فی گوهورینا دناقبهرا قورئانی و سوننهتیدا ههی، ههروهسا جوداییا شیوازی قورئانی ژ شیوازی هوزانی و پهخشانی و سهرکهفتنا وی ل سهر وان همردووکان ژ ههمی لایهنین زمانیشه، و ئهگهر شیوازی وی وهکی

شێوازێ رهوانبێژان با هوزانڤانێن عهرهبان نه د مانه بێ دهستههلات و دا شێن وهکی وێ ئینن، و ئهوان پهنا بو بهرسینگگرتنا وێ بو شیران و شمڕێ وێرانکهر نهدبر ل شوینا بهریکانێ و ململانێ ب شێوازی و ئاخفتنێ.

٣- زێدهباري ئيعجازا زماني گهلهك رهنگ و رويێن دي يێن ئيعجازێ د قورئانیدا ههنه، ژ وان: ئیعجازا غهیبی، و ئیعجازا یاسادانانی، و ئيعجازا پهرومردميي يا جڤاكي، و ئيعجازا دمرووني (يا كارتێكرنيّ)، و ئيعجازا زانستى. و هەر رەنگەك ژ ڤان رەنگان گەلەك شادەيى ھەنە، و هژمارهکا زانایین روّژئاڤای یین دادیهروهر دانییدان کرییه مینا فەيلەسۆف و ميْژوونڤيسى فرەنسى (غوستاف لوبون) ئەڤى ناڤداربووی ب دادیهروهرییا خوّ بهرانبهر شارستانیهتا ئیسلامی، و ئەوى دانيێدان ب قەدر و بها و منەتا شارستانيەتا ئيسلامى كرى لسەر جیهانا رۆژئاڤای د پهرتووکا خوّ یا ب ناڤێ (حضارة العرب) دا، و ژ بلی وی گهلهك زانايێن دی ژی دانپێدان ب ڤێ چهندێ کرييه، و هندهك ژ وان موسلمان ژی بوون مینا زانا و نوژداری فرهنسی (موریس بوکای)، ئەقى راستىيا قورئانى سەلماندى ب بەلگەينن زانستى دەمىّ سەلماندى كو راستىيىن زانستى و ئاشكراكرنىن ھەڤچەرخ د رێککهفتی و گونجاينه دگهل قورئانا پيرۆز د پهرتووکا خو يا ب ناڤێ

(التوراة والإنجيل والقرآن والعلم الحديث)، و رُ وان: نورُدار (كيث مور) ماموستایی زانستی تویکارییی ل زانکویا تورنتو ل کهنهدا، و یی ناقداربووی ب باوەرىيا وى كو ئەو ئايەتين قورئانى يىن يەيوەندىدار ب زانستى كوريەلەزانىيىڭە بەلگەيەكى يىشكىش دكەن ل سەر بنياتى مرۆڤى يى خودايى، گوتارەك د گوڤارا (The Journal of the Islamic Medical Association, Jan-June 1986, Vol.18) نڤيسا و تێدا گۆت: "ئاماژەيێن قورئانێ بۆ زێدەبوون و وهراركرنا مروّقي د قورئانيدا د بهربهلاڤن .. و راڤهكرنا وان ئايهتيّن قورئاني پين گريدای چيبوونا مروّڤي د شياندا نهبوو ل سهد سالييا حەفتىّ يا زاينى، و خوّ حەتا بەرى سەد سالان ژى .. ئەڤە ل دەڤ من د سەلىنىت كو موحەممەد ر پىغەمبەر بوو ژ دەڤ خودى" و ھوسا (کیث مور)ی ب بهلگهیی زانستی سهلاند کو نهو تشتی فورئانی گۆتی سەبارەت وەراركرنا مرۆڤى ب رەنگەكى ئاشكرا بنياتى مرۆڤى يى خودایی دیار دکهت.

بجههاتنا وان ههمى تشتين قورئانى گۆتين: قورئانى بهحسى هندهك تشتين غهيبى كرييه يين كو مروّق نهشيّت ب ريّكا ئاقلى بزانيت.
 ژ وان: گوتنا خودى بو پيغهمبهرى خو موحهمهدى ، واللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ (المائدة: ٦٧)، ئانكو: (و خودى دى ته ژ مروّقان يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ (المائدة: ٦٧)، ئانكو: (و خودى دى ته ژ مروّقان

پاریزیت)، بهری هاتنا فی ئایهتی موسلمانان پیغهمبهر که د پاراست و دگهل بوون ههر جههکی چوبایی، و دکره نوبانی و گهر و دورانی دنافیهرا خودا بو زیرهفانییا مالا وی ب شهف ژ ترسین دوژمنین ویدا ژ جوهی و ههفپشچیکهران (موشرکان)، بهلی دهمی ئهف ئایهته هاتییه خوار ب شهف ئهوی داخواز ژ ههفالین خو کر ئهو بچن، دهما ئهوان پسیارا ئهگهری ژی کری، گوته وان: "خودی ئهز پاراستم"، و ئهفه بخو بهلگهیهکی ئاقلی یی ژیوارییه؛ چونکی مروّف درهوی ل خو ناکهت دا خو تووشی مهترسییی بکهت، و ئهستهمه ئهف کریاره ژ مروّفهکی چیببیت ئهگهر مروّفهکی پشتراست نهبیت ژ وی سوّزا خودایی وی دایی.

و ژوان: خودی مزگینییا سهرکهفتنی و زقرینا مهکههی دا پیغهمبهری خو ل وی دهمی موسلمان د کیم، و د خرابترین کاوداندا ژ لاوازی و بی بهاییی. خودایی مهزن گوتی: ﴿لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِینَ مُحَلِّقِینَ رُءُوسَکُمْ وَمُقَصِّرِینَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا قَرِیبًا﴾ (الفتح: ۲۷)، ئانکو: (خودی حهزکهت هوین بی ترس و ب ئیمن و سهرتراشی و سهرکورتکری دی چنه د مزگهفتا حمرامدا [کو کهعبهیه]، قیجا خودی نهو [ژ پیکهاتنی و فایدهیی وی]

دزانی یا هموه نمدزانی، فیجا بهری وی سمرکمفتنه کا نیزیك دا هموه [ئمو ژی فه کرنا خمیبه ری بوو]).

و ههروهسا گۆتنا خودایی مهزن د شهری بهدری دا: ﴿سَیُهْزَمُ الْجَمْعُ وَیُولُونَ الدُّبُرَ ﴾ (القمر: ٤٥)، ئانکو: (نیزیك نهدویر، ئهو كوم دی شکیت و دی رهقیت [و ئهقه روزا بهدری چیبوو])، و بجههاتنا قی چهندی بهلگهیهکی ئاقلییه ل سهر راستییا وهحییی؛ چونکی ئهستهمه ئه قوتنه ب قی پشتراستییی ژ کهسهکی د خرابترین کهستهمه ئه گوتنه ب قی پشتراستییی ژ کهسهکی د خرابترین کاودانین لاوازیییدا بژیت دهرکه قیت بتنی ئهگهر وه حی بو وی نهئیت ژ ده خودایی پاك و مهزن و پیلاندانهر (المدبر) و سهردهست (القاهر) و خودان بریار د یاسایین گهردوونیدا.

و ژوان: خودایی مهزن پاراستنا قورئانا پیروّز ب ستویی خوّقه گرت ههروه کی خودایی مهزن گوتی: ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴾ (الحجر: ٩)، ئانكو: (ب راستی مه قورئان یا ئینایییه خواری و ب راستی ئهم ب خوّ ژی بوّ پاریزڤانین و دی پاریزین)، و ههروه سا دهرباره ی قورئانی دبیژیت: :﴿لا یَأْتِیهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَیْنِ یَدَیْهِ وَلا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِیلٌ مِنْ حَکِیمٍ حَمِیدٍ ﴾ (فصلت: ٢٤)، ئانکو: (گوهوّرین ب چو رهنگان تاگههیتی، و چوجا پویچ نابیت [و یا پارستیه ژ کیمکرن و زیدهکرنی، و پشتی وی ژی چو کتیب نائین، وی پویچ بکهن]، چونکی

ئەو ژ دەق خودايى كاربنەجھ، و شايى گەلە پەسنى، يا ھاتىيە خوارى) ، و ئەقە قەب خواستنەكا مەزنە كو قورئان يا پاك و پاقژە ژ کێماسییێ و یا پاراستییه (معصوم) ژ دهستکاری و گوهوٚرینێ، و دوژمنێن ئيسلامێ گەلەك زەحمەت و شيانێن ماددى و مەعنەوى مەزاختن و ھەولدان دا بشين تانا ليبدەن و پاڤيرْنىي و دەستكارييىي تيدا بكهن و ب گوهورن، بهلي نهشيان و ههولين وان د جهي خودا هاتنه بنئاخبوون و شكهستن و سهرنهگرت ههر ژ دهمي دهستيپكري. زيدهباري وان ههمي بهلگهيين بۆرى، ئهگهر ئهم هزرا خو د قورئاني بخودا بكهين دي گهلهك بهلگهيين ئاشكرا بينين شادهييي ددهن كو ئەو گۆتنا خودايى پاكە، و پىغەمبەرى 🏂 ج رۆل نىنن ژبلى گههاندن و روّنکرنی، و ئهم ههست ب فی چهندی دکهین و د گهلهك جهاندا دبینین، ژ وان بۆ نموونه: ئهو ئایەتیْن خودیّ تیّدا گازنده ژ يێغەمبەرى 🎡 كرين ئەوۋى گەلەكن دێ بەحسێ ھندەكان كەين: دەمىّ پىغەمبەرى 💨 بانگەوازى دگەل مەزن و كەنكەنەيىن قورەيشيان دكر بۆ ئيسلامي (كورى مەكتومى) ئەوى كورە ھاتە ژۆر و پێغهمبهر 🥞 راوهستاند و پسيار ژێ کر: ههی موحهمهد ئهو تشتێ خودێ نیشا ته دای نیشا من بده، ئینا پێغهمبهری 🍰 رویێ خو ژێ وهرگیرا و بهرسفا وی نهدا و بهری خو دا مهزن و کهنکهیین

قورهیشیان و دگهل وان ناخفت بهلکی وان رازی کهت، فیّجا خوداییّ مەزن گۆتنا خۆ يا پيرۆز ئينا خوار: ﴿عَبَسَ وَتَوَلَّى * أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى * وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكَّى * أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرَى * أَمَّا مَن اسْتَغْنَى * فَأَنْتَ لَهُ تَصَدَّى * وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّى * وَأَمَّا مَنْ جَاءَكَ يَسْعَى * وَهُوَ يَخْشَى * فَأَنْتَ عَنْهُ تَلَهَّى﴾ (عبس: ١-١٠)، ئانكو: ([١] مرويتا وى [پێغهمبهرى] نهخوٚشبوو و بهرێ خوٚ ژێ وهرگێرا [مهخسهد پێغهمبهره، دهمێ (عبدالله)یی کوری (أم مکتوم) هاتییه ده فو نه و یی مژویل بوو ب روی سپینت قورهیشییانقه، و دل تی همبوو باوهرییی بینن، و دهعوهیا وان دکر و ژ ئاگرێ جههنهمێ دترساندن، و د وی وهختیدا و ئهو یێ ب فان گرهگرانفه مژویل، (عبدالله) هاته دهف و گۆتى: ئهو تشتى خودی نیشا ته دایی بو من ژی بیژه و نیشا من بده، پیغهمبهری (سلاڤێت خودێ ل سهر بن) نهدڤيا ئاخڤتنا وي د گهل ڤان گرهگران بيّته قەبرين، ژ بەر ھندى مرويتا وى نەخۆش بوو] [۲] دەمى كۆرە (ابن أم مكتوم) هاتييه دهڤ [٣] ما تو چ دزاني بهلكوو هاتبيت، خوّ ژ گونههان بشوّت [٤] یان پیْڤهبچیت و مفای ژ شیرهتیّت ته وهربگریت [٥] و ههچیی پشت دا باوهرییی، و خو بی منهت کر و پشتا خو ب مالیٰ خو گهرم کر [٦] تو پیْقه دمینی و بهرنادهی [٧] خو پیْقه نەئىشىنە ئەگەر باوەرىيى ب تە نەئىنىت، يا تە ژى بەس راگەھاندنە

[۸] و ههچیێ ژ ڤیان و ژ دل، هاته دهڤ ته [۹] و دلێ وی ژ خودێ ب ترس [۱۰] تو وی ژ بیر دکهی، و دمینییه ب ئێکێ دیڤه).

رۆژهەلاتناسى ئنگلىزى (د. لايتىنز) د پەرتووكا خۆدا يا ب ناڤى (دىن الإسلام) ئەڭ تىنبىنىيە كر و ھەست ب ڤى چەندى كر و دانپىدان ب راستىيا وەحىيى كر؛ ڤىنجا گۆت: "جارەكى وەحىيەك بۆ پىغەمبەرى ھات گازندەيەكا گەلەك توند تىدا بوو؛ چونكى وى رويى خۆ ژ زەلامەكى ھەۋار يى كورە وەرگىرا، و دگەل زەلامەكى ب ھىز و خودان دەستھەلات ئاخفت، و وەحىيى ئەڭ چەندە بەلاڭكر، و ئەگەر موحەممەد يى درەويى با ئەڭ وەحىيە نەدبوو (نەدھاتە توماركرن و بەلاڭ نەدبوو)".

و ههر ژ وان تشتین گریمانه یا دانانا قورئانا پیروز ژ لایی پیغهمبهریقه رهددکهن ئهوه کو گهلهك جاران هاتنا وهحییی گیرو دبوو و پیغهمبهر گهلهکی پیدفی بوو بو وهحییی، فیجا ئهگهر وهحی ژ دانانا وی با ئهو گیرو نهدبوو ژ دانانا هندهك پهیش و چهند ئایهتهکین کیم - و ئهو خودان رهوانبیژییهکا (فصاحة) ئاست بلند و دمربرین و دیارکرنهکا بهیز بوو ب تایبهتی ل ده ق وان ئهوین دبیژن وی ئه دهقه دانایه - یین گونجای دگهل کاودانین وی و مهزناتییا ههلویستی و ئیشانا خهم و کوفانا ژی ب دهته پاش، نموونه ل سهر فی

چەندى گيروبوونا وەحىيى بوو بۆ وى ل دەمى رويدانا گونەھباركرنا عائيشايي (الافك) يا ناقدار ئهڤا هويرهويركين وي د سورهتا (النور) دا هاتی، دەمیّ دووروپیان ژ درهو بیّ بهختی ب دویڤ دهیکا موسمانان عائیشایی (خودی ژی رازی بیت) قهنای، و گونههبارگری ب دەھمەنىيسىيى، ل وى دەمى خەلك مانە ل ھىڤىيا ھەلوپستەكى ژ يێغهمبهري 🍰، و يێغهمبهري ژي 🝰 خو گرت ههتا وهحي هاتييه خوار - ههر چهنده ئهو يي پشتراست بوو ژ بي گونههييا وي - دا بهرسڤا خەلكى يى بدەت، و راستىيى ديار بكەت ڤێجا گەلەك خۆ گرت و نيزيكي ههيڤهكي ما ل هيڤييا وهحييي و وهحي نههاته خوار، و پێغهمبهر 🍰 و سهحابی د حالهتهکێ دهروونی یێ مهزندا بوون، و خهم و ئيشان ييّ ب سهر مالا پيغهمبهرينيييدا دئيّن ژ ئهنجاميّ بيّ بهختییان، و ئهو تشتیٰ ب سهریٰ خودانیٰ بانگهوازیییْدا هاتی ژ تەنگاڤىيا دەروونى ژبەر بى بەختىيىن دوو رووييان ل مەدينى، ياشى یشتی دەمەکی دریْژ خودایی مەزن وەحی ئینا خوار و بی گونەھییا وي راكه هاند: (إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنكُمْ لاَ تَحْسَبُوهُ شَراً لَّكُم بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ لِكُلِّ امْرِئ مِّنْهُم مَّا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ) [النور: ١١]، ئانكو: (ب راستى ئەويّت ئەو بى بهختی [د راستا عائیشایی دهیکا موسلماناندا] کرین دهستهکهکه [چەندەكن] ژ هەوە، حسيب نەكەن [گەلى مالا ئەبو بەكرى] ئەڭ درەوە بۆ ھەوە يا خرابە، بەلى [ئەڭ درەوه] بۆ ھەوە قەنجى و خيرە [چونكى خودى بۆ ھەوە دى ب خير نشيسيت، دى بەرائەتا ھەوە ب وەحييى دياركەت، و پاك و پاقىژييا وى دى كەتە قورئان و دى مينيت، و پيقەچۆنە بۆ موسلمانان، كو بۆ خۆ پيقەبچن و زوى گوهى خۆ نەدەنە ھەمى ئاخقتنان، و ھەر خير بۆ ھەوەيە] و ھەر ئيك ژ وان تەمەتى گونەھا خۆ يى گونەھكارە [گونەھا ھەر ئيكى ل دويى پى ئاخقتن و تيكقەدانا وييه]، و ئەوى ژ وان باراپىر بوويە سەرى سەبەبا ئاخقتن و تيكقەدانا وييه]، و ئەوى ۋ وى باراپىر بوويە سەرى سەبەبا قى بى بەختىيى، ئىزا و عەزابەكا مەزن يا بۆ وى ھەى).

گیروبوونا وهحییی ل قیری بهلگهیهکی قهبره کو نه قشته دهرقهی حوز و شیانین پیغهمبهری بوو هی و نه ههستهکی دهروونی بوو ژ دان وی دهرکه قیت، و نهگهر قورئان ژ دانانا وی با دا لهزی کهت هنده ک پهیش و رستهیان و دهربرینان بیژیت و ناریشهیی ب دویماهی ئینیت هیشتا ل دهستهیکا پهیدابوونا وی، بهلی وی نه قه نه کر - ههر چهنده نه و گهله کی پیدفی بهلگهیه کی سهلینهر (حجة برهانیة) بوو ل سهر راستییا وه حییی کو ژ ده ف خودایی پاک و مهزنه.

ههر ئێكێ دويڤچوونا دهقێن قورئانێ بكهت و هزرا خوٚ تێدا بكهت دێ زانيت كو ڤههاندنا ڤي دهقي و دانانا ڤێ ئاخفتنێ ب ج رهنگان

چێنابیت ژ دهڨ موحهممهدی بخو بیت ﷺ؛ چونکی قورئان گوتارهکه د شروٚڤهگرنا خوٚدا دچيته د دهرووني مروٚڤي و ئهو هزريٚن ل دهڤ وي يهيدا دبن (هواجس) و گومان و قهيرانين ويدا، و دچيته دناڤ كيْشه و پرسگریکین جفاکیدا، و دچیته دناف ههلویست و دنیابینینین (دیتنێن، نێرینێن) ئایینی و ئایدیولۆجی و ب ژوورکهفتنێن هویر و كوير و شروٚڤهكرنا زانستى يا روٚن و ئاشكرا، ڤێ چهندێ ههمييێ دكەت ب چارچوقەكى گشتى و ديتنەكا تەڤگر؛ و ب رەنگەكى وەسا يى گونجای بیت دگهل بلندترین ئاستی مروّقایهتی گههشتییی ژ هزر و زانست و زانینی د گینگهشه کرنا خوییا مروقیدا ل سهر قان ئاستین جودا جودا، و کهسهکی وهکی موحهمهدی 🎇 هندی بلیمهتییهکا مەزن و شیانین ئاقلی یین کیم وینه و بەرھەڤییین دەروونی یین جوان هەبن نەشپت تشتەكى ھوسا ب داھينيت، بەلى يا دروستر (و بەرئاقلىر) ئەوبوو ئەگەر ژ دەڤ وى با وى گۆتبا ئەڤە ژ دەڤ منە و خۆ ب سەر مللەتىٰ خۆ ئىخستبا ب ھزرىن خۆ، بەلىٰ ئەوى وەنەكر و گۆتى نەيى منە و داخوازا مللەتى خۆ كر ل دويڤ پەيرەو و بەرنامەكى بچن کو ئەو نە ئىكەمىن كەسە ئەق تشتە كرى، بەلى قاسد و ييْغهمبهران بهري وي ئهڤ چهنده كرييه، و چيْنابيت موحهمهدي 🙈 قورئان ژ بهرێخودانا پهرتووكێن دى يێن ئهسمانى وهرگرتبيت،

یان ئیّکی ژ خودانیّن پهرتووکان (اهل الکتاب) ل مهکههیّ یان ل شامیّ ل سهردهمي وي نيشادابيت يان ژ وان ئاگههييين وي گوهليبووي وەرگرتبیت؛ چونکی ئەو تشتیٰ دناڤ ڤیٚ پەرتووكیٚدا (ڤورئانیٚ) تو وهکی وی نابینی د وان شهریعهتین ئهسمانی و پهرتووکین پیروز دا ژ دەقين ياسادانانى يين هوير د بياڤى زانستين فقهى و تاوانان و ميراتى و مامهلا و مارکرن و بهردان و زانستین شهنگستهیین ئایینی و گێنگهشێ و بهلگهئينانێ دگهل خودانێن بير و باوهر و ئايينان و ژ رێ دەركەفتنى (الزندفة) و ئىلحادى و مرۆڤىن گوماناوى و حىبەتى، و ئەگەر پێغەمبەرى 🍰 ژ ئێكێ ژ خودانێن پەرتووكان فێرببا پێدڤى بوو ئەو ماموستايى ئەو فىرى قان تشتان كرى گۆتبا ئەڤ رۆنكرن و زانینه یا منه، یان ژی ئه قتشته راگههاندبا و ناشکراکربا یشتی ئيسلامي هەلويستى خو ژ ئايپنان و سەرداچوونين وان ژ پەيرەوى خودایی یی راست، بهلکی پیغهمبهر رکی شهر دگهل خودانین وان ئاپینان کر لهورا ئاقل نهشیّت هزر بکهت و هزرا بابهتیی یا ئازاد ژی قەبىل ناكەت ئەو ماموستايى سەر ب وان ئايىنانقە خۆ كەر بكەت ل سەر بابەتى.

نيلحاد ______

تانهدانا كهڤن ل قورئانا ييرۆز

پسیار؛ پشتی ب بهنگه هاتییه سهاندن کو قورئان پهرتووکهکا ئهسمانی یا پاراستییه ژ دهستکارییی، و عهرهب نهشیاین بهرهنگارییا وی بکهن ژ لایی زمانیشه؛ ئهری ئهوان چاوا بهرهنگارییا وی دکر و خهلك ژی ددا پاش؟

بهرسف: ژ وی دەمی پیغهمبهری گو پیغهمبهرینییا خو ئاشکراکری و بانگهوازی بو تاکپهرستییی کری، ههڤپیشچیکهران گهلهك ریک بکارئینان بو بهرهنگارییا بانگهوازییا وی ب گشتی و قورئانا پیروز ب تایبهتی، وهك ههولدان بو راوهستاندنا وی و دانهپاشا خهلکی ژ بانگهوازییا وی، و ژ داخباربوونی ب شیوازی قورئانا پیروز، و ئهو شیواز و ریکین وان بکارئیناین ئهڤین ل خواری بوون:

۱- ترانه پیکرن و بی بهاکرن و ب درمودانانا قورئانا پیروز و پیخه مبهری، و مهرهما وان: شکاندنا موسلمانان، و لاواز کرنا هیز و ورهیا وان یا مه عنه وی بوو؛ فیجا وان ریکا ترانه کرنی ب پیخه مبهری و ویکه تییین وی گرت و وان وه سا هزر دکر کو نه ف چهنده دی فی نایینی ب دویماهی نینیت.

 $\overline{215}$

7- ریکا دهمارگیری و ل بهر شرینکرنی و هاندانی (الحمیة والترغیب):
تمام دروسته دهمی نهشیاین ب ریکا ترانهپیکرنی سهرکهفن دهست
هافییته ریکا دهمارگیری و مروفاینییی، فیجا سکالا خو بره دهف (ئهبو
تالبی) دا بهلا بانگهوازییا برازایی خو ژ وان فهکهت، دهمی د ویری
ژیدا شکهستن ئینای ههولدا شیوازی ل بهر شرینکرن و هاندانی
بکاربینن، ئینا دهستههلات و مال و ناف و دهنگ بو پیشکیشکرن
بهرانبهری دهستبهرداری بانگهوازییا خو بیت بو تاکپهرستییی، بهای
وی ژی وان شکهستن تیدا ئینا پشتی پیغهمبهری همو همی
ههولین سهردابرنی رهدگرین.

۳- شێوازێ ترساندنێ؛ پشتی د کارئینانا شێوازێ دهمارگیری و ل بهر شرینکرن و هاندانێدا شکهستن ئیناین دهست هاڤێتنه شێوازێ گهفا و ترساندنێ؛ ڤێجا ههولدان ههر ئێکێ پشتهڤانییا وی بکهت سزا بدهن و ژ هوزا وی دهستپێکر ئهوا ئهو د پاراست؛ لهورا رابوون دوٚرپێچا ئابوٚری و جڤاکی دانا سهر موسلمانا و بنهمالا هاشمی د دهڤهرهکێ د گوتنێ (الشعب) بو دهمێ سێ سالان، دوٚرپێچا ئابوٚری و جڤاکی یا گران بوو وهکی وێ د مێژوویا عهرهباندا نهبوون، و دهمێ ڤێ چهندێ ژی شکهستن ئینای دهست ب ترساندنا راستهوخو کر، ئهوژی ب رێکا شکهنجهدانا موسلمانا ژ لایێ لهشیڤه ههتا هژمارهك ژ وان

شههیدبووین، ئارمانجا وان ئهوبوو بشین کارتیکرنی ل موسلمانین لاواز بکهن دا بزفرنه سهر ئایینی باب و باپیرین خوّ، ههروهسا دا ببیته گفاشتنه کا دهروونی ل سهر پیغهمبهری فی و دا ریکی بگرن کو چو مروّفین دی موسلمان نهبن، به نی قان هه می شیوازان شکهستن ئینا.

٤- كرێتكرنا رێنمايێن قورئانێ و بهرهنگارييا قورئانێ ب چيڤانوكێن خەلكى بەرى، و ئازراندنا گومانبازىيان ل دۆر قورئانى، و بەلاقكرنا يرۆپاگندەييْن ژ درەو، و ھەولدانا مژوپلكرنا خەلكى ژ قورئانى ب ڤان تشتان، و ژ وان گومانبازییین وان ئازراندی ئەوبوو کو قورئان یا ژ هەردوو پەرتووكێن بەرێ (تەورات و ئنجيل) ھاتىيە وەرگرتن؛ بەلێ خودایی مهزن بهرسفا وان دا ب گۆتنهکا ریّك و ییّك و ب هیّز و تیّدا بهحسی ناڤهروٚك و راستییا ئیعجازا فورئانی هاتییهکرن، ئهوژی ڤههاندن و پێکهاتنا وێ يه، و نه ئهو دهنگ و باسێن وێ بهحسکرين و نه ناڤهروٚکێن وێ يێن گشتى نه، ڤێجا گوٚت: ﴿وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ ﴾ (النحل: ٣٠٣)، ئانكو: (و ب سويند ئهم دزانين كو ئهو دبيّژن: [ئەڤىٚ قورئاني مروّقهك [بهني ئادهمهك نه ملياكهتهك وهكي ئهو دبيّريت] نیشا وی ددمت. [نهفه دی چاوا کهفته بهریک] و نهوی هزرا وان بو

دچیت [کو وی موحهممهد یی فیری قورئانی کری]، زمانی وی بیانی و نه عهرهبییه [چو ژ رهوانبێژییا عهرهبی نوزانیت]، و ئهڨ قورئانه زمانهكي عهرهبي يي خودان بهيان و فهساحهته)، ياشي خودايي مهزن بیرا وان ئینا کو پیغهمبهری 🍰 د بنیاتدا خواندن و نفیسین نهدزانى؛ فَيْجا گُوْت: ﴿وَمَا كُنْتَ تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابِ وَلاَ تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ إِذًا لأَرْتَابَ الْمُبْطِلُونَ ﴾ (العنكبوت: ٤٨)، ئانكو: (و بهرى قورئان بۆ ته بيّته خواريّ، ته خواندن نهدزاني، و ته چو کتيّب نهخواندينه، و ته نڤێسين نهدزاني و چو کتێب ب دهست نهنڤێسينه، و ئهگهر ته بهري نوکه خواندن و نقیسین زانیبایه، هنگی دا گاور [ل قورئانی] ب شك كهڤن)، ڤێجا بهلگه بوٚ وان ژ وي تشتي ئينا يي ئهو دانيێداني يي دكەن ئەوژى نەخوانەڤانىيا پێغەمبەرىيە 🍰، و چاوا دێ زەلامەكێ نەخواندەقان شێت ژ پەرتووكێن بەرێ قەگوھێزيت، بۆ زانين ئەو پەرتووكە بەرى ھاتنا ئىسلامى نەھاتبوونە وەرگىران بۆ زمانى عەر دىي.

پشتی دانپیدانا وان یا نه ئیکسهر ب بلندییا ئاستی زمانی قورئانی و ئیعجازا وی و پشتی ئهو نهشیاین بهرهنگارییا وی بکهن دهست هافیته بهرهنگارییا وی ب هندهك ریکین دی، ژ وان: نهدهیلان خهلك گوهی بدهنی: ﴿وقالَ الَّذِینَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَٰذَا الْقُرْآنِ وَالْغُوْا فِیهِ لَعَلَّكُمْ

تَغْلِبُون ﴿ فصلت: ٢٦ ﴾ ، ئانكو: (و ئهويّت گاور بوويين [ژ خهلكێ مهكههێ] گوتن: گوهێ خو نهدهنه ڨێ قورئانێ و قهرهبالغێ د بهرڕا بكهن، دا هوين بشيّنه وان و وان بێ دهنگ بكهن)، قورهيشي ل وهرزێ حهجێ د چوونه دهڨ خهلكي و ئهو د ترساندن و د دانه پاش ژ گوهدانا قورئانا پيروّز، دا ئهو داخبارنهبن ب قورئانێ و باوهرييێ پێ نهئينن، و د ئهنجامدا موسلمان نهبن، بهلێ ئهڨ ههلويسته بخو بوو نهگهر هندهك ژ وان موسلمان ببن، ههروهكي د چيروٚكا (الطفيّل بن غمرو الدُوسِي) دا (خودێ ژێ رازي بيت) ديار دبيت دهمێ موسلمانبووي پشتي گوهدارييا قورئانا پيروز كري.

۵- ههولدان پیکبین (مساومه بکهن)؛ ئیسلام و نهزانین (جاهلیهت) ل نیمٔا ریکی بگههنه ئیک، ئهوژی ب رهنگهکی کو ههڤپشکچیکهر دهستبهرداری هندهك تشتین خو بن، و پیغهمبهر که دهستبهرداری هندهك تشتین خو بن، و پیغهمبهر کهکی نوی بخوهٔه هندهك تشتین خو بیت؛ و ههولدانا پیکهاتنی رهنگهکی نوی بخوهٔه دیت، ئهوان پیشنیار کر بو پیغهمبهری که کو ئهو بو دهمی سالهکی پهرستنا خوداوهندین وان بکهت و ئهوژی بو دهمی سالهکی پهرستنا خوداوهندین وان بکهت و ئهوژی بو دهمی سالهکی پهرستنا خودایی ئیکانه بکهن، بهای پیغهمبهری که ئههٔ چهنده رهدگر و سورهتا (الکافرون) هاته خوار وهك پشتگری بو وی.

پاشی گۆتن ب مەرجەكى ئەم دى موسلمان بين ئەوژى ئەوە كو ئەو تشتی د قورئانا پیروزدا ژ خراب به حسکرنا بوتان بیته راکرن ژ قورئانيّ، بهليّ خوداييّ ياك مهزن بهرسڤا وان دا ب گوّتنا خوّ: ﴿وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتِ قَالَ الَّذِينَ لاَ يَرْجُونَ لِقَاءَنَا ائْتِ بِقُرْآنِ غَيْر هذَا أَوْ بَدِّلْهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِيَ أَنْ أُبَدِّلَهُ مِن تِلْقَاءِ نَفْسِيٓ إِنْ أَتَّبِعُ إِلاَّ مَا يُوحَى إِلَيَّ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿ (يونس: ٥٠)، ئانكو: (و وهختى نیشان و ئایهتیّت مه ییّت ئاشکهراگهر ب سهر واندا دئیّنه خواندن، ئەويىت نە ل ھىۋىيا دىتنا مە [و باوەرى ب رۆژا قىامەتى نەيى، دبيْژن:] كا قورئانهكا دى ژ بلى ڤي بينه، يان ژى ڤي [قورئانيّ] بگوهۆره. بێژه: ئەز نەشێم و من ھەق نىنە ئەز ژ دەڤ خۆ بگوھۆرم، ئەز ل دويڤ چو ناچم ژ وێ پێڤەتر يا ب وەحى بۆ من دئێت، ب راستى ئەز ژ ئيزايا رۆژەكا مەزن دترسم، ئەگەر نەگوھدارىيا خودايى خۆ بكەم).

دگهل شکهستنین خو یین بهردهوام د بهرهنگارییا خودا بو وهحییی و پیغهمبهری که دهست ژ سهر رهقییا خو نهبهردان، بهلکی بهرهنگارییا خو نویکر ب داخوازا موعجیزهیین ماددی؛ وان وهسا هزر دکر ئهو دی ب فی چهندی بی دهستههلاتییا پیغهمبهری که دیارکهن، ئهوان داخواز ژی کر ههیفی بکهته دوو کهر، بهلی دهمی ئهو موعجیزه

بجههاتی، وان... پیغهمبهر گونههبارکر ب سیربهندییی، و قورئانا پيرۆز ئەو رەدكرنا وان وينەكر ب ھەمى وينەيين رەوانبيژييي و كويراتييا واتاييّ (رامانيّ)، خوداييّ مهزن گوّت: ﴿اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانشَقَّ الْقَمَرُ * وَإِن يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ ﴾ (القمر: ١-٢)، ئانكو: ([١] فيامهت نيزيك بوو، و ههيڤ بوو دو كهر [ئهڤه موعجیزهیهك بوو ژ موعجیزهییت پیغهمبهری] [۲] و ههر موعجیزهیهکا ئهو [ئانکو خهلکی مهکههی] ببینن، روییی خو ژی وەردگیرن و باوەرييى پى نائينن، و دبيرن: ئەقە سيربەندييەكا ب هێز و موکومه)، ل ڤێرێ حيکمهتا خودايێ مهزن يا پر گرنگی و بها دياربوو .. قهب خواستن و ئيعجاز د وي بياڤيدا هات ئهو بياڤي ئهو تيدا د زيرهك و شارهزا و سهركهفتي ل سهر ههمي مللهتين دي، و ژ قيري قهبي وان هاته خواستن ب قورئاني وهك موعجيزهيهكا مهعنهوی یا بهردهوام ههتا روّژا فیامهتی، و ئهقه بوو دهستییکا ئاماژهکرنی بو وی چهندی کو بهلگهیی راستییا قورئانی د وی بخودايه، خودايي مهزن گۆت: ﴿قُل لئِن اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ على أَن يَأْتُواْ بِمِثْل هذا الْقُرْآنِ لاَ يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضِ ظَهِيراً ﴾ (الأسراء: ۸۸)، ئانكو: (بيره: ب سويند ئهگهر مروّق و ئهجنه ههمي ييْكڤه كۆم بېن كو ئەو قورئانەكا وەكى ڤى قورئانى بېنن، نەشين

وهكى وى بينن خو ئهگهر ههمى بو ئيكدو پشته فان و هاريكار ژى بن)، و بهرى نوكه مه دياركر كو عهرهب ههمى پيك فه نه نه سوره ته كا بتنى ژى وهكى قورئانى بينن، و ئه ف چهنده د ژيانا پيغهمبهريدا هي ديارنهبوو؛ چونكى ئهوين قورئانى قهبى وان خواستى ترسيان بهرهنگارييا وى بكهن، و ترسان بى دهستهه لاتى و نه شيانا وان ديار ببيت، و ئه ف نه شيان و بى دهستهه لاتييا وان بهلگهيه له سهر دانييدانا وان ب ئيعجازا زمانى قورئانا ييروز.

پشتی وان ههمی ههولیّن وان ییّن تانهدانیّ ل قورئانا پیروّز و پیّغهمبهری شی شکهستن ئینای و وهك ریّگری ل بهلاڤبوونا ڤی ئایینی، ئهوان پهنا بره بهر شهری دژی ئیسلامیّ ب شیری و هیّزی و گریّدانا ههڤپهیمانییان ههروهکی د ههردوو شهریّن (ئوحود و ئهحزاب)یّدا رویدای، بهلیّ ئهو شهر و دوژمناتییه ب دوماهی هاتن ب قهکرنا مهکههیّ و سهرکهفتنا موسلمانان، و بهلاڤبوونا روّناهییا قورئانی و هاتنا خهلکی بو ناڤ ئایینیّ خودیّ کوّم کوّمه، و ب دویماهی هاتنا ههڤپشکچیّکرنیّ ب تهمامی ژ گزیرتا عهرهبی.

نيلحاد _____

تانهدانا هەڤچەرخ ل قورئانا پيرۆز

پسیار؛ ئەقە ھەول و وەستیانین ھەقپشچیکەران بوون بۆ دویرئیخستنا خەلکی ژ قورئانی؛ ئەری ھەول و وەستیانین دوژمنین ئیسلامی یین ھەقچەرخ چنە د دویرئیخستنا خەلکیدا ژ قورئانا پیرۆز؟

بەرسە: شەر دژى ئىسلامى و قورئانا پىرۆز تشتەكى كەڤنە، ھەر ژ دەمى ھاتنا قورئانا ييرۆز دەستىپكرييە، و حەتا ئەڤرو ھىشتا يى بهردهوامه، و د چهندین قویناغانرا بۆرییه، هندی قویناغهك ب دويماهيك دئيت و ههولين دوزمنين ئيسلامي و قورئاني شكهستني دئینن، کار دکهن بو داهینانا ریکهکا نوی بو تانهدانی ل ئیسلامی ب گشتی و فورئانا پیروز ب تایبهتی، و ئهوان ستیرکا خو پتر ل فورئانا پیرۆز گرتییه، ژبهر ریز و بهایی وی ل ده ف موسلمانان، و گریدانا وان پیّقه، و ئهوه ئهگهرێ باوهري و هیٚزا وان، و ریٚك بو رابوونا وان و ئێکگرتنا پەيڤا وان، و مە بەحسىٰ دوژمناتىيا قورەيشىيان كر بۆ ئيسلامي و تانهدانين وان ل قورئانا پيرۆز، و كا چاوا قورئانا پيرۆز بهرسڤا وان دا و پويچييا وان دياركر ب بهلگهئينان و دان و ستاندني، بهلي دياردهيا تانهداني ل قورئاني د سهردهمي ههڤچهرخدا نوي بوو

قه، ئەوۋى پشتى رۆژئاقا نەشياى دوژمناتىيا موسلمانان بكەت بريكا شەريّن داگيركرنى ئەڤيّن ل دەستىيكا سەد سالىيا بىستىدا چىبووين، فَيْجِا وهسا ديت كو باشترين ريِّك بوّ دوزمناتييا موسلمانان شهريّ هزرييه. و وان گهلهك ريْك ييْن ههين بوّ گههشتنا ئارمانجيْن خوّ، ژ وان: دانان و نقیسینا پهرتووکان، و دهرئیخستنا گوفاران، و گوتنا وانهیان ل کوربهندان ل دوّر ژیّدهریّن یاسادانانا ئیسلامی ب گشتی، و قورئانا ييروز ب تايبهتي، و تانهداني ل ژيدهري قورئاني و ئازراندنا گومانبازییان ل دور وی، و ییکئینانا کومهل و سهنتهرین خزمهتا ئارمانجا وان دكهن، و بهستن و گريدانا كونگرهيين نهيني و ئاشكهرا، و دامهزراندنا فهرههنگا ئینسکلوپیدیا ئیسلامی، و هنارتنا شاند و هنارتییان، و دامهزراندنا زانکو و کولیژین روّژئاڤایی ل وهلاتین ئيسلامي، و داخوازا لادانا زماني عهرهبي يي پهتي ژ پهيرهوين خواندني ل جيهانا ئيسلامي؛ پيخهمهت دويرئيخستنا قوتابييان ژ تيْگەهشتنا ئايينى، ... و چەندىن ريك و شيوازين دى ئەوين كارتيْكرنيْن خراب ل سهر بير و باوهريْن موسلمانان كرين.

و هندهك رۆژههلاتناسان زانى كو رێز و بهايى قورئانا پيرۆز ل دەڤ موسلمانان گەلەكە، و ئەوە نهێنييا سەركەفتنا وان لەورا وان هەولدا تانەيى ل قورئانى بدەن و پيرۆزييا وى ژ ئاقل و دلێن موسلمانان

بیننه دەر، هەروەكى رۆژهەلاتناسى ئنگلیزى (غلادستون) دبیژیت:
"بەریتانیا نەشیّت ئارمانجیّن خو دناف موسلماناندا بجهبینیت، بتنی
ب ریّکا ستاندنا دەستهەلاتا فی پەرتووكی - قورئانی - ژ وان نەبیت،
نهیّنییا فی پەرتووكی - قورئانی - ژ ناف وان راكەن ل وی دەمى دی
هەمى سكر ل بەر سینگی هەوە هەرفن"، و دانەیەكا قورئانی ب
دەستی خو گرت و دناف جفاتا نوینەریّن بەریتانیدا گوت: "هندی ئەف
قورئانه دناف دەستین موسلماناندا بیت ئەم نەشیّن ب دروستی
دەستهەلاتی ل وان بكەین، فیّجا دفیّت كار بكەین ژ دەستیّن وان
دەربیّخین".

پسیار: کاردانه قه یا زانایین موسلمانان ل سهر قان هیرشا و ب تایبه تی گوتنا (غلادستون)ی ج بوو؟

و زانستین ئاقلی و هزری و تاقیگههی کرنه میعراج و پهیسك بو سهلاندنا راستییین قورئانی، و سهلاندنا دهستههلاتدارییا وان ل سهر هزر و فهلسهفهیین مروّقان داناین. و ب ئاشکرایی راگههاند: "ئهز دی بو جیهانی سهلینم کو قورئان روّژهکا مهعنهوییه سیناهییا وی لاواز نابیت و د شیاندا نینه روّناهییا وی بیّته قهمراندن" و رابوو ب دانانا پهرتووکا خوّ (اشارات الاعجاز في مظان الایجاز).

و ژ پهرتووكێن سهردهمیانه بو بهرسفدانا وان گومانێن ل دور قورئانا پیروز و زمانێ وێ دئێنه ئازراندن، دێ بو نموونه ئاماژه ب ئهڤێن ل خوارێ کهین:

- * (النبأ العظيم، نظرات جديدة في القرآن) د. محمد عبد الله الدراز.
- * (قضايا قرآنية في ضوء الدراسات اللغوية) د. عبدالعال سالم مكرم.
 - * (تنزیه القرآن الکریم عن دعاوی المبطلین) د. منقذ السقار.
 - * (قذائف الحق) محمد الغزالي.
 - ★ (كمال اللغة القرآنية) د. محمد محمد داود.
 - (الإسلام في قفص الاتهام) شوقي أبو خليل.
 - * (سابغات) احمد السيد.

★ (دعاوى الطاعنين في القرآن الكريم في القرن الرابع عشر الهجري والرد عليها)
 د. عبد المحسن المطيري.

* پهرتووکا (موسوعة بیان الإسلام للرد علی الافتراءات والشبهات) ئهوا کومهکا بژاره ژ زانایین مهزن دانای (پتر ژ دوو سهد زانا و قهکولهران د بسپورییین جودا جودا دا)، و د ئیته ههژمارتن مهزنترین شهنگستهیی زانستی بو بهرسقدانا زانستی ل سهر گومانبازی و تومهتین ژ درهو و بی بهختییان، پیکهاتییه ژ گهلهك بهرگان، و نیزیکی دهه هزار و پینج سهد بهرپهرانه. پشکهکا تایبهت ب گومانبازییین دئینه ئازراندن ل دور قورئانا پیروز و زمان و ئیعجازا گومانبازییین دئینه ئازراندن دی....

گومانين مولحدا لسهر حهزكرنا خودي و شيانين وي

پسیار: ژ نهرازیبوونین مولحدان لسهر تیگههی (حهزکرن و شیان) د قورئانا پیروزدا نهرازیبوونا وانه ل سهر گوتنا خودایی مهزن: ﴿إِنَّ اللَّهَ یُضِلُّ مَنْ یَشَاءُ وَیَهْدِی إِلَیْهِ مَنْ أَنَابَ﴾ (الرعد: ۲۷)، ئانکو: (خودی ههر کهسی بقیت دی بهرزهکهت، و

هەر كەسى ب تەوبەيى ب بالقە بزڤريت، دى راستەرى كەت)، و كُوْتِنا خودى: ﴿ وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴾ (الإنسان: ٣٠)، ئانكو: (و هوين نهشين چو بكهن ئهگهر خودی حمز نهکمت، ب راستی خودی یی زانا و کاربنهجهه)، و ناڤەرۆكا نەرازيبوونا وان ئەوە كو جۆرە خورتيلێكرن و سهپاندنهك ههيه د راستهريكرن و گومراكرنا خهلكيدا، و چەوا خودايى ئىسلامى حوكمى لسەر ڤى دكەت ب راستهریکرنی چونکی بتنی وی دفیت وی راستهری کهت، و چەوا حوكمى لسەر كەسەكى دى دكەت ب گومراكرنى چونكى بتنیّ وی دفیّت وی گومرا بکهت؟ چاوا چیّدبیت خوداییّ ئیسلامی مایی خو د بریارا مروقیدا بکهت؟ و پاشی راببیت ب سزادانا وی یان پاداشتکرنا وی لسهر وی بریارا وی بو فی مرۆقى حەزكرى؟

 دبهت؛ چونکی ئیلحاد تشتهکی ماددی یی خوهرپیه، دانیپدانی نه ب وژدانی و نه ب رەوشتین بابهتی (یین نه پراگماتی) و نه ب غهیبی ناگهت؛ چونکی وژدان و رموشت بهردهوام دژی ماددییهت و بهرژهوهندییا کهسایهتینه، فیّجا ههر دهمیّ مولحدی پشتبهستن ل سهر وژدانی و رهوشتی کر د بریاردانا (باشی و خراب) ییدا و ژێکجوداکرنا وان، ئهها ئهڤه ل وي دهمي ئهوي ههڤدژييا خو کر، و ئێك ژ گرنگڗين ستوينێن ئيلحادا خۆ ھەرفاند بێي ھەست پێ بكەت، ههروهسا چهوا مولحد نهرازیبوونا خوّ دیاردکهت ل سهر (خورتی و سەپاندنى)، و ئەو دانىپدانى دكەت كو سروشتى ئەم پىن پەيداكرين ب خورتی و سهیاندن، و ئهم یین وهرارکرین ب خورتی و سهیاندن، قَيْجا نفشي ئەوروپى دانا ل بلندترين ئاستى بلنداھييى، و نفشى ئەفرىقى ھێلا ل نزمترين پلەيى ب خورتى و سەپاندن، و ئەھا ئەقەيە جوداييا رەگەزيەرستى ب يلەيا ناياب، و ئەق بۆچوونا ئيلحادى يا تيورى هەڤدژه دگەل بانگەوازيين وان ل دۆر مافين مرۆڤى.

پسیار: ئەقە بەرسقەكا ئەقلانەيە بۆ مولحدا دیاردكەت كو نەۋە نەرازیبوونا وان سەرپێچییه بۆ بنەمایێن ئیلحای و ئەقە بەلگەیە كو مولحد ھەقدژە دگەل خۆ. ئەری بەرسقا ھەوە

229

چییه بۆ قى پسیارى ئەگەر مرۆقەكى قەكۆلەر بكەت و دقیت مەرەما قان ئايەتان بزانیت.

بهرسڤ: دێ بێڗين: دەمێ ئەم دبێڗين ڗ سالۆخەتێن خودايێ مەزن زانینه، و ئهو یی زانا و شارهزایه ئهقه وی چهندی دخوازیت کو خودێ يێ زانا بيت ب وي تشتێ چێبووي و دێ چێبيت و کا چ دێ چێبيت، و ئەوێ نەچێبووى ئەگەر چێببا كا دا چاوا بيت. و يێ زانا بیت ب بهندهیان و عهجهل و رزق و لفین و راوهستیان و بهختهوهری و بهخترهشییا وان، و چارهنڤیسی وان ل ئاخرهتیّ. و گهلهك ئایهت يين هەين دياردكەن كو خودايى مەزن يى زانايە ب ھەمى تشتين ماددی و مهعنهوی، یین ههستییکری و غهیبی، یین بهرچاف و بهرزه، رُ وان گۆتنا خودايي مهزن: ﴿عالِم الْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّماواتِ وَلا فِي الْأَرْضِ وَلا أَصْغَرُ مِنْ ذَلِكَ وَلا أَكْبَرُ إِلاَّ فِي كِتابِ مُبِينٍ ﴾ (سبأ: ٣)، ئانكو: (خودێ زانايێ نهينيان، دێ ل هموه رابيت، و تهممتي دندکا تۆزکی نه د ئەسماناندا نه ژی د ئەردیدا ل بەر بەرزە نابیت، و نه بچوپکټر و نه مهزنټر ژي نينه ئهگهر ئاگهه ژي نهبيت).

و ژ وان تشتین ئهقلی یین نه پیدفی بهلگهیان ئهوه، کو: زانینا چیبوونا تشتی ناخوازیت وی تشتی نهچار کهت کو چیببیت و

بجهبيّت، فيّجا زانينا خوديّ يا ييشوهخت بو سهروبهر و حهز و هەلبژارتنیّن مه ناخوازیت مه نهچارگهت لسهر وان، و ئایهت لسهر ڤێ چەندى گەلەكن، ژ وان گۆتنا خودايى مەزن: ﴿وَقُل الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شاءَ فَلْيَكْفُرْ ﴾ (الكهف: ٢٩)، ئانكو: (و بيرْره: ههق [همر] ئموه ئموى ژ دمڤ خودايي هموه هاتي [كو ئيسلام و قورئانه]، قَيْجا ههر كهسي بقيْت بلا باوهرييي بينيت، و ههر كهسي بقيّت ژي بلا گاور ببيت)، و گۆتنا وى: ﴿إِنَّا هَدَيْناهُ السَّبِيلَ إِمَّا شاكِراً وَإِمَّا كَفُوراً ﴾ (الأنسان: ٣)، ئانكو: (بن گۆمان مه ريك يا بۆ رۆنكرى، ڤێجا يان دێ ييّ شوكوردار بيت و نيعمهت و كهرهميّت خوديّ د گهل كرين ژ بير ناکهت، یان دی ژ رِی دمرکهفیت و دی یی بی نان و خوی بیت، و ریکا خرابييي دي گريت)، ڤێجا مروٚڤ يي ئازاده د ههلبژارتنا وي تشتيدا يي وى دڤێت، و ئهو تشتيٰ ئهو باومر دكهت ژ راستهرێكرن و گومرابوونيّ، و ب چ رەنگان ئەو نە يىّ نەچارە.

سهبارهت وان ئايهتێن رامانا سهپاندن و نهچارکرنێ ژێ دئێته زانين، وهکی: گوتنا خودایێ مهزن: ﴿قُلْ إِنَّ اللَّهَ یُضِلُّ مَنْ یَشَاءُ وَیَهْدِی إِلَیْهِ مَنْ أَنَابَ﴾ (الرعد: ۲۷)، ئانکو: (خودێ ههر کهسێ بڤێت دێ بهرزهکهت، وهمر کهسێ ب تهوبهیێ ب بالڤه بزڤریت، دێ راستهرێ کهت).

دی بیّژین: پیدڤییه بزانین کو خودایی پاك و مهزن ههمی تشت ییّن ئافراندین: یین ماددی و مهعنهوی، فیجا باشی و راستهریکرن ئافراندىيە، و شيانا ئەنجامدانا خرابى و سەردابرنى ژى ل دەف ئافراندییه، لهوراچ تشت ژبن شیانا وی دهرناکهڤیت، و ههر ئیٚکی بيِّژيت كو خوديّ خرابي نه ئافراندييه - ب مهرهما دانهياشا كيماسييي ژ خودي - دي كهڤيته د ههڤيشچيكرني و خهلهتييهكا مەزندا؛ چونكى ئەو وى دخوازىت ئافراندەرەكى دى ھەبىت بۆ خرابیییّ، فیّجا شیانا بهندهی بوّ باشی و خرابیییّ ئهوه یا ل ژیّر شیان و حەزكرنا خودێ، و خودێ شيانا ڤێ چەندێ دايەيێ، و ئەگەر ڤيابا دا ڤيٚ شيانيٚ ژ وان ستينيت، و ئهها ئهڤهيه رامانا گوتنا خوداييٚ مهزن: ﴿ وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴾ (الإنسان: ٣٠)، ئانكو: ((و هوين نهشين چو بكهن ئهگهر خودي حهز نهكهت، ب راستى خوديّ ييّ زانا و كاربنهجهه).

و ب ئاقاکرن لسهر قی چهندا بۆری دی رامانا قی گوتنا خودایی مهزن دیارکهین: ﴿إِنَّ للَّهَ یُضِلُّ مَنْ یَشَاءُ وَیَهْدِی إِلَیْهِ مَنْ أَنَابَ ﴾، ئانکو: خودی وی گومرا دکهت یی هیْژای گومرابوونی (ل دویث وان مهرجان ییْن بهنده هیْژای وان ییْن قورئانی و سوننهتی بهحسکرین) ئانکو وی کهسی گومرا دکهت یی بهلگه ل ده وی د دیار بن و راستی بو وی

دیار ببیت؛ بهلیٰ وی رهدکر و خوّ مهزنکر، و دادپهروهری ڤیٚ چهندیٚ دخوازیت چونکی سزا ژ ههمان نفشی کاری یه، ههروهکی خودایی مەزن گۆتى: ﴿وَجَزَاء سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا﴾ (الشورى: ٤٠)، ئانكو: (و جزايي خرابييي خرابييه كا وهكى وييه)، فيّجا يي گومرابوون فيا -پشتی زانینا راستهریکرنی - و کار بو کر خودی دی شیانی دهتی بو هەلبژارتنا رێکا گومرابوونێ، و ئەڤە ژ پێدڤييێن وێ چەندێ يە كو خودێ مروٚڤی د جهربینیت، ڤێجا دهمێ خودێ ئهو گومراکرین و راستەرىكرن ژ وان قەدەغەكر ھەر ژبەر كريارين وان يين خراب بوو؛ لهورا خودي وي گومرا دكهت يي گومرابووني ههلبژيريت، و فورئاني ئاماژه ب ڤێ رامانێ کرييه د گهلهك ئايهتاندا، ژ وان: گۆتنا خودايێ مەزن: ﴿فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللهُ قُلُوبَهُمْ وَاللهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴾ (الصف: ٥)، ئانكو: (فَيْجا وهختى وان ههفى هيْلايى و بهرى خو ژى وهرگیرایی، خودی ژی دلیت وان ژی دانه پاش و ژی وهرگیران، و خوديّ ملهتيّ ژ رێکا راست دەركەڤتى راستەرىّ ناكەت)، لەورا خودىّ ئەو گومراكرن و ئەو راستەرى نەكرن ژبەر سەرداچوونا وان بخو و هێلانا وان بو هەقىيى.

و رامانا گۆتنا خودى: (يَهْدِي مَن يَشَاءُ)، ئانكو: خودى دى وى راستەرى كەت ل دويڤ مەرجين هيژابوونا راستەريكرنى يين قورئانى و

سوننهتی به حسکرین، فیجا یی کار بکهت بو راستهریکرنی، و کار بو بکهت خودی دی شیانا گههشتنا راسته پیکرنی دهتی، ههروه کی د گوتنا خودایی مهزندا هاتی: ﴿وَیَهْدِی إِلَیْهِ مَنْ أَنَابَ﴾، ئانکو: خودی وان راسته پی دکهت ئهوین ب بال ویفه دزفرن، ئانکو: بو وی توبه دکهن؛ فیجا زفرینا وان بو خودی وهل وان کر هیرای راسته پیکرنا وی بن. و ژ فی چهندی دئیته زانین کو ئهوین ب بال خودیفه نهزفرن ئهون هیرای گومرابوونی، فیجا دی خودی وان گومراکهت، فیجا ئهوین خودی وان راسته پی بهرهه فی بودی وان راسته پی بهرهه فی بودی وان راسته پی بهرهه فی بودی و داخواز کری.

و هوسا ب ئاشکرایی دیار دبیت کو خودایی مهزن شیان دایه مروّقی، و ئازادی دایهیی بو ههلبژارتنا ریّکا راسته پیّییی یان گومراییی، قیّجا خودی وی راسته پی دکهت یی راسته پیّکرنی به ههلبژیریت و وی گومرا دکت یی پشته پی بووی ژههقی و راستییی و گومرابوون ههلبژارتی.

نيلحاد _____

گومانين مولحدا لسهر ههبوونا خرابييي

پسیار: بۆچی خودی خرابی ئافراندییه، مادهم سالۆخهتین ههقتهمامییی ل ده ههنه وهکی (دادی و دلوقانی و باشی و قهنجی)یی قیجا بوچی خرابی د گهردوونیدا ههیه، ئهری ههبوونا خرابییی نه بهلگهیه ل سهر نهبوونا خودی ئهگهر خودی ههبیت و خودان شیان بیت لسهر ههمی تشتان بوچی خرابییی ژ گهردوونی ناراکهت؟

بهرسف: هاندهری هنده مروّقان بو قی پسیاری پاشخانه یا ئیلحادییه، و ئارمانجا وان تانهدانه ل ئایینی و نهرازیبوونه ل سهر دادییا خودی، و هاندهری هندهکین دی ئهوه دا بزانن کا مهرهم ژهمبوونا خرابییی چییه.

پسیار؛ ئانکو دوو بهرسفین ژیکجودا ههنه، بهرسفهکا تایبهت ب وان مولحدانفه یین ب مهرهما تانهدانی فی پسیاری دکهن، و بهرسفهکا تایبهت ب جوری خودان باوهران یان فهکولهران ئهفین پسیار دکهن دا بزانن؟

بهرسف: به لى ب دروستى وهسانه، سهبارهت بهرسفا ئهقلانه بوّ مولحدان دىّ بيّرين:

دەمىّ مولحد قىّ پسيارىّ دكەت ئەو يىّ ھەقدرْه دگەل خوّ دكەت، و بير و باومرييا خو يا ئيلحادی د همرفينيت بيّی کو بزانيت. لهورا دێ بينى باراپتر مولحدين بچويك ڤێ پسيارێ دكهن ئهڤێن هێشتا ب دروستي د رامانا ئيلحادي نهگههشتين، بارايتر ژ زانايين ئيلحادي مينا (نیتشه، و مارکس، و ستیفن هاوکینگ، و ریتشارد دوکنز، و سام هاوس، و لورانس کراوس ... هتد) دانیپدانی دکهن کو چ بهایین رمها د هزرا ماددیدا نینن چونکی د شیاندا نینه مروّق د بهایین رمها بگەھىت ژ دەرقەي چارچوقى ئايىنى. ھزرا ماددى وەل مرۆقى دكەت باوەر بكەت كو سروشت و هلكەتنا هەرەمەكى مرۆڤ يى چىكرى، ڤيجا ژ لایی ئاقلیقه د شیاندا نینه مروّف د بهایین رمها بگههیت د هزرا ماددیدا، لهورا ل ده فوان ههمی بها د ریزهیینه، ئهو تشتی ئاقلی ته دبینیت کو خرابییه ئاقلیٰ ئیکی دی ییٰ ژبلی ته دبینیت کو باشییه، و ل ده فوان د ياسايا سروشتيدا چ ژ وان ب سهر ينن دى نائينه ئێخستن .. لهورا دەمێ مولحد بهايێن رەوشتى يێن رەها بخۆ د كەتە بهلگه ئهڤه ئهو بير و باوهرييا خۆ يا ئيلحادي د ههرفينيت و هەڤدژییا خۆ دکەت. چونکی ئەو وەسا باوەر دکەت کو ئەم پێکهاتینه ژ هندهك گهردیله و کهرهستان چ گیان و دهروون و وژدان تیدا نینن، فیجا چهوا دی مولحد ستهم و خرابییی زانیت ئهگهر وی وژدان نهبیت. ئهگهر مولحدی ههبوونا وژدانی رهدکر دفیت ئهو ههبوونا ستهم و خرابییی ژی رهد بکهت، و ئهگهر وی باوهری ب وژدانی ئینا ئهفه وی باوهری ب ههبوونا تشتین غهیبی ئینا (چونکی وژدان دئیته هژمارتن ژ تشتین غهیبی). فیجا مولحد مروّقه کی بهرزهیه نزانیت چ دینژیت.

و دێ بێژینه مولحدی: ئاریشهیا ههبوونا خرابییێ ل جیهانێ نه بهلگهیه بو ههوه بهلێ بهلگهیه دژی ههوه ههروهکی مه دیارکری. و بهلگهیێن ئهقلی و زانستی ل سهر ههبوونا خودێ زێده گهلهکن نائێنه رهدکرن. فهیلهسوٚفێن مینا سوقراتی و ئهفلاتونی و ئهرستوی و دیکارتی، و زانایێن کهلامناس و بیر و باوهران گهلهك بهلگهیێن ئهقلی بهحسکرینه ژ وان: بهلگهیێ رویدان و چێبوونێ، و بهلگهیێ شیانێ، و بهلگهیێ چاڤدێرییێ، و بهلگهیێ داهێنانێ، و بهلگهیێ سیستهمی، و چێکرنا بنهجه د ههمی تشتاندا، بگره ژ گهردوونێ مهزن و گالاکسییێن زێده مهزن و ستێران ههتا دگههییه ههسارا ئهردی و زیندهوهرێن دێمی و ئاڨی و مێشهموٚران، ههتا دگههییه گهردیلهیێ و پێکهاتا وێ یا سهیر و خانهیێ و شیفرێن وێ یێن بوٚماوهیی یێن

نقیسهر و قهکولهری ئیرلهندی (سی اس لویز C. S. Lewis) ئهقی ل دهستپیکی مولحد بوو پاشی جارهکا دی زقری باوهری ئینا، ئهو بهرسقا قی پسیاری د دهت و قی رامانی به حس دکهت:

" ئەم نەشێین ھێلا راست بنیاسین و بزانین ئەگەر ئەم بەرى ھینگێ ھێلا خوار نەنیاسین و نەزانین؟.

چەوا ئەگەر ئەم د جيھانەكێدا بژين بنياتێ وێ خرابى بيت: تشتەكێ دێ ھەبيت ناڤێ وى باشى بيت؟ و ئەرێ ئەگەر ماسييەك بەردەوام د نيلحاد _______

كويراتييا دەرياييدا بژيت: ئەرى ئەو دا رامانا پەيقا (تەراتى) يان (هشكاتي) زانيت ئهگهر رۆژهكي ژ دهريايي و ئاڤا وي دهرنهكهڤيت؟ نهرازيبوون بخو لسهر ههبوونا خرابيييّ ل بهرانبهر باشيييّ و زانينا مه بوّ جودایییّ دناڤبهرا واندا: ئهڤ چهنده بخو بهروڤاژی وی تشتییه ييّ مولحدي دڤێت ب سهلينيت!! چونكي ئهگهر ئافراندهرهك نهبا ل دەرقەي جيهانا ماددى كو ئەوە ژێدەرێ باشپيێ و وى ئەق باشپيە د فيترمتا ويدا چاندييه: ئەگەر ئەقە نەبا ھەر د بنياتدا مە رامانا باشپیی نهدزانی و دا ههمی وهکی ئیّك بن!! بهلکی: مه د ئاشوّیا خوّدا هزر نهدکر و دنی مه نهدچو جیهانهکی کو ههمی باشی بیت بهرانبهر جيهانهكي خرابي تيدا بيت و مه د هزرا خو ژيدا وينه نهدكر!! ئەوژى (بەحەشتە) ب تەمامى ھەروەكى ئايينى بۆ مە بەحسىٰ وىٰ كرى!!... ".

و هوسا پیدفییه لسهر کهسی ب ناقل نهوی ب دروستی ل راستییی دگهرپییت و فهکولینی دکهت بو ههفییی نهو لیزفرینی ل بهریخودانا خو بو ناریشهیا ههبوونا خرابییی ل جیهانی بکهت ب شیوازهکی دویر ژ سهرفهیی و ساویلکهیی و ههفدژییا هزرا ئیلحادی و پسیار ژ خو بکهت:

يلماد ______

ئەحتىمالىن ھەبوونا ئافراندەرى ب دروستى دگەل ھەبوونا خرابىيى ل جيھانىٚ؟ ژ ئىٚكىٚ ژ قان چار ئەحتىمالان نابۆرىت:

١- يان ئەو ب دروستى ئافراندەرەكى خرابه!!

۲- یان ژی ئهو بخو نهیی خرابه به لی ئهوی جیهان ئافراند و هیلا فیجا
 خرابی تیدا پهیدابوو!!

۳- یان ژی ئهو بخو نهیی خرابه به نی نهشیّت نههیّلیت خرابی
 پهیداببیت!!

٤- يان ژی ئهو بخو نهيێ خرابه بهڵێ دهليڤه يا دای خرابی چێببيت بوٚ
 جهرباندنێ!!

سهبارهت ئهحتیمالا ئیکی: ئهگهر مروّق بزانیت کو باشی تهمامییه و خرابی کیٚماسییه و خوداوهند ئهگهر یی تهمام و خودان شیان و بی خرابی کیٚماسییت و ههمییین دی بینی دلی خو ببهته تشته کی یان پیدفی ب درهوی ههبیت و له وی دهمی پیدفییه ل سهر فی خوداوهندی ئهو خوداوهندی بیت نهیی خرابییی؛ چونکی ئهگهر وهسا نهبیت: چهوا ئهو دی بشتی باشتر ل ده فه چیکهت: و دی یی خرابتر بخو ههابریْریت؟ و چهوا دی بو مه رازی بیت ئهم د رامانه کی ژ رامانین

تهمامییی بگههین (کو ئهوژی باشییه) بهلی ئهو نوینهراتییا رامانا کیماسی و لاوازی و ههوجهییی بکهت (کو ئهوژی خرابییه)؟!

چ مرؤڤێن ئاقل ب ڤێ لێػڤهكرنێ قايل نابن ب چ رهنگان!!

دەرئەنجام: ئانكو خودى نەيى خرابە بەلى ئەو دەستھەلاتدارەكى داديەروەرە.

ئهحتیمالا دووی ژی یا پویچه!!؛ چونکی چیکرنا تشتی پاشی هیلانا وی بو خرابییی و گرنگی پینهدانی ژ قهستاییه، و ژ لایی ئهقلیقه خودی یی یاکه ژ (ژ قهستایییی)!! ..

یی هزرا خو د گهردوونیدا بکهت ژ بچویکترین گهردیله تا مهزنترین گالاکسی دی بینیت بنهجهییه کا تهمام یا تیدا ههی لهورا ژ لایی نهقلیقه د شیاندا نینه خودی فی گهردوونی ب فی بنهجهییی چیکهت پاشی بهیلیت، .. دهرئهنجام: ئانکو خودی نهیی خرابه و جیهان نهچیکرییه و پاشی هیلایه!!!

و ئەحتىمالا سێيێ: ژى يا پويچه!! ئافراندەرێ خودان دەستهەلات و ئەڤێ ئەڭ گەردوونە و ھندى تێدا ژ ئيعجاز و ھێز و دەستهەلات و رێڤەبرنێ ئافراندىيە: لەورا ئەستەمە مرۆڤێ ب ئاقل ھزر بكەت كو ئەو ئافراندەرە نەشێت خرابييێ ب ئافرينيت!! چونكى ھەر

خرابییهکی ئهگهری خو یی ههی الله نهو خرابی و کارهساتین د سروشتیدا چیدبن هنده نهگهر یین ههین ههمی یین د دهستی ئافرانده ریدا ئهگهر فیا نه هیلیت ناهیلیت یان فهگوهیزیت بو جههکی دی ههروه سا ئه و خرابییا ژ خهلکی چیدبیت ئهگهر ئافرانده ری فیا رحین وان ئهوین وی بو جارا ئیکی دایه وان ب ههلکیشیت دی ههلکیشیت و همروه سا ئهگهر خودایی مهزن فیا ژیانا ههر سته مکاره کی ب دویماهی بینیت ههر ده مه کی هه کی دی وه کهت ا

و هەر ئەقەيە بەرسقا دورست:

جەرباندن - و دياركرنا ناڤخۆييا دەروونى ھەر كەسەكى و دانا ئازادىيى بۆ وى كا ئەو وى باشىيى يان خرابىيى ئەوا د دەروونى ويدا دیار بکهت بینی کو ئیک وی نهچار بکهت - و قوربانییین خرابکاران ل قی جیهانی لسهر قی چهندی رادوهستیت بهانی: ل روّژا جزادانی ههر ئیک دی گههیته مافی خوّ - و ئهم سوپاسییا خودی دکهین ل سهر قهنجییا باوهرییی و ئیسلامی.

پسیار؛ ب راستی ئمف بهرسفه بهلگهیه ب ریّکا ئهفلی کا هزرا ئیلحادی چهندا بی بنهمایه و چهندا ههفدژه دگهل وان تشتین ئهفلی ییّن نه پیّدفی بهلگهیان، ئهفه بهرسف بوو بو مولحدان ئهویّن خو نهرازی دکهن ل سهر ههبوونا خرابییی و دکهنه بههانه بو رهدکرنا ههبوونا خودی، ئهری بهرسفا وان چییه ئهویّن پسیارا ئهگهری ههبوونا خرابییی دکهن پیخهمهت زانینا فی چهندی

بهرسف: سهبارهت باوهرداران یان کهسین ب گومان یان فوکوّلهران ئه فین دفین داین دفین راستییی بزانن و پسیار دکهن دا بزانن نه ژبهر نهرازیبوونی، دی بیژینه وان: بهرسف یا نافهروّکا پسیارا ههوه بخوّدا ههی (بوّچی خودی خرابی ئافراندییه)؟ ئهوژی ئهوه کو ئهگهر خودی باشیی بتنی ئافراندبا و خرابی نه ئافراندبا ئهفه دا بیته ئاماژه بو

لاوازييي د شيانا خوديدا؛ چونکی دا رامانا وي بيته ئهو، کو: ئهوی شيانا ئافراندنا باشييي بتني ههيه و نهشيت خرابييي ب ئافرينيت و حاشای خودیّ و ئهو ژ ڤێ چهندیّ مهزنتره؛ چونکی ئهو خودان شیانه ل سەر ھەمى تشتان و رامانا (ھەمى تشتان) ئەقەيە: تشت و ھەقدرى وی، وهکی شیانا وی ل سهر ئافراندنا یی دریْرْ و ههڤدرْیْ وی و دناڤبهرا واندا، و یی سپی و ههڤدژی وی، و یی زمنگین و ههڤدژی، وی و یی زیرهك و ههڤدژی وی، و یی زانا و ههڤدژی وی، و یی راستهری بووی و ههڤدژێ وی؛ لهورا چو تشتێ سهير د ههبوونا داديهروهر و ستهمكاران، و چاكساز و خاربكارندا نينه، و چو تشتى سهير نينه د هه ژاربوونی پشتی زهنگینییی یان به روفازیدا، و ساخلهمییی پشتی نهساخییی و بهروفاژی، و دوژمناتییی پشتی فیانی و بهروفاژی، و گەرماتىيىي پشتى سەرمايى و بەروقازى، ئەگەر مە زانى كو خودى خودان شیانه لسهر ههمی تشتان چو ل بهر سینگی مه نینه ژبلی کو بيْرْين ياك و ياقرى بو ئافراندەرى ھەمى تشتان و ئەو ب ھەمى تشتان زانایه و خودان شیان لسهر وان.

خودایی مهزن خرابی ئافراندییه ژبهر گهلهك حیکمهتین مهزن، ئهم هنده کان دزانین، و پترییا وان ئهم نزانین .. خودایی مهزن گوت: {... وَاللَّهُ یَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لا تَعْلَمُون} (النور: ۱۹)، ئانکو: (خودی [ئهوا د دلاندا]

دزانیت [کا کی دفیّت، و حهز دکهت خرابی و پویچی به لاق ببیت]، و هوین نوزانن)، و ژ وان حیکمهتان:

خودایی مهزن خودانی ههمی جیهانانه ... و ژ تهمامهتی و تهفگرییا خودانییا وی ئهوه ... خودان خودانی ههمی تشتان بیت ... و ئافراندهری ههمی تشتان بیت ... بو باشی و خرابییی پیکفه.

و ژوان: دا شیانا خو نیشا چیکرییین خو بدهت ... و خودایی مهزن دشیت تشتی و هه قد ژی وی ب ئافرینیت .. و ئه و بتنی دشیت قی چهندی بکهت ... کا چه وا خودایی مهزن دشیت باشییی ب ئافرینیت، و به ری وی به وی دقیت کا وی چه وا دقیت، و بو وی جهی وی دقیت کا وی چه وا دقیت، و بو وی جهی وی دقیت نافرینیی ژی ب خهی وی دقیت خرابییی ژی ب نافرینیت، و به ری وی ب ده ته وی جهی وی دقیت کا وی چه وا دقیت، و بو وی جهی وی دقیت کا وی چه وا دقیت، و بو وی جهی وی دقیت کا وی چه وا دقیت، خودایی مهزن دشیت خرابییی ژی ب نافرینیت، و به ری دقیت .. بینی ریگری و بینی هه قرکی ... و کا چه وا خودایی مهزن دشیت ژیانی ژ چونه یییی ب نافرینیت .. هه روه سا نه و دشیت مرنی و نه گهرین وی ژی ب نافرینیت ..

و ژ وان: دنیا مالا کاری، و جه رباندن، و به لایی یه ... و ژ پیدڤییین فی چهندی ئهوه کو خودایی مه زن باشی و خرابییی ب ئافرینیت،

ههروه كى خودايى مهزن گۆتى: {وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فَتْنَةً} (الانبياء: ٣٥)، ئانكو: (و ئهم ههوه ب قهنجى و خرابييان دجهربينين).

و ژ وان: چێػری پێدڤی وییه یێ باشییێ بوٚ بینیت، و خرابییێ ژێ ب دهته پاش .. ڤێجا ژ لایێ شهرعی و ئهقلیڤه دروست نینه یا ئێػێ (کو باشییه) ل دهڨ ئێکێ باشییه) ل دهڨ ئێکێ دی ببینیت.

و ژ وان: باشی ب هه قد ژی وی دئیته نیاسین .. و هه قی ب هه قد ژی وی دئیته نیاسین ب خرابییا ژ وی دئیته نیاسین؛ قیجا قه نجییا باشییی دئیته نیاسی ب خرابییا ژ دهستدانا وی، چه وا دی قه نجییا ساخله مییی نیاسی .. و ته نه ساخی نه نیاسییه .. و ته نه جه رباندییه .. ؟!

چەوا دى قەنجىيا تىراتىيى نياسى .. و تە برس نەنياسىيە .. و تە نە جەرباندىيە .. ؟!

چهوا دی قهنجییا زهنگینییی نیاسی .. و ته ههوجهیی و ههژاری نهنیاسییه .. و ته نه جهرباندییه .. ؟!

چهوا دی قهنجییا گههشتن و سهرهدانی .. و ژیانی دگهل کهس و کار و خوشتقییا نیاسی .. و ته خرابی و ئیشانا هیّلانی نهنیاسییه.. ؟!

و ژ وان: پهرستنا خودێ دئێتهکرن د بهرفرههی و بهرتهنگاڤییاندا .. و دڤێت پهرستنا وی بێتهکرن د بهرتانگاڤییاندا کا چهوا پهرستنا وی دئێتهکرن د بهرفرههییاندا .. و ژ پێدڤییێن ڤێ چهندێ ئهوه بهرتهنگاڨی و بهرفرههی .. و باشی و خرابی ههبن.

و ژ وان: ژ پیدفی و داخوازییین باشناف و سالوخهتین خودی .. ههبوونا باشی و خرابییی یه .. خودایی مهزن ئهوه یی زهنگین و رزق دهر .. و ژ پیدفیی و داخوازییین وی ههبوونا ههژاری ههوجهیه ئهفی داخوازی ژ خودایی زهنگین و رزق دهر دکهت .. فیجا د دهتی.

و خودی گونه ه ژیبه ر و دلوقانه .. و ژ پیدقی و داخوازییین وی همبوونا خرابی و گونه هی یه .. ئه قین وهل خودانی دکهن داخوازا دلوقانی و گونه ه ژیبرنی ژ خودایی خو بکه ت .. قیجا ئه وژی گونه هین وی ژی دبه ت و دلوقانییی پی دبه ت.

و خودی تهلقه کهر و دهستهه لاتداره (جبار) .. و ژ پیدفی و داخوازییین وی .. هه بوونا سته مکارانه .. ئه فین خودی تولی ل وان فهدکه ت..!

و هوسا دی بینی ههر نافهکی ژ نافین خودایی مهزن پیدفی و داخوازییین خو ههنه ل ده چیکرییین وی .. دفیت ههبن و دیار بن.

و ئەقە ھەمى دياردكەت كو باشى د ھەبوونىدا پىرە و ھەبوونا خرابىيى كىمە و بەروەختە. و گەلەك حىكمەت يىن د ھەبوونا خرابىيى د قى ھەبوونىدا ھەين، و چىدبىت خرابى ببيتە ژىدەر بۆ باشىيى وەكى ئەردھە و قولكانان ئەقىن كانزايان ژ زكى ئەردى دەردئىخن، و وەكى شەران ئەقىن بووينە ئەگەر بۆ گەلەك ئاشكراكرنىن زانستى و ھوسا د بابەتىن مايىدا.

هندهك بير و باوهرين هه قدر دگهل تاكيه رستييي

پسیار؛ دا بهحسی هندهك زارافین ههفدژ دگهل باوهرییی بکهین؛ چونکی ریکهکه بو سهرداچوونی و رهدکرنا خودایی مهزن بو نموونه زارافی (ئیکینییا ههبوونی) (وحدة الوجود) ئهری مهرهم ب فی زارافی چییه و روییی سهرداچوونی تیدا چییه?

بهرسف: زارافی ئیکینییا ههبوونی (وحدة الوجود) ژ زارافین ئالوزه، ژبهر کارتیکرن و گرنگییا وی د بابهتی تاکپهرستییا راستهفینهدا، ئهو تیگهههکی ئالوزه و یا ب زهجمهته مروّف بچیته دنافدا؛ چونکی تیگههی ماددی یی فی زارافی ژ تیگههی وی یی گیانی (روحی)

جودایه، بهنی ههردوو ریککهفتینه لسهر نههیّلانا جوداییان دناقبهران پهیداکهری (کو خودایی مهزنه) و پهیداکرییان (چیّکرییان) ئهوژی ب ریّکا چیّکهر و چیّکری ببیته ئیّك یهکهیا ماددی، و وهسا خهلهت هزر دکهن کو چیّکهر (ئافراندهر) د چیّکرییاندا حهلیایه قیّجا چیّکهر بوویه چیّکری و چیّکهر ژی د ههمان دهمدا.

پسیار؛ ل دویف پیزانینین من زارافی (ئیکینییا همبوونی) د فهلسهفیدا همیه و همروهسا د سوفیگهرایییدا ژی همیه، ئمری تیگههی وی ئیکه د فهلسهفه و سوفیگهرایییدا یان ژیکجودایه؟

بەرسش: بەنى ھەروەكى تە ئاماۋە ب ھەبوونا دوو تىكھەان كرى بۆ زاراڤى (ئىكىنىيا ھەبوونى):

ئيك: زاراڤێ (ئيكينييا هەبوونێ) د تيگههێ فەلسەفيدا: مەرەم ب ڤي زاراڤي د فەلسەفيدا ئەوە كو ھەبوون ھەمى ئيك گەوھەر و ناڤەڕۆكە، و وەسا باوەر دكەت كو ئيكگرتن دناڤبەرا چيكهر و چيكرياندا ھەيە. ئەگەرێ ڤێ سەرداچوونێ ل دەڤ ھندەك فەيلەسۆفان ئەوە دەمێ وان دەست ژ ژيدەرييا وەحييێ بەرداين و پشتبەستن لسەر ژيدەرييا

(ئاقلی یان مادده ییان تاقیکرنی یان ههستهوهران) کری دگهل ژیکجوداییا وان دناقبهرا ئیکدوو دا، ئهو نهشیان د تیگههی خودانی و خوداینییا خودی د بلندترین پلهیین خودا بگههن، و ئهو ب ریکا ئاقل و دیتنا خو یا دلی نهشیان بزانن کو خودایی مهزن ب ئیکینییا خو ههمی تشت ل ژیر دهستههلاتا خودانییا خو گرتینه، و ههمی تشت ب شیان و ههلبژارتن و حهزا خودایی پاك و پاقژ دئینه ئافراندن. دهمی نهشیاین د قی چهندی بگههن نهچاربوون بیژن: (ههمی تشت دبنه نهشیاین د قی چهندی بگههن نهچاربوون بیژن: (ههمی تشت دبنه بنیاتی قی چهندی د زقریت بو نهشیانا وان بو زانینا راستییین باوهرییی، ئهوژی دهمی وان هنده ک پشکین وی بهرزهکرین دگهل باوهرییی، ئهوژی دهمی وان هنده ک پشکین وی بهرزهکرین دگهل باهکرانهبوونا ئاقلی ئاشکراییه کا تهمام ژ لایی باوهرییی شه.

دوو: تێگههێ سوفیگهری بو ئێکینییا ههبوونێ: ئهوژی ئهوه مروٚق ب
کویراتی هزرا خوٚ د خودێدا بکهت (ئهوێ ههبوونا وی فهر و پێدڨی)،
و بهرێ خوٚ ب دهته وی بتنێ و حهژ وی بتنێ بکهت، و د عیشقا ویدا
بگههیته پلهکا زێده مهزن حهتا دگههیته وێ پلهیێ کو چێکهر و
چێکری ببنه ئێك گهوههر و ناڨهڕۅٚڬ، و رهدکرنا ههبوونا دوو
ههبوونێن ژێکڨه و ژێکجودا ئێك ژ وان چێکهره بوٚیێ دی و
پهیداکهرێ وییه و کارتێکهرنێ ل وی دکهت. و ئهگهرێ باوهرییا وان

ب ئێكينييا هەبوونى ئەڤەيە: "ڗ سالۆخەتىٰ عيشقىٰ ئەوە نەڤێت چ جارا بهیلیت، و ب توندی ژ هیلانی درهفیت، و هند حهز ژ بەردەوامىيا دگەلدا دكەت ھندى ڤيانا وى بۆ گيان و دەروونێن خۆ، و حەز و خەرىبىيەكا بى سنۆر - وەكى خەرىبىيا بەحەشتى - يا ھەي بۆ نێزيكبوونا خودايي؛ لهورا ئهو خو گرێدانا ب دياركرنا نێزيكبوونا خودایی د ههمی تشتاندا دبینیت، ب رهنگهکی وهسا کو هیّلان و دویماهیك و دویركهفتن نهمینن ههروهكی نهههین، فیّجا وهسا هزر دکەت کو دیدارا وی و مانا بەردەوام دگەل وی ب رەنگەکی بەردەوام ژ قَیْ گۆتنا وی دئیّته بجهئینان: چو ههبووی نینن ئهو نهبیت. و چونکی ئەو ھزر دگەن كو سەرخوشبوونا عيشقى و ب ييدڤييا خەرىبىيا مانى و دىدارى و گەھشتنى د ئىكىنىيا ھەبوونىدا خۆ دبینن و ئەڤ چەندە باشترین رێکه کو نوکه مرۆڤ بگەهیته خوشییا مەزن؛ لەورا وان دىت كو مەسەلەيا ئېكىنىيا ھەبوونى يەناگەھە بۆ وان ژ پێخهمهت قورتالبوونێ ژ هێلانێن مهترسيدار".

ههر چهنده کێمټرین سهرداچوون (ڤاڕێبوون) د تێگههێ سوفیگهرایی بۆ ڤی زاراڤیدا ههیه ژ تێگههێ فهیلهسۆفان بۆ وی، بهڵ دئێته ههژمارتن رێکهکا ڤارێبووی ژ تاکپهرستییا راستهقینه، و ههروهسا رێبازهکه بۆ خودانێن سهرخوشبوون و زێدهییێ د خهریبی و

عیشقیدا، باومری ئینان ب ئیکینییا همبوونی نه هیژای همبوونا خودایی ئیکانهیه یی پاك و پاقژ ژ گوهوّرین و ژیکڤهکرنی، دگهل ئاگههداربوونی کو ئه چهنده فارینبوون و گومرایی و سهردابرنا پله پلهیه ژ باومری ئینانی ب ئیکینییا خودی بو باومری ئینانی ب همبوونگهراییی (الوجودیة) و گهلهك زیان یین تیدا همین، ژ وان ئهگهر زاراف گههشته دناف هزرا کهسین ساده و گشتیدا دی وان گههینیته پلهیا رهدکرنا خودی بخو. و باومری ئینان ب فی ریبازی هممی تشتین دی ژبلی خودی رهد دکهت و د دویڤدا چ همبوونین سهربهخو بو ههمی بونهوهران نابینیت.

پشتی دیارکرنا زاراقی د دیتنا فهلسهفی و سوفیگهراییدا ئهز وهسا دبینم کو ریّبازا فهلسهفی ناقهروّکا وی رهدگرنا ئیّکینییا خودانییی یه(الربوبیة) زیّدهباری ئیّکینییا خوداینییی (الألوهیة)، ئه و ریّبازه یافراندهری و ئافراندی (ههبوونی) د کهته ئیّك د سروشتیدا. و ریّبازا سوفیگهرایی ریّبازهکا گیانی (روحی) یا ئاقاکرییه لسهر کویر چوونا دناق عیشق و تام و زهوقیدا، و پشتگوه هاقیّتنا نهقلا دورست، و ئاقلی ساخلهم بو گههشتنا راستیییّن باوهرییی ب تاکپهرستیییّ. و ژ قیّری ب ئاشکرایی دیار بیت کو ههردوو ریّباز ژ هندهك ئالیانقه ژیّکجودانه و ژ لایهکیقه دگهل ئیّك ریّککهفتینه، ئهو دگهلهك تشتاندا ژیّکجودانه، ژ

وان: رێبازا فەلسەفى ئاڤاكرييە لسەر ئاقلى بەلىٰ رێبازا سوفيگەرايى ئاڤاكريپه لسهر زەوقى، و فەيلەسۆف بەريْخودانا خۆ د چيْكريپاندا ل قالبددهن، بهلي سوفي د چيكهريدا ل قالبددهن، و ڤاريبوونا فەيلەسۆفان ژ ئەنجامى پەرستنا وانە بۆ سروشتى بەلى دويڤنەچوونا سوفيان بو ههقييي ژ ئهنجامي زيدهييي په د عيشقا چيکهريدا. و ژ لايهكيڤه وهكى ئێكن: ئەوۋى ئەوە كو ھەردوو وى رويبەرى چێكەرى ژ چێکرییان جودا دکهت ههردوو ڤي رویبهري ناهێلن و رهددکهن، و چێکەرى و چێکرييان دکەنە ئێك و ھەردووكان يەكسان دكەن ب رەنگەكى كو جيھان دبيتە جيھانەكا ئێكگرتى. و ب ڤێ چەندێ ئەم دشێین بێژین کو (ئێکینییا ههبوونێ) لادانه ژ نهفلێ و ئهفلی، و ههڤدژه دگهل تاکپهرستییا راست و دورست یا ئاڤاکری ل سهر باوەرپین ب خودانی و خودایی ئیکانه یی تهمام و هیژای پهرستنی یی ياك و ياقرْ زْ ئَيْكگرتنيْ دگەل چيْكرييْن خوْ يان بچيته دناڤ واندا، فهره بێژین کو رێژهیا مهزن ژ سوفییان دگهل ڤي زاراڤي نینن. نيلماد _____

بهشی شهشی: را پرسین دیاردهیا ئیلحادی ل یاریزگهها دهوّکی

قەكۆلىنا پراكتىكى يا ئامارى بۆ دياركرنا بەلاقبوونا دياردەيا ئىلحادى ل ياريزگەھا دھۆكى

ئەق بابەتە ژسى يشكان يىك دئىت:

پشكا ئێكێ: پسيارێن راپرسينێ و ئەوێن ڤەكۆلين لسەر ھاتىيەكرن.

پشكا دوويى: ئەنجامين راپرسينى.

پشكا سێيێ: شرۆڤەكرنا ئەنجامێن راپرسينێ.

قەكۆلەر: (شعبان عبدالله زيرو) ب قى راپرسىنى رابوويە ب سەرپەرشتىيا پرفىسورى ھارىكار دكتور: ئاماد كازم.

قەكۆلەر: (شعبان عبدالله زيرو) رابوويە ب دابەشكرنا پسيارين راپرسينى لسەر قوتابييين زانكو و پەيمانگەھين پاريزگەھا دھۆكى، پاشى رابووويە ب دەرئيخستنا ئەنجامين راپرسينى ب پشتبەستنى ب پيقەرين ئەكادىمى، و پشتبەستن لسەر پرۆگرامين ئامارى يين نيقدەولەتى (SPSS) كرييە.

پاشی د. ئامساد کازم رابوویه ب شروقهکرنا ئهنجامان ل دویف پیّگرکین زانستی یین ئهکادیمی، و ل دویماهییا فی خواندنی چهند راسپارده و پیشنیار پیشکیشکرینه.

ئەق راپرسىنە پشكەكە ژ پرۆژى قەكۆلىنەكى كو ھاتىيە پىشكىشكرن بۆ پشكا خواندنىن ئىسلامى ل كولىژا زانستىن مرۆقايەتى - زانكويا زاخو، و ناق و نىشانىن پرۆژەى ئەقەنە (دىاردەيا ئىلحادى ل ھەرىما كوردستانا عىراقى، پارىزگەھا دھۆكى وەك نموونە، خواندنەكا مەيدانى يا شرۆقەكارىيە).

نيلحاد ______

پشکا ئیکی: پسیارین را پرسینی و ئهوین قهکولین لسهر هاتییهکرن

ئيك: پسيارين را پرسيني:

۱- ئیلحاد بوویه دیاردهیه کا بهربه لاق ل پاریزگه ها دهوکی کو مروق دشیت ب ئاشکرایی بزانیت و تیبینی بکهت.

پهسهند دکهم ()، پهسهند ناکهم ()، (بێ لايهنم).

۲- هزرا ئیلحادی ل دهوٚکی نهیا ئاڤاکرییه لسهر بنیاتین زانستی و ئهقلی، بهلی بهرههمی کیشهیین دهروونی یین مولحدانه، و دا ب ناڨ و دهنگ بکهڨن ب ریکا سهرییچییا تشتی ئاسایی و بهربهادڨ.

پهسهند دکهم ()، پهسهند ناکهم ()، (بي لايهنم).

۳- لاوازییا پهیرهوێ (بهرنامێ) خواندنێ ل پشکێن خواندنێن ئیسلامی، و نه گونجانا وی دگهل پێدڤییێن سهردهمی، ژ ئهگهرێن سهرداچوونێ یه.

پهسهند دکهم ()، پهسهند ناکهم ()، (بێ لايهنم).

____ ئيلماد _____

لاوازییا گوتارا بانگخوازی، و لاوازییا بهلگهئینانا زانستی و ئهقلی ژ
 لاین پترییا گوتارخوین و بانگخوازانقه، ژ ئهگهرین سهرداچوونی یه.

- يەسەند دكەم ()، يەسەند ناكەم ()، (بى لايەنم).
- ٥- نهبوونا رۆنى سازىيىن ئايىنى يىن فەرمى (ئەوقاف و ئىكەتىيا زانايىن ئايىنى) د بەلاقكرنا عەقىدەيا دورست و چارەسەركرنا دياردەيا ئىلحادى دا.
 - يەسەند دكەم ()، يەسەند ناكەم ()، (بى لايەنم).

۲- لاوازییا پاشخانهیا زانینا (عهقیدی و شهریعهتی و هزری) ل ده قوتابییین زانکویی یین پیگیر ب ئایینی و یین دی ژی.

پهسهند دکهم ()، پهسهند ناکهم ()، (بێ لايهنم).

۷- قەببوونا رەوشەنبىرى يا بى سنۆر و بى پىگرگ و دىت و خواندنا
 پەرتووكىن قەلسەقى و ھزرى و وان پەرتووكىن گومانبازىيان د
 ئازرىنن بىلى ھەببوونا ياشخانەيىيەكا زانستى (مەعرىقى).

يەسەند دكەم ()، يەسەند ناكەم ()، (بى لايەنم).

۸- راگههاندنی (تهلهفزیون، یوتیوب) و ئالاقین سوشیال میدیایی (فهیسبوک، ئینستیگرام، ... هتد) روّلهکی کاریگهر ههیه بو پروّپاگندهیی بو ئیلحادی و بهلافکرنا وی.

يەسەند دكەم ()، يەسەند ناكەم ()، (بى لايەنم).

۹- ململانهیین هزری و ناکوکییین عهقیدی دنافیهرا کومین ئیسلامیدا
 دبیته ئهگهر کو گهنج ژ ئیسلامی دویرکهفن (ب رهفن).

پەسەند دكەم ()، پەسەند ناكەم ()، (بى لايەنم).

۱۰ ئايين دۆزەكە پەيوەندى ب ھەستانقە يە و چ پەيوەندى ب ژيانێڤە نينە و شەرىعەتێ ئىسلامێ بكێر ڤى سەردەمى نائێت بێته بجھئينان.

پهسهند دکهم ()، پهسهند ناکهم ()، (بێ لايهنم).

دوو: ئەوين قەكۆلىن ئسەر ھاتىيەكرن:

مه پارێزگهها دهوٚکێ بتنێ ههلبژارتن بوٚ جهێ ئامارێ، چونکی د شیاندا نهبوو قهکوٚلینهکا دهرچوونا زانکویێ، ههرێما کوردستانێ ههمییێ قهگریت، و مه وهسا دیت ئامار د ناق قوتابییێن زانکویا و پهیمانگههێن تهکنیکی ل پارێزگهها دهوٚکێ بیت، ههمی زانکویێن

دهۆکێ بخۆڤهگرتن زێدهباری پهیمانگههێن تهکنیکی ل زاخو و ئامێدییێ، ئهوێن راپرسینێ بخۆڤهگرتین (۵۰۰) قوتابی بوون ل کولیژێن جودا جودا و بسپۆریێن جودا جودا یێن پشکێن وان همروهکی دێ دیارکهین، و مه گۆته قوتابییان هوین د ئازادن یێ بڨێت بهشدارییێ بکهت و یێ نهڨێت، و مه شیرمت ل وان کر یێن بهشداری کری کو د بێ لایهن بن د ههلبژارتناندا.

پشتی مه پسیارین راپرسینی لسهر قوتابییین بهشداربووی دابهشکرین مه پهیرهوی راپرسینی ب بهرفرههی بو وان شروّفهکر، و ههمی برگهیین راپرسینی ب بهرفرههی مه بو وان شروّفهکرن، پاشی مه دهلیقه دا قوتابییان بو پسیاران ل دوّر ههر تشتهکی ل ده و وان نهیی روّن و ناشکرا، پاشی مه دهلیقه دا وان راپرسییی پر بکهن ل دویث دیتنا خو یا کهسایهتی.

پسیارین راپرسینی ب فی رهنگی هاتنه دابهشکرن:

۱- زانکویا دهوٚکێ - سهنتهرێ پارێزگههێ:

كوليژا پەروەردا بنيات: پشكا زمانى كوردى.

كوليژا زانست: يشكا كومييوتهري.

كوليژا پزيشكى: پشكا ڤێتێرنەرى.

٢- زانكويا دهوكي - قهزا ئاكري:

كوليژا پهروهردا بنيات: پشكا بايولۆجى، پشكا ماتماتيك.

٣- زانكويا دهوكي - قهزا ئاميدييي:

كوليژا پهروهردا بنيات: پشكا جوگرافى، پشكا زمانى ئنگليزى.

٤- زانكويا زاخو - قهزا زاخو:

فه کولتییا زانستین مروّفایه تی: پشکا زمانی عهره بی، پشکا زمانی تورکی، پشکا خواندنین ئیسلامی.

فه كولتييا زانست: يشكا بايولوجي.

فهكولتييا پهروهردێ: پشكا دهروونناسي.

٥- زانكويا جيهان - قهزا سيميلي:

کولیژا کارگیری و ئابووری: پشکا کارگیری کار.

٦- زانكويا نهوروز - قهزا سيميلي:

كوليژا زمانان: پشكا زمانى كوردى.

كوليژا ياسا و راميارى: يشكا ياسا.

٧- يەيمانگەھا زاخو يا تەكنىكى - قەزا زاخو

پشكا شروٚڤهكرنا نهساخييان، پشكا كارگيرييا گومركى.

٨- يەيمانگەھا ئامىدىيى يا تەكنىكى - قەزا ئامىدىيى:

پشکا کارگێری و ئابووری.

پشکا دوویی: ئه نجامین را پرسینی

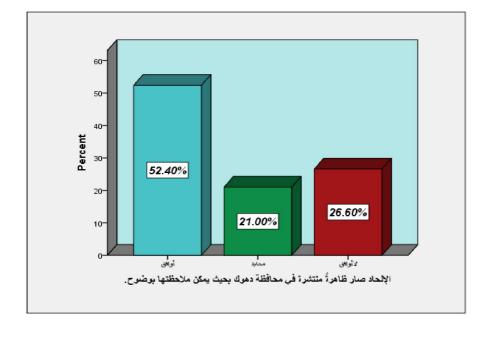
پشتی پرۆسێسا ئامارێ ب دویماهی هاتی مه ههمی داتایێن راپرسینێ کرنه د پرگرامێ ئامارێ یێ جیهانی یێ ب ناڨێ (SPSS) دا، ئهوژی کورتییا ڨی پروٚگرامییه:

(Statistical Package for the Social Sciences) ئانكو كۆما ئامارى يا زانستێن كۆمەلايەتى.

ئەڤ پرۆگرامە ژ باشترین وان پرۆگرامانە یین سازییین زانستی د ڤەكۆلینین ئاماری یین ئەكادیمی د بیاڤی زانستین مروٚڤایەتی و كۆمەلایەتی و ئابووریدا بكاردئینن، پاشی مە ئەنجام ب ریکا كریارین حسابی دەرئیخستن ڤیجا ئەم گەھشتینە قان ئەنجامین خورای:

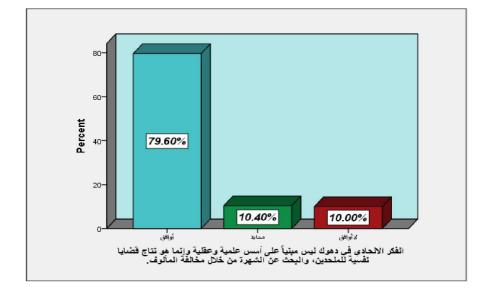
۱- ئیلحاد بوویه دیاردهیه کا بهربه لاق ل پاریزگه ها دهوکی کو مروق دشیت ب ناشکرایی بزانیت و تیبینی بکهت.

Valid	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
أوافق	262	52.4	52.4	52.4
محايد	105	21.0	21.0	73.4
لا أوافق	133	26.6	26.6	100.0
Total	500	100.0	100.0	

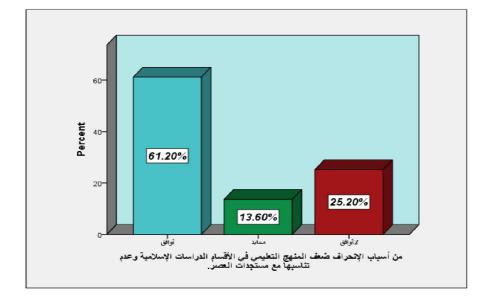
۲- هزرا ئیلحادی ل دهوّکی نهیا ئاڤاکرییه لسهر بنیاتیّن زانستی و ئهقلی، بهلی بهرههمی کیشهییّن دهروونی یین مولحدانه، و دا ب ناڤ و دهنگ بکهڤن ب ریکا سهرپیچییا تشتی ئاسایی و بهربهلاڤ.

Valid	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
أوافق	398	79.6	79.6	79.6
محايد	52	10.4	10.4	90.0
لا أوافق	50	10.0	10.0	100.0
Total	500	100.0	100.0	

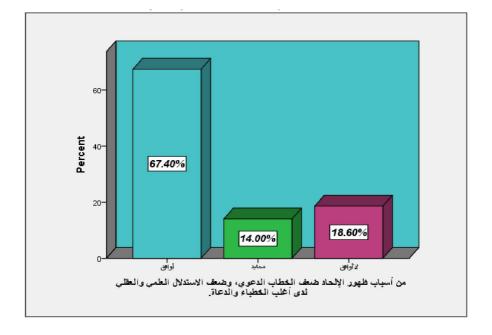
۳- لاوازییا پهیرهوی (بهرنامی) خواندنی ل پشکین خواندنین ئیسلامی، و نه گونجانا وی دگهل پیدفییین سهردهمی، ژ ئهگهرین سهرداچوونی یه.

Valid	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
أوافق	306	61.2	61.2	61.2
محايد	68	13.6	13.6	74.8
لا أوافق	126	25.2	25.2	100.0
Total	500	100.0	100.0	

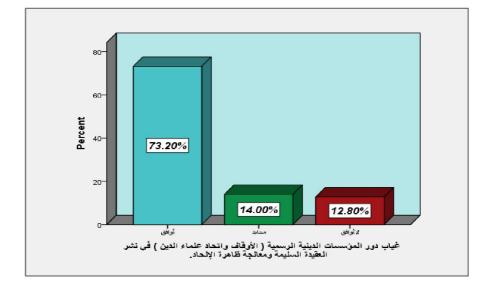
لاوازییا گوتارا بانگخوازی، و لاوازییا بهلگهئینانا زانستی و ئهقلی ژ
 لاین پترییا گوتارخوین و بانگخوازانفه، ژ ئهگهرین سهرداچوونی یه.

Valid	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
أوافق	337	67.4	67.4	67.4
محايد	70	14.0	14.0	81.4
لا أوافق	93	18.6	18.6	100.0
Total	500	100.0	100.0	

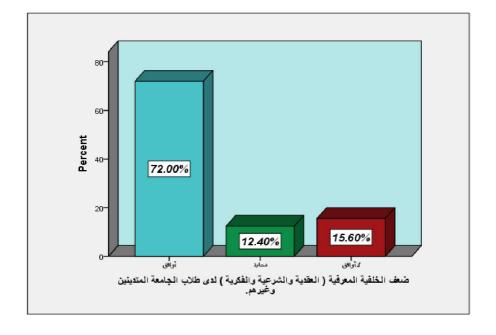
۵- نهبوونا روّنی سازییین ئایینی یین فهرمی (ئهوقاف و ئیکهتییا زانایین ئایینی) د بهلاقکرنا عهقیدهیا دورست و چارهسهرکرنا دیاردهیا ئیلحادی دا.

Valid	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
أوافق	337	67.4	67.4	67.4
محايد	70	14.0	14.0	81.4
لا أوافق	93	18.6	18.6	100.0
Total	500	100.0	100.0	

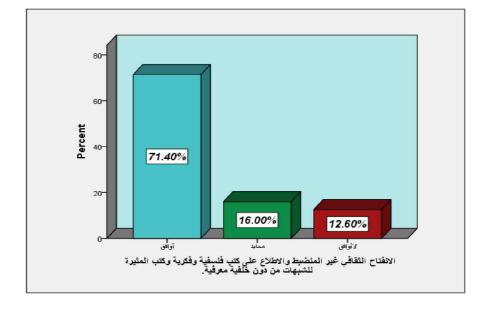
۲- لاوازییا پاشخانهیا زانینا (عهقیدی و شهریعهتی و هزری) ل ده قوتابییین زانکویی یین پیگیر ب ئایینی و یین دی ژی.

Valid	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
أوافق	360	72.0	72.0	72.0
محايد	62	12.4	12.4	84.4
لا أوافق	78	15.6	15.6	100.0
Total	500	100.0	100.0	

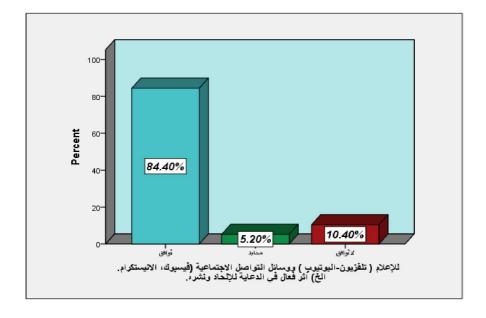
۷- قەبوونا رەوشەنبىرى يا بى سنۆر و بى پىگرگ و دىت و خواندنا
 پەرتووكىن فەلسەفى و ھزرى و وان پەرتووكىن گومانبازىيان د
 ئازرىنن بى ھەبوونا پاشخانەيا زانستى (مەعرىفى).

Valid	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
أوافق	360	72.0	72.0	72.0
محايد	62	12.4	12.4	84.4
لا أوافق	78	15.6	15.6	100.0
Total	500	100.0	100.0	

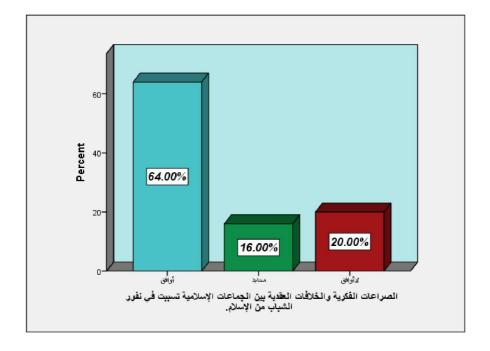
۸- راگههاندنی (تهلهفزیون، یوتیوب) و ئالاقین سوشیال میدیایی
 (فهیسبوک، ئینستیگرام، ... هتد) روّلهکی کاریگهر ههیه بوّ
 پروّپاگندهیی بو ئیلحادی و بهلاڤکرنا ویّ.

Valid	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
أوافق	360	72.0	72.0	72.0
محايد	62	12.4	12.4	84.4
لا أوافق	78	15.6	15.6	100.0
Total	500	100.0	100.0	

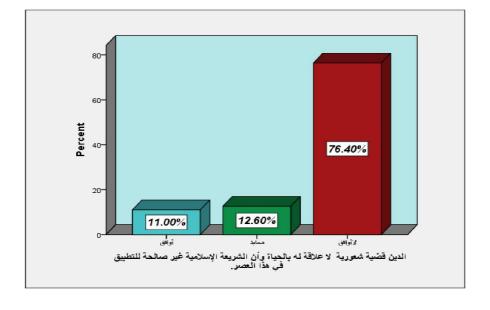
۹- ململانهیین هزری و ناکوکییین عهقیدی دنافیهرا کومین ئیسلامیدا
 دبیته ئهگهر کو گهنج ژ ئیسلامی دویرکهفن (ب رهفن).

Valid	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
أوافق	320	64.0	64.0	64.0
محايد	80	16.0	16.0	80.0
لا أوإفق	100	20.0	20.0	100.0
Total	500	100.0	100.0	

۱۰- ئايين دۆزەكە پەيوەندى ب ھەستانقە يە، و چ پەيوەندى ب ژيانێڤە نينە، و شەرىعەتێ ئىسلامێ بكێر ڤى سەردەمى نائێت بێتە بجھئينان.

Valid	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
أوافق	55	11.0	11.0	11.0
محايد	63	12.6	12.6	23.6
لا أوافق	382	76.4	76.4	100.0
Total	500	100.0	100.0	

نيلحاد ______

پشكا سييي: شروقهكرنا ئه نجامين را پرسيني

برگهیا ئێکێ: ئیلحاد بوویه دیاردهیهکا بهربهلاڤ ل پارێزگهها دهوٚکێ کو مروٚڨ دشێت ب ئاشکرایی بزانیت و تێبینی بکهت.

ئەنجام ب قى رەنگى بوون: رێژەيا (٥٢,٤٠٪) پەسەند دكەن كو ئيلحاد بوويە دياردەيەكا بەربەلاڭ ل پارێزگەھا دھۆك، بەلێ رێژەيا (٢٦,٦٠٪) ئەڭ ھزرە پەسەند نەكرن، و رێژەيا (٢١٪) بێ لايەن بوون.

ئه قئه نهنجامه دیاردکهن کو ئیلحاد نهبوویه دیاردهیه کا بهرچاق و بهربه لاق چونکی ریزهیا وان یین پهسهندکرین ناگههیته وی پلهیی بیزینی دیارده د چارچوقه کی بیزینی دیارده د چارچوقه کی دهستنیشانکریدا، ئانکو: تشته کی نهیی بهرچاقه و نائیته تیبینیکرن ب رهنگه کی بهرفره ه به لی ب گشتی ئهوین خهمی ژ کیشهیین هزری و بیر و باوه ران دخون تیبینی دکهن زیده باری خهمخورین کیشهیین ئیلحادی.

برگهیا دوویی: هزرا ئیلحادی ل دهوّکی نهیا ئاقاکرییه لسهر بنیاتیّن زانستی و ئهقلی، بهلی بهرههمی کیشهییّن دهروونی ییّن مولحدانه، و دا ب ناق و دهنگ بکهقن ب ریّکا سهرپیّچییا تشتی ئاسایی و بهربهلاق.

ئەنجام ب قى رەنگى بوون: رێژەيا وان يێن پەسەندكرين زێدە يا بلندبوو، گەھشتە (٧٩,٦٠٪)، بەلى رێژەيا ئەوێن پەسەندنەكرين گەلەك يا كێم بوو ژ (١٠٪) نەبۆرى، ھەروەسا رێژەيا بێ لايەنان ژى يا كێم بوو گەھشتە (١٠,٤٠٪). ئەق رێژەيە - ل دويڤ نێرينا بەشداربوويێن راپرسينێ - دياردكەت كو پاشخانەيا زانين و زانستى يا ئەوێن ب ناڨێ ئيلحادێ د ئاخڨن ل پارێزگەھا دھۆك گەلەك يا لاوازە، و ئيلحادا وان بەرھەمێ بنياتێ وان يێ دەروونى و بجھئينانا حەز و دلخوازيێن وان و رزگاربوونێ ژ وژدانێ يه.

برگهیا سێیێ: لاوازییا پهیرهوێ (بهرنامێ) خواندنێ ل پشکێن خواندنێن شهردهمی، ژ خواندنێن شهرداچوونێ یه.

ئەنجام ب قى رەنگى بوون: پترىيا وان پشتەقانىيا قى ھزرى كرن ب ريْژەيا (۲۰,۲۰٪) بەلى ريْژەيا ئەويْن نەدگەل قى ھزرى (۲۵,۲۰٪) بوو و ريْژەيا (۱۳,٦٠) بى لايەن بوون.

ئەڭ ئەنجامە يى گونجاى بوو دگەل نىرىنا مە ب رەنگەكى رىزەيى كو پەيرەوى خواندنى د خواندنىن ئىسلامىدا يى لاوازە و نەيى گونجايە دگەل بىدى قى سەردەمى، و وناكوكىيىن ھزرى يىن ھەقچەرخ. پترییا ههره مهزن ژ دهرچویین خواندنین ئیسلامی - ل دویث نیرینا مه - نه د ئاگههدارن لسهر گریمانهیین ئیلحادی، و تیورین ماددی، و چو ژ بهلگهیین مولحدان نزانن زیدهباری کو تیناگههن و وهرناگرن.

برگهیا چاری: لاوازییا گوتارا بانگخوازی، و لاوازییا بهلگهئینانا زانستی و ئهقلی ژ لایی پترییا گوتارخوین و بانگخوازانقه، ژ ئهگهرین سهرداچوونی یه.

ئەنجام ب قى رەنگە بوون: پترىيا بەشداربوويان دگەل قى ھزرى بوون ب ريْژەيا ب ريْژەيا (۲۷,٤٠٪)، بەلى ريْژەيەكا كيْم نەدگەل بوون ب ريْژەيا (۱۸,٦٠٪)، و (۱۲٪٪) بى لايەن بوون.

ئهم دبینین ئه ف ئهنجامه جهی رازیبوونی یه و گونجایه دگهل ژیواری ژیانا مه یا رۆژانه، ههروهسا ئه ف ئهنجامه دگهل برگا بهری وی یی ئیکگرتییه ب رهنگه کی ریزهیی، چونکی هه فبهرئیکییه ک یا ههی دنافیهرا لاوازییا پهیرهوی خواندنی یی خواندنین ئیسلامی و لاوازییا گوتارا بانگخوازی، و هه فبهرئیکییا فان ههردوو برگهیان ژ لایی ئهنجامان فه به لگهیه لسهر راستی و دورستییا بهرسفدانا پسیارین راپرسینی و دورستییا ئهنجامان ب ریژهیه کا بلند.

ئيلحاد ______نيلحاد _____

برگهیا پینجی: نهبوونا روّلی سازییین ئایینی یین فهرمی (ئهوقاف و ئیکهتییا زانایین ئایینی) د بهلاقکرنا عهقیدهیا دورست و چارهسهرکرنا دیاردهیا ئیلحادی دا.

ئەنجام ب قى رەنگى بوون: ب رێژەيەكا گەلەك بلند (٧٣,٢٠٪) پترييا بەشداربوويان دگەل وێ چەندێ بوون كو رێڤەبەرييا ئەوقافێ و سازييێن ئايينى يێن ڧەرمى چ رۆل نينە د بەلاڤكرنا عەقيدەيا دورست و چارەسەركرنا دياردەيا ئيلحادێ دا، و رێژەيەكا كێم (١٢,٨٠٪) دگەل ڤێ هزرێ نەبوون، و (١٤٪) د بێ لايەن بوون.

ئه قریزهیا بلند ئه قا نهبوونا روّنی ئهوقافی و سازییین ئایینی یین فهرمی دوپاتکری دیاردکهت کو ئاریشهیه ک یا ههی د وی پهیرهویدا یی ئه و سازییین فهرمی پهیره و دکهن بو به بهافکرنا بانگخوازییی، و پشتگوهئیخستنا دوی شچوونا دوّزا ئیلحادی و چارهسهرکرنا وی، ههروه سا بی ئاگههییا وان یان خو بی ئاگههکرنا وان ژ گریمانهیین ئیلحادی و تیورین ماددی یین هه شچهرخ، و نهبوونا روّنی وان د بهرسینگگرتنا رهوتین هه شجهرخین هزری یین دژی ئیسلامی، و ئه و گهله ک د لاوازن د بیافی خواندن و فهکولینین سهردهم و نقیسین و پهرتووکین هه شچهرخ سهباره ت چاره سهرکرنا وان دوّزان.

برگهیا شهشی: لاوازییا پاشخانهیا زانینا (عهقیدی و شهریعهتی و هزری) ل ده قوتابییین زانکویی یین پیگیر ب ئایینی و یین دی ژی.

ئەنجام ب قى رەنگى بوون: پترييا بەشداربوويان دگەل قى ھزرى بوون ب ريژهيا وان كيم بوو ب ريژهيا وان كيم بوو گەھشتە (۷۲٪)، و (۱۲,٤٠٪) بى لايەن بوون.

فی ئهنجامی ژی پهیوهندییهکا موکوم ب ئهنجامی برگهیا بهری وی ههیه، چونکی دهمی سازییین ئایینی ب رؤلی خو نهرابن د ئاراستهکرنا خهلکیدا دی پاشخانهیا زانینی ل ده بابکی نوی پیگههشتی ب گشتی و قوتابییین زانکویان ب تایبهتی لاواز بیت، و نیزیکییا ئهنجامی ههردوو برگهیان راستی و دورستییا فی راپرسینی، و رژدییا بهشداربوویان د ههلبژارتنا تشتی دورست دا د سهلینیت.

برگهیا حمفتی: قهبوونا رهوشهنبیری یا بی سنور و بی پیگرگ و دیتن و خواندنا پهرتووکین فهلسهفی و هزری و وان پهرتووکین گومانبازییان د ئازرینن بیی ههبوونا یاشخانهیا زانستی (مهعریفی).

ئەنجام ب قى رەنگى بوون: پترىيا بەشداربوويان ب رێژەيا (٢١,٤٠٪) ئەق چەندە پەسەندكر، بەلى رێژەيەكا كێم (١٢,٦٠٪) دگەل نەبوون، و رێژەيا (٢١٪) بى لايەن بوون.

قى برگەيى يەيوەندى ب ھەردوو برگەيين بەرى خۆقە ھەيە، چونكى دەميّ سازيييّن ئاييني ييّن فەرمى رۆل نەبيت د قەكرنا خولاندا لسەر هزرا سهرداچووی ب گشتی و هزرا ئیلحادی ب تایبهتی، و روّل نهبیت د چاپکرن یان وهرگیرانا پهرتووکین خودان سروشتی بهلگهئینانا هزری و فهلسهفی ئهوین راستییین باوهرییی د سهلینن و هزرین مولحدان يێن بێ بنيات يويچ دكەن، نەبوونا ڤێ چەندێ بوو ئەگەر بابكي نوى پيگههشتي يي لاواز بيت ژ لايي ياشخانهيا زانينا بەلگەئینانی و بوو ئەگەر پەرتووكخانەپین گشتى و تايبەت لاواز بن د قان زانیناندا، بهلی گهلهك پهرتووكین هزری و فهلسهفی یین دژی باومرییی هاتینه ومرگیران بو زمانی کوردی، فیجا دممی قوتابی وان پهرتووکان د خوینیت و چهندین گومانبازی ل ده فوی دئینه ئازراندن و ل بهرانبهر چو پهرتووك نهبن بهرسڤا وان گومانبازييان بدهن د ئەنجامدا يى داخبار دېيت، و ھىدى ھىدى بهر ب وانڤه دچيت تا دگەھىتە سەرداچوونى.

نێزیکییا ئەنجامێن ھەر سێ برگەیان بەلگەیەکێ بھێزە لسەر راستی و دورستییا ڤێ راپرسینێ و ئەنجامێن وێ.

برگهیا ههشتی: راگههاندنی (تهلهفزیوّن، یوتیوّب) و ئالاقیّن سوشیال میدیایی (فهیسبوّك، ئینستیگرام، ... هتد) روّله کی کاریگهر ههیه بوّ پروّپاگندهیی بوّ ئیلحادی و به لاقکرنا وی.

ئەنجام ب قى رەنگى بوون: پترىيا بەشداربوويان دگەل قى ھزرى بوون ب رىدرەيا (٨٤,٤٠٪)، و رىدرويا ئەوين نەدگەل (١٠,٤٠٪) بوون، و (٥,٢٠٪) د بى لايەن بوون.

ئه قریزهیا باند ئه قا دگه ل قی هزری دیاردکه ت کو راگه هاندنی ب گشتی بگره ژ که نالین ئه سمانی و تا دگه هییه یوتیوبی، هه روه سالافین سوشیال میدیایی ب گشتی دئینه هژمارتن وه ک ژینگه هه کالافین سوشیال میدیایی ب گشتی دئینه هژمارتن وه ک ژینگه هه کالین کونجای و هاریکار بو به لا قبوون و پروپاگنده کرنی بو ئیلحادی، راسته ئه م گه له ک بزافین راگه هاندنی ل که نالین ته له فزیونی و که نالین یوتیوبی، هه روه سال ئالافین سوشیال میدیایی دبینین کو دژی هزرا ئیلحادی نه به نی ژلایی جور و کوالیتییا زانستی نه ل ئاستی پیدفینه، و هنده ک ژوان بزافین لاواز کارتیکرنه کا نه رینی لسه ر موسلمانین پیگیر دکه ن ژبلی خه لکی گشتی و ئاسایی.

برگهیا نههیّ: ململانهییّن هزری و ناکوکیییّن عهقیدی دناڤبهرا کومیّن ئیسلامیدا دبیته ئهگهر کو گهنج ژ ئیسلامی دویرکهڤن (برهڤن).

ئەنجام ب قى رەنگى بوون: رێژەيەكا بلند (٦٤٪) دگەل قى ھزرى

بوون، و رێژميا (۲۰٪) دگهل نهبوون، و رێژميا (۱۲٪) د بێ لايهن بوون. ئەم وەسا دېينين كو ھەبوونا ژێكجوداييێ ژ پێدڤييانە و مرۆڤ نەشێت ژێ بېۆرىت، ژێکجودايى پێدڤييهکا هزرييه د ژيانێدا ب گشتى و دناڤبەرا رێبازێن ئيسلاميدا ب تايبەتى، بەلىٰ دەمىٰ ژێکجودايى ژ گەلەرەنگىيى د نېرينېن جودا دا دېيتە ئاراستەكرنا گونەھباركرن و تانهلێدانێ و زانا و بانگخوازان دكهنه بيدعهچي و ژ رێ دەركەفتي، و هندهك كۆمان ب تهمامي ژ ئيسلامي دەردئيخن زيدەبارى دەرئيخستنا وان ژ بازنهیی خودانین سوننهت و جهماعهتی، ئه څ چهنده بوونه ئەگەر و ھاندەر كو ھژمارەكا گەنجان ژ وان ھەمى كۆمان دويركەڤن و باوەرى يى نەمىنىت بەلكى گەھشتە يلەيا نەمانا باوەريىي ب ئيسلامي بخو، و ئەڤ چەندە بوو بەھانە بو دوپركەفتنى ژ ئايىنى و پاشی بو ئیلحادیّ. و ریّژهیهکا مهزن ژ بهشداربوویان دگهل فی هزریّ بوون. برگهیا دههی: ئایین دۆزهکه پهیوهندی ب ههستانقه یه، و چ پهیوهندی ب ژیانیقه نینه، و شهریعهتی ئیسلامی بکیر فی سهردهمی نائیت بیته بجهئینان.

ئەنجام ب قى رەنگى بوون: رێژەيەكا كێم (١١٪) دگەل قێ هزرێ بوون، بەێ پټرييا هەرە پټر (٧٤,٤٠٪) دگەل نەبوون، و رێژەيا (١٢,٦٠٪) ژى بێ لايەن بوون.

ئهم دبیّژین: نیّزیکی سهد سالانه عهانییمت یا دهستههلاتی ل گهلیّن ئیسلامی دکهت و یا وهسا د ئازرینیت کو ئایین دوّزهکه پهیوهندی ب ههستانقه ههیه و چ پهیوهندی ب ژیانیّقه نینه، و ههول د دهت بوّ ژیکجوداکرنا ئایینی دگهل ژیانی ب ههمی شیانیّن خوقه، بگره ژ سازیییّن راگههاندنی ییّن دئینه دیتن و گوهلیّبوون، ههروهسا ب ریّکا سازیییّن راگههاندنی ییّن دئینه دیتن و گوهلیّبوون، ههروهسا ب ریّکا پهروهردهیا قوتابخانی، و ریّکخراویّن قوتابیان، و تا دگههییه ریّکیّن تهپهسهرکرنی ییّن پترییا حوکمهتیّن عهاانی ل جیهانا ئیسلامی بکاردئینن وهکی مستهفا کهمالی ل تورکیا و جهمال عهبدولناسری ل بکاردئینن وهکی مستهفا کهمالی ل تورکیا و جهمال عهبدولناسری ل مسری و سهددام حسیّنی ل عیّراقیّ و حافز ئهلئهسهدی و کوری وی ل سورییی و ییّن دی ژی قیّجا وان ریّکان دهنگقهدانا خو ههبوو ل ههریما کوردستانی ب گشتی و پاریّزگهها دهوّکیّ ب تایبهتی چونکی

داخباربوون ب وان رەوشەنبىرىيان. بەئى تشتى نە چاقەرىكى ئەو بوو ئەو رىزەيا ئايىنى ئىسلامى د ھەستاندا ل قالبداى و ژ ژيانى دويىرئىخستى رىزەيەكا كىم بوو (۱۱٪) و پىرىيا ھەرە پىر (۲٤,٤٠٪) دگەل وى چەندى نەبوون كو ئايىن بىتە ل قالبدان د چارچوقەيى كىانى دا (روحانيات) و قى رىزەيا پىر وەسا دىت كو ئىسلام پەيىرەوەكى خودايى يە و دقىت ژيان ئىسەر بنياتى وى بىتە دانان، و ئەق ئەنجامە بخۇ شكەستنا رژىمىن عەلمانى د سەلىنىت ئەقىن ئەقە ئىزىكى سەد سالە ب ھەمى ھىز و شيانىن خۇ يىن راگەھاندنى و دارايى و تەپەسەركىرنى ھەول د دەن موسلمان ژ ئايىنى وان دويىربىخن.

پیشنیار و راسپارده

پشتی مه خو زهحمه تدای ژ لایی تیوری و پراکتیکی فه بو دیارکرنا ئهگهرین پهیدابوونا هزرا ئیلحادی ل پاریزگه ها دهوکی، و ئهم گههشتینه ئهگهرین هویر ب ریکا پروگرامی ئاماری (SPSS)، و مه شروقه کرنه کا نه کادیمی بو وان ئه نجامان کر، نوکه یا فهره به حسی کومه کا پیشنیار و راسپارده یان بکه ین بو چاره سهرکرنا فی ئاریشه یی ل دوی فی نیرینا مه.

- سهروّکاتییا پشکا خواندنیّن ئیسلامی ل کولیژا زانستیّن مروّقایهتی ل زانکویا زاخو لیژنهکا زانستی پیکبینیت بو خواندن و دویڤچوونا وان ئهنجامان، و دهه قوتابیییّن زیرهك و ژیّگرتی ییّن قویناغا چاری ل سالا نوی یا خواندنی بیّنه سپارتن کو ههر ئیّك ژ وان ب نڤیسینا ڤهکوّلینهکا ئهکادیمی لسهر برگهکی ژ برگهییّن راپرسینی راببیت، و ب ڤی چهندی دی ههر قوتابییهك ئیّته سپارتن ب چارهسهرکرنا برگهیهکی، پاشی ل دویماهییا سالی ئهو لیژنا زانستی راببیت ب خواندن و دویڤچوونا ههمی ڤهکوّلینان و گینگهشهکرنا وان خواندن و دویڤچوونا ههمی ڤهکوّلینان و گینگهشهکرنا وان چارهسهرکرنا کیشهیا ئیلجادی ل پاریّزگهها دهوّکی ب ئیکجاری و ب چارهسهرکرنا کیشهیا ئیلجادی ل پاریّزگهها دهوّکی ب ئیکجاری و ب

نيلحاد _____

- سەرۆكين پشكين خواندنين ئيسلامى ياداشتنامەيەكى بنقيسن و پيشكسشى پشكا دانانا پەيرەو و بەرنامەيان ل وەزارەتى بكەن، ژبوو دريدژكرنا خواندنا دەمى ماددەيى عەقىدى ژ سالەكى بۆ دوو سالان، و زيدەكرنا پشكەكا تايبەت ب بەلگەئينانى د بياقى عەقىديدا، ھەروەسا زيدەكرنا پشكەكا تايبەت ب خواندنا گريمانەيين ئيلحادى و تيۆرين ماددى يين ھەقچەرخقە ب شيوەيەكى شرۆقەكارى يى بەلگەئينانى ماددى يين ھەقچەرخقە ب شيوەيەكى شرۆقەكارى يى بەلگەئينانى يى رەخنەيى وەكى تيۆرا وەراركرنى و ميكانىكا (الكم)، و گريمانە و تيۆرين دى يين نوى.

- سازییا ئموقافی پشکه کا تایبه ت ل فهرمانگه ها خو قه که ت یا تایبه ت بیت بو خواندن و دوی شچوونا تیور و هزرین ماددی یین هه شچه رخ، ههروه سا گریمانه یین ئیلحادی یین که قن و هه شچه رخ، و هنده ک ماموستایین ئه کادیمی یین بسپور لی بینه دامه زراندن و راببن ب قه کرنا خولین زانستی یین و مرزی بو شیاندن و به رهه قکرنا پیشن شیر و گوتاربی و بانگخوازان ل دور قان کیشهیان.
- سازییا ئهوهافی و ئیکهتییا زانایین ئایینی راببن ب وهرگیرانا وان پهرتووکین تایبهت و بسپور ب سهلاندنا راستییین باوهرییی ب شیوازین نهقلی و زانستی و ئهقلی و لوژیکی یین هه شچهرخ و

بهرسقدانا گومانبازییان ب بهلگهئینانا ئهقلی ئهقین ژ سازییین ئیسلامی یین جیهانی دهرکهفتین مینا زانکویا ئهزههری و زانکویا ئیسلامی یا جیهانی ل مالیزیا و پهیمانگهها جیهانی بو هزرا ئیسلامی، و سهنتهرین ئیسلامی یین جیهانی مینا سهنتهرین (التکوین، البراهین، الدلائل، الرواسخ).

- سازییین ئایینی یین فهرمی و نه فهرمی هاریکارییا ئیکدوو بکهن بو فهکرنا خولین زانستی یین هافینی بو رهوشهنبیرکرنا فوتابییین زانکویی ژ لایی هزر و عهفیده و کیشهیین نوی فه، و وان ئاگههدار و زانا بکهن ب ناکوکیین هزری یین سهردهم و چهوانییا روییرویبوونا وان ههر ئیك ل دویف بسپورییا خو، همروهسا فهکرنا کهنالان ل یوتیوبی و ئالافین سوشیال میدیایی یین گرنگییی د دهنه کیشهیین هزری یین سهردهم ب شیوازهکی پهیرهوی ب ریکا بهلافکرنا راستییین شری یین سهردهم ب شیوازهکی پهیرهوی ب ریکا بهلافکرنا راستیین ئیسلامی و بهرسفدانا گومانبازییان ب شیوازهکی سالوخهتداری یی شهفههرکهر و دویر ژ تانهایدان و ترانهپیکرنی.

: ئيلحاد ______ نيلحاد _____

نڤیسهر د چهند ریزهکاندا

- پروفیسۆرئ هاریکار دکتور: ئامـــاد
 کاظم
- * هەلگرى باوەرنامەيا دكتورايى يە ژ
 زانكويا ملايا ل ماليزيا
- * هەلگرى باوەرنامەيا ماستەرى يە ژ زانكويا ميسل
- ل سالا ۲۰۱۶ هاته ههلبژارتن وهك راوێژگاری هزری ل گوربهندێ
 جیهانی (صناعة المفکر) ل وهلاتێ مالیزیا.
- * ل سالا ۲۰۱۶ کاردکر وهك وانهبیّژ د بواری هزری و زمانی دا ل پروّگرامی (صناعة المفکر) ل وهلاتی مالیزیا.
- خواندنیت ئیسلامییه ل کولیژا زانستیت
 مروقایهتی ل زانکویا زاخو.
- * ههر ژ سالا ۲۰۱۵ تا نوکه ماموستایی فهسه فی و کلامناسی یه ل زانکویا زاخو.
- * به شداری د پازده کونفرانسین جیهانیدا کرییه ل وه لاتی مصری و مالیزیا و تورکیا و مهغرب و عیراقی.

نيلحاد ______

* پتر ژ دەھ قەكۆلىنىت زانستى و ئەكادىمى بەلاقكرىنە ل گوقارىن جىھانى يىن باوەريىكرى.

- * چەند پەرتوك نقيسينە ب زمانى عەربى:
- 1- (المحاججة الفكرية والفلسفية في برهنة حقائق القرآن الكريم دراسة ابستمولوجية..) هاتييه چاپكرن و بهلاڤكرن ل چاپخانهيا (سوزلهر) ل وهلاتي مصري.
- ٢- (جدلية اعجاز النص القرآني لغوياً وفكرياً- اعتراضات ومعالجات) هاتييه چاپكرن و بهلاڤكرن ل چاپخانهيا (الرياحين) ل وهلاتي لوبناني.
- "- (ظاهرة التأثير والتأثر بين التوجيه النحوي والمعنى في ضوء نظرية النظم) يا ل ژير چاپي.

ئەڭ زنجيرە

پرۆژەكى بانگخوازى و خيْرخوازيە.

ل بهر روّناهیا گوتنا خودایی مهزن: {وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ...} [إبراهیم : ٤]، ئانکو: (و مه چو پیّغهمبهر نههنارتینه ئهگهر ب زمانی وی ملهتی نهبیت یی مه بو هنارتی دا [فهرمان و بهرنامی خودی] بو وان دیار بکهت).

ئارمانجا قى زنجيرى ئەوە ئىسلاما راست و دورست ب ئاوايەكى پىشكەفتى و سەردەمانە و ب زمانى مە يى كوردى يى شرين پىشكىش بكەت ب تايبەتى بۆ بابكىن نوى.

ههروهسا ئارمانجا وی ئهوه پهرتوکخانا کوردی ب پهرتوکا ئیسلامی زهنگین بکهت و فان پهرتوکا بو قوتابی و ماموستا و فهکولهرا دابین بکهت.

پشتهفانیا فی پرۆژهی پشکداریه د خیرا ویدا، هوین ژی دشین پشکداریی د گهشهکرن و پیشئیخستنا پروژهی و بهلافکرنا پهیفا خیریدا بکهن و ببنه شریك د فی خیرا بهردهوامدا (صدفة جاریة).

بۆ پشتەقانيا پرۆژەى يان بۆ ھەر پێشنيار و تێبينى و رۆنكرنەكێ ھوين دشێن پەيوەنديێ ب ڤى پوستێ ئەلكترۆنى يان ڤى ئەكاونتێ فەيسبۆكێ بكەن:

Email:niviser2016@gmail.com

facebook: Zngera Tegahshtenaka Bashter

ئەو پەرتووكىن ھاتىنە چاپكرن ژقى زنجيرى

ناڤيٰ وهرگيري	ناقیٰ نقیسهری	ناڤيٰ يەرتوكىٰ	Δ
خديجة عبدالخالق	د. يوسف القرضاوي	ئیسلام وەك مە باوەرى پێ ھەى	۱.
ادیب اسعد ریّکانی	عمرو خالد	موجاههدا نهفسي	۲.
نيچيرڤان عبدالخالق	سعید حوی	ياسايين خيزانا موسلمان	۳.
احمد تمر ریکانی	محمد شفيق فاضل	پرۆژێ رۆژا سىي	٤.
ئدريس غازى	د. محسن عبدالحميد	زانست نه گاوریه	٥.
	نجيب عبدالله	رەمەزانى بنياسە	٦.
سەنا بەروارى	عمرو خالد	ئەز دى جھگرەكى ب سەر ئەردى ئىخم	٧.
ئدريس غازى	د. محسن عبدالحميد	دگەل پىغەمبەرى خودى (سلاڤ ئى بن)	۸.
خديجة عبدالخالق	د. صلاح الدين سلطان	خودانکرنا ژنیّ و دوزا یهکسانییّ	۹.
ادیب اسعد ریکانی	عمرو خالد	ھەڤالىنيا چاك	٠١.
ناجي وحيد يونس	د. يوسف القرضاوي	گونەھ بىڤەلەرزىن دلانە	۱۱.
دلڤين عبدالخالق	جمال كوچەر	زڤرين بۆ قورئانا پيرۆز	.17
محمد صالح حجي	عصمت حسین ریّکانی	چەوا پيغەمبەرى سەرەدەرى كريە	۱۳.
ئدريس غازى	د. محسن عبدالحميد	سیستهمیّ روحی د ئیسلامیدا	.18
نيچيرڤان عبدالخالق	عبدالله ناصح علوان	براينيا ئيسلامى	.10
فرست زبير	عمرو خالد	خۆ رەزىل نەكە	.17

ناڤيٚ ومرگيري	ناڤیٚ نڤیسهری	ناڤيٰ پهرتوكيٰ	A
هشیار عادل	عمرو خالد	حەژىكرنا خودىّ بۆ	.17
		بهندهی	
هشیار عادل	جمال كوچەر	هەيڤا رەمەزانى ھات	.۱۸
ابراهيم جبرائيل	محمد المحمود	ريدارا پشتەڤان بۆ تەجويدا رەوان	.19
محمد صالح حجي	محمود شيت خطاب	برت کرو ت ترازیا خودی	٠٢٠
ئدریس غازی	د. محسن عبدالحميد	پەيرەوى تەقگر د تىگەھشتنا ئىسلامىدا	۲۱.
فرست زبیر	عمرو خالد	ت <u> </u>	.۲۲
يوسف كەشانى	مجدي الهلالي	چەوا دى مفاى ژ قورئانى وەرگرين؟	.۲۳
ئدريس غازى	د. محمد راتب النابلسي	کارتیکرنا باوهرییّ د ژیانا مروّڤیدا	.72
	دلڤين عبدالخالق	زاري دلا	
محمد صالح حجي	جمال كوچەر	چەوا دى پەياما مزگەفتى بۆ زڤرينين؟	.٢٦
ئدریس غازی	سعيد النورسي	چەند پەيۋەكىن كورت ل دۆر پەرستنى و عەقىدى	
خديجة عبدالخالق	د. صلاح الدين سلطان	میراتی ژنی و دۆزا یهکسانیی	۸۲.
محمد صالح حجي	صالح شيخو	هزرکرن د ئايەتين قورئانيدا	40
	دادڤان گابیرکی	گەنج و عەقيدە	
فرست زبير	عمرو خالد	ليبۆرينا خودێ	.٣١
هشیار عادل	عمرو خالد	تۆبه و زڤرين بۆ خودێ	
	ئدريس غازى	باوهری و زانست	
	عابد جمیل	چير ۆكىن رەوشتى	.٣٤
دلزار امین صالح	محمد عبدالله	چەوا دى بەرانبەر	.٣٥
- الربر بنين - ا	الدويش	شەھوەتى راوەستى؟	• . •

ناڤَيٚ وهرگيري	ناڤىٰ نڤيسەرى	ناڤيٰ پهرتوكيٰ	A
	نيچيرڤان عبدالخالق	ژیانناما پیغهمبهری بۆ زارۆكان	۲٦.
ئدريس غازى	محمود غريب	كورى من: ئەقەيە پيغەمبەرى تە	.٣٧
ئدریس غازی	نجيب عبدالله	چەند ويستگەھەك دگەل كەسايەتى و ژيانناما پيغەمبەرى	
	ملا حسین کواشی محمود شیت خطاب	پەياما رەمەزانى	.٣9
محمد صالح حجي	محمود شيت خطاب	قەدەرا خودى	٠٤٠
	جمال كوچەر	ل دیوانا خوشتڤیێ خودێ	.\$1
ئدريس غازى	د. يوسف القرضاوي	هەبوونا خودى	.27
محمد صالح حجي	د. فرست مرعي	دیروکا ئیسلامی یا کوردی گومان و بهرسڤ	.27
فرست زبير	عمرو خالد	فيانا ئيسلامي	. £ £
ئدریس غازی	محمود غريب	باوەريا مە ب خودىّ دناڤبەرا ھزرا رەھا و قورئانا پيرۆزدا	.\$0
محمد صالح حجي	محمد حامد سرحان	دێ چەوا ژيێ خۆ يێ بەرەەمدار دريژكەى؟	.£7
	نجيب عبدالله	بۆچى ئەم موسلمانين؟	.٤٧
ئدريس غازي	د. محمد راتب النابلسي	شرینیا باوەریی	۸٤.
جابر طاهر گولی	عمرو خالد	ژ جوانیین شارستانیا مه	.٤٩
	تحسین ابراهیم دوسکی	چل حەديسين ئيمامى نەودوى	٠٥.
خبات كوركى	فريدون اسلام نيا	هەر دەھىن مزگىنيا ب <i>حەشتىٰ</i> بۆ ھاتى	٥١.
هشیار عادل	عمرو خالد	پەيامىن خودايى	.07
سعید مصطفی	عبدالرحمن ميواتي	رەوشت و سونەتىن ژيانى	.۵۳

ناڤيٚ وهرگيري	ناڤيٰ نڤيسەرى	ناڤيٰ پهرتوكيٰ	4
ایاز می <i>رسیدی</i> ئدریس می <i>رسیدی</i>	عمرو خالد	گەنج و ھاڤين	.08
نازی محمد شریف	د. مصطفى السباعي	رەوشت و جڤاك	۵۵.
ئدريس غازى	سمير حلبي	ستوينين باوەريى	.07
محمد صالح حجي	عامر تحسين	پاراستنا چاڤا ژ بەريخودانا حەرام	۷۵.
ماجد خواجه گولی	د. عمر عبدالكافي	سوپاسیا نیعمهتیت خودی	۸۵.
ئدريس غازى	محمود غريب	كوري من ئەقەيە عەقىدا تە	.09
حسين عصمت	د. عمر عبدالكافي	شيرهتا مرنى	٠٢.
	ردوان گولی	<i>چىر</i> ۆكىت ژيانى	۱۲.
	احمد جلال الدين	نیاسینا خودیّ و باومری پیّ	
	عبدالرحيم	ناﭬ و سالۆخەتين	74
	بەربھارى	قيامەتى	٦٣.
ئدريس غازى	د. محمد راتب النابلسي	پيغهمبهره نه بليمهته	
ئدريس غازى	مشير احمد	پایه و بهاییّ مروّڤی د ئیسلامیدا	
محمد صالح حجى	د. يوسف القرضاوي	راستيا تاكپەرستىي	.77
ئدريس غازى	محمو غريب	كورىّ من: ئەقەيە پەرتوكا خودىّ	.77
	نيهاد سمعدوللا	موحەممەد ئەو كەساتىي جيھان گوەورى	1 A
	ردوان گولی	گۆتنیت زانا و ناقداران دەربارەى ئیسلامىّ و پیغەمبەرى	.79
	جمال كوچەر	ل بەر دەرگەھىّ دلۆڤانيا خودى	٧.

ناڤيٚ وهرگيري	ناڤىٰ نڤيسەرى	ناڤيٰ پهرتوکيٰ	A
		رەمەزان ويستگەھەكە بۆ	
	احمد جلال الدين	بەردەوامبوونىّ ل سەر	.٧١
		پەرستنى	
شيروان نافخوش	د. محمد راتب	ئەگەرين چۆنا	.٧٢
	النابلسي	بەحەشتى	• ' '
محمد صالح حجي	پ. د. عەلى	ئەم و يى دى	.٧٣
	قەرەداغى		
فرست زبير	عمرو خالد	چاکیا دگەل دەیبابا	.٧٤
جابر طاهر گولی	لژنا جیهانی بۆ ب	١٠٠ريك بۆ پشتٍەڤانيكرنا	
	پشتەڤانىكرنا	پيغەمبەرى 📆	.۷۵
	دويماهيي پيغهمبهرا		
محمد صالح حجي	صفي الرحمن	دۆڤەيا سەر مۆر	. 77
سعبد حدق حجي	المباركفوري		• ' '
ئدريس غازى	د. عماد الدين خليل	د راستا ئيسلاميدا هاتيه	.٧٧
	0	گۆتن	
	ئدريس غازى	ژیانناما زانایی کورد	
		سەعىد نوورسى	
ئدريس غازى	سعيد النورسي	دلسۆزى و برايەتى	
د. ئيسماعيل	الامام النووي	میرگا کیرهاتی و	٠٨٠
سگێری		راستكاران	
شقان مزویری	ملا زاهد اسعد	كليلين زانيني	
يوسف كەشانى	د. عمر عبدالكاف	چەوا دى بىيە	۸۲.
	د. عمر عبدالكافي	بەختەوەرترين مرۆڤ؟	
محمد صالح حجى	محمد نعيم ياسين	باوهری	
محمد صالح حجي	د. طارق السويدان	تیگەھشتنا ئایینی	
ئدريس غازى	سەعىد نوورسى	پەياما حەشرى	
	د. ئیسماعیل سگیری	نامەكا دلسۆزييى	
		نەقورئانى و حەديس	
	د. ئیسماعیل سگیری	ومرنهگر و گومانابازییّت	٠٨٧
		وان	

ناڤيٚ ومرگيري	ناڤيٰ نڤيسەرى	ناڤيٰ پهرتوكيٰ	4
	د. ئیسماعیل سگیری	مرۆڤانى	۸۸.
	د. ئيسماعيل سگيرى	مافیّ ههڤژینان د ئیسلامیّدا	.۸۹
	د. ئيسماعيل سگيرى	حهج و عومرهکرن پێنگاﭬ پێنگاﭬ	.٩٠
ئدريس غازى	د. مصطفى محمود	دان و ستاندنهك دگهل ههڤائي من ييّ بيّ باومر	.91
	د. ئيسماعيل سگيرى	ئىسلاما پيرۆزە تىكەلى سياسەتىّ نەكەن	.97
	د. ئيسماعيل سگيرى	ژ مافیت پیغهمبهری	.9٣
	د. ئيسماعيل سگيرى	کرنا سونهتان خیّربارییه و نهکرنا وان زربارییه	.98
	فؤاد على	زانستين قورئاني	.90
ئدريس غازى	سەعىد نوورسى	پەياما نەساخان	.97
ئدريس غازى	سەعىد نوورسى	مرۆڤ و باوەرى	.97
	د. ئیسماعیل سگیری	دیندار و دینداری	.91
محمد صالح حجي	فهد بن فريج المعلا البلوي	هونەرى پىكئىنانى د ناڤبەرا خەلكىدا	99
محمد عیسی هروری	محمود غريب	شادمییی ددمم ئەڤ قورئانە یا ژ دەف خودی ھاتی	٠٠٠.
محمد صالح حجى	عبدالرحمن رأفت الباشا	گولستانەك ژ ژيانا سەحابان	.1•1